DE

OBLIGATIONE CONSCIENTIÆ

Prælectiones Decem:

OXONII

In Scholâ Theologicâ Habitæ.

Anno Dom. MDCXLVII.

A

ROBERTO SANDERSONO,

S. Theologiæ ibidem Professore Regio,

POSTEA

Episcopo *Lincolniensi*

LONDINI.

Typis *M. C.* Prostant apud *S. Smith* & *B. Walford*, ad Insignia Principis in Cœmeterio D. *Pauli*. 1696.

3757. aa. 2.

DE OBLIGATIONE CONSCIENTIÆ

Prælectiones Decem:

OXONII

In Scholâ Theologicâ Habitæ,

Anno Dom. MDCXLVII.

A

ROBERTO SANDERSONO,

S. Theologiæ ibidem Profeſſore Regio,

POSTEA

Epiſcopo *Lincolnienſi*

LONDINI.

Typis *M. C.* Proſtant apud *S. Smith* & *B. Walford*, ad Inſignia Principis in Cœmeterio D. *Pauli.* 1696.

PRÆNOBILI VIRO

Honoratiſſimorum

Corcagiæ *in Hibernia Comitum*

Richardi *olim defuncti Filio,*

ET

Richardi *nunc ſuperſtitis fratri,*

ROBERTO BOYLIO.

AVet in tuam (Vir Honoratiſſime) fidem & clientelam ſe conferre hoc quicquid eſt opuſculi, ut ſub tui nominis præſidio prodeat in vulgus. Ad te igitur idipſum affero, lubens meritò: Ad te, inquam, hominem, ut ex aliis audio, (& eſt perraro mendax in melius fama,) cùm natalium ſplendore illuſtrem; tum generoſæ mentis

indole, amore literarum, humanitate, pietate, & omni virtutum genere multò etiam illuſtriorem: mihi tamen (deliteſcenti nimirum in parvâ caſulâ ſuaviter, nec quid rerum foris geratur, præſertim ut nunc ſunt tempora, multùm ſolicito) *de facie* nunquam, ante paucos menſes nec *de nomine* quidem, adeoque ne nunc tandem, niſi *ſola munificentia*, notum. Eſt tamen quod ſperem, habiturum aliquam apud te gratiam tenue hoc munuſculum: ex eo ſcilicet, quòd me, jamdiu *rude donatum*, (propoſito per virum inſigniter doctum *Thomam Barloum*, armarii Bodleiani in alma Oxonienſi Academia Protobibliothecarium, honeſto ſalario) conatus es, *iterum antiquo includere ludo*; & tùm ſponte meâ ad aliquid ſcribendum quod domo exeat pigrum ſatis, tùm factum jam, ut in ſenectâ ætate par eſt, multò etiam pigriorem, in eandem arenam denuò pellicere. *Bonum factum*: quòd in hoc tàm luctuoſo Civilium pariter

&

& Eccleſiaſticarum rerum *ſtatu*, (niſi ſit nefas *ſtatum* dicere, quæ mera ἀναταραξία ſit, & perturbatiſſima rerum omnium confuſio,) unus aliquis fortè melioris luti, & alter repertus fuerit, qui triſtes Muſas Muſarúmque quocunque in genere alumnos, maximè qui veræ & Chriſtianæ Philoſophiæ profeſſores, ſpretos ubique & velut mundi retrimenta abjectos, curet alloquio aliquio, aut levamine ſolari. Si quid igitur (*Deo Opt. Max. donante*) poſthac mihi in hoc genere ſcriptionis, hoc eſt, quod ad *Moralem Theologiam* pertineat, tentatum editúmque fuerit, ſive id Latino idiomate fiat, ſive (quod ſentio eſſe pleriſque noſtratium aliquantò optatius) vernaculo, quod aut in publicum utile, aut privato cuivis homini, ad vitam rectè inſtituendam, moreſque ex Divinæ Legis & Evangelii præſcripto efformandos, uſui eſſe poterit: id tibi plurima ex parte acceptum ferri debere, & agnoſco lubens, & liberè profiteor; qui mihi

& ut auderem author fuiſti, & ut alacrius pergerem adjutor. Perge & tu, Vir digniſſime, benefacere: hoc eſt, quod ſatisfacere; literas ornare, literatos fovere, pietatem colere, fidos tibi ex infidi Mammonæ impendio amicos comparare: ut ex ubere bonorum operum in hoc ſeculo ſemente, ingens tibi ſurgat æternæ beatitatis meſſis in ſeculo futuro, *Amen.*

Bothebiæ Pagellorum in
Agro Lincolnienſi,
X. *Calend.* Decemb.
M DC L IX.

B E-

Benevolo Lectori.

Εὖ πράτλειν.

In primo ſtatim Limine *mihi conveniendus es, quiſquis es,* amice Lector, *orandúſque, ut partiare te paucis antè edoceri, quam in ipſas* ædes *intuleris pedem, quæ nos* cauſa, *ad iſthæc quæ nunc damus* evulganda, *potiſſimùm impulerit. Equidem, ſi per alios licuiſſet, inedita malui. Cui rei vel hoc unum ſatis magno argumento eſſe poſſet; quod* Prælectiones, *aliquot ante annos mihi commentatæ, tuo plus decennio ne pluteum quidem ſervaverint; ſed ſparſim in angulis inter rejectitias & nihili charitas neglectæ jacuerint: niſi mihi aliud ſuppeteret gravioris momenti argumentum, & quod ſuo ſe indicio prodit,* Operis ipſius imperfectio. *Scriptorem enim oportet, qui ſapit, dignitatique ſuæ & exiſtimationi conſultum cupit, inceptum opus ad umbilicum perducere; nec priùs de emittendo cogitare, quàm fuerit* (*ut cum* Cicerone *loquar*) aptum undique, perfectum, expletúmque omnibus ſuis partibus & numeris. *Siquidem fruſtrà inde* laudem *ſperes, unde pulchrè tecum actum putes, ſi pro laude* veniam *mereare.*

Quid ergo? Amicine in causa? *Qui solent ultrò currentem in hæc fata fortiùs impellere cunctanti stimulos subjicere? Ne hoc quidem dederim. Commune enim illud plerorumque scripturientium confugium, (amicorum dico hortatus & vota,) ut concedam habere posse nonnunquam* honestæ excusationis *locum, sic mihi nunquam habere visum est justæ &* idoneæ causæ *instar. Sed nec defuere tamen (sic enim fieri amat,)* ἐργοδιῶκτας, *qui rogarent, & (ut* Fabii *verbis utar)* quotidiano convitio efflagitarent, *ut quæ ipsorum* auribus *inter prælegendum haud ingrata fuissent, omnium* oculis *legenda subjicerem. Ergo contra, non ignarus quanto esset acrius* oculorum *quàm* aurium *judicium, id me facturum constanter pernego. Instare illi vehementiùs, & urgere porro; leniter etiam, ut fit, succensere: Ego, cui decretum erat esse pertinaci, non muto. Quicquid enim illi intentarent, aderat mihi semper in promptu quod opponerem: non esse emittendum* opus inchoatum, *necdum dimidiâ, fortè an vix tertiâ sui parte, absolutum. Sed nec illis minùs in promptu quod regerent:* Quid ergo cessas, *inquiunt?* Quin accingis re operi, & quam occœpisti telam pertexis ocyus.

Quint. ep. ad Tryph.

Quid ego his responderim, & fateri pudet, nec licet reticere. Respondi tamen, (quod & nimio plus verum est,) nisi aliqua cogat necessitas,

necessitas, *quæ mihi tunc* Exprofessori *nulla, fieri non posse. Nimirum, ut ignavus miles, quem* sola fortem facit desperatio, *tum demum acris fertur ad pugnam, cum nullus reliquus est effugio locus: ita mihi ingenium est. Des otium, spatium, tempus!* Nil fit. Vexantur frustra calami, *diffluit mens, vagatur, excurrit, torpet. In arctum cogas! Subsistit, excitatur, recolligit vires; quasque habet, quandoquidem exerto est opus, exerit universas: & ut verbo dicam, quod agi necesse est,* hoc agit. *Ut solis radii, qui lateo liberoque cœlo diffusi, sic modicè calfaciunt vix ut sentias iidem in concavi speculi umbonem, velut in centrum coacti adductique, acriter urunt. Multo usu à primâ lanugine ad hanc canitiem edoctus didici, quàm non sit vanum illud Pythagoræ hemistichium,* Horat. 2. Satyr. 3.

——δύναμις γὰρ ἀνάγκης ἐγύθι ναίει. Pythag. Aur. carm.

Quod ignavæ memtis vitium, etsi nonnullis fortasse videri possit habere modestiæ speciem aliquam, mihi tamen unâ hac idoneâ excusatione defendi posse videtur, quod fit certis quibusdam hominibus, (& ego in hoc censu,) ἐμφυὲς καὶ συγγενὲς ἦθος, *ita congenitum insitúmque ab ipsis cunabilis, ut frustra sit, quisquis ex illo numero id ullâ speret à se posse, vel arte corrigi, vel industriâ superari. Sed de hac re, tam insuavi, satis supérque.*

Instabis

Inſtabis forſitan, nihil enim adhuc certi diximus, & eodem uſque revolvimur. Si uti dicis, tam fueris & tua ſponte piger, & adverſum amicos contumax; undenam tandem iſta editio? *Non aliunde ſanè, inquam, quàm ex ipſa hac, de qua proximè, ſermo fuit, quæque in rebus humanis longè latéque dominatur,* Neceſſitate.

Λόγ☉ γάρ ὄζιν ὄκ ἐμὸς, σοφῶν δ' ἔπ☉,
Δεινῆς ἀνάγκης ὄδὲν ἰσχύειν πλέον.

Ne te ultrà morer, rem totam aperiam & paucis. Fregit omnem illam quam dicis contumaciam, uno quaſi ictu, J. A. Londinenſi Bibliopola. *Scripſit ille datis ad me literis, delata ad ſe iſtarum* Prælectionum *bina apographa penes ipſum tunc eſſe, & domi ſuæ aſſervari; egiſſe etiam ſecum qui ea attulerant, ut ipſo curante, vel ſaltem procurante, typis mandarentur, quod niſi me conſentiente, negavit ſe facturum. Submonuit tamen, quum alia etiam alibi extarent exemplaria, caveri vix poſſe, ſi ipſe negligerem, ne ab alio quopiam, me inſcio, ederentur. Laudavi, imo amavi, in homine, & ante id tempus mihi penitus ignoto, animi candorem; & ex eo genere, quibus ferè unius lucri ſtudium eſt, æqui reverentiam. Reſcripſi itaque, mitteret modò ad me è binis exemplaribus alterum, quod ſcilicet ipſi videretur elegantiùs emendatiúſq; deſcriptum,*

deſcriptum, me interim cum animo putaturum meo, quid mihi facto ſit uſus. Quid multa? Mittit, lego, perpendo. Ἐλικτὰ πάντα κἀδόκιμα ὑγιές. *Præter eas enim quæ ab exſcriptore mendas paſſim innumeras, eorum etiam quæ à meipſo primâ illâ meditatione, dum feſtinaret calamus, ſcripta fuerunt, non pauca, incudi denuò reddenda videbantur. Hinc mihi duram ſenſi obortam moleſtiam, quæ tamen perferenda erat; totius operis de novo deſcribendi tædium. Pertuli, deſcripſi, perfeci;* ut potui, *&* (*ſi ultra vires nemo debitor eſt*) ut debui: *Si non ut* volui; *hanc unam rem à te, ut æquam peto; imò ut* (*facienti quod in ſe eſt*) *debitam poſtulo,* Veniam.

Prælectionis Primæ Summarium.

1. *Uſcepti operis conſilium.*
2. *Conſcientiæ Definitio proponitur.*
3. *Definiti Nomen.*
4, &c. — *ejuſque Nominis origo.*
7, &c. *Ex vocis* [Scientia] *ambiguitate.*
10, &c. — *Illuſtrata & vocis* [Conſcientia] *homonymia.*
14. *De Conſcientiæ Genere.* Opinio Prima, *quòd ſit* Actus, *rejicitur.*
15. — Opinio Secunda, *quòd ſit* Potentia.
16. — *quæ etiam improbatur.*
17. — Opinio Tertia, *quòd ſit* Habitus *Innatus.*
18. — *ſive* Facultas ; *ſtatuitur :*
19. — *& explicatur.*
20. — *Conſcientiæ* Subjectum τὸ.
21. — *Et* ἐν ᾧ,
22, &c. *Conſcientiæ* Objectum.
24, &c *Conſcientiæ* Actus : *Primarius* ;
27. — *Et Secundarii.*
28. *Definiendo pleraque obſcurari magis quam illuſtrari.*

Præ-

Prælectionis Secundæ Summarium.

1, &c. *Conſcientiæ reſpectus duplex.*

3. *Regulæ Conſcientiæ fallaces & deceptoriæ.*

4. *Ad bonitatem Actus non ſufficere bonam Intentionem;*

5. *Probatur Primò, ex ipſis Apoſtoli Verbis.*

6, &c. — *Secundò, à Natura Mali.*

9. — *Tertiò, à conditionibus ad bonitatem actus requiſitis.*

10, &c. — *Objectioni interim occurritur.*

12. — *Quartò, à Divinæ Legis Perfectione.*

13. — *Quintò, à Dei vindicta, punientis Legis ſuæ (etſi bonâ intentione factam) tranſgreſſionem.*

14. — *Sextò, ab incommodis contrariæ ſententiæ.*

15, &c. Corollar. Primum. *Zelo Gloriæ Dei ne ad illicita perpetranda feramur, cavendum.*

17, &c. Secundum. *Non eſſe admittendum aliquod peccatum noſtrum, ut impediatur majus alienum.*

19, &c. *Liceatne ſaltem alteri ſuadere minus peccatum, ut majus impediatur.*

21, &c. Tertium. *Non eſſe malo malum pellendum.*

Tertiæ

Tertiæ Prælectionis Summarium.

1. *Inſtitutæ Methodi ratio.*
2, &c. *Pauli Petrum reprehendentis factum.*
6, &c. *Non ſunt omnia piorum facta, quæ in ſacrâ Scripturâ undè recitantur, imitanda.*
8. — *Ne quidem ea omnia, quæ & laudantur.*
12, &c. *In exemplis applicandis proclive eſt errare.*
14, &c. *Perverſæ imitationis aliquot exempla.*
16, &c. *Argumentum ab exemplo, contra ingeniculationis ritum in ſacrâ Cœnâ percipiendâ, examini ſubjicitur.*
23, &c. *Quis ſit Exemplorum uſus.*
25, &c. *Cujuſquam hominis placitis intuitum eſt conſcientiam ſubjicere.*
28. *Pontificis Romani in conſcientias hominum tyrannis.*
29, &c. *Aliorum judicio nec nimium tribuendum,*
31. — *Nec parum.*

Quartæ Prælectionis Summarium.

1, &c. *Quæ ſit illa Conſcientiæ* Regula.
4, &c. — *Cui debeat eſſe conformis; inquirendum.*

6, &c.

6, &c. *Eorum quæ Conſcientiam obligant varii gradus.*
9, &c. Concluſio Prima. *Deus ſolus directum habet in Conſcientias imperium.*
12, &c. Secunda. *Proxima Conſcientiæ Regula, recta Ratio.*
14, &c. Tertia. *Scriptura non eſt adæquata Conſcientiæ Regula.*
18, &c. *(Nihil hinc detractum Scripturæ perfectioni.)*
20, &c. Quart. *Adæquatæ Conſcientiæ Regula, voluntas Dei qualitercunque patefacta,*
23. — *quæ eadem fundamentum eſt Obligationis.*
24, &c. *Hujus Regulæ partes tres:* 1. *Lumen menti innatum; Lex naturæ.*
26. — 2. *Lumen menti illatum; Verbum Dei Scriptum.*
27, &c. } — *in Lege veteri, ſive Moſaicâ.*
32, &c. } — *in Lege novâ, ſive Evangelicâ.*
35. — 3. *Lumen acquiſitum; quod*
36. — *diſcurſu rationis conſtat,*
37. — *& Authoritate Eccleſiæ.*

Quintæ Prælectionis Summarium.

1, &c. *Ante dictorum recenſio.*
3, &c. A Legis *nomine, quid veniat intelligendum.*
5. — *Et quid* Obligationis.
6. *Quæſtio, Obligéntne Leges Humanæ Conſcientiam?*

7, &c.

7, &c. Concluſio Prima. *Leges injuſtæ non obligant Conſcientiam, Ea explicatur,*
9. — *Et confirmatur.*
10. Concluſio Secunda. *Lex humana poteſt priori obligationi ſuperinducere novam obligationem.*
12, &c. Concluſio Tertia. *Lex à non habente Legitimam Poteſtatem lata non obligat.*
15, &c. *Quod ſit ſubditi officium, ubi de facto qui jus non habet imperat, fusè diſquiritur.*
22. Concluſio Quarta. *Leges Humanæ per ſe obligant in generali.*
23. — *In particulari etiam, ex conſequenti :*
24, &c. — *quod variè confirmatur.*
31, &c. *Objectioni occurritur, quæ, à Chriſtiani hominis libertate ;*
36. — *itemque ei, quæ ab uno Legiſlatore Deo & Chriſto ducta eſt :*
37. — *Ut & reliquis, quæ contra hanc ſententiam diſputantur.*

Sextæ Prælectionis Summarium.

1. *Propoſitio dicendorum.*
2. *Obedientiæ debitum, & Subjectionis : utriuſque diſcrimen.*
4, &c. *Sub eâ obligatione, quam Leges inducunt, Conſcientia interim libera eſt.*
6, &c. Dubium Primum. *De Lege jubente rem Impoſſibilem.*

8. — Secun-

8. — Secundum. — *aut possibilem quidem sed multum onerosam.*
9. Tertium. — *aut quæ fuit ante necessaria.*
10, &c. — Quartum. — *aut turpem & illicitam.*
Ubi Quæstiones,
1. *An propter utilitatem publicam ferri debeat Lex injusta?*
12. 2. *An latam subditus teneatur observare?*
13. 3, *An saltem liceat eam observare?*
14. 4. *Cuinam Legi injustæ parere liceat, & cui non?*
15. 5. *Quæ Justitia requiratur ad hoc, ut Lex aliqua sit obligatoria?*
16, &c. 6. *Ubi Subdito non constat de Lege, justáne sit aut injusta quid faciendum?*
18, &c. — Quintum. *De Legis malum permittentis Obligatione.*
22, &c, — Sextum. *De Lege determinante rem indifferentem.*
26. — Septimum. *De Legibus Ecclesiasticis in specie.*
27. *Quæ in adversam partem disputari solent, diluuntur.*

Septimæ Prælectionis Summarium.

1. *ANte dictorum recensio.*
2, &c. Dubium Primum. *Cujus sit Leges condere? ubi statuitur*
Potestatem νομοθετικὴν esse Potestatem Superioris,

4. —— *Externam Juriſdictionis habentis;*
5. —— *idque cum ſummo Imperio.*
6. &c. *Quæ Concluſio fusè explicatur;*
9. &c. —— *& varie confirmatur,*
11. &c. *Rejecto nupero Coordinatæ Poteſtatis figmento.*
13. Dubium Secundum. *An ut Leges obligent, populi aliquis ſaltem conſenſus requiratur?*
14. &c. *Summum Imperium à Deo eſt.*
16. —— *eſtque patriæ poteſtatis propago.*
17. &c. *In Principe conſtituendo quæ ſint populi partes.*
21. *Poteſtatem, (dato quòd eſſet Principi à populo delata,) populus reſumendi jus non habet.*
22. &c. *Unde fiat, ut ad Legis Obligationem populi conſenſus aliquis putetur eſſe neceſſarius.*
25. &c. Dubium Tertium. *Qualis quantuſque populi conſenſus requiratur?*
28. Dubium Quartum. *De Legibus minorum Communicatum.*

Octavæ Prælectionis Summarium.

1. *Propoſitio dicendorum.*
2. De Legis Promulgatione.
Dubium Primum. *An ſit neceſſaria?*
3. &c. Dubium Secundum. *Quando cenſenda eſt Lex ſufficienter promulgata.*
6. Dubium Tertium. *Promulgata quando incipiat obligare.*

7. &c.

7. &c. Dubium Quartum. *Legis promulgatæ ignarus, an & quatenus eâ obligetur.*

10. De Lege Pœnali.

Dubium Primum. *Quatenus ad Legis eſſentiam pertineat Pœnæ conſtitutio.*

11. &c. ——Dubium Secundum. *De ejus obligatione: & quid ſit* Pœna.

13. &c. *Quæ ſit Lex Pœnalis, & quotuplex.*

15. &c. Concluſio Prima. *Lex Pœnalis in tantum obligat, in quantum Legiſlator intendit obligare.*

17. &c. Secunda. *Lex purè pœnalis per ſe & ordinariè obligat ad pœnam tantùm.*

19. &c. *Solvuntur Objectiones.*

24. Concluſio Tertia. *Lex pœnalis miſta obligat & ad culpam.*

25. Dubium Tertium. *Quatenus teneatur Legis tranſgreſſor ad pœnam ipſo facto ſubeundam.*

Nonæ Prælectionis Summarium.

1. *Finis Legum, Bonum Communitatis.*

2. &c. Dubium Primum. *An ſit Legum Humanarum aliquis uſus neceſſarius?*

4. &c. ——Secundum. *An Legiſlatoris ſit, omnium virtutum actus præcipere, & omnia peccata prohibere?*

9. &c. ——Tertium. *Intentio Legiſlatoris quanti ſit ad effectum obligandi?*

12. &c. ——Quartum. *De Legum immutatione.*

15. ——Quintum. *De totius Regiminis Politici formâ immutandâ.*

16. —Sextum. *Dictum illud* [Salus Populi Suprema Lex] *ut sit intelligendum.*

Decimæ Prælectionis Summarium.

1, &c. *Ante dictorum recensio.*

4. *De hujus Aphorismi* [Salus Populi Suprema Lex] *genuino sensu, denuò inquiritur.*

7. *Quid Salutis vocabulo intelligendum :*

8, &c. *Et quid* Populi.

11, &c. *Vocabula collectiva quando collectivè sumi debeant, & quando discretivè.*

13. *Salus Populi, Principis etiam salutem includit ?*

14, &c. — *eámque præcipuè.*

16. *Necessariò statuenda est in omni Republicâ Authoritas aliqua, quæ sit omni Lege superior :*

17, &c. — *quæ non potest ad alium quàm Principem pertinere.*

19. *In hujus Aphorismi originem inquiritur.*

20. *Subditis quæ liceat hac in parte : & quatenus.*

22. — *Ejus Rei illustre exemplum.*

BRITISH 25 IV 76 MUSEUM

PRÆ-

Totius Instituti Operis

ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

SIVE

DIAGRAPHE.

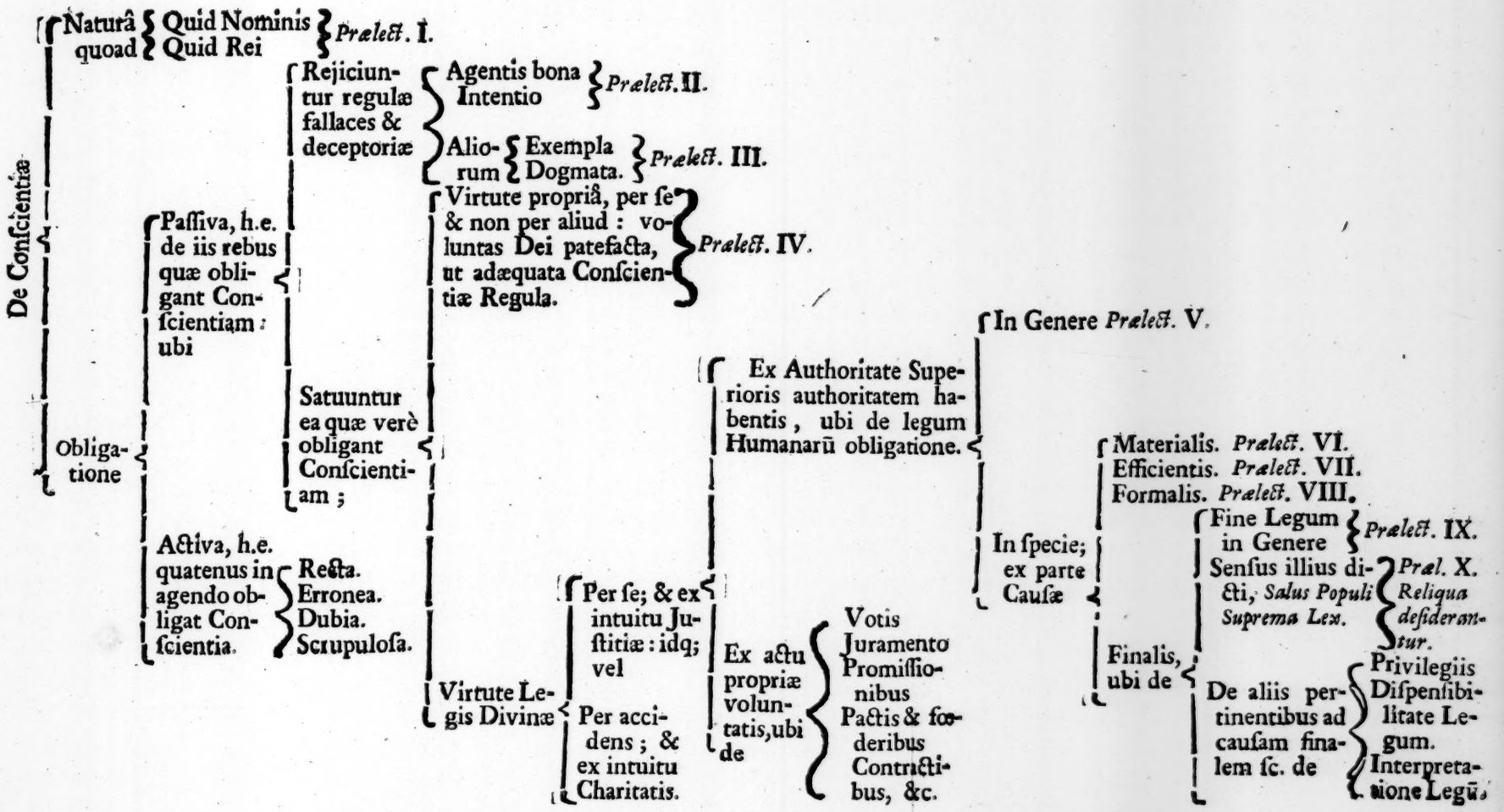

Appendix de Prædictarum Obligationum inter se Collatione quoad vim obligandi.

PRÆLECTIO PRIMA.

IN

Qua proponitur & explicatur Conſcientiæ Definitio.

1 COR. 2. 11.

Quis hominum novit quæ ſunt hominis, niſi Spiritus hominis qui eſt in ipſo?

I. PErmagnam eſſe (*a*) *vim conſcientiæ* in utramque (fiduciæ metúſq;) partem, *& prudentes viri* olim docuerunt, & ſatis atteſtatur proprius cujuſq; ſenſus & experientia. Quò magis dolendum eſt, pleroſque mortalium, *dum rerum mediocriter utilium* Scientiam anxiè venantur, in tam craſſâ interim *conſcientiæ* ſuæ ignoratione verſari. Quâ tamen non eſt alius quiſquam, aut *monitor* fidelior aut *accuſator* diligentior, aut *teſtis* gravior, aut *judex* incorruptior, aut *ſolator* jucundior, aut *hoſtis* importunior. Ut itaq; decantatum illud jam olim γνῶθι σεαυτὸν ſtudioſorum auribus & mentibus inſtillarem, ipsóſq; ab *inanis ſcientiæ* nimiâ cupiditate modicè diverterem, & ad majorem *Conſcientiæ* curam cultúmq; ſenſim invitarem; exiſtimavi operæ me facturum pretium, ſi in *Conſcientiæ*

(a) *Cicero de Milone.*

Naturam & *Uſum* paulò diligentiùs inquirerem, & quæ mihi in eam rem ſcitu digna meditanti occurriſſent, vobis auditoribus pro officii mei ratione, ex hoc loco communicarem. Statui igitur hac prælectione *Conſcientiæ Naturam* definiendo explicare : expoſiturus futuris lectionibus (ſi Deus conceſſerit) *Conſcientiæ*, maximè quà facienda ſpectat, *Uſum* & *Officia*, idque per *duplicem* reſpectum ; *priorem* ſc. ad normam legis cui *ſubeſſe* debet, *poſteriorem* ad actus humanos quibus nata eſt *præeſſe*.

II. Sed quum ſit *duplex methodus definitiva*, altera συνθετικὴ & ad *Compoſitionis* modum, quæ ex præmiſſa *ſingularem partium* expenſione, *integram* tandem colligit *definitionem* ; altera quaſi ἀναλυτικὴ & per modum *Reſolutionis*, quæ propoſitam ab initio *integram definitionem* poſtea *membratim* aperit & explicat : etſi *prior* illa videri fortaſſis poſſit *ordini naturæ* convenientior, delegi tamen potiùs *poſteriorem*, quæ viſa eſt mihi *ad docendum* aliquantò commodior. Sic ergo breviter definio Conſcientiam. *Conſcientia eſt facultas, ſive habitus intellectus practici, quo mens hominis per diſcurſum rationis applicat lumen quod ſibi adeſt, ad particulares ſuos actus morales.* Ubi conſideranda veniunt ſuo ordine ; Primò *Definiti nomen*, nimirum ipſa *Conſcientiæ* vox : deinde ſingula *definitionis membra* ; illa videlicet omnia, quæ in definiendis *primæ* vel *ſecundæ ſpeciei* Qualitatibus adhiberi ſolent, *Genus*, *Subjectum*, *Objectum*, & *Actus Proprius*.

III. *Definiti nomen* quod attinet, obſervârunt viri docti non reperiri in *Veteri Inſtrumento* vocem Hebræam, quæ *Conſcientiam* peculiariter & præcisè ſignificet : ſed ex uſu loquendi Hebræorum, quoties de *Conſcientiâ* ſermo eſt, ad eam denuo, tandam aſſumi ferè duarum dictionum alterutrum לֵב ſive לֵבָב & רוּחַ quarum illam propriè *Cor*, hanc

Spiritum

Spiritum ſignificare ſciunt omnes. Illud *Salomonis Proverb.* 4. *Supra omnem cuſtodiam cuſtodi cor tuum,* Prov. 4. 23. perinde eſt ac ſi dixiſſet, *Conſcientiæ* ſuæ cuique præcipua cura eſto. Itidem *Eccleſ.* 7. pro eo quod Eccl. 7. 23. habet vetus interpres Latinus, *ſcit conſcientia tua, quia & tu crebro maledixiſti aliis*; & Tremellii verſio, *Conſcius eſt animus tuus*; in textu Hebraico eſt וְדַע לִבֶּךָ i. e. *Novit Cor tuum.* Quin & in *Novo Teſtamento*, (præſertim apud *Johannem Apoſtolum* in cujus *Scriptis* multi ſunt paſſim *Hebraiſmi*) καρδία aliquoties pro *Conſcientia* ponitur, ut 1 *Joh.* 3. *Si cor noſtrum non condemnet nos.* Cor 1 Joh. 3. 21. noſtrum, *i. e. Conſcientia* noſtra: cujus utique proprium munus eſt ſtantem pro tribunali reum *condemnare* vel non *condemnare.* Unde illa trita ſatis *Bernardi* & aliorum alluſio, *Conſcientia quaſi cordis ſcientia. Spiritus* etiam nomine in ſacris ſcriptoribus, *Hebræis* pariter & *Græcis*, frequenter appellatur *Conſcientia.* Afferam duo tantùm loca; quid enim opus eſt pluribus cum iſthæc ſint apertiſſima? *Ex veteri Teſtamento Salomonis* dictum *Prov.* 18. 14. *Spiritus viri ſuſtentabit infirmitatem ipſius: Spiritum autem confractum quis ſuſtinebit?* Quaſi dicat, Qui *integrâ* eſt *conſcientiâ* quæcunque tandem ipſi contigerint mala, forti ea animo perferre poterit; ſed eſt *fracta* & *afflicta conſcientia* onus importabile. *Ex novo Teſtamento* pariter, illud Pauli (præſentis diatribæ *Thema* & fundamentum) 1 *Cor.* 2. 11. *Quis novit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui eſt in eo? i. e.* Niſi propria cujuſque *Conſcientia.*

IV. *Latinorum* autem *Conſcientia*, & quæ ei per omnia reſpondet *Græcorum* Συνείδησις, à *Sciendo* apertè utraque nomen accepit. Sed ſimplici *Scientiæ* adjecta utrobique in compoſitione *Præpoſitio*, amplius aliquid indicat in his vocibus & ulterius, quàm in ipſo *Scientiæ* vocabulo, contineri:

quod quid ſit ab authoribus variè explicatur. Miſſis duabus illis rationibus, quæ à nonnullis efferuntur, (quæ ſi naturam *rei ipſius* ſpectemus retineri fortaſſis poſſunt, ut *alluſiones* haud omninò incommodæ; ad limam verò & ἀκρίβειαν legitimæ *notationis* revocatæ, *inepte* protinus reperientur nec dignæ quibus immoremur, Conſcientia quaſi *cordis Scientia*; & Conſcientia quaſi *concludens Scientiæ*: illud imprimis certum eſt, duo hæc vocabula Συνείδησιν & conſcientiam, ultra nudam *Scientiæ* notionem, dicere etiam *ordinem* quendam & relationem iſtius *Scientiæ* ad aliud. Quippe ea vis eſt particularum Συν & *Con*, ut in compoſitione ſignificent rerum plurium *conjunctionem* quandam & aſſociationem: ut ſit *Conſcientia*, quaſi *conjuncta* multorum *Scientia*. Quod & ipſum *dupliciter* contingit intelligi. Poteſt enim dici *Multorum* ſcientia, ut *ſubjectorum*, quaſi dicas *Multorum Scientium* Scientia; nempe cum *multæ perſonæ* eandem rem pariter ſciunt: Vel ut *Objectorum*, quaſi dicas *Multorum Scitorum* Scientia, nempe cum eadem perſona *multas res* pariter ſcit. Sive hoc, ſive illo modo accipiatur vox *Conſcientiæ*; reddi poteſt ratio nominis, (*ſive rem ipſam* ſpectemus, ſive *uſum loquendi* apud probatos authores) nec aliena multum, nec incongrua.

V. *Primò* enim, cum *multi* idem ſciunt, & *Conſcire* dici poſſunt, & *Conſcii* dici ſolent. Sic *conſcii conjurationis Catilinariæ* dicti ſunt, quos ille in ſceleris ſocietatem delegit, & conſilii ſui participavit: *Et conſcius arcanorum Regis* dicitur, cui cognata ſunt & concredita occulta ipſius conſilia, — *Aſcitus in conſcientiam facinoris*, in Annalibus Taciti. — (*a*) *O ſi conſcius eſſet hic Avitus*, in Epigrammatis Martialis. (*b*) *Conſcia Matri Virgo fuit*, in Satyris. *Eorum omnium conſiliorum periculorumque teſtis conſcius & adjutor*, in orationibus Ciceronis. Infinitum

(a) *Martial.* 12. 24.
(b) *Juvenal. Satyr.* 14.

Infinitum eſſet omnia colligere, quæ in hanc rem inter legendum optimæ notæ Scriptores paſſim occurrent. Sed iſthæc ſatis: niſi forte à me exigitis, ut aliquid ſaltem quod huc facit à *Grammaticorum* lacunis depromam. Fiet: non quod tanti valere debeat apud nos iſtorum hominum authoritas, ſed quod hiſce in rebus Dictaturam ſibi, quaſi jure quodam ſuo, arrogare ſoleant. *In hoc differunt Scius & Conſcius (Nonium* auditis:) *Scius ſecum, Conſcius cum alio ſcius eſt.* Ex hac vocis originatione, qui *Conſcientiam* dictam putant quaſi *cum alio ſcientiam*, non aliam aſſignare poterunt ſententiæ ſuæ rationem idoneam, quàm quòd non *homo ſolus* novit quæ ſunt à ſe facta, ſed & *Deum*, qui ſcrutatur corda & renes, habeat omnium operum ſuorum, imò & abditiſſimarum cogitationum *conſcium* teſtem & inſpectorem. *Res* omninò certiſſima, quicquid de *voce* fiat. *Ecce in cælis teſtis meus eſt, & conſcius meus* (Συνίστωρ μου) *in excelſis*, *Job.* 16. 19. Beatus etiam Paulus *Rom.* 9. 1. cum Chriſtum advocaſſet *teſtem* veritatis eorum quæ mox dicturus erat, ſubnectit continuò συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεως, *teſtimonium ſimul perhibente mihi conſcientia.* Ac ſi dixiſſet οἶδεν ὁ χριστὸς, συνοῖδα κἀγώ· *Scit* Chriſtus, *ego etiam conſcio.* Μαρτυρεῖ ὁ χριστὸς, συμμαρτυρεῖ ἡ συνείδησις· *Teſtatur* Chriſtus *conteſtatur* & conſcientia. Eſto igitur hæc *prima* vocis ratio: *Conſcientiam* ex eo dici, quòd facta hominis ſint *ipſi* cognita ſimul, & *Deo.*

VI. Altero modo dicitur *conjuncta plurium Scientia*, velut *Objectorum*, ſive *Scitorum*: cum ſcilicet unuſquiſpiam *plura* ſimul ſcit, vel (quod eodem recidit) *plures notitias*, diſtinctas licet, *conjungit* tamen & invicem applicat. Unde oritur *ſecunda* vocis ratio, quæ placuit *Thomæ* & pleriſq; *Scholaſticorum*; &, quod ad eruendam *Conſcientiæ* naturam

naturam & vim facem præferat haud inutilem, alteri illi jam dictæ meritò præferenda videtur: nempe *Conſcientiam* propterea dici, quia *ſcientiam ſcientiæ conjungit*; ſcientiam ſc. *Univerſalem* ſive *Juris*, ſcientiæ *Particulari* ſive *Facti*, applicando hanc ad illam. Uno & altero adducto exemplo rem illuſtrabo, 1 *Sam.* 24. 6. *Davidem*, dicitur, *cor ipſius cecidiſſe*, poſtquam alam veſtimenti *Saulis* abſcidiſſet in ſpelunca: hoc eſt, pupugit eum *conſcientia ſua*. Putemus nimirum *Davidem* apud animum ſuum ita locutum; *Scio* non debere *vim* afferri ſacræ *perſonæ Regiæ*, *Scio* etiam id nuperrimè à me factum quod à *vi inferenda* perparum abeſſe videtur: vereor itaque ne fecerim quod *forte non debuerim*, & gratias ago Deo meo qui manum meam abſtinuit ne facerem quod *certè non debueram*. Sic *Judæ* proditori objecit *conſcientia ſua*: *Noſti* dominum non fuiſſe *prodendum*, & idem *noſti* te eum turpiter *prodidiſſe*. Accedente hunc in modum univerſali illi *Juris notitiæ* quæ eſt in mente, *facti* etiam particularis (admiſſi ſcilicet, vel admittendi) *notitiâ*, eique *conjunctâ* & *applicatâ*, & cum ea collata, exſurgit totum illud quod dicimus *Conſcientiam*. Firmant hanc nominis rationem id genus locutiones, quæ per modum *reciprocationis* efferuntur, & ſunt in hoc genere frequentiſſimæ: Cujuſmodi ſunt Iſocraticum illud (*a*) ἂν τοὺς ἄλλους λήσῃς, σαυτῷ συνειδήσεις, *Utut alios latere poſſis, tute tibi conſcius eris.* Horatianum itidem illud (*b*) —— *Hic murus aheneus eſto, Nil conſcire ſibi*, & Virgilianum, (*c*) — *Mens quæ ſibi conſcia recti.* Paulinum illud denique (ne ſit opus plura, & aliunde, congerere,) οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα, *Nihil mihi conſcius ſum*, 1 Cor. 4. 4.

(a) *Iſocr. ad Demonic.*

(b) *Horat.* 1. *Epiſt.* 1.

(c) *Virgil. Æneid.* 1.

VII. Satis jam conſtare puto *nominis rationem*, ſeu quis illam prætulerit, ſeu magis hanc, ſive utramque pari loco habeat. Nam quas adducunt alias

alias rationes pro ingenio quiſque ſuo è plebe *Scholaſtici*, dilutiore ferè ſunt quàm ut debeant curſum noſtrum (quibus multa dicenda ſuperſunt) morari. Pergo itaque ad vocis ὁμωνυμίαν aperiendam, unde orta mira illa apud authores in definiendâ *Conſcientiâ* diſcrepantia, uſque adeo ut de *primo definitionis termino* (quodnam ſc. ſit ipſius *genus*) magna ſit & difficilis admodum controverſia. Ut itaque tollatur è medio illa ambiguitas; illud imprimis obſervandum eſt, tantum eſſe virium mentis, (nempe *Potentiarum*, *Habituum*, & *Actuum*) inter ſe naturæ *cognationem*, támque arctam quoad uſum & exercitium *conjunctionem* ſive connexionem; ut non ſolùm *vocabulorum*, *appellationes*, ſed & *realos* ſingulorum *proprietates* & officia, reliquis promiſcuè & indiſcriminatim attribui ſoleant; idque non in *exotericis* tantum *Poetarum*, *Oratorum*, aliorumque humanioris literaturæ authorum, (quibus licentius loqui permiſſum eſt,) ſed & in *dogmaticis Philoſophorum & Scholaſticorum* Scriptis, quibus non licet eſſe tàm diſertis. Quantumvis igitur arduum ſemper habitum eſt & difficile, res naturâ uſúque *conjunctas*, ſuis quaſi certis *limitibus definire* & diſtinguere; ad *Conſcientiæ* tamen vocem quod attinet, quæ & *Scientia* quædam eſt, & ab eâ dicta, non parum nobis adjumento fuerit vocis *Scientiæ* ὁμωνυμίαν paulo diligentiùs aperuiſſe; ut *ex ſimplicis* vocabuli multiplici uſu, *compoſiti* nominis ambiguitas rectiùs & penitiùs intelligatur.

VIII. *Primò* ergo (*ut Habituum nomina familiariter tranſeunt in ſua objecta:*) Scientia *dupliciter* ſumitur; *formaliter & objectivé*. Quemadmodum enim de *Fide* diſtinguere ſolent. Theologi, aliam eſſe *Fidem quâ credimus*, quæ eſt *habitus fidei* in mente exiſtens; aliam *quam credimus*, quæ eſt *res fidi credita*, velut objectum prioris, & ei extrinſecum

trinſecum quid; quarum illa dici poteſt *fides formaliter* ſumpta, hæc *objectivé*: pari omninò ratione de *Scientiâ* diſtinguere licet, & conſequenter de *Conſcientiâ*. Utramque ſcilicet ſumi vel *propriè & formaliter*, pro ipſo mentis habitu quo rem aliquam *ſcimus vel conſcimus*; vel *impropriè & objectivè*, pro re illa quam *ſcimus vel conſcimus*. Quo poſteriore & improprio ſenſu, *Lex* illa quæ cordibus inſcripta eſt velut rectè vivendi regula dici poteſt *Conſcientia*. Et in hoc ſenſu intelligendum eſt illud *Damaſceni* in Scholis pervulgatiſſimum, *Conſcientiam eſſe legem mentis*; quum tamen *Lex* mentis non ſit propriè & formaliter *Conſcientia*, ſed potius *Conſcientiæ objectum*, aut adæquatum, aut partiale.

IX. *Secundò*, cum ad animam pertineant *tria* hæc diſtincta illa quidem, ſed tamen invicem ordinata, *Potentiæ*, *Habitus*, & *Actus*; *Potentiæ* ſcilicet, ut *virtutes* ipſius animæ naturales; *Habitus* ut *formæ* perficientes ipſas Potentias, & habilitantes eas ad actus ſuos faciliùs & jucundiùs exercendos; & *Actus* velut *exercitia*, tum Potentiarum tum Habituum: *Scientiæ* nomen, itémque *Conſcientiæ*, ad iſta omnia aliquo modo extenditur. Sicut enim faber *ſecare* dicitur, *primò*, ſecuri velut *inſtrumento*; *ſecundò*, acumine ſecuris velut formali inſtrumenti *diſpoſitione*; *tertiò*, ipsâ ſectione velut inſtrumenti *uſu & actione*: ſic dicitur mens hominis *ſcire*, *primò* potentiâ cognitivâ velut *inſtrumento*; *ſecundò*, ipſo habitu ſciendi velut *diſpoſitione* perfectivâ ipſius potentiæ; *tertiò*, actuali conſideratione velut *uſu & operatione* utriuſque, potentiæ nimirum & habitus. Sumitur ergo *Scientia* tripliciter, *Subjectivè*, *Formaliter*, *& Effectivé*. *Primò*, *ſubjectivè*, pro *potentiâ cui ineſt*, & quam eſt apta nata perficere, ſicut omnis forma aliquo modo perficit ſuum ſubjectum: ut cum dicimus myſte-

ria

ria fidei ſuperare *ſcientiam* noſtram, *i. e.* excedere menſuram *potentiæ* noſtræ cognitivæ. *Secundò, formaliter*, quæ eſt uſitatiſſima hujus vocis ſignificatio,) pro *habitu* cognitionis innatæ vel acquiſitæ: quomodo dicimur *ſcire principia* per ſe nota, & *concluſiones* legitimo diſcurſu ex eis deductas, & univerſim omnia de quibus adminiculo ſenſuum aut rationis habemus aliquam certitudinem. *Tertiò, effectivè*, pro actuali *conſideratione* rei prius cognitæ: quo ſenſu (ut illud obiter moneam) verbo Pauli Apoſtoli *Act.* 23. 5. in quibus explicandis mirè ſe torquent interpretes, videntur omninò eſſe intelligenda [*Non noveram*, inquit, *fratres, Pontificem eſſe maximum*] οὐκ ᾔδειν, i. e. Non *cogitavi*, non ſatis attentè *conſideravi*. Quaſi dixiſſet, Parcite, quæſo, fratres, juſtæ meæ indignationi, ſi æſtuantis animi impetu abreptus, liberiùs aliquid elocutus fuerim quàm oportuit, immemor illius & perſonæ, & officii mei. Agnoſco *errorem*: non debui maledicere *Pontifici*, quantumvis fecerit non digna ſuo honore; ſed impediit animi ardor, ne iſta, ut par erat, attentiùs *cogitarem*. Senſu facillimo, & commodiſſimo. 2. 3.

X. Sed Pergo. Ut *Scientia*, ſic & *Conſcientia* tribuc eiſdem modis ſimiliter accipitur. *Primò, ſubjectivè*; pro *potentiâ intellectivâ practicâ*: ut cùm dicimus legem naturalem ſcriptam eſſe in corde vel *conſcientiâ*. *Secundò, formaliter*; pro *habitu* pertinente ad illam potentiam, eámque informante: ut cum de homine inſigniter improbo dicimus eum hominem eſſe *nullius conſcientiæ*, abjeciſſe eum vel amiſiſſe omnem *conſcientiam*. *Tertiò, effectivè*; pro actuali aliquo *motu, exercitio aut operatione* illius habitus: ut cum quis dicit habere ſe de hoc vel illo facto *conſcientiam*. Quo ſenſu videtur à Petro accipi, 1 *Pet.* 2. 19. *Si quis propter conſcientiam Dei ſuffert moleſtias.* 1. 2. 3.

XI.

XI. Porrò, cum *Scientia* propriè ſit μάθησις διανοητική, ſive *cognitio ſyllogiſtica*, adeóque omnes qui de *Conſcientia* tractant naturam ejus rationémque non poſſe putent aptiùs & apertiùs illuſtrari, quàm per *ſyllogiſmum practicum*: obſervandum eſt *Scientiæ* nomen hoc etiam reſpectu *quatuor*
1. modis accipi. *Primò*, & propriiſſimè, pro *ſcientia concluſionis* præcisè: quomodo ferè accipitur ab
2. *Ariſtotele in Analyticis*, & alibi paſſim. *Secundò*, pro cognitione *Principiorum*, ex quibus demonſtrantur in concluſiones: ut ſi quis dicat ſe *ſcire*,
3. *Omne totum eſſe majus qualibet ſui parte*. *Tertio*, pro cognitione totius *Syllogiſmi*: nam qui novit præmiſſas & concluſionem, novit totam argumenta-
4. tionem. *Quartò*, pro aggregatâ *notitiâ multarum concluſionum*, ſive demonſtrationum ad unum aliquod ſubjectum pertinentium: quo modo dicimus *ſcire Phyſicam*, *Geometriam*, *Medicinam*, &c. Idipſum & de *Conſcientiæ* nomine dicendum; cujus diſcurſum, unico *Syllogiſmo practico*, authores plerique comprehendunt. Sed cum ſit *Conſcientia*, ut dictum eſt, *conjuncta ſcienti*; ut totum illud quod ſub hoc nomine venit plenius, & quaſi uno intuitu perſpiciatur, univerſum negotium (ut mihi ſaltem videtur) commodiùs expedietur, ſi diſcurſum illum concipiamus velut ex *duplici ſyllogiſmo* ita conſtantem, ut *concluſio* prioris ſit *major propoſitio* poſterioris; in hunc modum:

Omne injuſtum eſt fugiendum.
Omne furtum eſt injuſtum. Ergo
Omne furtum eſt fugiendum.

Eſto hic *prior ſyllogiſmus*: cujus *Prima Propoſitio* eſt per ſe nota lumine naturæ, *Ratio* aſſumit minorem, *Conſcientia* infert Concluſionem. Quam *concluſionem* mox arripit, ut *principium* poſterioris

ſyllo-

ſyllogiſmi: & applicando eam ad aliquod particulare factum voluntatis arbitrio propoſitum, arguit ad hunc modum:

Omne furtum eſt fugiendum.
Hæc quod mihi faciendum proponitur eſt furtum, ergo *eſt fugiendum.*

Ad quem etiam modum procedit (mutatis mutandis) quoties de *facto* particulari *preterito* judicandum eſt.

XII. His ita poſitis, dico *Conſcientiam*, pariter ut *Scientiam, quatuor* modis accipi. *Primò* & propriiſſimè, pro *ultima concluſione* totius diſcurſus utriuſque ſyllogiſmi; utpote in qua continetur *ultimum judicium intellectus practici*: Ut ſi quis dicat, *Conſcientia* mea mihi dictat hoc furtum non eſſe faciendum, vel *Conſcientia* mea clamat hoc furtum non debuiſſe fieri. Et notitia hujus *Concluſionis* eſt propriè συνείδησις, prout συνείδησις contradiſtinguitur σωίηρήσει. *Secundò* ſumitur pro notitia *primi illius principii univerſalis*, lumine naturæ vel revelationis cogniti, ex quo pendet totius diſcurſus filum, ut ſi quis dicat, *Conſcientia* mea dictat, *Nullum injuſtum eſſe faciendum.* Et eſt hic uſus vocabuli, non infrequens quidem, ſed tamen improprius: ſiquidem in iſtiuſmodi locutionibus, *Conſcientia* nihil aliud eſt quam ipſa *Synteresis*: quum tamen inter *Conſcientiam* propriè dictam & *Synteresin*, diſcrimen ſit non exiguum. Habet enim ſe *Synteresis* ad *Conſcientiam* propriè dictam, ſicut ſe habet habitus *Intellectus* ad *Scientiam* propriè dictam: qui duo ſunt habitus mentis ſpecificè diſtincti, ut ex *quinto Ethicorum Ariſtotelis* olim didicimus. Sicut ergo in *Speculativis*, *Intelligentia* eſt habitus primorum principiorum circa *Verum & Falſum*, unde deducuntur concluſiones, de quibus

1.

2.

quibus eſt *Scientia* : Sic in *Practicis*, *Synteriſis* eſt habitus primorum principiorum circa *Bonum & Malum*, unde deducuntur concluſiones, de quibus
3. eſt *Conſcientia*. *Tertiò*, ſumitur *Conſcientia* latiùs, pro toto illo *diſcurſu* mentis practico, á primo principio ad ultimam uſque concluſionem, qui in duobus ejuſmodi *Syllogiſmis*, quales jam propoſui, continetur : ita ut ambitu ſuo & συντήρησιν & συνείδησιν propriè dictam complectatur. Facilè enim ſuggerit ſua cuique *conſcientia* hæc omnia ſcilicet ; & nihil *injuſtum* fieri oportere, & *Furtum* in rebus injuſtis meritò cenſeri, & hoc *particulare* factum quod à me jam admiſſum eſt, vel quod ut admittam ſolicitat opportunitas, *furti* crimen ha-
4. bere. *Quartò*, ſumitur *Conſcientia* pro *notitiâ aggregatâ* plurium actuum particularium, ex quibus conficitur univerſa vitæ, & converſationis ratio. Quo ſenſu videntur illa Apoſtolorum verba intelligenda. *Viri fratres, ego omni bonâ conſcientiâ πεπολίτευμαι τῷ Θεῷ, converſatus ſum Deo ad hunc uſque diem.* Act. 23. 1. *Confidimus quod bonam conſcientiam habemus, in omnibus cupientes honeſtè converſari.* Heb. 13. 18. Quin & 1 Pet. 3. 16. quod initio verſus, (ut obſervavit vir pius & doctus,) Συνείδησις ἀγαθὴ dicitur, id ipſum in fine ejuſdem verſus ἀγαθὴ ἀναστροφὴ appellatur. Quoties etiam quempiam laudamus aut vituperamus, ut integræ *Conſcientiæ* virum aut corruptæ, ex intuitu morum & quotidianæ converſationis, ſine reſpectu habito ad aliquod ipſius factum particulare ; vox *Conſcientiæ* liquido in hanc partem ſumitur.

XIII. Expoſui iſta fateor multò prolixius, quàm initio inſtitueram ; fortaſſis etiam quàm pro veſtrâ (Auditores) expectatione debueram. Veruntamen æquiores vos futuros confido, ſi conſtiterit hanc in explicando *Definito*, prolixitatem in compen-

compendium fore reliquæ tractationis, quæ in explicatione ipsius *Definitionis* per singula membra insumetur: quàm nunc proximè aggredior. Unum hoc duntaxat præmoneo, quod est tamen ex ipsâ re manifestum, datam à me jam antè definitionem ad *Conscientiam propriè dictam* adæquatè pertinere; nimirum prout accipitur pro *notitia ultimæ conclusionis Syllogismi practici*: posse tamen cum debita aliquot vocum permutatione & ad reliquas ejus dictionis significationes explicandas adhiberi; ut in plerisque vocibus κατ' ἀναλογίαν æquivocis amat fieri. Fuit autem data *definitio*, quam propter tam multa interposita repetere libet, hæc; *Conscientia est facultas vel habitus intellectus practici; quo mens hominis per discursum rationis applicat lumen quod sibi inest ad particulares suos actus morales.* In quâ definitione quatuor ista continentur singillatim explicanda; *Genus, Subjectum, Objectum & Actus.*

XIV. De *Genere* magna est inter *Scholasticos* & acris controversia. Imprimis omnes consentiunt *Conscientiam* ad (*a*) *Mentem* hominis pertinere: sed utrum ut *Potentiam* ejus, an ut *Habitum*, an ut *Actum* mira est dissentio. *Thomas*, qui in Scholis magnam familiam ducit, statuit esse (*b*) *Actum*. Quam sententiam plerique amplexi sunt; non *Scholastici* tantùm Scriptores, tanti viri authoritate magis (ut ego quidem arbitror) adducti, quàm momentis rationum; sed & reformatarum Ecclesiarum *Theologi*, qui ex fastidio rixosæ gentis, malunt hisce in rebus receptas quasque opiniones (ab omni impietatis aut superstitionis opinione saltem liberas) sequi, quàm spinosas istorum hominum subtilitates nimis anxiè rimari. At mihi, ut quod censeo liberè dicam, improbanda omninò videtur communissima hæc *opinio*: cui evertendæ (ne pluribus sit opus) sufficiet unicum hoc argumen-

(a) *Æstimare conscientiam mentis suæ*, Cic. pro Cluent.

(b) Aquin. 1 q. 79. 13.

tum; *Conſcientiæ* ſc. plurimos eſſe actus. *Dictat* enim, *impellit, terret, teſtatur, accuſat, excuſat, ſolatur, remordet, torquet, &c. Actuum* autem nulli ſunt actus; ſed aut *Formarum*, aut *Potentiarum*, aut *Habituum*. Erit ergo Conſcientia aut *Forma*, aut *Potentia*, aut *Habitus*: Non autem *Actus*. Ad argumentum autem *Thomiſtarum*. Conſcientiam eſſe *applicationem* Scientiæ vel luminis quod eſt in *Synteresi*, & applicationem eſſe *Actum*; Reſpondeo, *Conſcientiæ* vocem, ut ex antedictis patet, ſumi quandoque *Effectivè*, pro aliquo actu ſuo, ſicut & *Scientiæ* vox pro actuali conſideratione, impropriè tamen. Sed propriè loquendo *Applicatio* Scientiæ non eſt ipſa *Conſcientia*, ſed ejus *Actus*, ſicut *Conſideratio* non eſt ipſa *Scientia*, ſed ejus *actus*. Non eſt ergo Conſcientia *Actus*.

XV. Relinquitur ergo quòd aut *Potentia* ſit, aut *Habitus*: nam quòd non ſit *Forma*, (nempe Anima ipſa, ſed aliquid ejus,) apud omnes in confeſſo eſt. Neotoricorum non pauci *Potentiam* eſſe contendunt, negant eſſe *Habitum*. Quòd ſit *Po-*
1. *tentia*, probant: *Primò*, quia eſt quædam quaſi *Memoria*; quum ad *Conſcientiam* reſpiciat intellectus cogitans de *Agibilibus*, ſicut reſpicit ad *Memoriam*, cogitans de *Speculabilibus*; Et Memoria
2. eſt *Potentia* non *Habitus*. *Secundò*, quia *Potentia* eſt illud per quod agens eſt *primò potens* ad agendum: per *Conſcientiam* autem homo eſt *potens* dictare quid ſibi ſit faciendum, & approbare vel improbare quod eſt à ſe factum; idque *primo*, quia poſitâ *conſcientiâ* poteſt iſta omnia facere, ſublatâ non poteſt. *Tertiò*, quia contradiſtinguitur potentiæ, *Tit.* 1. 15. Ubi νῦς & συνείδησις, *Mens &*
3. *Conſcientia*, apertè ponuntur ut *oppoſitæ ſpecies*: proinde neceſſe eſt (ea enim Lex eſt *contrariarum ſpecierum*) ut *idem* ſit utriuſque *genus*; νῦς autem
4. *potentia* eſt, ergo & συνείδησις. Probant etiam ex abun-

abundanti, quòd *Conſcientia* non ſit *Habitus*: tùm quia videtur eſſe tàm *Naturale* homini, quàm voluntas & affectus; tùm quia reperitur in omnibus, etiam *puerulis* & *infantibus*, naturæ quodam inſtinctu, qui tamen non videntur eſſe capaces *habituum*.

XVI. Diverſam tamen ſententiam tuentur *Scotus*, *Durandus*, & alii nonnulli è ſubtilioribus *Scholaſticis* quòd ſc. Conſcientia ſit *Habitus*: & nititur, ſanè eorum ſententia rationibus non contemnendis. *Primâ*, quia *Conſcientia* eſt *Scientia* quædam: unde ei attribuuntur iidem ipſi actus, *Scire*, *Neſcire*, *&c.* Ut *Eccl.* 7. 23. *Scit conſcientia tua.* Et *Gen.* 43. 22. *Neſcimus, quis repoſuerit pecuniam noſtram in ſaccis noſtris*; Ubi vulgatus habet, *Non eſt in conſcientia noſtra. Nihil mihi conſcius ſum*, inquit Paulus, 1 *Cor.* 4. 4. id eſt, non ſcio me aliquâ ex parte defuiſſe officio meo. Atqui *Scientia* eſt *Habitus*; proinde & *Conſcientia*. *Alterâ*, quia ex rectâ inſtitutione, & novâ informatione vel illuminatione *Conſcientiæ*, homo fit *habilis* ad aliquid agendum, ad quod non fuit antè *habilis*: ſed accedente ejuſmodi inſtitutione vel informatione, certum eſt non ingenerari animæ novam *Potentiam*, ſed novum potiùs *Habitum*: Unde ſequitur Conſcientiam *Habitum* potiùs dicendam eſſe quàm *Potentiam*. *Tertiâ*, quia à meris *Potentiis* nemo denominatur moraliter *bonus* aut *malus*, ſed abs *Habitibus*; nec propter *eas laudatur* quis vel *vituperatur*, ſed propter *hos*: at dicuntur homines *boni* aut *mali laudanturque* & *vituperantur*; pro qualitate *Conſcientiarum*: ergo Conſcientia eſt *habitus*. *Quartâ*, quòd *Potentiarum* non eſt, ſed *Habituum*, acquiri, aſſumi, deponi, animam: ſed homines dicuntur acquirere & amittere, aſſumere & deponere *Conſcientiam*: Conſcientia igitur, non eſt *Potentia*, ſed *Habitus*.

1.

2.

3.

4.

XVII. Statuo itaque *Conſcientiam* propriè, formaliter & prædicatione rectâ eſſe *Habitum*: dici nihilominus poſſe eandem & *Potentiam*, idque duplici ratione. Tùm *Materialiter*, quia ineſt *Potentiæ*, ut *Subjecto* ἐν ᾧ tùm per *approximationem*; quia eſt *Habitus innatus*; & habitus innatus, in quantum medio quodam modo ſe habet inter *Habitum acquiſitum* & *puram Potentiam*, utriuſlibet nomen induere poteſt, ut ſolent *Media* participare de utroque *Extremo*. Hinc eſt quod *Conſcientia* reperiatur in parvulis, qui non ſunt capaces *habituum acquiſitorum*. Neque neceſſe eſt ut νοῦς σωτείδησιν *Tit.* 1. contradiſtinguantur ut nudæ *Potentiæ*: imò aptius videtur ſumi ibi utramque vocem *Synecdochicè*, νοῦν ſcilicet pro *Intellectu ſpeculativo* cum omnibus ſuis pertinentiis (ut loquuntur,) & σωτείδησιν pro *Intellectu practico* cum omnibus ſuis pertinentiis; *i. e.* cum omnibus *facultatibus*, *habitibus*, *actibus*, & quæ ad eorum alterutrum pertinent *reſpectivè*.

XVIII. Appoſui itaque in *Conſcientiæ* definitione & *Facultatis* vocabulum, quod mihi videbatur aliquo modo commune eſſe *Potentiis & Habitibus*, & eſt ad ſignificandum *Habitus innatos* valdè accommodum. Dicetis fortaſſe, omnem *habitum* eſſe crebris actibus acquiſitum; adeóque hoc ita pertinere ad eſſentiam *habitus*, ut eo maximè, velut ſpecificâ ſuâ differentiâ, dignoſcendi ſint *Habitus* à *Potentiis*; nimirum, quòd illi *Acquiſiti* ſint, hæ *Naturales*; proinde, niſi quis velit ſecum pugnantia proloqui, & admittere meram *contradictionem in adjecto*, non debere Conſcientiam dici *Habitum Innatum*. Reſpondeo, omnino fatendum eſſe omnes quoſcunque *Habitus*, & eſſe & dici debere *acquiſitos*, etiam eos qui videntur eſſe maximè naturales; eos ſaltem quòd ſenſuum adminiculo, & multis actionibus ſenſibilibus præviis indigeant,

digeant, ad hoc ut *Species rerum ſenſibilium* (quarum reſpectu *anima* ex ſe eſt inſtar *tabulæ raſæ*) deferantur ad *phantaſiam*, & tandem fiant *intelligibiles*. Hoc tamen non obſtante, poſſe quoſdam *Habitus* dici, idque optimâ ratione, *Innatos*; in quantum *ex innato* ſibi *lumine* mens ſtatim præbet *aſſenſum* rei propoſitæ ſine ullâ formidine oppoſiti, ſuppoſitâ duntaxat *apprehenſione terminorum*, nec indiget ad eliciendum ejuſmodi *aſſenſum* adminiculo aut interni *ſtudii*, aut externæ *inſtitutionis*. Exempli gratiâ, *Habitus intellectivus* hujus Principii, [*Omne totum eſt majus qualibet ſui parte*,] eſt *Habitus Innatus*; quatenus vi *luminis naturalis* ex ſolâ *apprehenſione terminorum* veritas ipſius ultrò occurrit menti, nullo licèt adhibito vel *ſtudio*, vel *doctore*. Eſt tamen idem *Habitus Acquiſitus*, in quantum opus eſt adminiculo *ſenſuum*, ad hoc, ut quis ex *crebris actionibus* circa res ſenſibiles perveniat ad *notitiam terminorum*. hoc eſt, ad percipiendum τὸ quid nominis *Totius & Partis*.

XIX. Si adhuc dicatur, *Conſcientiam Habitum Innatum* eſſe non poſſe; quiâ quæ *Innata* ſunt non ſunt capacia *erroris*, nec poſſunt eſſe *vitioſa*, ſuntque *eadem in omnibus* quibus inſunt: *Conſcientia* autem & *errare* poteſt, & eſſe *mala*, nec eſt in omnibus *eadem*. Reſpondeo, ex his ſequi quidem *Conſcientiam* non eſſe habitum *Simpliciter Innatum*, (quod nemo ſanus dixerit, repugnat enim naturæ *Habitûs*, ut ſit merè *naturalis & innatus*;) ſed ut partim (eo quo jam dictum eſt ſenſu) *Innatum*, ſic partim etiam *Acquiſitum*. Nimirùm ſic ſe res habet; Apportat ſecum anima hominis quædam quaſi *ſemina cognitionis* boni & mali, quæ ſtudio & inſtitutione adoleſcunt & perficiuntur: ſicut naturalis *agilitas* completur *exercitatione*, & naturalis *Logica artificiali*. Conſcientia ergo reſpectu

ſpectu moralium *Agibilium*, quæ ſunt *de primo dictamine* naturæ, (ut Scholaſtici ferè loquuntur) & ſunt ejus *Objecta Primaria*, eſt *Habitus naturalis* ſive innatus, & proinde omnibus pariter ineſt, & ſemper rectus eſt ſine aliquo aut errore aut vitio: ſed reſpectu eorum quæ poſtea *addiſcuntur*, & primis illis principiis αὐτοπίστοις accedunt, ſive ex propriâ *meditatione*, ſive ex alienâ *inſtitutione*, eſt *Habitus Acquiſitus*, & poteſt errore alióve defectu aut vitio laborare.

XX. Sed de *Genere* plus ſatis: reliqua percurram breviús. Secundum definitionis membrum eſt *Subjectum*: idque duplex, *Subjectum* ſc. τοῦ, & *Subjectum* ἐν ᾧ. *Subjectum* τοῦ eſt *Homo*; ſeu potiùs *Creatura rationalis*, ſi quidem accuratè loqui velimus. Nam & *Angelis* ineſſe *Conſcientiam* defectionis ſuæ, & pœnarum quas eo nomine ſunt daturi, indicio eſt, quòd ſe (*a*) *ſciunt* torquendos, & quòd credentes revelationi divinæ (*b*) *contremiſcunt* tamen; item quòd (*c*) *judicandi* ſunt in adventu Domini, & rationem reddituri rerum omnium à ſe factarum. Sed quoniam nec noſtrâ multùm intereſt nôſſe naturam mentium *Angelicarum*, & Deo ſapientiſſimo viſum eſt eam parciſſimè in Scripturis revelare: de ſolo *Homine* propterea definitionem inſtitui. In Brutis enim animalibus etſi appareat *Conſcientiæ* quædam velut umbra, ſicut & *Rationis*, cum faciant nonnulla, quæ habere videntur ſpeciem quandam *æquitatis* & *prudentiæ*, (ut ſunt ſanè admiranda quæ de *Elephantorum*, *Apum*, *Canum*, aliorúmque quorundam animalium *Solertiâ* narrantur:) ſunt tamen iſta omnia *Phantaſiæ* opera, non *Rationis*; & ab *Inſtinctu* naturali proficiſcuntur, non à *Conſcientia*. Eſt ergo *Homo* proprium Conſcientiæ *Subjectum*, ut & *Rationis*: iſque omnis non excluſis aut *Ethnicis*, aut *Impiis*, aut ipſis etiam *Infantibus*. De *Ethnicis* apertè pronunciat

(a) *Mat.* 8. 29.
(b) *Jac.* 11. 19.
(c) 1 *Cor.* 6. 3.

nunciat *Paulus*, *Rom.* 2. 15. Oſtendere eos opus legis ſcriptum in cordibus, *teſtimonium etiam perhibente ipſorum Conſcientiâ.* Quin & *impuriſſimis* quibuſque *Conſcientiam* ineſſe, etſi impuram, teſtatur idem *Paulus*, *Tit.* 1. 15. Lapſu enim amiſſa eſt *Conſcientiæ rectitudo* & integritas; non *natura*. Et cum renaſcimur, non infunditur de novo, quæ defuit antè *Conſcientia*, ſed quæ prius inerat, fœda peccatis atq; *impura*, reſperſa jam ſanguine Chriſti fide *purificatur*, ita ut placeat Deo. Etiam in *infantibus* admodum parvulis, ut *in lactentibus* magnificetur Dei nomen, emicat cum primis è veteris incendii ruderibus, & quamvis admodùm debiliter, ſpargit tamen utcunque igniculos ſuos rationis hæc *ſcintillula*; prodente ſe præmaturè in iis *conſcientiæ* vi, qui ſiquid commiſerint inhoneſti, latere quærunt & commiſſum celare.

XXI. *Subjectum* ἐν ᾧ, *i. e.* potentia animæ, in quâ ſedem ſuam habet *Conſcientia*, eſt *intellectus Practicus*: *Intellectus*, inquam, non *Voluntas*; iſque non *Speculativus*, ſed *Practicus*. Agitatur & hæc controverſia inter *Scholaſticos*, pertineátne Conſcientia ad *intellectum*, an ad *Voluntatem*, an ad *Utramque*. Nolo me huic liti immiſcere. Satis hactenus ſuperque habuiſtis ſpinoſarum ſubtilitatum. Paucis itaque quod inſtituto meo expediat, expediam. *Partes intellectivæ* tres diſtinctas potentias enumerat *Ariſtot. lib. de Anima tertio*: duas ſc. cognitivas, *Intellectum Speculativum*, & *Intellectum Practicum*; & tertiam appetitivam, *Voluntatem*. Harum trium extremæ ſunt *Intellectus Speculativus*, qui ſpeculatur *Verum quatenus Verum*, & in eo acquieſcit, præcisè, ſine aliquo ordine aut reſpectu ad *Opus*: & *Voluntas*, quæ præcisè tendit ad *operationem*, nec omnino ſpeculatur quicquam. Inter utramque hanc potentiam velut in medio ſitus eſt *Intellectus practicus*, qui pro more *rerum mediarum*,

cum *utrâq*; *extremâ* ex aliquâ parte concordat, ex aliquâ ab eâ diſcrepat. *Concordat intellectus* practicus cum *ſpeculativo* in hoc, quod ſpeculatur *Veritatem*; cum *voluntate* in hoc, quòd tendit in *operationem*. Quod ad *Conſcientiam* attinet, illud imprimis certum eſt, non pertinere eam ad *Intellectum Speculativum*, quia ſcientiam ſuam omnino dirigit ad praxin. Nec propriè pertinet ad *Voluntatem*: quia ſi hoc eſſet, vel per modum *Potentiæ* ei ineſſet, & ſic eſſet idem quod *Liberum Arbitrium*; vel per modum *Habitus*, & ſic eſſet aliqua *Virtutum moralium*; quorum neutram à quoquam vel Theologo vel Philoſopho aſſertum unquam aut admiſſum fuiſſe animadverti. Pertinet ergo omninò ad *potentiam cognitivam practicam*, hoc eſt, ad *Intellectum practicum*. Quemadmodum *Ariſtoteles*, poſtquam *virtutes morales* ſtatuiſſet in *Potentia Appetitiva*; habitus tamen *Artis* & *Prudentiæ*, etſi ordinentur ad praxin, collocavit nihilominus in *Potentia Cognitiva*, *libro Ethicorum quinto*. Firmant hanc ſententiam & iſta; quòd *Conſcientia* 1. ſit quædam *Scientia* & *Scientia* omnis eſt in *Intellectu*: quòd capax ſit *erroris*, & *error* eſt morbus *Intellectus*: quòd ex communi uſu loquendi, 2. qui *intelligit* tantùm *arcana Regis*, ſive ea approbet ſive non, rectè tamen dicitur *conſcius ſecretorum ejus*. Ergo *Conſcientiæ* propria ſedes & *Subjectum* in animâ humanâ eſt *Potentia cognitiva practica*, i. e. *Intellectus Practicus*. 3.

XXII. Vidimus *Genus* & *Subjectum*: Sequitur *Objectum*, id ſc. circa quod verſatur *Conſcientia*, Et hi ſunt *Actus morales particulares proprii*. Dico 1. *primò Actus*; *i.e.* aliquod ab homine operabile quà homo eſt, ſive creatura rationalis: ſive id ſpectetur ut *futurum* & ab ipſo *faciendum*, ſive ut *præteritum* & jam *factum*, ſive ut *præſens* & in ipſo *fieri*. *Conſcientia* undiq; oculata eſt, omnia rimatur.

Proſpicit

Proſpicit futura ; ſiquid turpe facturus es, *monet* ne facias : *Aſpicit præſentia* ; & in ipſo peccandi actu *obmurmurat*, *vellit*, *mordet*, *pungit*, *tundit*, ut deſiſtas porrò : *Reſpicit præterita* ; & ubi peccaveris, *arguit*, *objicit*, *accuſat*, *damnat*, *torquet*. Contra, ut benè facias *hortatur* : dum facis ; *mulcet*, *excitat*, *erigit* : ubi feceris ; *laudat*, *defendit*, gaudio & pace *perfundit* pectus. Dico *Secundo Actus Particulares*. 2. Non limitando *Subjectum*, quaſi eſſent aliqui *actus non particulares* ; ſed oppoſitè ad *ſcientiam* illam quam *Conſcientia* ſupponit & applicat, quæ *ſcientia*, cùm ſit univerſalis, *applicatur* tamen ad actus particulares. Dico *Tertiò*, *Actus particulares Proprii* : 3. ut hinc excludatur illa *Conſcientiæ* ſignificatio, quâ latius acceptâ, & ad alienas actiones extenditur ; ut cum dicitur *Conſcius arcanorum Regis*, *conſcius Conjurationis Catilinæ*, & ſimilia ; quæ non ſunt noſtri inſtituti, qui de *Conſcientia propriè dicta* loquimur, quæ eſt circa *agibilia*, quatenus *à ſe facta* vel facienda. Dico *quartò*, 4. *Actus Morales*. Ubi obſervandum quædam evenire *ex neceſſitate*, quædam *Contingenter*. *Ex neceſſitate* ; ut ortum & occaſum ſolis, eclipſim lunæ, *&c.* De quibus eſt quidem *Scientia*, ob eorum certitudinem : cæterùm non omninò pertinent aut ad *Conſcientiam*, aut ad *Liberum Arbitrium*. Quæ *contingenter* eveniunt, ea aut ſunt τὰ ἐφ' ἡμῖν, i. e. *in noſtrâ poteſtate*, aut *non ſunt*. Quæ *non ſunt in noſtrâ poteſtate*, ut avium volatus, coorta ſubitò tempeſtas, *&c.* nec ſub *ſcientiam* cadunt propter *incertitudinem* ; nec quia *extra poteſtatem noſtram* poſita ſunt, ad curam noſtram pertinent, ut de eis quicquam aut *Conſcientia* ſtatuat, aut *Arbitrium* eligat. Rurſus τὰ ἐφ' ἡμῖν, corum, *quæ in noſtra poteſtate ſunt*, quædam ſunt moraliter *neutra* & ἀδιάφορα, hoc eſt, quæ neque de genere ſuo, neque ratione alicujus permanentis circumſtantiæ continent

nent ſe aliquam *bonitatem* aut *malitiam moralem*, ut Ire in forum, Scribere Epiſtolam, *&c.* Et iſta quidem pertinere poſſunt ad *Liberum Arbitrium*, ſi ſaltem digna ſint de quibus deliberetur, quia cadere poſſunt ſub *electione*: ſed non pertinent per ſe ad *Conſcientiam*. Dico *per ſe*: quia fieri poteſt *per accidens*, ratione *ſcandali* aut alterius alicujus *circumſtantiæ*, ut de his etiam cognoſcat *Conſcientia*. Alia verò ſunt *moraliter bona vel mala*: ut Deum colere, parentes honorare, depoſitum reddere; pauperem opprimere, aliena rapere, fidem fallere vel ſervare, & cætera omnia quæ *Philoſophi* ἐπαινετὰ vel ψεκτὰ laude aut vituperio digna, *Scholaſtici* meritoria & demeritoria ſolent appellare. Et circa hæc propriè verſatur *Conſcientia*.

XXIII. *Objectum* ergo Conſcientiæ humanæ eſt *Operabile Morale*; factum vel faciendum, omiſſum vel omittendum. Advertendum tamen eſt, *hominibus Chriſtianis* quâ talibus, *objectum Conſcientiæ* aliquantò ulterius extendi: ut non ſolùm obligetur in conſcientia ad *agenda* quæ ſui ſunt officii, quatenus *homo* eſt; ſed & ad *credenda myſteria fidei* in verbo Dei revelata, quatenus *homo Chriſtianus* eſt. Nam & *Infidelitas* impuram reddit conſcientiam, *Tit.* 1. 15. quam *purificat* & emendat fides, *Act.* 15. 9. Et remordet *Conſcientia* tàm eum, qui contemnit quæ in *Baptiſmo* vovit ſe *crediturum*; quàm eum qui mandata Dei violat, quæ promiſit ſe *ſervaturum*. Etſi fortaſſis haud incommodè dici poſſet, *Fidem* etiam ipſam inter *operabilia Moralia* cenſendam eſſe. Ita enim ipſe Servator Chriſtus diſſertiſſimis verbis. *Hoc eſt opus Dei, ut credatis in Filium*, &c. *Joh.* 6, 29. Et Johannes Apoſtolus ſimiliter. *Hoc eſt mandatum ejus, ut credamus in nomine Filii ſui Jeſu Chriſti, & diligamus invicem, ſicut ipſe mandavit nobis*, 1 Joh. 3. 23.

XXIV. Reſtat

XXIV. Reſtat ultimum *definitionis* membrum ; proprius ſc. *Conſcientiæ Actus* : *Applicatio* nempe Luminis quod eſt in mente per diſcurſum rationis ad actus particulares. Dico *primò*, Actum Conſcientiæ proprium & primarium eſſe *applicationem*. Tritum eſt in Scholis Axioma, *Unius habitûs unicum tantùm eſſe actum* ; primarium ſc. & palmarium, & ad quem reliqui omnes *actus* eò pertinentes reduci poſſunt. Ut ex antedictis ſatis conſtat, multi ſunt *Actus Conſcientiæ* in ſpecie : ſed quiſnam ſit ille *actus communiſſimus* qui reliquos omnes infra ambitum ſuum complectatur, id potiſſimùm inquirendum eſt ; quia non debet ingredi definitionem *Habitus*, niſi unicus ille *primarius Actus*, qui eſt *Habitui* adæquatus, & ad quem cæteri ejus *Actus* univerſi reducantur. Hunc nonnulli, cum viderent pleroſque illorum *actuum* quos exercet *Conſcientia* ad actum *judicandi* aliquo modo referri poſſe, (*judicat* enim *Conſcientia* de factis præſentibus, præteritis & futuris) cenſuerunt eſſe *Actum Judicandi*. Sed enim ſunt aliqui *Conſcientiæ Actus*, qui non niſi durè admodùm & coactè eò referri poſſe videntur ; ut exempli gratiâ, actus ille quo *Conſcientia* rei factæ vel omiſſæ *teſtimonium* præſtat : non eſt enim , aut *Judicis* de facto *teſtari*, aut *Teſtis* de crimine *judicare*. Quid quòd iſte *judicandi* actus *applicandi* actum neceſſariò ſupponit, ut ſe anteriorem : *applicet* enim priùs neceſſe eſt *Conſcientia factum* de quo judicatum it *lumini* mentis, quam poſſit de ipſo *judicium* facere. Et eſt *applicandi actus*, ei quam jam diximus vocis notationi valdè conſentaneus, *Conſcientiam* ſc. ideò dictam, quòd ſit ſcientiæ ad ſcientiam *applicatio*.

XXV. Dico *ſecundò* ; Hanc applicationem eſſe *Luminis quod eſt in mente* ; hoc eſt, *Luminis*, pro eo tempore quo fit applicatio , *menti præſentis*. Sive ſit illud *Lumen naturæ* ; communes ſc. *Notio-*

nes & ipsius Naturæ dictamine cordibus humanis inscriptæ, & in *Synteresi* conservatæ, velut *titio ereptus* è communi incendio, & *reliquiæ imaginis Dei* post lapsum: sive *Lumen divinæ revelationis*, extraordinariæ, per visiones, somnia, prophetias, *&c.* vel ordinaria, quicquid sc. Deus humano generi patefecit in libris Sacris *Veteris & Novi Testamenti*: sive denique *Lumen Rationis*; quicquid nimirum ex utriusque generis principiis, lege sc. *Naturæ*, & *revelatione divinâ*, sic immediatè & evidenter deducitur, ut nemini fas sit, qui illa saltem concesserit, de his dubitare.

XXVI. Dico *Tertiò*, applicari hoc lumen *per discursum rationis*. *Lumen* enim illud *quod applicandum est*, cùm sit *Universale quid*, & id *ad quod applicandum est*, *Actus particulares* sive singulares; non potest fieri talis *applicatio*, nisi ejusmodi mediante discursu, qui universalia singularibus connectere valeat. Et hoc est *opus rationis*, per ejusmodi *syllogismum* aut *syllogismos practicos*, quales jam antè exhibuimus. Porrò, quia (ut dici solet, & docet id ipsum experientia) (*a*) *descendendo* ferè *contingit errare*: facillimè potest in hoc *discursu* irrepere alicubi *Error*. Unde fit, ut licèt non facilè erretur circa (*b*) prima & *universalia principia*, quæ majorem habent evidentiam; in illis tamen *principiis applicandis*, & deducendis inde *conclusionibus* sæpissimè erretur. Quò majore opus est attentione & cautelâ, (ne ipsi nosmet decipiamus,) ut in hoc discursu omnia diligentissimè expendantur, ut legitimè procedatur, ut debitè concludatur.

(a) Οἱ τὸ καθόλου θεωροῦντες, ἔνια τῶν καθ' ἕκαστον οὐκ ἴσασι δι' ἀνεπισκεψίαν. *Arist.* 1. *Poster.* 17.

(b) Τίς ἂν θύρας ἁμάρτοι. *Aristot.* 2. *Metaph.*

XXVII. Dico *Quartò*, Applicationem hanc fieri oportere *ad actus particulares*. Id quod *tribus* omnino *modis* fieri contingit. Applicat enim Conscientia Lumen mentis quod sibi adest, vel ad
1. *facta*, vel ad *facienda*. Ad facta, dupliciter: *Primò*, ferendo

ferendo *teſtimonium* hoc à nobis *factum eſſe* vel *non factum* eſſe: quales ſunt iſtæ Rhetorum formulæ, in *queſtione Facti Occidiſtine matrem, Oreſtes?* Conſcientia reſpondet, *Occidi.* *Secundò*, ferendo *judicium*, quod factum eſt vel omiſſum, *benè* ſit an *malè factum*, recténe ſit an perperàm *omiſſum*; ut in *quæſtione Juris* apud Rhetores, ubi de facto conſtat *Occidiſtine Clodium Milo? Occidi.* Fateris ergo te ſontem? *Jure occidi.* In *Primâ applicatione* procedit Conſcientia per modum *Teſtis*: in *ſecundâ*, per modum *Judicis.* Officia autem & *actus* ejus ſunt, *in primo proceſſu* teſtimonium perhibere: *in ſecundo proceſſu* arguere, accuſare, excuſare, defendere, condemnare, abſolvere. Unde oriuntur porrò in anima varii effectus: à *redarguente, accuſante, condemnante Conſcientia* ſumma animi *triſtitia* & inquietudo, remorſus, terrores, tormenta; è contra ab *excuſante defendente & abſolvente*, ſumma animi *pax* & tranquilitas, *gaudium* & ſolatium ineffabile, *ſpes* arrecta, *fiducia* intrepida, & inconcuſſa mentis *conſtantia.* 2. *Tertia Conſcientiæ applicatio* reſpicit *futura* facienda; 3. in qua procedit *Conſcientia* per modum *Legiſlatoris, Præceptoris, Monitoris*, aut *Conſiliarii* Et in iſto proceſſu, ejus *actus* & officia ſunt dictare, obligare, inſtigare, retrahere. Hi ſunt præcipui *Conſcientiæ Actus*: cujus vocem recta *monentis* qui audierit, nec *Teſtem* ipſam multùm reformidabit, nec *Judicem.*

XXVIII. Abſolvi tandem, quæ de *Conſcientiæ Naturâ* videbantur mihi dictu neceſſaria. Prolixiùs vereor, certè obſcuriùs, quàm aut voluiſſem, aut debuiſſem, ſi res aliter tuliſſet; aut quàm facturum me ſpero, in futuris (ſi Deus voluerit) de *Conſcientiæ uſu Prælectionibus.* Sed profectò intricata eſt & perplexa omnis (quod viri graviſſimi jam olim conqueſti ſunt) de *animæ intellectivæ potentiis* & facultatibus diſquiſitio: tùm quia res ipſæ ſunt à *materia* & *motu ſenſibili* paulò remotiores, & *notiora* ſunt

ſunt nobis quæ *ſenſui* (unde plurima noſtra cognitio oritur) *propinquiora*; tùm etiam ob mutuam inter ſe *connexionem cognationemque*. At rem manifeſtam, & vulgò notam, quæ eſt in quotidiano uſu & in omnium ore, cujúſque vim & motus nemo eſt qui non ſentiat, *definiendo* non tàm *illuſtrâſti*, inquietis, quàm *obſcurâſti*. Equidem *nihil hinc diffindere poſſum*: nimirum, ſic ſunt inanes noſtræ hominum cogitationes omnes & univerſi conatus. Quæ ſunt ante pedes & oculos, quæ in ſenſus & animos incurrunt, quæ ſunt lippis & tonſoribus haud ignota, quæ capere ſe putant, & quidem ſuo modo capiunt *illiteratiſſimi* quique homunciones; hæc ipſa non capiunt (a) *acutiſſimi Philoſophi*; in his vel ſubtiliſſimis ingeniis *aqua hæret*. *Tempus*, *Locus*, *Motus*, id genus plurima, quid ſibi velint, & quid ſint, quotuſquiſque eſt hominum ruſticorum, qui non exiſtimet ſe perfectiſſimè intelligere? In quorum naturâ indagandâ, eruendâ, explicandâ, Doctores *profundi*, *ſubtiles*, *Angelici*, *Seraphici*, per multa retrò ſecula velut in paleſtrâ ſe exercuerunt, exercéntque etiamnum, nec potuerunt hactenus poſt tantum ſudoris & pulveris optatam metam contingere. In *tempore ſum*, *& de tempore loquor*, *& tamen neſcio quid ſit tempus*, inquit, Auguſtinus initio libri *de Tempore*. Quâ in re nequeo ſatis admirari Dei Opt. Max. infinitam ſapientiam, retundentis hoc pacto humanam ſuperbiam, & repræſentantis mortalibus velut in ſpeculo inanem illam δοκησοφίαν quâ ſibi *videntur aliquid eſſe*, *cum nihil ſint*, miſerè decipientes cor ſuum. Ut ſcilicet diſcant homunciones (a) *metiri ſe modulo ac pede ſuo*, nec (b) *ſapere ultrà quàm par eſt*, *ſed ſapere ad ſobrietatem* agnoſcentes inſipientiam ſuam, ut Deo integra conſtet ſapientiæ ſuæ gloria.

(a) *Odi ego, inquit, deſinire--- facilius eſt mihi videri in alterius definitione quid non probem, quàm quicquam bene definiendo explicare.* *Auguſt. 2. de Ord. 2.*

Gal. 6. 3.

(a) *Horat. 1 Epiſt. 7.*
(b) *Rom. 12. 3.*

PRÆ-

PRÆLECTIO SECUNDA.

In quâ oſtenditur, non eſſe in *Bonæ Intentionis* conſcientiâ ſatis præſidii, ut in eâ poſſit aliquis tutò acquieſcere.

ROM. III. 8.

Et non ſicut blaſphemamur, & ſicut quidam aiunt nos dicere, Faciamus mala, ut eveniant bona: quorum damnatio juſta eſt.

I. MEntem humanam aliquid in ſe *Divini* continere magno conſenſu faſſi ſunt veterum Sapientes: qui eam (*a*) *Divinæ particulam auræ* (*b*) θεῦ ἀποσπασμάτιον καὶ ἀπαύγασμα, *decertóſque ab Diis immortalibus animos noſtros & quaſi delibatos*, Dixerunt. Quin & altiùs ipſorum nonnulli aſſurgentes, & audaciùs prolocuti, *Mentem Deum* ipſum dicere, eique velut Deo (*c*) *templa* erigere, non ſunt veriti. (*d*) Ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ὁ θεὸς inquit apud *Plutarchum Menander*. & *Ovidius*, (*e*) *Mens quoque numen habet*: & *Seneca*, (*f*) *Quid aliud voces animum, quàm Deum*

(a) *Horat.* 2 *Satyr.* 2.
(b) *Epict.*
(c) *Menti ædes in Capitolio, vid. Cic.* 2. *de nat. Deor. & Liv. lib.* 23.
(d) *Plutar. in quaſt. Platon.*
(e) *Ovid.* 2. *Faſt.*
(f) *Senec. Epiſt.* 31. ψυχὴ ἑκάστου δαίμων. *Xenocrat. apud Ariſtot.* 2. *Top.* 6.

in humano corpore hoſpitantem ? Quorum ut illi animæ magis οὐσίαν & *ſubſtantiam*, quæ cum ſit expers materiæ & molis, immunis à corruptione & morte intelligentiáque & arbitrii libertate prædita, ad Deorum immortalium propiùs quàm corporearum verum naturam viſa eſt accedere :) ſic iſti, ejuſdem vim illam & δύναμιν ἐνεργητικὴν, quam (g) *Conſcientiam* dicimus, ſpectâſſe potiſſimum videntur. Hinc illud ejuſdem *Menandri*, Θεοῖς ἅπασιν ἡ συνείδησις θεός. *Mortalibus ſua cuique Conſcientia Deus eſt.* Quo nimirum ſenſu dixit Dominus ſe *conſtituiſſe Moſen* (h) *Deum Pharaoni*; quòd ſc. is Pharaoni voluntatem Dei ſubinde *inculcaret*, ad eam faciendam Pharaonem *inſtigaret*, non obſequentem continentibus plagis *inſectaretur*: eodem ferè ſenſu dici poterit, eundem quoque *conſtituiſſe in Deum unicuique hominum* ſingularium propriam *Conſcientiam.* Quæ ſc. ipſius vice, velut *præco legis æternæ*, quæ eſſent ipſi facienda fugiendáve *dictaret*; ad ea quæ oportet præſtanda ſedulò *impelleret*; rectè aut ſecus factorum rationem *exposceret*; *extorqueret* à ſceleratiſſimis quibuſque juſtitiæ divinæ agnitionem; præmia ſingulis pœnaſque prout commeriti fuerint, ut *judex* æquiſſimus & *decerneret* & *tribueret.* Is enim eſt ſtatus naturalis *Conſcientiæ*, ut medio quodam inter utrumque loco ſit poſita; infra *Deum* quidem, at ſupra *hominem*: *Deo* ſubdita, ut *miniſtra*; *homini* præpoſita, ut *Domina.*

(g) *Meminerit Deum ſe adhibere teſtem, id eſt, ut arbitror, mentem ſuam,* Cic. 3. *Offic.*

(h) *Exod.* 7 1.

II. Unde exurgit *Conſcientiæ duplex reſpectus*; perinde ut in aliis rebus omnibus contingit, quæ ſunt in aliquo ordine diſpoſitæ *ſecundum Sub & Supra:* in quibus quæ *medium* occupant locum, geminum habent reſpectum; alterum ad *Superiora* quibus ſubſunt, ad *Inferiora* quæ ſub ipſis poſita ſunt alterum. Ut *Centurio* & Tribuno *paret*, & gregario militi *imperat* : (*Ego ſum homo ſub poteſtate conſti-*

conſtitutus, habens ſub me milites Mat. 8. 9.) Et in *ſerie prædicamentali*, quæ inter *genus ſummum*, & *ſpeciem infimam* interjecta ſunt, ſunt eadem & *genera ſpecierum*, de quibus prædicantur, & *ſpecies generum* quibus ſubjiciuntur. Recipit utique & *Conſcientia*, prout ad diverſa refertur, diverſam conditionem. Habet etiam rationem & *Regulati* & *Regulantis*: reſpectu *Dei* & divinæ legis, rationem *Regulati*; reſpectu *Hominis* & humanarum actionum, rationem *Regulantis*. Cum itaque nobis propoſitum ſit, *Conſcientiæ*, (quam nuperrimè definivimus.) *uſum*, præſertim quod ad res agendas attinet, eſtque ad vitæ morúmque inſtitutionem accommodum, explicare; inſtituti noſtri ratio poſtulat, ut de *utraque Conſcientiæ obligatione*, quæ nobis uſui eſſe poterunt, dicamus: *Paſſivâ* ſcilicet illâ, quâ obligatur conformare ſe *Voluntati divinæ*, cui ut *Normæ* ſubeſt; & *Activâ*, quâ obligat ad ſui conformitatem omnes *actus humanos*, quibus ut *Normia* præeſt. Sunt ergo inſtitutæ tractationis *partes duæ*: Prior, de *Conſcientiæ Subjectione*, ſive *Obligatione paſſivâ*; Poſterior, de *Conſcientiæ poteſtate*, ſive *Obligatione activâ*.

III. De quarum priore ut legitima inſtituatur diſputatio, illud imprimis præmittendum eſt, cùm *Rectitudo* cujus rei conſiſtat in conformitate ſua ad *regulam ſuam proximam* & immediatam, atque ita deinceps uſque ad ſummam & *primam Regulam*; cúmque immediata *Conſcientiæ* regula ſive lex ſit *recta Ratio*, legi tamen ſuperiori quam Deus ei præſtituit ſubdita: *Conſcientiam* tum demum dici *Rectam*, cum conformis eſt *rectæ rationi* juxta eam legem quam Deus ſupremus Legiſlator ei præſtituit. Pro conditione illius *actus* ſive *operis*, quodcunque tandem illud fuerit, circa quod pro tempore verſatur. Ultima proinde reſolutio *Conſcientiæ* eſt in *legem* aliquam rationali creaturæ à Deo impoſi-

tam : ut qui ſolus eſt *Conſcientiæ Dominus* & ſupremus Legiſlator ; qui eam homini indidit ; qui ejus ſolus cognitor eſt & judex ; qui ſolus poteſtatem habet animam, prout legem ipſius ſervaverit aut violaverit, ſervandi & perdendi, juxta illud, *Jac.* 4.12. *Unus eſt Legiſlator qui poteſt ſervare & perdere.* Id quod apud omnes, quotquot uſpiam ſunt hominum, adeò in confeſſo eſt, ut non facilè reperiatur, qui id ipſum *in theſi* non ultrò largiatur eſſe veriſſimum. Aſt in *hypotheſi*, ubi quid agendum eſt, neſcio quâ cordis humani pravitate fieri ſolet, ut plerique mortalium (etiam eorum, qui nec ſibi videntur, nec aliis, omnem prorſus conſcientiæ curam abjeciſſe,) tàm pronis affectibus ad ea ferantur quæ facta cupiunt, ut ea non ad unicam illam *ſupremam regulam* fideliter exigenda adducant, (quæ tamen ſola poteſt ſecuram præſtare conſcientiam ;) ſed ſatis eſſe ducant ad *Conſcientiæ* ſuæ ſecuritatem, ſi aut *bonæ intentionis* prætextu, aut *ſancti viri exemplo*, aut alicujus magni nominis *Theologi authoritate* ſe factáque ſua quoquo modo tueri potuerint. Quæ *cordis humani deceptio*, quum & omnibus ſeculis nimiùm invaluerit, & noviſſimis hiſce temporibus vel maximè ; rem utiliſſimam me facturam judicavi, & his quibus nunc vivitur moribus perneceſſariam, ſi *tres* iſtas vulgatiſſimas παραλόγους, à quibus tot *conſcientiis* periculoſiſſimè illuditur, de medio ſublatum irem. Eſt ergo antè oſtendendum, quàm ad indagandam veram & propriam *Conſcientiæ regulam* deſcendatur, non eſſe in re aliquâ faciendâ ad *Conſcientiæ* ſecuritatem ſatis præſidii, ſi id quod fit aut *bonâ intentione* fiat, aut viri alicujus nitatur vel *pii exemplo*, vel *docti judicio*. De reliquis duabus (ſi Deus conceſſerit) poſthac videbitur : de eâ quæ primo loco occurrit, *Bonâ* ſc. *Intentione* nunc agendum.

IV. Ubi

IV. Ubi pono hanc concluſionem. *Ad bonitatem actûs non ſufficit bonitas intentionis.* Hoc eſt, *Intentio bona* non poteſt ſola & per ſe efficere, ut *Actus* aliquis humanus ſit *moraliter bonus*: vel quod idem eſt, & ſunt ipſiſſima Apoſtoli verba. *Non ſunt facienda mala, ut eveniant bona.* Actum cum dico, intelligo tùm *interiorem Actum* qui eſt *in Voluntate*, tùm *exteriores* omnes inde profluentes qui ſunt *in facultatibus exccutivis*: ut ſit ſenſus, ex ſolâ *bonâ intentione* non ſequi, aut *voluntatem* ipſam, quæ eſt primum principium agendi, aut *opus* aliquod *externum* inde dimanans, dicenda eſſe *bona*. *Intentio* autem cùm dupliciter ſumatur, primò *propriè & Formaliter* pro *Actu intendendi*, i. e. pro motu voluntatis tendentis in finem per aliqua media; ſecundò *Materialiter & Objectivè*, pro *re ipſa intenta*, i. e. pro fine in quem ſic tendit voluntas: utramque intelligo in Concluſione. *Actus* enim intendendi, & *finis* intentus, pariter ſe habent ad bonitatem & malitiam *Actûs*; ſaltem quod ad *qualitatem ipſius actûs* pertinet: nam *quantitatem* bonitatis aut malitiæ ſi ſpectemus, non eſt per omnia eadem utriuſque ratio. Poſito enim quòd aliquis *Actûs* ſit, de ſpecie ſuâ & ratione Objecti *bonus*, & quòd fiat etiam *in bonum finem*; vel è contrà poſito quòd ſit *malus*, & fiat etiam *in malum finem*: quantò fortius movetur voluntas dum ad illum finem tendit, tantò erit ille *Actus* (reſpectivè) vel melior vel deterior. Ut ſiquis *Sacræ cœnæ* participaret, *eo fine* ut mortis Chriſti recordaretur; quò fortiùs *mortis Chriſti* memoriam intenderet, eò melius actum illum Euchariſticum præſtaret: Et ſiquis proximo *calumniam* faceret, intendens ipſius perniciem; quò fortiùs hanc intenderet, eò *pejor* eſſet calumniandi Actus. Correſpondet ergo & commenſuratur *quantitas boni vel mali Actus quantitati boni vel malæ intentionis*;

ſi attendatur *Intentio* quantum ad *actum intendendi:* non autem ſi attendatur quantum ad *rem intentam.* Neutro tamen modo ſumpta *Intentio* ſufficit ad hoc, ut actus aliquis aliunde *malus* fiat *bonus.*

V. Probatur autem hæc *Concluſio* multis & firmiſſimis argumentis. *Primò* ex verbis ſacri Textûs, *Rom.* 3. in quibus Apoſtolus non ſine aliquâ indignationis ſpecie rejicit iniquam illam calumniam, quâ docuiſſe dicebatur *facienda eſſe mala ut eveniat bona.* Cujus locus ſcopus, vis & ratio ut meliùs intelligatur, animadvertendum eſt inter Apoſtolos Dominum *Paulum* vel maximè copioſum eſſe in aſſerendâ paſſim *gratuitâ* Dei *miſericordiâ*, ineuntis cum hominibus peccatoribus *gratiæ fœdus*, & promiſſiones Evangelicas fideliter adimplentis, non obſtante illâ, quæ intus, in corde latet, & in vitâ quotidianâ palam & abundè ſe prodit, humanâ *injuſtitiâ* & *incredulitate.* Quas tamen tantum abeſſe profitetur, ut irritas faciant *gratuitas* Dei *promiſſiones*, ut è contra longè potiùs illuſtriorem reddiderint *gratiæ* & *veritatis* ipſius gloriam: ſiquidem (a) *ubi abundavit delictum, ibi conſtat ſuperabundaſſe & gratiam.* Arripuere hinc calumniandi anſam, ex una parte, ut Apoſtoli authoritatem imminuerent, *Sophiſtæ* & *Impoſtores*; ex alia, quò & viverent licentiùs & excuſatiùs peccarent, profani pectoris *hypocritæ.* Nimirum, ſi vera eſſent quæ à *Paulo* dicerentur, cedere peccata hominum in majorem *Dei gloriam.* Non eſſe cur Deus aut peccata *puniat*, aut peccantibus *iraſcatur*; Non eſſe cur quis à peccando abſtineat: imò verò peccandum eſſe uberius, ut uberiorem Deus adipiſcatur gloriam, & omninò *facienda mala, ut eveniant bona.* Reliquas cavillationes diluit Apoſtolus juſtis reſponſionibus; aſt ultimam hanc [*Faciamus mala ut eveniant bona*] ne dignatur quidem reſponſione: clamat tantùm manifeſtam eſſe *calumniam*

(a) Rom. 5. 20.

niam & *blasphemiæ* affinem, justúmque Dei judicium interminatur (ni resipiscant) tam importunis calumniatoribus. Quasi esset hoc *sophisma* ex eo genere argumentorum, quibus non tàm λύσιν quàm κόλασιν deberi censuit *Aristoteles*. Unde manifestum est, quod & omnes interpretes agnoscunt, Apostolum constantissimè negare, malum aliquod quantâvis *bonâ intentione* fieri debere. " *Interest quidem plurimum*, inquit (*b*) Augustinus, " *qua causa, quo fine, qua intentione quid fiat: sed* " *ea quæ constat esse peccata, nullo bonæ causæ obtentu,* " *nullo quasi bono fine, nullâ velut bonâ intentione facienda sunt.* Esto hoc *primum* Argumentum.

(b) *Contra Mendacium. cap.* 7.

VI. *Secundum* sumitur à Natura *Mali* sive *Peccati*; quod ex sui natura nec est, 1. *Eligibile*, nec 2. *Ordinabile* ad bonum finem, 3. Nec *aptum natum* ex se bonum aliquod producere. (*c*) *Eligibile* primò non est ex sui natura, & quà tale: quum nihil sit *eligibile*, quod non sit idem *expetibele*: & omne quod appetitur, sub ratione *boni* appetitur.

(c) Τὸ αὐχρὸν οὐκ ἄνποτε διὰ πεφίστασιν αἱρετὸν γένοιτο. *Hieroclap.* 78.

VII. Nec est malum ex sui naturâ *ordinabile ad bonum finem*. Quod si esset, esset etiam *expetendum*: siquidem *appetitus* non solùm fertur in *finem* ab agente propositum, sed & in ea quæ ad finem illum consequendum conducere videntur. Si dicas, Deum *ordinare mala nostra in bonum finem* suum, proinde non esse contra naturam *mali*, ut ordinetur *in finem bonum*. Respondeo *primò*, non esse eandem rationem omnipotentis *Dei*, qui *naturæ Dominus* est, & potest pro beneplacito suo ex malo producere bonum; & *nostri*, quibus nec idem *jus* est, nec *potestas* eadem: Sed nec nostrum esse de *Dei Providentia* circa malum vel curiosiùs inquirere, vel magistraliter pronunciare. Respondeo *secundò*, Deum quidem *abuti* posse & solere *peccatis nostris* ut inserviant *gloriæ*, *gratiæ*, & *providentiæ*

dientiæ ſuæ; quin & nobis pariter licere ipſius exemplo, pro datâ nobis opportunitate, *alienis peccatis abuti* in commodum noſtrum *Temporale* vel *Spirituale*: Sed tamen quemadmodum Deus, etſi *utatur malo* alieno in *bonum*, nunquam ipſe *facit malum*, ut inde eliciat *bonum*; ita nec nobis licere *malum facere, ut inde proveniat bonum.* Aliud eſt alieno *malo uti* in bonum, aliud *facere malum* cum intentione boni. Reſpondeo *tertiò*, poſſe aliquid dici *ordinari in finem* dupliciter; vel *impropriè & communiter*, quo modo *ordinari* dicitur quicquid quoquo modo ab *agente* adhibetur dum tendit ad ſuum *finem*, & poſtquam ab alio ſuapte ſponte factum eſt, per potentiam & ſapientiam ipſius *agentis* (præter *voluntatem & intentionem* ejus qui fecit.) ad illum finem aſſequendum diſponitur; vel *reſtrictiùs & propriè*, & ſic illud ſolum dicitur *ordinari ad finem*, quod ab (*a*) *agente* antecedenter *eligitur*, ut *medium* ex ſui natura conveniens & conducibile ad talem *finem*. Priori ſenſu intelligatur oportet, ſiquando dicimus Deum *ordinare mala* in bonum finem; id eſt, Deum pro infinitâ ſuâ ſapientiâ & potentiâ *uti malo* in bonum, vel ex *malo* elicere *bonum*: ſed *omninò* cavendum ne ejuſmodi locutiones poſteriore & proprio ſenſu intelligantur, ac ſi Deus manum aliquod antecedenter *vellet*, *approbaret*, aut *eligeret*, velut *medium* ex ſui naturæ conveniens ad alicujus *boni finis* conſecutionem.

(a) ---- *Non convenire bono Viro Vitiis uti. Quint. 6. Inſtit. 1.*

VIII. Eſt etiam prorſus alienum à *peccati* natura, ut ex ſe *bonum affectum* producat: Sicut nec poteſt (*b*) *mala arbor ex ſe bonum fructum proferre*, nec tenebræ ex ſe lucem. Sed idem ille Deus Opt. Max. qui pro ſua omnipotentia (*c*) *eduxit è tenebris lucem*, poteſt etiam ex *peccatis* noſtris occaſionem ſumere illuſtrandæ ſummæ ſuæ *Sapientiæ, juſtitiæ*, & *bonitatis*. Verùm hi ſunt effectus

(b) *Mat. 7. 18.*

(c) *2 Cor. 4. 6.*

potentiæ

tentiæ divinæ, ut cauſæ per ſe & propriè efficientis, ad quorum productionem nihil adjumenti conferunt aut virium *peccata noſtra* quæ habent ſe quantum ad ejuſmodi effectus merè *contingenter* & *per accidens*. Ergo illa Davidis verba quæ verſu 4. iſtius capitis adducit *Paulus* è *Pſal.* LI. [*contra te peccavi, ὅπως ἂν δικαιωθῇς, ut juſtificeris in ſermonibus tuis*] non ita iunt intelligenda, quaſi aut *eo fine David* adulterium & homicidium perpetrâſſet, aut *ea fine* alterutrum ipſi perpetrare licuiſſet, ut ſic tandem *juſtificaretur Deus in ſermonibus ſuis*. Sed eſt ibi intelligendum illud ὅπως, ut & aliæ particulæ ejuſdem poteſtatis ἵνα, μὴ γένοιτο, &c. in plurimis Scripturæ locis, non *αἰτιατικῶς* ſed *ἐκβατικῶς*, ut ſæpe diſtinguendum docet *Chryſoſtomus*: hoc eſt, ita ut *eventum* notet duntaxat, non veram rei *cauſam*. Quemadmodum enim poteſt qui ſerio philoſophatur, ex jam conceſſis ab alio *falſis præmiſſis* veram inferre *concluſionem*; ridiculum tamen ſe præberet interim, ſi ad firmandam *veram concluſionem* ipſi falſi aliquid ultrò aſſumeret, quia *verum non indiget falſi patrocinio*; ſic poteſt Deus (quod & nobis etiam aliquatenus licet,) aliorum *malè factis uti in bonum*; ſed nec juſtitiæ divinæ bonitatíque congruit, nec nobis ullatenus licitum eſt, velle *malum facere*, ut inde proveniat *bonum*.

XI. *Argumentum Tertium* ſumitur à naturâ *Boni actus*: ad cujus complementum omnium requiſitarum *conditionum concurſus* ita eſt neceſſarius, ut ſi è tàm multis una aliqua abfuerit, cæteris licet præſentibus, actus ille concenſendus ſit moraliter bonus. Celebre eſt illud axioma, *Bonum ex cauſâ integrâ, Malum ex quolibet defectu*: & conſtat in omni genere rerum plura ad *conſtruendum* requiri, quàm ad *deſtruendum*. Sufficit quidem *defectus bonæ intentionis* ad hoc ut aliqua *actio* ſit *mala*, (cu-

jus enim *finis malus* eſt, & ipſum eſt *malum*; ſed non ſufficit aut *finis bonus*, aut *bona intentio*, ad hoc ut *actio* ſit *bona*, niſi adſint & cæteræ *conditiones* requiſitæ. Requiruntur autem ad hoc ut *actio* aliqua, ſive *interior* voluntatis, ſive *exterioris* operis, ſit *bona*, tres diſtinctæ *bonitates*: bonitas ſcilicet *Objecti*, bonitas *Finis*, & bonitas *Circumſtantiarum*. Qualitas cujuſlibet *Actus* primò & principaliter pendet ex qualitate *Objecti* ſive *Materiæ circa* quam verſatur: ita ut inde denominetur *Actus* quilibet indefinitè & quoad totam ſuam ſpeciem *Bonus* vel *Malus*. Sic dicimus eſſe *Furtum* & *Adulterium* de totâ ſua ſpecie *Mala*: *Eleemoſynam* & *Precationem* de ſpecie ſuâ *Bona*. Hoc tamen obſervato diſcrimine, quòd quæ *mala* ſunt *ſimpliciter*, *mala* ſunt, nec poſſunt ratione cujuſcunque *finis* quantumlibet boni, aut quarumcunq; vel commodiſſimarum περιστάσεων, fieri *bona*: at quæ naturâ ſuâ *bona* ſunt, poſſunt tamen à *fine aut* indebitis *circumſtantiis* ita vitiari, ut deſinant eſſe *bona*, & fiant *mala*. Suppoſitâ ergo *pravitate objecti*, abſtinendum eſt protinus ab *actu*, ut ſimpliciter *malo*, veluti à *Furto*, ab *Adulterio*, &c. nec opus eſt ulteriori examine. At ſuppoſitâ bonitate *Objecti*, non ſtatim cuiquam tutum eſt ad agendum ſe comparare aut quod actum fuerit comprobare; niſi expenſis prius diligenter & *Fine* ad quem dirigitur, & ſingulis quibus quaſi veſtitur *Circumſtantiis*. Illa ergo quæ dici ſolent, *Bonitatem actuum pendere à fine*, & *Finem diſcriminare actiones* eatenus quidem vera ſunt, ſi actus ratione *Objecti* ſive *Materiæ* ſint boni, vel ſaltem medii & indifferentes; non autem ſi mali. *Objecti* enim bonitate ſuppoſitâ, *Actus* bonitatem ſuam & malitiam præcipuè ſumit à *Fine*. Exempli gratiâ, *actus* erogandi in pauperem *eleemoſynam*, qui eſt actus *bonus* reſpectu *materiæ* ſive *objecti*, ſi fiat *ob inanem gloriam*,

gloriam, fit moraliter *malus*, eò quòd non ordinatur ad rectum *finem*. Idem *Actus*, ſi fiat ad ſubdevandam proximi indigentiam, eſt quidem hactenus *bonus*, quòd & ſit de *materia licita*, & fiat *intentione recta*, adeoque habeat utramque illam de quibus jam diximus bonitatem, *Objecti* ſc. & *Finis*: non tamen adhuc dici poteſt ſimpliciter *bonus*, niſi fuerit inſuper debitè (ut loquuntur) *circumſtantionatus*. Requiritur enim ad complementum *boni operis*, ultra *bonitatem* illam quæ eſt ex parte *Objecti*, & illam quæ ex parte *Finis*, tertia etiam *bonitas* ex parte *Circumſtantiarum*. Unde dici ſolet *bonitatem actus pendere ex circumſtantiis*: non primario & principaliter; ſed ultimatè & completivè; ſuppoſitis nimirum bonitate *Objecti*, & bonitate *Finis*. Cùm ergo ad *bonitatem* cujuſlibet actus moralis *tria* hæc requirantur, idque conjunctim, *Materia* licita, *Intentio* recta, & debitæ *Circumſtantiæ*; manifeſtum eſt *rectam intentionem* per ſe ſolam non ſufficere: & ex conſequenti non poſſe bonâ conſcientiâ fieri quidquam, quacunq; tandem *intentione* fiat, quod aut ex ſe ratione *Objecti* illicitum eſt, aut redditur ex *Circumſtantiis* vitioſum.

X. Aſt huic rationi opponet fortaſſe quiſpiam verba illa Chriſti, *Matth.* 6. 22. *Si oculus tuus ſit ſimplex, & totuum corpus tuum lucidum erit: ſi autem oculus tuus ſit pravus, erit totum corpus tuum tenebroſum.* Ubi ſi per *Oculum* intelligatur *Intentio*, (quæ mens eſt omnium fere interpretum;) videtur ex bonitate *intentionis* omnino pondere bonitas totius *Actus*, idque adæquatè: ita ut quas vires habet *mala intentio* ad vitiandum *actum* etſi aliàs *bonum*, eaſdem vires habeat *bona intentio* ad probum efficiendum actum etſi aliàs *malum*. Tam enim efficax eſt *oculus ſimplex* ad inſerendum tori corpori *lumen*, quàm eſt *oculus malus* ad inducendas

das *tenebras.* In quam ſententiam multa afferri poſſent dicta *Patrum* & aliorum *Theologorum* : quale eſt illud *Gloſſæ*, *Quantum bonum intendis, tantum facis* ; & ille neſcio cujus è trivio verſiculus, *Quicquid agunt homines intentio judicat illos* ; & iſtis ſimilia plurima.

XI. Ad locum *Matth. 6.* quod attinet, Imprimis non ſum neſcius ex illis Chriſti verbis poſterioris ævi viros doctos alium ſenſum eruiſſe, ab illo veterum longè diverſum, nec ei qua de re nunc agitur affinem. Dato tamen, ob debitam à nobis priſcis illis Doctoribus reverentiam, dictum illud Servatoris, hominum *intentiones* præcipuè reſpicere ; Reſpondeo *intentionem*, cum ſit motus voluntatis tendentis ad aliquem *finem* per quædam *media*, dupliciter poſſe conſiderari. Vel prout dicit *intuitum illius boni*, in quod voluntas finaliter fertur, *præcisè*, abſtrahendo ſc. ab omni conſideratione *mediorum* : ut ſiquis dicat ſe intendere *gloriam Dei*, vel *utilitatem* aut *voluptatem* propriam. Vel prout dicit integram *ordinationem totius proceſſus* ab initio operis ad finem, includendo etiam & *Media* : ut ſiquis dicat ſe intendere *gloriam Dei* extruendo templum, vel occidendo idololatram ; aut intendere *utilitatem propriam* comparando ſibi divitias honeſto labore, vel furto & rapinâ. Quemadmodum dici poteſt iret *intendere Romam*,& is qui de eundo *Romam* tantùm cogitat, nec dum ſtatuit qua via ſit eò profecturus ; & is etiam qui ſimul & *quo* ſibi eundum cogitat, & *quâ de Intentione primo modo ſumptâ* nos in tota hac quæſtione loquimur, ſcil. ut *finem* ſolùm reſpicit, non item *media* : ut ita ferè ſumitur in communi uſu loquendi. Aſt dicta illa *Patrum* & aliorum *Theologorum*, quæ videntur ex ſola *intentione* meriti *bonitatem & malitiam* humanorum actuum, & in illis Chriſti verbis de *oculo ſimplici & pravo* fundatur,

datur, *Intentionem* accipiunt in *posteriore significatione*, prout unà cum *Fine* includit & *Media*. Scitum est illud *Bernardi*, *Ut oculus*, inquit, *sit simplex, duo sunt necessaria : scilicet ut veritas sit in electione, & charitas in intentione.* Hoc est, ut *intentio* nostra sit absolutè recta, utrumq; requiritur : ut nec proponamus nobis *finem*, qui amori Dei & proximi adversetur ; nec *media* eligamus quæ non sint cum justitia & honestate conjuncta. In omni igitur opere, non id solum spectandum est, ut sit nobis *bonus* propositus *finis* ; sed & opera insuper adhibenda, ut *idoneis*, legitimis ac honestis *mediis* ad scopum sic propositum contendamus. Cum enim *electio mediorum* ex *intentione finis* oriatur, & sit cum eâ ita necessariò connexa, ut habeat respectu ejus rationem *accidentis* cujusdam *inseparabilis*, vel necessariæ *circumstantiæ* : Scholastici ferè concludunt *(a) electionem malam* vitiare *intentionem* aliàs *bonam*, reddendo eam ex bonâ malam., eodem omnino modo, quo *malæ circumstantiæ* vitiant *actiones* quarum sunt appendices.

(a) *Animum laudo : Consilium reprehendo.* Cic. 9. Ad Attic. II.

XII. *Argumentum quartum* sumitur à Legis Divinæ perfectione & obligatione. Proposita nimirum est hominibus à Deo *Lex* ; Lex perfectissima, quæ facienda *præcipit*, *vetat* non facienda. [*Indicavit tibi, O homo, quid sit bonum, & quid requirat à te Dominus, Mic.* 6. 8.] Huic Legi, siquidem satisfacere velimus officio nostro, pareamus oportet. Hac *lege* jubemur quod & passim in Scripturis inculcatur, *bonum* agere, *malum* fugere. Quòd si nos è contrà, ubi nobis ipsis visum fuerit, *agenda, fugiendáq;* susq; deq; habitâ *Lege Dei*, ex nostro commodo metiamus ; & vel ea quæ Deus fieri *præcipit bona* metu insecuturi inde alicujus mali *omittamus*, vel ea quæ fieri *vetat mala* intuitu proventuri inde alicujus boni *admittamus*; quid hoc aliud est, quàm omnipotentis Dei expressæ *voluntati*

nostræ

noſtra homuncionum *conſilia* anteferre, & *prudentiæ carnis* poſtponere ſapientiſſimi *ſpiritus authoritatem*? Longe aliter vir ſanctus *David*. *A mandatis tuis intellexi, propterea odivi omnem viam iniquam*, *Pſal.* 119. 104. qu. d. Edoctus è *lege tuâ* (quæ mihi de die, de nocte, in corde eſt, in ore, in manibus,) quæ mihi *agenda* ſunt planè intelligo, quæque *fugienda*: quapropter omnem *viam* quæ legi tuæ conſentanea non eſt, quocunq; me tandem perducere videatur, non *declino* ſolùm ſed & *odi*. Cum itaq; vetitum ſit *Lege Dei* omne *malum*, nec contineat ea *lex* ullam exceptionem *intentionis* aut *eventus* boni, nec ſit *diſtinguendum ubi lex non diſtinguit*, aut excipiendum ubi lex non excipit omninò conſtat peccare eum contra *Legem Dei*, quiſquis quacunque de *causâ*, quacunque *intentione*, ſciens facit quod *malum* eſt.

XIII. Sequitur *Argumentum Quintum*, ab exemplis eorum qui *boni finis* obtentu, expreſſo Dei præcepto auſi contravenire, irato Deo juſtas dederunt temeritatis ſuæ pœnas. *Sauli* Hebræorum Regi, qui *Amelekitarum* pecori quod Deus univerſum deleri mandaverat pepercit, eo *fine* (uti ſaltem præ ſe tulit) ut inde *opimam* Deo *victimam* immolaret, miſſus à Deo *Samuel* propheta, & peccati gravitatem ob oculos poſuit, & in tantæ inobedientiæ pœnam, futuram regni amiſſionem ei prædixit. Si cui hoc exemplum firmandæ rei propoſitæ parùm idoneum eò videbitur, quòd non conſtet Saulem *bona intentione* id feciſſe quod fecerit, nec eum *finem*, quem poſtea tamen obtendit, ſibi in animo fixum & propoſitum tum habuiſſe cum id faceret; quin potiùs vero ſimilius ſit eum non aliud adhuc quam *temporale commodum* ſuum ſpectaſſe; poſtquam autem ei objectum eſſet à propheta & crimini datum quod Dei mandato non ob audiviſſet, tum demum (quod hypocritis

ſolenne

lenne eſt) iſtam excogitaſſe inobedientiæ ſuæ *excuſationem* & quaſi σοφὸν φάρμακον ne quid nobis moleſtiæ creet hæc exceptiuncula, obſervandum eſt, ubi accedit *inobedientiæ hypocriſis*. non tam *augeri* crimen quàm *duplicari*. Fuiſſe quidem *Saulem* duplicis culpæ reum nullus dubito; *Inobedientiæ* & *Simulationis*: ut interim taceam tertiam illam utriuſq; radicem, *Mundanum affectum*. Diſtincta utriq; ſunt duo iſta peccata; & nec *naturâ*, nec *tempore* conjuncta. Non *naturâ*; quia poteſt eſſe alterutrum ſine altero: non *tempore*; præceſſit enim aliquandiu *inobedientia*, acceſſit poſtea objecta *nova* occaſione *ſimulatio*. Id quod ex ipſis *Samuelis* verbis non obſcurè colligi poteſt: qui diſſimulata prorſus Regis *ſimulatione*, unam ejus *inobedientiam* ſeverè admodum & acriter reprehendit. (a) *Potior eſt*, inquit, *obedientia ſacrificio*. Quaſi diceret, Quid mihi *ſacrificia* narras? quæ, ſeu bonâ fide ante *intenderis*, ſeu nunc demum excuſandæ inobedientiæ tuæ *obtendas*, perinde eſt ad obſequii rationem. Mos erat gerendus *præcipienti* Domino, & quod abs illo in mandatis acceperas prompte & ſine diſceptatione adimplendum. Sed enim utcunque ſe habeat res *Sauliña*, illud interim certum eſt, *Uzzam* (cujus hiſtoria, 2 Sam. 6. perſcripta legitur) non ſimulatè, ſed *bonâ fide* & piâ admodum *intentione* ſacro vaſi manum admoviſſe; ne ſcilicet excuteretur in terram *Arca fœderis*, (quod erat tunc temporis & ſub œconomiâ veteris Teſtam. tremendum *divinæ præſentiæ* ſymbolum) cum ſuccuſſo vehementiùs quo vehebatur plauſtro velut mox ruitura nutaret. Leviculâ hac (ut quibuſdam viſo) ſed importuna temeritate, etſi nulla ſubeſſet *mala mens*, commeruit tamen, ut magnâ ſpectante populi coronâ immiſſæ divinitus mortis præſenti ſupplicio afficeretur. Edixerat nimirum jamdiu Dominus

(a) 1 Sam. 15. 22.

(b) *Numb.* 7. 9. minus Jehova *(b) Arcam humeris* ſacerdotum geſtandam eſſe, non *plauſtro* imponendam; nec ulli fas eſſe extra *ordinem ſacerdotalem*, idq; gentis tantum *Kohathitarum*, Arcæ deportandæ operam dare,

(c) *Numb.* 4. 15. aut *(c) rem ſacram* attingere; qui ſecus faxit, malâ morte periturum. Hac igitur in primum ejus legis violatorem ſeverâ animadverſione voluit Deus *legi ſuæ* reverentiam conciliare, ejuſq; *authoritatem* conſervare; ne quis auſu temerario contra id quod ipſe ſanciverat agere aliquid aggredive quocunq; prætextu præſumeret. *Accenſus enim irâ percuſſit eum ibi Deus propter imprudens hoc factum, ita ut moreretur ibi prope arcum Dei*, 2 Sam. 6. 7.

XIV. *Argumentum ultimum*, ab incommodis contrariæ ſententiæ. Multa ſunt illa: ſed ego ne multus ſim, unicum illum urgebo, quod inſtar multorum eſt, & ab *Auguſtino* ſæpe urgetur. Nempe, refixis *Legum* repagulis, omnia diffluere, & in incertum ferri, velut ruptis obicibus undæ maris, ubi ſemel ripas exceſſerint, non ſe patiuntur certis limitibus contineri, ſed per omnia vicini loca longè latéque vagantur. *Qui ſemel limites modeſtiæ tranſilierit, gnaviter hunc impudentem eſſe oportet*, inquit ille. Sed *Auguſtinum* potiùs audiamus.

(a) *Auguſtin. Contra mendacium. c. 7.* *(a)* " *Quod ſceleratiſſimum facinus, quod turpiſſimum* " *flagitium, quod impiiſſimum ſacrilegium* (hem! annon ſupicamini eum de noſtro hoc ſeculo, noſtríſq; rebus vaticinatum?) " *non dicatur fieri poſſe* " *rectè atque juſtè, ſi ſemel conceſſerimus in omnibus* " *malis operibus hominum ideo non quid fiat ſed* " *quare fiat quærendum, ut quæcunque propter bonas* " *cauſas facta reperiuntur, nec ipſa mala eſſe judicen-* " *tur?* Atque iterum, *Cum conceſſeris admittendum* " *eſſe aliquod malum, ne aliquid gravius admitta-* " *tur; non ex regulâ veritatis, ſed ex ſuâ quiſque cu-* " *piditate aut conſuetudine metietur malum, & id* " *putabit gravius, quod ipſe ampliùs exhorreſcit, non*

" *quod*

"*quod amplius reverà fugiendum eſt.* Vis argumenti huc redit. *Si facienda ſint mala, ut veniant bona*; quum certum ſit non eſſe *omnia mala* facienda, nec propter *quævis bona*; aut utriq; huic dubitationi certus ſtatuendus eſt modus, [*primo Quænam mala* ſunt facienda, ut veniant bona, & quæ non! *ſecundò*, propter *quænam bona* aliqua mala ſunt facienda, & propter quæ non!] aut uniuſcujuſq; hominis judicio permittendum eſt, arbitrari prout res tulerit, & ipſi viſum fuerit, *quid* faciendum & *quid non*, & *propter quid*. Quorum utrumvis concedatur, nihil inter homines tutum erit, nihil ſanctum, nihil ab injuriis, perjuriis, fraudibus, rapinis, cædibus, perduellionibus immune: exulent neceſſe eſt è terra, ſine quibus conſervari non poſſunt Reſpublicæ hominum ſocietates, *Religio, Juſtitia, Æquitas, Fides, Pax.*

XV. Satis jam ut opinor confirmatâ quam probandam ſuſcepi *Concluſione*: non abs re alienum fuerit, nec vobis utì ſpero ingratum, certè non inutile, *Corollaria* inde nonnulla deduxiſſe, quæ nobis omnibus ex uſu ſunt ad vitæ & motum inſtitutionem. Ex antedictis ergo illud imprimis ſequitur, Cavendum eſſe piis omnibus, ne *zelo gloriæ Dei* abrepti, ad illicita perpetranda ferantur. Eſſe *Dei gloriam* omnium operationum noſtrarum *finem ſupremum* & ultimum, nemo ritè Chriſtianus neget. *Sive edamus, ſive bibamus, ſive quid aliud faciamus, omnia ad Dei gloriam referantur* oportet, 1 *Cor.* 10. 31. Aſt præpropero & præpoſtero *gloriæ Divinæ zelo* permoti, quantas contumelias, quas ſtrages ediderint olim in populo Judaico ejus factionis homines, cui *Zelotarum* peculiare cognomen adhæſit; & inter Chriſtianos patrum memoria in *Germania* & alibi *Anababtiſtæ*, à viris fide dignis & rerum ſuis temporibus geſtarum gnaris prolixè perſcriptum eſt. In quorum monimentis tàm horrenda

facta,

facta, & ab omni humanitate aliena narrantur; ut vix ullam apud nos essent habitura fidem, nisi eandem fabulam quotidie videremus ab infelici ipsorum sobole, translatâ tantùm in *Britannias* has nostras Scenâ, strenuè actitari.

XVI. Nequis igitur vestrûm hoc tam splendido artificio aut alios *decipiat*, aut ab aliis *decipi* se
1. patiatur; Cogitate *primò*, Omnes *seductores*, Satanæ ministros, à summo seductore *Satanâ* qui se
(a) 2 Cor. 11. 14. (*a*) *transformare soliti sit in Angelum lucis*, edoctos, non aliis artibus plus profeciisse, aut imposturas suas plebi Christianæ obtrusisse, aut pacem Ecclesiarum & rerumpublicarum perturbasse efficaciùs, quàm *obtentu gloriæ Dei, Reformandæ Religionis, propagandi Evangelii, extirpandæ superstitionis, exaltandi regni Domini nostri Jesu Christi.* Conquesti sunt graviter hac de re passim in suis scriptis Protestantium Theologorum proximi retrò seculi nominatissimi quique, *Calvinus, Bucerus, Zuinglius*, reliqui. In his vir eruditione, modeZanchius. stia, pietate paucis secundus *Hieronymus Zanchius*, *Ego non intelligo*, inquit, *istam Reformatorum mundi Theologiam.* Utinam earum rerum quæ nunc apud nos geruntur experientia non confirmaret nimis esse verum illud quod vulgo dicitur, *In no-*
2. *mine Domini incipit omne malum.* Cogitate *secundò*, quanta cum perversitate *gloria Dei* bellis, tumultibus rixosis contentionibus & disputationibus inutilibus prætexitur: cujus Sancti Domini *Apostoli* vix unquam in suis *Epistolis* meminerunt (meminerunt autem frequenter) nisi in ordine ad *pacem*, & fraternam *dilectionem*, & suavem illam (quæ maximè Christianos ornat) in rebus adiaphoris συγκατάθεσιν ne quis *libertate* qua Christi beneficio fruimur ita abutatur ut sit aliis *offendiculo* vel
3. *gravamini.* Cogitate *tertiò*, debere eum qui sibi *Dei gloriam* proponit ut *finem*, *Legem etiam Dei*

sibi

ſibi proponere ut *regulam* omnino actionum ſuarum, *Ad legem, & ad teſtimonium, Pſal.* 8. 20. Eſto, ut par eſt, *gloriæ Dei* intuitus, agendi *finalis cauſa*: ut *norma agendi* & quaſi *ratio formalis*, non eſt *gloria Dei*, ſed *voluntas* ejus revelata. Illa ergo in toto vitæ decurſu *ſpectanda* eſt ut *meta* ad quam currendum; ſed & hæc *conſulenda*, ut rectam inſiſtamus *viam* quâ ad metam perveniatur: ne illud in nos meritò jaciatur quòd dici ſolet, *bene curritis, ſed extra viam.* Cogitate denique, *Gloriam Dei* reſpectu actionum ſingularium habere rationem *finis tranſcendentalis. Tranſcendenti* autem, palam eſt nullum individuum immediatè ſubjici: velut *Enti ut Ens* eſt, non immediatè ſubjicitur aliquod *Entium ſingularium*, ſive ſubſtantiale, ſive accidentale. Sicut ergo *Ens tranſcendentale* verificatur de omni *Ente* ſive id *univerſale* ſit ſive *ſingulare*, quod eſt in aliquo *decem prædicamentorum*: ſic *Gloria Dei* eſt finis omnium *officiorum* quæ in aliquo *Decalogi præcepto* expreſsè aut virtualiter continentur, omniúmq; actuum eò pertinentium. Colendus eſt *Deus*, *Parentes* honorandi, diligendi *proximi*, *fides* ſervanda, *juſtitia*, *veracitas*, *caſtitas* colenda, cæteráque *pietatis & charitatis* munia præſtanda, in honorem & *Gloriam Dei.* Cæterum ſicut nihil habet verè rationem *Entis*, quod non aptè reducatur ad aliquam *ſpeciem Entis* in aliqua *decem* claſſium *Prædicamentalium*: ſic nulla particularis *actio*, quicquid homines intenti in rem ſuam vociferentur, verè & propriè ad *gloriam Dei* tanquam finem refertur; quæ non ſit reducibilis ad aliquod *Officium* pietatis & charitatis, in aliquo *decem præceptorum* legis divinæ fundatum. Ludit ergo, quiſquis *Gloriam Dei* obſtreperè crepat; nec tamen dicere valet, quæ ſe facere profitetur propter *Gloriam Dei*, quo *legis divinæ* præcepto ea tueatur. 4.

XVII. Ex prædictâ *Conclusione* sequitur *secundò*, Errare eos vehementer qui sibi licere putant, *peccatum* aliquod *minus* facere, ut vitetur aliud *peccatum majus*. In quam partem multa afferri solent. Imprimis pervulgatum illud omnium in ore, *(a) è malis minimum eligendum*; cujus dicti hanc etiam afferunt ex *Aristotele* rationem, quòd scilicet *(b) minus malum*, si cum majore comparetur, habet rationem *boni*. Addunt & ex *Gregorio* Magno, *Dum mens inter minora & maxima peccata constringitur, si nullus omninò sine peccato evadendi aditus pateat, minora semper eligantur*. Nec desunt piorum virorum *exempla*; in quibus eximium est illud *Lothi* factum, & præ cæteris illustre: quem impuris *Sodomæ* incolis, ad nefandas libidines vitandas, *stuprum filiarum* suarum suasisse legimus, *Gen.* 19. Longum esset omnia persequi: ut plurima in pauca contraham, Dico *primò*, dictum illud *è malis minimum*, intelligendum propriè & primariò de *Malis* (ut vocant) *Pœnæ*, non *Culpæ*; hoc est, non de *peccatis*, sed de *externis incommodis* hujus vitæ inter se collatis. Quo modo *David*, proposita sibi trium malorum optione, *Belli*, *Famis*, *Pestis*, pestem *(a)* elegit ut è tribus malis *minimum*. Dico *secundò*, obtinere ad dictum ulteriùs etiam, hoc sensu: Propositis *duobus malis*, altero *pœnæ*, altero *culpæ*, si utrumque vitari non potest, sed alterutrum eligi necesse est, eligendum est *malum pœnæ* potiùs quam *malum culpæ*: quia è duobus *minus est malum*, pati malum quam facere. Ergo eligenda potiùs est *amissio bonorum* quàm *abnegatio fidei*: & *exulare* eligendum est potius quam *pejerare*. Hinc illud animi robur priscis *Martyribus*, spoliari, torqueri, mactari paratioribus, quàm thurificare idolis, aut aliquid in se admittere quod esset inhonestum, aut Christiano nomine indignum. Dico *tertiò*, Si proponantur alicui *duo peccata*

(a) τὰ ἐλάχιστα ληκτέον τῶν κακῶν. Arist. 2. Ethic. 9.

(b) Ἐν ἀγαθῇ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κατὸν πρὸς τὸ μεῖζον κακόν Id. 5. Eth. 7.

1.

(a) 1 *Sam.* 24. 14. Τῶν τριῶν κακῶν εἰ ἐν. Vid. Suid. τῶν τρ.

3.

cata facienda, quorum utrumque conſtat eſſe *peccatum*, neutrum eſſe *eligendum*, ſed utramq; vitandum. Atqui ſuppoſito utrumq; vitari non poſſe, ſed alterutrum *neceſſario* eſſe faciendum, quod *Gregorii* verba illa manifeſtè ſupponunt; quid hiſce in anguſtiis poſito ſuadendum eſſe putes? inquietis. *Reſpondeo*, id ſupponi non poſſe. Cum enim *omne peccatum tàm ſit voluntarium, ut ſi non eſſet voluntarium non eſſet peccatum*, ut rectè *Auguſtinus*, fieri non poteſt ut aliquis in eas anguſtias redigatur, ut ei *(b) neceſſariò* ſit peccandum. Adeo ut ipſe ſibi contradicat, ſiquis dixerit ſe merâ *neceſſitate* coactum *peccaſſe*: Non enim peccatur niſi *voluntate*, & voluntas ita libera eſt ut *cogi* non poſſit. Nec alia *Gregorii* mens fuit: etſi verba ipſius, illa præſertim [*ſi nullus ſine peccato evadendi aditus pateat*] jam dictis repugnare primâ fronte videantur. Non enim loquitur de *duobus* propoſitis, quorum *utrumq;* certò conſtet eſſe *peccatum*, quâ de re nunc agitur: ſed de *duabus rebus*, quarum cùm alteram liquidò conſtet eſſe peccatum, alterum agens aut ex aliquo *conſcientiæ errore* falsò opinatur eſſe peccatum cùm non ſit, aut ex aliquo injecto *ſcrupulo* vel lævâ *ſuſpicione* veretur ne ſortè ſit *peccatum*; qui caſus alienus eſt à præſenti inſtituto.

(b) Οὐδεμία ἀνάγκη τὰ μοχθηρὰ πρᾶξαι. Ariſt. 2. Eadem 11. *Nulla eſt neceſſitas delinquendi quibus una eſt neceſſitas non delinquendi.* Tert. de Cor. Mil. cap. 11.

XVIII. Si quæras, Liceátne *Caio* minus peccatum in ſe admittere, ut majus peccatum, quod *Titius* aliàs facturus ſit, impediat? puta liceátne *leve furtum* facere, ne is *homicidium* perpetraret? Dico *quartò*, cum *Auguſtino*, non licere. "*Si quæratur*, inquit ille, *quid duorum potiùs debuit evitare, qui utrumq; non potuit, ſed alterutrum potuit: reſpondeo ſuum peccatum potiùs quàm alienum; & levius potius quod ſuum, quàm gravius quod alienum.* Ratio in promptu eſt: quia nimirum in meâ poteſtate eſt ne *ipſe peccem*; ne *alius peccet*

non eſt in meâ poteſtate. *Sic enim* pergit ille, " *Ego utrumque malum fieri nollem ; ſed id tantum* " *cavere potui ne fieret, quod erat in meâ poteſtate.* At gravius eſt *homicidium*, quàm *furtum.* Fatetur id *Auguſtinus*, & reſpondet, " *Pejus eſt tamen* " *facere furtum, quam pati homicidium.* Et in eandem ſententiam alibi, " *Quantumlibet diſtet in-* " *ter tuum & alienum, hoc tamen erit tuum, illud* " *alienum.* Res clara, nec cui ſit neceſſe ulteriùs inſiſtere.

XIX. *Quintò*, ſi adhuc quæratur, liceátne ſaltem alteri parato *majus malum* facere, ſuadere minus ? ut parato occidere inimicum, ſuadere ut *mutilet* tantùm ? quo pertinet *Lothi* ad concives ſuos oratio. De *Lothi* facto non idem ſentiunt omnes. Excuſare id factum nil miror *Chryſoſtomum* ; ſuatim facit : ſic enim ſolet omnes *Patriarcharum lapſus.* Excuſat etiam *Ambroſius* ; excuſant & alii, veteres maximé. *Auguſtinus* peccaſſe eum cenſet, cujus judicium ſecuti ſunt eorum qui ſecuti ſunt plerique. Et ſane videtur vir ſanctus, ex pio erga hoſpites affectu, dum valde ſolicitus eſſet ne qua eis injuria aut vis inferretur, animo perturbatiore nonnulla & dixiſſe & feciſſe, quæ non poſſunt facilè excuſari. Omiſſo itaq; *Lothi* facto, ut ab *hypotheſi* ad quæſtionem in *theſi* tranſeam, liceri cenſeo alteri, ne *graviori* facinore ſe polluat, *levius peccatum ſuadere.* Si dicas, qui alteri *ſuadet peccatum* etſi levius, *ſuadere* tamen *peccatum* ; adeóq; eum ad peccandum inducere : quod qui facit, eo ipſo reum ſe facit *peccati alieni.* Reſpondeo, aliud eſſe *ſuadere* alteri peccatum *abſolutè*, quod quiſquis fecerit, indubiè peccârit ; aliud *ſuadere* alteri peccatum *conditionaliter*, & ex *ea ſuppoſitione*, quòd non poſſit aliter *gravius peccatum* evitari. Quo ſuppoſito, non tam cenſendus eſt, eo conſilio alterum *induxiſſe ad peccatum* illud levius, quàm *abduxiſſe* pec-

cato

cato majore & atrociore. Non enim *ſuadet* eum ad peccatum, *quà peccatum* eſt, ſed *quæ minus peccatum* eſt, & majoris impeditivum. Si porrò urgeas, Si mihi liceat *ſuadere* alteri electionem *minoris peccati*, cur non & illi liceat, etiam me *non ſuadente*, ſponte ſuâ id ipſum peccatum *eligere*? imò cur non & mihi ipſi liceat id tutò *facere* quod rectè *ſuadeam* alteri? id eſt, è *duobus propoſitis peccatis* eligere id quod *minus* eſt? Aut cur licere putandum eſt è *tribus* primum, neutrum autem reliquorum: quum videatur eſſe omnium *trium* par omninò ratio? Eandem eſſe *trium* rationem, id verò conſtanter pernego: quum ſit manifeſtiſſima inter hæc & illud diſcriminis ratio. Quòd nec illi liceat *ſponte ſuâ*, nec mihi *ſponte meâ*, ad majus peccatum vitandum eligere minus, id propterea ſit, quia cum ſit in *poteſtate* utriuſque noſtrûm *(reſpectivè) utrumq*; *vitare*, tenemur uterq; *neutrum eligere*: Cæterùm quòd mihi liceat alteri ſuadere *minus peccatum* ut evitetur *majus* ex eo contingit, quòd non ſit in mea ſuadentis *poteſtate* (id enim jam ſupponimus) impedire *utrumque*. Danda certè mihi eſt opera, quantum in me eſt, ut *impediatur utrumque*: Sed cum videam me id efficere non poſſe quod maximè *vellem & cupio*, facio ſaltem quod *poſſum & debeo*, ſuadendo *minus peccatum* ut impediam *majus*.

XX. Ex iis quæ hactenus diſputata ſunt facilè intelligitur, quæ ſit mens illius dicti è *malis minimum*, & quis ejus uſus in omni deliberatione humana; ad quæcunq; tandem *mala* applicetur, ſive *Culpæ*, ſive *Pœnæ*. Tenet enim, idq; univerſaliter & in utroq; malorum genere, quoties eò res devenerunt (ut rectè explicat ſtatum quæſtionis *Auguſtinus*) ut è *duobus malis* ſit in noſtra poteſtate *alterutrum* evitare, non ſit in noſtra poteſtate vitare *utrumque*. Omne enim *malum*, quatenus *malum*,

viro pio & prudenti vitandum eſt, quantum in ipſo eſt: ergo *duobus* cujuſcunque generis *malis* propoſitis; *utrumq;* ſi vitare poteſt, debet; ſi non poteſt, eligendum eſt ei quod *minus* eſt. Non tamen ſequitur eligendum eſſe de *duobus peccatis* id quod *minus* eſt, quia *utrumq;* vitari poſſe jam ante demonſtratum eſt. Et hæc de *Corollario ſecundo.*

XXI. Sequitur ex principali *Concluſione, Tertiò,* Nihil minùs errare eos, fortaſſe & graviùs, qui ut *clavum clavo,* ſic *malum malo* pellendum exiſtimant: ut verbi gratiâ, *Superſtitionem* Sacrilegio, *Tyrannidem* Seditione, *&c.* Qui ferè error eſt eorum hominum, qui ſibi tum demum vel maximè ſapere videntur, cum, ut hortulani ſolent *plantas* hac nimiùm inclinantes ut erectiores inſurgant, illac *inflectere,* ab altero *extremorum* non ſe ſatis caviſſe arbitrantur, niſi in alterum improvidè ruerint. Sic *(a) Stulti dum vitant vitia in contraria currunt,* & dum vitant *Charybdim,* in *Scyllam* incidunt. Sed ut aliquem locum habeat in medendis corporum affectibus *aphoriſmus* ille, (quem tamen non uſquequaque comprobant medicorum filii,) *Contraria contrariis curari, extrema extremis:* in moribus tamen corrigendis, & in reformandis *Eccleſiarum & Rerumpublicarum* corruptelis, affert plerumque pro remedio certam perniciem. Grave eſt illud *Sophoclis* apud *(b)* Stobæum, Ἐνταῦθα μὴν τοι πάντα τ' ἀνθρώπων νυσεῖ Κακοῖς ὅταν δόλωσιν ἰᾶσθαι κακά. *Hinc peſſum eunt mortalium res indies, Rebus mederi quòd velint malis mala.* Et ejuſdem in Ajace aliud.

(a) *Horat. Sat. 2.*

[b] λόγ. C.

— Μὴ κακὸν κακῷ δίδου
Ἄκοπ', πλέον τὸ πῆμα τῆς ἄτης τίθει.

hoc

hoc eſt, ——— *addens pharmacum malum malo,*
Ne contrahas tibi majus infortunium.

XXII. At ſi aliàs publicis malis remedium afferri non poſſit, niſi aliquæ *piæ fraudes* adhibeantur *legéſque & jura* violentur, annon præſtiterit aliquantiſper iſta fieri, quàm permittere Remp. ἀνίατα νοσεῖν; Lego quidem in ſacrâ hiſtoriâ ita olim ſenſiſſe Pontificem Hieroſolymitanum *Caiaphan*, qui in Senatu ſuæ gentis, poſthabitâ juſtitiæ ratione, *Jeſum* quamvis (*a*) nullius criminis reum more tamen afficiendum cenſuit, quòd ſic fieri *expediret*. Memini me alicubi olim legiſſe, *Romanorum Pontificem* neſcio quem, in Cardinalium conclavi de præſentibus negotiis diſceptantem, quum ſubmonuiſſet quidem è purpuratis, id quod propoſitum eſſet conſilium parùm ſibi *juſtum* videri, reſpondiſſe, *Licèt non poſſet fieri per viam juſtitiæ, oportet tamen fieri per viam expedientiæ.* Nimirum iſthoc eſt ſapere! hæc eſt eorum hominum quos *Politicos* vocant, ex *Jeſuitarum* ni fallor officinis, deprompta Theologia: *Omnia metiri ex commodo Sanctæ matris Eccleſiæ*; Sacroſancta Dei eloquia quà lubet inflectere, *naſi* ad inſtar *cerei* torquere, diſtorquere, invita cogere in rem ſuam; Et, ut Lacon ille *honeſtum eſſe* dixit *quicquid Spartæ eſſet utile*, nil turpe ducere, aut refugiendum, quod *Spartæ illi* quam nacti ſunt *ornandæ* quoquo modo inſervire poſſe arbitrentur. Verùm apage procul è *Scholis*, è *Suggeſtis*, è *Pectoribus* noſtris hanc inſanam *Theologiam*. Longè nos aliter inſtituerunt Sancti Chriſti *Apoſtoli*, qui illi quæſtioni (*Expediat, necne?*) non ante locum conceſſerunt, quàm de alterâ quæſtione (*Liceat, necne*) conſtaret. Quin & aliter ſenſerunt ſaniores *Ethnici*, qui quoties pugnare videtur *cum utilitate*

(a) *Joh* 11. 30.

1 *Cor.* 10. 23

honeſtas, ſic litem ſemper dirimunt, ut pronuncient *utile* non eſſe quod non ſit idem *honeſtum*.

XXIII. Ne longè abeam, *Paulus* hoc ipſo commate omninò negat *facienda eſſe mala, ut eveniant bona:* quibus verbis quid dici potuit ad firmandam noſtram *Concluſionem* aut apertius, aut efficacius? Audivi tamen hiſce auribus qui cum iſtis ipſis Apoſtoli verbis premerentur, nec aliter quæ defenſa cuperent tueri poſſent, adhibitâ diſtinctione dicerent, nulli quidem *privato viro* fas eſſe pro ſuo arbitrio *malum facere ut inde proveniat bonum*, & hoc ſolùm voluiſſe *Paulum* his verbis prohibere; licere tamen, hoc non obſtante, ex communi gentis conſilio abs his quorum intereſt *ne quid Reſpublica detrimenti capiat* id fieri, ſi ſic poſtulet *publica neceſſitas* & *populi Salus*. Saluti populi quantum ſit deferendum, dabitur fortaſſis poſthac (ſi Deus voluerit) examinandi locus. Animadvertendum eſt interim, *Primò* gratis hæc omnia dici, nec occurrere quicquam in totâ hac diſputatione *Paulinâ*, quo nitatur illa diſtinctio: *Deinde* ſi ſcopum & vim argumentationis *Paulinæ* hoc in loco attendamus, excludi prorſus omnes iſtiuſmodi limitationes & commenta hominum nugatorum. Occurrit enim *Apoſtolus* objectioni, de promovendâ peccatis hominum *Gloriâ Dei:* Negat vel eo etiam fine *facienda mala*, ut illuſtrior reddatur *Dei Gloria*. Sequitur ergo à fortiori, non eſſe *facienda mala*, ob aliquem finem qui ſit inferior *Gloria Dei*. Cum igitur cuilibet *bono humano*, privato vel publico, infinities præponenda ſit *Dei Gloria*; nec liceat tamen vel ejus *gloriæ intuitu* malum facere: certè non licebit cuiquam aut homini ſingulari aut toti Communitati, in remedium cujuſcunque *mali publici* vel *privati*, aut ipſi malum facere, aut alteri faciendum commendare.

XXIV.

XXIV. Recogitemus obſecro, Auditores, iſta apud nos, idque ſeriò, & quò pejores dies ſunt, quò plures tentationum laquei, & impetus fortiores, eò ἀκριβέστερον ambulemus & majore circumſpectione caveamus greſſibus noſtris. Ne à recto illo & anguſto tramite mandatorum Dei patiamur nos ullis Satanæ machinationibus, aut mundi carniſve illecebris ad dextram ſiniſtramve vel tantillum abduci, Memores, quæ ſcientes prudentes fecerimus *mala*, nullum vel apud *Deum judicem* vel apud *teſtem Conſcientiam*, habitura eſſe in illo die excuſationem. Et de *bonæ intentionis* prætextu hactenus. Quæ de hominum *Exemplis & placitis* (quod ad regimen Conſcientiæ attinet,) ſuperſunt dicenda, pergam (Deo vovente) exequi proximâ futurâ Prælectione.

PRÆ-

PRÆLECTIO TERTIA.

In quâ oſtenditur, non eſſe ad conſcientiæ ſecuritatem ſatis præſidii in virorum

Aut { Piorum *Exemplis.* / Peritorum *Judicio.*

GAL. II. 13.

Καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῷ — *Ac ſimulabant una cum eo reliqui etiam Judæi, adeo ut* Barnabas *ſimul abduceretur eorum ſimulatione.*

I. CUM mihi propoſitum eſſet propriam & adæquatam *Conſcientiæ Regulam*, quæ nobis certa eſſet & tuta *vivendi lex*, inveſtigare: perneceſſarium duxi antè oſtendere, quàm gravi & periculoſo in errore verſentur ii, qui in rebus agendis *Conſcientiæ* ſuæ ſecuritati ſatis proſpectum putant, ſi aut *boni finis* intentione, aut Sancti alicujus *exemplo*, aut viri eruditione pietatéque inſignis *judicio & authoritate*, ſe factaque ſua quoquo

quoquo modo tueri poterunt. Et quidem ad *Conſcientiæ* fructum, fiduciamque boni operis, cætera ni pariter adfuerint in nudâ *bonâ intentione* quàm parum ſit præſidii, arbitror eſſe à me ſuperiore prælectione ſatis demonſtratum evictúmque multis rationibus, *non eſſe facienda mala ut eveniant bona.* Supereſt hodie ut itidem oſtendam non debere eſſe cujuſquam hominis vel *exemplum* vel *judicium* tantæ apud nos authoritatis, ut in eorum alterutro ſecurè acquieſcat *Conſcientia*: neque ex eo ſolo debitè concludi poſſe, aut *de præterito* omne id *rectè factum eſſe*, aut *de futuro* omne id ſimpliciter *fieri licere*, quod alius quiſquam quantàvis *doctrinâ* vel *ſanctitate* præditus, aut ipſe *fecerit*, aut licitè fieri poſſe *judicaverit*.

II. Porrò quàm non ſit tutum ad *aliorum exemplar* vitam noſtram actionéſque inſtituere, nec ſufficiat ad *Conſcientiæ ſecuritatem*, ſi quod facimus aut facturi ſumus, id ipſum à viro aliquo pio antè nos factum defendamus; è textus propoſiti verbis luculentiſſimo argumento confirmari poteſt: maximè ſi dicti occaſionem ex rei geſtæ hiſtoriâ paulò altiùs repetamus. *Petrus Apoſtolus*, inter Gentiles ad Chriſti fidem converſos, qui *Legis Moſaicæ* conſcientiâ non tenebantur, *Antiochiæ* degens, egit cum eis libera convivia, & appoſitos *quoſcunque cibos*, non minùs *prohibitos* populo Judaico quàm *conceſſos*, pro eâ quam in Chriſto habuit *libertate*, indiſcriminatim comedit. Aſt ubi *Hieroſolymâ Antiochiam* veniſſent de gente Hebræa quidam *Chriſtiani*, ſive erant ii ficti illi fratres [παρείσακτοι ψευδάδελφοι] quorum *verſu quarto* iſtius capitis meminit, qui velut à *Jacobo* miſſi, ſed reverà *clam ſubingreſſi* fuerant ad explorandam *Pauli* aliorúmque *Chriſtianorum* libertatem, (ut nonnullis viſum; ſive potiùs (ut alii exiſtimant, & fortaſſe rectiùs) *infirmi fratres*, à *Jacobo* quidem miſſi,

missi, sed de legalium rituum cessatione nondum satis plenè edocti : *Petrus* ut apud eos *gratiam* iniret, vel saltem ipsorum *offensionem* reveritus, abstinuit protinus à *Gentilium* mensis & societate, & à *cibis* Mosaica Lege *prohibitis*. Cujus inducti exemplo, *Judæi* etiam *Antiocheni*, qui *Pauli* & sociorum concionibus docti erant *Christianam libertatem* aliquantò meliùs quàm *Hierosolymitani* illi, & de abolita *Lege Ceremoniarum* rectiùs senserant, imbecilles tamen adhuc & ipsi, & ritibus quibus diu assueverant addictiores, facilè se passi sunt à communione fratrum suorum fidelium *Gentilium* segregari, non sine aliqua (ut verisimile est) levi saltem suspicione, *Petrum*, sc. *Apostolorum Coryphæum* de his rebus rectiùs sentire, & se fortean à *Paulo* grata sed inani libertatis specie lactatos hactenus fuisse & deceptos. Quin & ipse etiam *Barnabas*, quod magis mirere, (infirmiores enim ad *lapidem offendiculi* impingere, non est aut novum aut insolens) qui *Pauli* assiduus in itinere comes & collega fuerat, qui *Christianæ libertatis* doctrinam adversus Judæos constanter asseruerat, tanti Apostoli authoritate permotus, in eandem *simulationis societatem* concessit, non sine magno fidelium qui ex *Gentibus* erant scandalo.

III. Reprehensum à se hoc nomine *Petrum*, idque graviter & palàm & meritò, narrat hic *Paulus*. Non solùm, quòd ipse cum tot fratrum scandalo, ex nimio sive *placendi* studio sive *offensionis* metu, *Judaismo* faventiorem se quàm par erat simularet : sed quòd & alios suo *exemplo* in ejusdem hypocriseos participium pellexerat, eodemque *exemplo* pergeret credentes etiam è Gentibus *ad Judaizandum* reluctante *Conscientiâ* & quasi invitos *cogere*. Non sum nescius (*a*) *Hieronymum*, post alios quos ille citat sententiæ suæ authores, longè diversam afferre ab ea quam nunc attuli *Paulinæ reprehensionis* interpretationem :

(a) *In Epist. ad Galatas. Epist.* 95.

terpretationem : ſcilicet, non ſeriò & uti videbatur, ſed κατ' οἰκονομίαν & *ex compoſito* inter duos ſummos Apoſtolos, Eccleſiæ utilitate ſic poſtulante, rem omnem geſtam. Nimirum hoc voluit, *ſimulationem Petri* ad retinendos *Judæorum* animos fuiſſe neceſſariam : quæ tamen ne vergeret nimis in *Gentium* periculum, neceſſarium item fuiſſe & *ſimulatoriam* ejuſdem à Paulo *reprehenſionem* ; quâ & *Judæorum error* de validâ adhuc legis rituum obligatione ſic corrigeretur, & eâdem interim operâ, ne quod inde creetur *Gentilibus Chriſtianis* ſcandali periculum, caveretur. Ex amborum utique conjunctâ *ſimulatione* id agis, ut tàm *Judæi* quàm *Gentes* in Chriſti fide, quam non ita pridem amplexi eſſent, hac quaſi *piâ fraude* faciliùs retinerentur. Illud itaque, κατ' πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ſic interpretatur, accommodè in illam quam tuetur ſententiam (ut ſolet is præ reliquis Patribus, δηλοῦν τῇ ὑποθέσει) ut κατὰ πρόσωπον ibi non *palam* & *in faciem*, i. e. coram populo & apertè ſignificet, ſed *ſpecie tenus* & ſecundum externam apparentiam, quo ſignificatu κατ' πρόσωπον alibi etiam uſurpari conſtat, ut 1 *Cor.* 10. 7.

IV. Non placuit *Hieronymi* ſententia *Auguſtino*, qui negat ex compacto quicquam hic actum fuiſſe, ſed *Paulum* ſincerè & ex animo intempeſtivæ huic ἀγωνιάσαι ſemet oppoſuiſſe. Quare *Hieronymum* ejus erroris (*a*) per Epiſtolam amicè admonendum cenſuit : unde quum ille *paulò* commotior in eâdem ſententia perſtaret, agitari cœpta eſt quæſtio inter ipſos miſſis ultrò citróque *Epiſtolis*, magno utrinque (ut par erat in tantorum ingeniorum concertatione) acumine & rationum momentis. Stetit tandem plerorumque judicio ab *Auguſtino* victoria, quod erat adductorum ab eo argumentorum pondus : ita ut ex illo tempore pauciſſimis pedibus item ſit in alteram ſententiam. In quibus

(a) *Inter Epiſtolas Hieronym. Epiſt.* 97. &c.

(b) *Annal. ad ann. 51.* quibus tamen mirarer ſi non eſſet (*b*) *Baronius*. Qui (cautus nequid detrimenti caperent res Romanæ, ne labeſceret *Jovis ſui Capitolini* aut *infallibilitas*, ſi in *Petrum* cudi poſſet ulla erroris vel temerarii judicii fabecula; aut *Oecumenica poteſtas*, ſiquis mortalium auſus eſſet *Petrum* utcunque commeritum reprehendere, vel hiſcere contrà, dicendo, *Domine cur ita facis?*) nullum non movet lapidem, ut rejectam paſſim *Hieronymi* ſententiam, & toto penè orbe exulantem, poſtliminiò quaſi revocatam civitate donaret. Sed profectò is eſt *Baronius*, ut ſe paſſim prodat uni partium ſtudio debitum; quem palàm eſt in ſpiſſo illo & immenſæ diligentiæ *Annalium* opere, id ſibi negoti ſolùm dari credidiſſe, *Pontifici* ut gratificaretur ſuo, & omnium *monimentorum* fidem & authoritatem, omnium opinionum & *teſtimoniorum* momenta, ex unius *Romanæ ſedis* dignitate & utilitate metiretur. Atqui *Paulus*, (ut illuc unde paulùm receſſi redeam) Coapoſtolum ſuum *Petrum* κατ' πρόσωπον, i. e. *præſens præſentem*, (ut ea locutio, *Act.* 25. 16. & alibi accipitur) audacter & palam ἔμπροσθεν πάντων, *Importunæ ſimulationis* jure optimo redarguit: idque eo maximè nomine, quòd facti ſui *exemplo* Barnabam & ex Antiochia Judæos in errorem induxiſſet, & *Gentibus* fidem Chriſtianam recens amplexis, in *Evangelicæ libertatis* diſcrimen, grave *ſcandalum* præbuiſſet.

V. Hæc à me pluribus eò libentiùs commemorata ſunt: cùm ut loco aliquantum obſcuro & jam olim controverſo faciem aliquam præferrem; tùm etiam ut evidentior eſſet ejus argumenti vis, quod ad *theſin noſtram* confirmandam ex hac *Apoſtoli* diatriba deducitur. Siquidem *Paulus* non *Petrum* ſolùm qui *exemplo* ſuo præiverat, ſed & *Barnabam* etiam cæteroſque qui *Petri exemplum* ſecuti in eandem ſimulationem conſenſerant, notandos cenſuit

ſuit οὐς ὀρθοποδοῦντας, quod *minùs recto pede*, nec ut Chriſtianæ *veritati & ſimplicitati* congruebat, incederent. Omninò ut conſtet, apud *Paulum* judicem parum profuturum fuiſſe *Barnabæ* vacillanti, & inter *Judaiſmum* & *Chriſtianiſmum* quaſi claudicanti, in ſimulationis ſuæ patrocinium, *Petri*, ſummi quantumvis inter Apoſtolos nominis, *exemplum* advocaſſe. Eſto, dignior ſit acri reprehenſione *Petrus*, quòd *ſuo exemplo* alteri nocuerit: at nihilo propterea excuſatior *Barnabas*, quòd *alieno exemplo* peccaverit. Hæc de *primo* noſtro *argumento* ex textu hoc Paulino.

VI. *Secundum Argumentum* ſumitur à difficultate judicandi, quum non ſint omnia piorum facta *imitanda*, quænam ex iis ſint in *exemplum* trahenda, & quæ non: idque ob *duplicem* quæ eſt in eis *incertitudinem*. Utrumque enim fieri poteſt: ut quod à viro pio factum eſt, non fuerit *rectè factum*; aut quod eſt ab eo rectè factum, non tamen ſit nobis *imitandum*. Imprimis illud utrumque certum eſt, & quæ conſtat eſſe perperàm facta non eſſe *imitanda*; & ſuos fuiſſe viris vel ſanctiſſimis *nævos & lapſus*. Quos & ſapientiſſimus Deus permiſit aliquoties in graviſſima peccata labi, *adulteria, homicidia, idololatriam, fidei abnegationem*, &c. ut ſe *homines* eſſe cogitarent; diſcerent ex ſenſu ſuo *alienis infirmitatibus compati* & ignoſcere: adversùs *tentationes* non ſuis viribus fiderent, ſed ab ipſius *auxilio* toti penderent; ſicubi validos *tentationum* impulſus ſuſtinuiſſent invicti, inconcuſſi, illæſi, id omne ipſius *providentiâ* & *gratiâ* acceptum ferrent: ita eorum *lapſus* aliquot *fœdiores* in ipſis Sacrorum voluminum tabulis Sapientiſſimo conſilio perſcribi voluit, ut extarent in omne ævum ex unâ parte *humanæ fragilitatis* & inconſtantiæ, ex alterâ *divinæ bonitatis* & clementiæ illuſtria nec peritura *monumenta*.

VII. Dices

VII. Dices fortaſſe non eſſe ea *Sanctorum exempla* ſequenda, quæ ipſe Dei ſpiritus in ſacris literis, velut virgulâ cenſoriâ, ut perperam facta notavit. Quis enim ſanè mentis ſibi aut *Davidis adulterium*, aut *Petri abnegationem*, imitanda proponeret? Videri tamen tutò poſſe ab ejuſmodi factis *exempla* ſumi, quæ in Scripturis ita narrantur, ut nullam adjectam habeant *vituperationem*, vel criminis aut culpæ *notam*. Reſpondeo, nec hoc eſſe concedendum. Multa enim hominum *facta* in Scripturis, ut in aliis paſſim hiſtoriis, *nudè* tantùm & *hiſtoricè narrantur* prout geſta ſunt, quæ à narrantibus nec diſertim *laudantur* nec *vituperantur*: quorum tamen nonnulla indubiè conſtat *injuſta* fuiſſe, aut *inhoneſta*, & à viri boni officio aliena; & de multis aliis non immeritò dubitari poteſt fuernítne *rectè facta* vel ſecus, de quibus diſputare ſolent probabiliter & liberè in utramque partem interpretes. Qualia ſunt illa (*a*) *Lothi*, impuris civibus filiarum ſuarum ſtuprum offerentis; (*b*) *Joſephi* per vitam Pharaonis (ut putatur) jurantis; (*c*) *Jacobi* Eſavo fratri paternam benedictionem aſtu præripientis; aliàque id genus compluria. Quæ ſiqui eorum *exemplo* ſibi etiam licere putent hoc ſolo nomine, quòd ea à viris piis *facta* legant, *damnata* non legant: næ illi, dum *incertiſſimæ legi* conſcientias ſuas ſubjiciunt, ſeſe interim *certiſſimo* errandi peccandíque *periculo* objiciunt.

(a) *Gen.* 19. 8.
(b) — 42. 15, 16.
(c) — 27. 24.

VIII. Atqui ea ſaltem *Exempla* nobis, quæ in ſacris literis diſertè *laudantur*, ſecurè ſequi licebit, inquies. Imò ne id quidem ſimpliciter conceſſerim. Sed quod ad hanc rem attinet. Dico *primò*, Quæcunque hominum *facta* in ſacris literis apertè *damnantur* ut vitioſa, ex ſimpliciter eſſe fugienda: Potior enim eſt vis & uſus *exemplorum malorum*, ut ab illis *negativè* arguatur, quàm bonorum arguendo

guendò ab illis *affirmativè*. Quo arguendi genere utitur Apoſtolus noſter, 1 *Cor.* 10. 6. &c. Ubi propoſitis ex veteris inſtrumenti hiſtoriâ *peccatorum* diverſi generis *exemplis*, ut & *judiciorum Dei* in legis ſuæ prævaricatores, monet ut ea omnes intueamur velut *typos* & *exemplaria*, non quæ imitemur, ſed quæ (*a*) vitemus, — εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν. — Ne ſcil. concupiſcamus mala, *ſicut quidam ex illis concupiverunt*, neque *idola colamus*, neque *ſcortemur*, neque Chriſtum *tentemus*, neque *murmuremus* in adverſis, quemadmodum illos feciſſe legimus.

(a) *ut fugerem exemplis vitiorum cuique notando.* 1 Sat. 3.

— *hoc quidam non bellè : nunquid ego illi*
Imprudens olim faciam ſimile? Hor. ibid.

IX. Dico *Secundò*, quæ in Scripturis facta apertè *laudantur*, atque ita laudantur ut nobis quaſi *imitanda* proponi videantur, non eſſe tamen omnia mox rapienda in *exemplum*, ita ut totum aggregatum ſive *integram actionem* prout ab *archetypo* geſta eſt, nobis commendatam arbitremur. Sed delectu opus eſt & cauto; ut quæ *laudantur*, eâ tantùm ex parte *imitemur*, ex quâ *laudantur*. Cujus cautelæ hæc ratio eſt, quia ſolet Deus interdum, pro immenſâ ſuâ bonitate in *Actione mixtâ*, id ſolùm quod in eâ *bonum* eſt, intueri & comprobare; id quod *vitioſum* eſt, quaſi diſſimulando præterire. Ut in parabola, *Luc.* 16. 8. *Laudavit Dominus villicum iniquitatis, quòd prudenter egiſſet*, etſi fide parum integra. *Imitanda* erga nobis proponitur villici illius *prudentia*, non *injuſtitia*. Et in *obſtetricum Ægyptiarum* laudato exemplo, recens editos *Iſraelitidum* partus ſervantium, regiiq; mandati contemptum mendacio excuſantium, non ſunt confundenda cum *humanitate* & *pietate mendacium*, ſed caute ſeparanda: quorum hoc in

vitio fuit, nec *imitandum*: illis ſolis data *laus* eſt à Deo, & à nobis debita *imitatio*.

X. Dico *Tertiò*, in Scripturis laudari etiam *actus heroum extraordinarios*, quos illi peculiari motu & afflatus *Spiritus Sancti* excitati, quaſi ex *peculiari mandato* ediderunt, *præter legem communem*: qui tamen non ſunt ab aliis *imitandi*. Ejus generis erat celebre illud factùm *Phinehezi*, quo à Deo Opt. Max. & *laudem* meruit & *præmium*: qui cùm eſſet vir privatus, nulla legitima authoritate publica præditus, impudicum tamen ſcortantium par ἐπαυλοφώρῳ deprehenſum ſpiculo transfixit, *Num.* 25. 8. Ut & alterum illud *Eliæ prophetæ*, qui devocato cœlitùs *igne* miſſos ſe accerſitum milites abſumpſit, 4 *Reg.* 1. 10. *&c.* Quod ejus factum, diſcipuli Chriſti *Jacobus & Johannes* imitari cupientes, cum præceptorem ſuum ea de re conſuluiſſent; temerarium ipſorum conſilium ita non comprobavit, ut *objurgantis* ſpeciem indueret, retuditque eorum impetus acri caſtigatione. *(a) Neſcitis*, inquit, *cujus ſpiritus eſtis.* Quaſi diceret, Quin compeſcite ferocientis animi fervidiores impetus, & intra vocationis veſtræ limites voſmet continete. Non ſiquid olim ſeveriùs fecerit *Elias*, id ipſum vobis item faciendum exiſtimate. Quod ab eo factum eſt, dictante & ſuggerente intus *Spiritu Dei extraordinario* factum eſt; cujus dictamen fuit ei peculiaris illius *mandati* inſtar, quod *Abrahæ* datum eſt de mactando filio *Iſaaco*. At non eſt veſtrum, quos nondum *Dei Spiritus* ad tale facinus perpetrandum *extra ordinem* vocavit, ſimile aliquid attentare.

(a) *Luc.* 9. 54.

XI. Quum itaque non ſemper certum ſit, id quod à viro pio *factum* legitur, *laudari* debere, nec ſi quid *laudatum* fuerit, id continuò *imitandum* eſſe: ad Conſcientiarum noſtrarum ſecuritatem multò conducibilius eſt, actus noſtros *ad Legis regulam*

quæ

quæ certa eſt, quàm *ad incerta hominum exempla* exigere & conformare. Rectè " *Auguſtinus, Hæc* " *quæ in Scripturis Sanctis legimus, non ideò quia fa-* " *cta credimus, etiam facienda credamus: ne viole-* " *mus præcepta, dum paſſim ſectamur exempla*, lib. " *contra mendacium*, cap. 9. Ubi poſt alia quædam eodem pertinentia, ita tandem concludit. " *Unde* " *conſtat quòd non omnia quæ à Sanctis & juſtis* " *viris legimus facta, transferre debemus ad mores.* Atque hactenus de *ſecundo* noſtro *argumento*, à difficultate judicandi de piorum *exemplis*, propter *incertitudinem* quæ in ipſis eſt.

XII. Sequitur *tertium*, à difficultate ritè *applicandi* aliorum *exempla* ad res & actiones noſtras, propter *incertitudinem circumſtantiarum.* Quæ cùm ſint infinitæ varietatis, infinities etiam variant humanarum actionum qualitates. Quod eſt *in theſi*, i.e. de ſuo genere *licitum & liberum*, atque etiam ita manet *in hypotheſi* (manentibus ſc. iiſdem *circumſtantiis*) *licitum & liberum*, (*licitum* autem dico, quod ſine peccato *fieri*; *liberum*, quod ſine peccato *omitti*, poteſt;) idipſum additâ, demptâ, aut quovis modo immutatâ vel unâ qualibet *circumſtantia*; reddi poteſt è licito *illicitum*, aut è libero *neceſſarium.* Ut quotidie uſuvenire cernimus in foro contentioſo, cum inter partes litigantes cauſæ aguntur. Ubi ab unius partis advocato citantur è libris in cauſæ ſuæ ſubſidium rerum judicatarum *præcedentia* (ut vocant) *exempla*: reſponderi ſolet ab alterius partis advocato, non eſſe eandem in utraque cauſa *juris rationem*, variare *circumſtantiis*, inde immutari *caſum*, nec quæ olim judicata citantur ad præſentem litem pertinere. Quòd ſi fuerit ritè demonſtratum; concidit extemplò tota illa hoc fundamento nixa defenſionis fabrica, nec urit apud *Judices* ullius momenti *probatio à rebus judicatis* ſumpta.

Hinc fit ut inter argumentationis ſpecies apud *Dialecticos*, *Exemplum* in poſtremis habeatur ; velut *illuſtrandæ* rei quàm *demonſtrandæ*, aptius inſtrumentum. Et profectò ſi fit verum illud Fabii, (a) *Tot Seculis nullam repertam eſſe cauſam, quæ ſit tota alteri ſimilis :* omnino veriſimile eſt poſſe eum facilè errare, qui ex *unius cauſæ* conditione de *alterâ ſimili :* non expenſis antè cum omni diligentia utriuſq; *circumſtantiis*, præproperè ſtatuit.

(a) *Quintil 7. Inſt. in proœm.* ἂν πολλὰ βάλης, ἄλλοτ' ἀλλοῖον βαλεῖν. *Senarius proverb. apud Ariſtot. de divinat. cap. 2.*

XIII. Quo in genere, eò ſumus in errorem procliviores, quòd plerique hominum ita comparati ſumus, ut in *exemplis* aliorum applicandis *facta* tantùm ipſa intueamur, eáq; avidè arripiamus, & in rem noſtram trahamus, ſi ſaltem *effectibus* & *deſideriis* cordis noſtri adblandiri videantur ; *cauſæ* interim factorum, & *finis*, & *modi*, & *circumſtantiarum*, earum præſertim quæ cupiditatibus noſtris adverſari videntur, aut nullam aut perexiguam rationem habeamus. Sugillat quoſdam ſui temporis propheta, *Amos* cap. 6. 5. qui in mediis publicis calamitatibus ſecuri otio, luxu, & omne genus voluptiis genium ſuum oblectabant ; dicebántque inter alia, ſe *Davidis inſtar excogitaſſe ſibi inſtrumenta muſica*. Quaſi dicerent, Cur id nobis vitio vertatur, quod *Davidi* laudi fuit & honori ? *Muſica Inſtrumenta* & modulationes exercuit vir ille ſanctus ; idem & nos facimus : diſſimulantes interim, quod fuerat in illo exemplo præcipuè imitandum, id à *Davide* factum in *honorem Dei*, & *publici cultus* ſolennitatem ; non ad *conviviorum luxum*, & in fomentum *mollitiei* & *laſciviæ*.

XIV. De *Imitatione Oratoriâ* multa præcipiunt rhetores : nimirùm futuro *oratori* utile eſſe, ut virum aliquem egregium, & in dicendi facultate præſtantem ſibi proponat, quem ſtudeat *imitari*. Quod idem ad vitæ inſtitutionem, ut ſalubre præceptum,

ceptum accommodant *Philoſophi.* Hortatur *Seneca* ut ad alicujus eximii præſtantíſque viri *exemplum* vitam moréſq; componamus: *Longum enim iter eſſe per præcepta, breve & efficax per exempla.* Et habet *Exemplum* conjunctam cum ſuadelâ & utilitate *oblectationem* quandam: ut in puerulis videre eſt; qui aliorum *juſſis* cùm ægrè obtemperent, *facta* tamen magna cum voluptate imitantur. Sed monent tamen qui iſta præcipiunt, ad *benè rectéque imitandum* acri judicio opus eſſe, ut prudenter delectum faciamus, cum *eorum hominum* quos imitari velimus, tum *earum rerum* in quibus ipſos imitemur. Ridet *Fabius elumbes* quoſdam (ut ipſe vocat) *oratores*, qui affectata quadam eloquentia & inani verborum circuitu dum *Ciceronianum* dicendi genus æmulantur, magnum ſe quid & eximium conſecutos exiſtimabant, ſi in clauſulis poſuiſſent *Eſſe poſſe videatur.* Notat & ipſe *Cicero* perverſam quorundam hac in re diligentiam, qui propoſitis ſibi ad imitandum ſummis oratoribus, *nil illorum* (ut ille loquitur) *niſi vitium ſequuntur.* Qualis erat *Fuſius* quidam, C. *Fimbriæ* boni oratoris imitator non bonus: de quo ita *Cicero*, *nervos C. Fimbriæ in dicendo non aſſequitur, oris pravitatem imitatur.* Baſilium Cæſariæ Epiſcopum, ob eximiam eruditionem & pietatem cognomento *Magnum*, in tantâ fuiſſe apud omnes exiſtimatione ſcribit *Nazianzenus*, ut non pauci tanti viri τὰ σωματικὰ ἐλαττώματα,, pallorem oris, inceſſum tardam pronunciationem, aliáque corporis vitia, ſtudiosè affectarent & æmularentur. Quemadmodum non defuiſſe teſtantur alii, qui *Demoſthenis* magni Oratoris *Rhotaciſmum*, & ſummi Philoſophi *Ariſtotelis* τραυλότητα ſtudiosè effingerent.

(a) *Horat. 1 Epiſt. 19.*

(a) *O Imitatores, ſervum pecus!*

XV. *Jocum* moverent iſta fateor, quæque apud probos authores occurrunt ſexcenta iſtis ſimilia

perverſæ imitationis exempla, magis quàm *bilem*: ſi in *ſermone* tantùm & externo *corporis habitu geſtúque* ea perverſitas, non autem in *vitâ & moribus* obtineret. Sed & in his quoque, nihilo fortaſſe rariùs, certè longè pernicioſius, (a) *decipit exemplar vitiis imitabile*: dum pravis cupiditatibus abrepti, propriiſque affectibus nimis indulgentes, è magno *exemplorum* cumulo ea ferè deligimus libentius, & in ipſis eas *circumſtantias* vehementiùs urgemus, quæ commodiſſimè videntur in eam partem flecti poſſe quâ inclinant jam antè animi, ut ſic *affectibus* & *cupiditatibus* noſtris inſerviatur. Id quod facillime deprehendet ab iis egregie factum, qui εὐταξίαν ex Eccleſia, è Rep. pacem exturbare moliuntur, quiſquis libellos nuper ab *Anabaptiſtis*, *Browniſtis*, aliiſque ejuſdem furfuris *Sectoriis*, vel ſuperioribus aliquot annis ab eorum verâ propagine *Reformatoribus Puritanis* editos, attentiùs inſpexerit. Cujus perverſitatis in hoc hominum genere ut vobis ſpecimen aliquod exhibeam, (quod ſine juſta cujuſquam cordati viri offenſione factum me ſpero,) date mihi quæſo veniam, unicum ipſorum argumentum à *Chriſti & Apoſtolorum* ejus *exemplo* ductum, brevi examini ſubjicere: quod quum ſit ab ipſis prolixè ſatis, addo & ſatis animosè, tractatum; quàm ſolidè, quàm ſincerè in eo argumento ſe geſſerint, veſtrûm eſt judicare.

(a) *Horat. ubi ſupra.*

XVI. Prodiit quadraginta circiter retrò annis, adverſus ritum *ingeniculationis in ſacrâ ſynaxi*, editus à quibuſdam *Exonienſis diœceſos* miniſtris (junctis ſc. operis) libellus. Inter alia quæ undiq; conquiſita argumenta congeſſerunt, in hoc uno quod à *Chriſti exemplo* petitum eſt præ cæteris videntur quaſi triumphare. Argumenti vis & ſumma hæc eſt. Non licere homini *Chriſtiano* in actione aliqua religioſa ad cultum Dei pertinente à

Chriſti

Chriſti & Apoſtolorum exemplo, quod quidem ſit imitabile, ullatenus recedere, quum ſit omnis *Chriſti actio* imitabilis, & quam alii ſunt rectè imitati, ab omnibus Chriſtianis *imitanda* : *Chriſtum* autem & *Apoſtolos* alio corporis ſitu & non genibus ſubnixos, ſacra ſigna percepiſſe : proinde & nobis *Chriſtianis* pariter faciendum. Hoc tamen diluto, *pæne* dixeram putido, ſophiſmate cum impoſitum ſit non indoctæ modò plebi, ſed & aliis, qui ſi magis ſaperent meliùs cum Eccleſiis Chriſti ageretur: operæ pretium erit nonnulla vobis quæ vanitatem totius argumentationis abundè demonſtrent obſervanda proponere.

XVII. Obſervate itaque *primò* μετάβασιν hic fieri εἰς ἄλλο γένος, fœdo & vix pueris condonando errore. Cum enim de *Geſtu* tota lis ſit, diſputant illi importunè admodum de *Actionibus*. Eſto omnem *Chriſti actionem* imitandam eſſe : at *geſtum* quis dixerit *actionem* ? Quæ duo adeò latè invicem diſparata ſunt, ut nec in aliquo communi genere conveniant, ſed ad diſtincta *Prædicamenta* pertineant : *Geſtus* ad ſitum eſſe, *Actio* ad proprium & ſui nominis prædicamentum.

XVIII. Obſervare *ſecundò*, quatuor illa ultima & minorum gentium *prædicamenta*, *Ubi*, *Quando*, *Situm & habitum*, ejuſdem eſſe ferè rationis & momenti reſpectu illarum *actionum* quibus velut comites adjunguntur, quandoquidem nihil aliud ſunt quàm *relationes* quædam inferioris notæ, & *circumſtantiæ* actionibus ipſis prorſus *extrinſecæ*. Non videri proinde rationi conſentaneum, ut vi *exempli Chriſti & Apoſtolorum* obligemur ad eorum imitationem in *Situ* tantùm ; in reliquis autem tribus, *Ubi*, *Quando*, *& Habitu*, vel iſtorum ipſorum judicio qui hoc exemplum urgent, non obligemur. Neque enim ipſi exiſtimant eſſe neceſſarium, aut quoad *Ubi*, ut ſacra Euchariſtia in *priva-*

tis ædibus & in *cœnaculo domus ſuperiore* (ὑπερῷον) celebretur, aut quoad *Quando*, ut primâ nocte & *poſt cœnam*; aut quoad *Habitum*, ut à miniſtro *tunicâ inconſutili* induto. Quæ tamen omnia fuiſſe in *primâ cœnâ* obſervata, ex ſacrâ hiſtoriâ conſtet, nec eſt ab illis negatum. Cùm ergo eam *libertatem* & ipſi ſumant & aliis concedant, ut liceat à *Chriſti* & *Apoſtolorum praxi* in hiſce omnibus illæsâ conſcientiâ diſcedere, libenter à novis his magiſtris edoceri velim, quid ſit in illo *Situs prædicamento* adeò ſingulare, ut tam multò, ſive *infra* ſive *ſupra*, conſortium ſuorum cenſum haberi mereatur, nec liceat ſine grandi ſacrilegio à *primitivo illo exemplo* ex hac tantùm parte diſcedere. Æqua ſanè res eſt, ut aut pari paſſu ambulent quatuor iſta *Ubi*, *Quando*, *Situs*, *Habitus*; aut juſta aliqua diſcriminis ratio cur id ne fiat aſſignetur: quod non eſt ab iis hactenus (quod ſciam) factum nedum tentatum.

XIX. Obſervate *tertiò*, quum debeat omne *factum exemplare* ita eſſe certum ut non poſſit negari; quod ab illis aſſumitur, (& ego lubens *conceſſerim*,) *Chriſtum* & *Apoſtolos* non genibus flexis ſed alio aliquo geſtu celebraſſe *primam* illam *cœnam*, id non ita liquidò conſtare ex aliquo Scripturæ textu, ut ſi pernegetur poſſet probari. At illud ἀνακεῖσθαι quod eſt in Evangeliis, annon innuit ſaltem *geſtum tricliniarem*, illis temporibus & regionibus familiarem? Imò omnino nego ex ſolo uſu iſtius vocabuli poſſe probari certam aliquam *Speciem ſitus*. Ab ea *ſitus* ſpecie, quæ in *tricliniis* olim adhibita eſt, utriuſque vocis origo fuit: Græcæ ἀνακεῖσθαι, & quæ huic reſpondet Latinæ *Diſcumbere*. Sed vocabulorum vim & pondus improbo examini ſubjiciet, quiſquis ea, poſtquam multo uſu adoleverint & ſe latiùs extenderint & dilataverint, ad prima quaſi incunabula revocare,

vocare, & antiquis finibus includere velit. Significant ergo illæ dictiones *ex communi uſu loquendi* actum illum quo nos deſtinatò applicamus alicui loco idoneo cibi capiendi causâ ; quocunque demum *ſitu* vel *poſitura* corporis id fiat, *ſtatu*, *ceſſione*, *ingeniculatione*, *diſcubitu* propriè dicto, vel quolibet alio.

XX. Sed quia, licèt non ex vi vocis ἀνακεῖσθαι, aliunde tamen (ex quibuſdam ſcil. hiſtoriæ circumſtantiis) colligi videtur admodum probabiliter, *Chriſtum & Apoſtolos* in primâ illâ cœna *geſtu* uſos *tricliniari* : obſervate *quartò*, novos hoſce Dictatores noſtros legi illi, quam ita ſeverè imponunt fratrum ſuorum conſcientiis, ipſoſmet interim non parere. Si enim *Chriſtus* in ſacra cœna inſtituenda *geſtu* uſus ſit *tricliniari* ; exporrectis ſc. in ſubſtrato lectulo pedibus & tota corporis parte inferiore, ſuperiore in cubitum reclinata : cur iſti ipſi, qui hoc argumentandi genere tam operosè utuntur, hoc *Chriſti exemplum*, (quod eſt certe *imitabile*,) non *imitantur* ? Cur non ſibi *lectulos* parant & *triclinia*, ut ſic ab omni neceſſaria in eam rem ſupellectili inſtructi, eodem quo *Chriſtus & Apoſtoli* geſtu ſacræ menſæ participes fiant ? A quo *geſtu* tam diſcedere certum eſt eos qui *ſtant* aut *ſedent*, (quorum alterutrum & ipſi faciunt & aliis faciendum ſuadent,) quàm qui *in genua procidunt*. Si dicant, & quidem dicunt exoleviſſe jam olim *geſtum illum tricliniarem* in hoc occidentali orbe, & proinde nos non jam teneri ad *eundem ſitum in ſpecie* : teneri tamen vi primitivi illius exempli ad *eundem ſitum in genere*, hoc eſt, ut utamur ſaltem *geſtu* (ut vocant) *menſario*, qui ſit illi *tricliniari* analogus & ſuccedaneus pro more noſtræ gentis, quemadmodum illi tunc eo *geſtu* uſi ſunt, qui ex paſſim recepto illorum temporum & locorum more *ad men-*

Jam

ſam à convivis ſolebat adhiberi. Ad populum phaleras! Adeone homines ex affectuum *præjudicio*, & *contradicendi libidine* quadam, ab omni ſanâ mente excidiſſe, ut hæc tam futilia pro ſolidis orbi obtrudant, aut ſperent iſtiuſmodi offuciis cuiquam cordato viro imponi poſſe? Quæ quàm ſint inania & abs re, ut *breviter* & liquidò oſtendam; exornandi mihi ſunt qui ſic diſputant, ut paucis his *interrogatiunculis* directè & ſine aliquâ tergiverſatione reſpondeant.

XXI. Quæro ab illis *primò*, quum tam certum
1. ſit *Chriſtum*, ſi uſus eſt *geſtu tricliniari*, nec *ſedentem* comediſſe, nec *ſtantem*, quàm certum eſt eum, ſi eo geſtu uſus eſt, non comediſſe *genibus ſubnixum*: cur non vi illius exempli tam obligemur à *ſedendo* vel *ſtando* abſtinere in ipſo communicandi actu & articulo, quàm ab *ingeniculando*? Ex iſta enim ſuppoſitione, ſequitur, è *tribus* illis corporis *poſituris* nullam eſſe, quæ non exemplo Chriſti æquè deſtituatur ac *reliquæ duæ*. Equam proinde eſſe, quod de *quatuor ultimis prædicamentis* paulò ante dictum eſt, ut pari jure fruantur ſingulæ: paritérque univerſæ vel ut reæ *damnentur*, vel ut inculpatæ *abſolvantur*. Si dicant, quod eſt ipſorum ſolenne diverticulum, ſucceſſiſſe *geſtui tricliniari* ex more gentis *ſeſſionem* vel *ſtationem*, non ſucceſſiſſe *ingeniculationem*:
2. Quæro *ſecundo*, unde fiat ut alicujus gentis (puta *Anglicanæ*) *tacita conſuetudo* ſufficiat ad hoc, ut *geſtui tricliniari* ſuccedat *ſeſſio* vel *ſtatio ad menſam communem*; *Lex* autem *poſitiva* ejuſdem gentis non ſufficiat ad hoc, ut eidem *geſtui* ſuccedat *ingeniculatio ad menſam ſacram*? Poteritne ſenſim & ſine publicâ authoritate *immutata conſuetudo* id efficere, ut non ultrà *deceat* vel *liceat* quod olim nec *indecens* habitum eſt *nec illicitum*? non poterit publicâ authoritate *ſancita Lex*, populi

puli etiam expreſſo conſenſu ſtabilita, usúq; diuturno & moribus comprobata id efficere, ut ſaltem *licitum* deinceps habeatur, quod nulla legitima ratione conſtat fuiſſe unquam *illicitum*. Ubi revera pugnant inter ſe duæ res, *Lex* & *conſuetudo* (quod hic tamen vix fit) æquam eſſe fatebitur quiſquis incolumi capite eſt, ut cedat *Legi* conſuetudo, non *Conſuetudini* Lex. Quæro abs illis *tertiò*, exiſtiméntne ſeriò, an non exiſtiment, 3. continuò peccare eum qui *ad menſam communem flexis genibus* cibum caperet. *Si peccare* dicant; quum ſit omne *peccatum* divinæ legis tranſgreſſio, cedò ejus *legis præceptum* aliquod, contra quod ſic faciendo peccetur: ſi fateantur *ſine peccato* id fieri poſſe; annon animadvertunt eâ confeſſione ſua ſe vineta cædere, & argumentationis ſuæ vim omnem evertere? *Quartò*, ſuppoſito quòd exoleviſſet jam olim *geſtus* ille *tricliniaris*, eique ſucceſſiſſet *ſtatio* vel *ſeſſio* ante primam illam cœnam, 4. ita ut oportuerit *Chriſtum* & *Apoſtolos* aut *ſtantes* comediſſe aut *ſedentes*; quum utrumq; ſimul fieri non potuerit: quæro, num ſi illi *ſtantes* comediſſent, nobis etiam ita *ſtare* neceſſarium eſſet, ut *ſedendo* peccaremus, & è contrà; vel *liberi* eſſemus ad utrumlibet? Si dicant nos *liberos eſſe ad utrumlibet*; omninò jacet argumentum ab *exemplo Chriſti* ductum: quia ſupponitur illum *alterutrum* tantùm feciſſe, non *utrumque*. Si dicant, nos præcisè teneri ad *illam Speciem* quâ ſupponitur *Chriſtum* fuiſſe uſum; cur ergo ipſi tam ſeveri dictatores libertate cujuſq; Eccleſiæ permittunt *ſtandi* vel *ſedendi* optionem? Quæro *quintò*, ſi nos obliget *exemplum Chriſti* ad ſui imitationem; cur 5. determinetur hæc obligatio præcisè in *geſtu menſario*, quæ eſt ſpecies *ſubalterna*, & non vel citeriùs ſtet in *genere* aliquo *ſuperiori*, vel ulteriùs protendatur ad *ſpeciem* aliquam *inferiorem*? Hoc eſt quærere,

quærere, Quum ſint tria hæc *Geſtus* ut genus ſuperius, *Geſtus menſarius* ut ſpecies ei ſubalterna, *Geſtus tricliniaris* ut ſpecies infima; *Chriſtus* autem & *geſtu* uſus fuerit, & *geſtu menſario*, & *geſtu tricliniari*: cur *geſtus menſarius*, quæ eſt intermedia ſpecies, cenſeri debeat ad rectam *Chriſti* imitationem & neceſſaria & ſufficiens: & non vel *geſtus aliquis* in genere *ſufficiens*? vel *geſtus tricliniaris* in ſpecie *neceſſarius*? Quæro *denique* fueritne *geſtus tricliniaris* à Chriſto & Apoſtolis in primâ cœnâ adhibitus *imitabilis*, vel non? *Imitabilem* fuiſſe (ſat ſcio) non negabunt, imò ne poſſunt quidem negare, qui inde præcipuum cauſæ ſuæ firmamentum petunt: ſic enim proponunt *Chriſti exemplum* nobis de neceſſitate *imitandum*: non omne ſimpliciter, ſed omne quod eſt *imitabile*. Quòd igitur illi ultrò largiuntur, libens accipio: & *Propoſitionem* ſcilicet, *Omne Chriſti exemplum imitabile* obligare Chriſtianos ad ſui imitationem; & *Aſſumptionem* pariter, ſc. geſtum illum in ſpecie (ſive fuerit ille *tricliniaris*, quod admodum probabile eſt, & nunc ſaltem ſupponimus, ſive quis alius) quo Chriſtus in prima illa cœna uſus eſt, *eſſe imitabilem*. Ex his præmiſſis ſic colligo, Ergo vi iſtius exempli obligabantur *proximi* poſt Chriſtum *ſeculi Chriſtiani* ad eundem *geſtum in ſpecie* quo uſus eſt Chriſtus; ergo ſimiliter obſignabantur & *ſecundi ſeculi*, itémque *tertii*, & ſic deinceps uſque ad hæc tempora. Ergo & præſentem Eccleſiam ad *geſtum tricliniarem* in ſpecie *obligari* fatendum eſt, ſi *Chriſtus* eo geſtu uſus eſt: aut ſaltem oſtendendum eſt, quo tempore, qua ratione, quo authore, quo jure & authoritate ſublata ſit illa *obligatio*.

XXII. Ex his quæ dicta ſunt liquet, *Argumenti* illius, quod tantâ cum pompâ ab illis inſtruitur, vim omnem eò tandem recidere, ut non poſſit

poſſit rectiùs & in rem ſuam accommodatiùs proponi, quàm ſub hac forma. *Exemplum Chriſti* & Apoſtolorum in tantum obligat, quantum nobis viſum eſt expedire ut obliget; Sed nobis expedire viſum eſt ut obliget ad *non ingeniculandum*, ulterius verò non obliget: ergo eatenus tantùm obligat, & non ulteriùs. Piget iſta fateor: non eſt aut hujus loci, aut iſtius ætatis, aut moris noſtri, *riſum captare in re ſeriâ*. Sed quid facias iſtis hominibus? Nimirum indiget iſtiuſmodi patrocinio cauſa non bona: nec fieri poteſt, ut non multa inania, & ſi penitiùs examinentur perabſurda, ſibique parum conſentanea, dicere ſæpenumerò cogantur, qui *partium* magis ſtudio duci ſe patiuntur quàm *veritatis*. Equidem ex animo loquor, & quod res eſt: Etſi multa paſſim in eorum Scriptis occurrant *parùm ſolidè* diſputata, utinam non quædam etiam *parùm ſincerè*; non memini tamen uſpiam me obſervaſſe tanto cum conatu & molimine meras nugas agi, ut ex tanta montium parturitione tam miſerè ridiculum prodire fœtum, quàm cum *nuda piorum exempla* è Sacris literis adducta, aut ad *excuſandum* ea facta quæ videntur lege aliqua divina *prohiberi*, aut ad inducendum *obligationem* in conſcientia in his quæ non videntur lege aliquâ divinâ *præcipi*, importunè urgentur. Sed unde digreſſus ſum, ſi tamen digreſſus ſum, redeo & pergo ad

XXIII. *Argumentum Quartum*, ab Exemplorum fine & uſu proprio. Habere enim *Exempla* ſuum uſum, eúmq; ad *morum* inſtitutionem, *vitæque* emendationem per magnum, omninò fatendum eſt. Alioquin nec tàm multa in ſacris literis perſcripta eſſent, (quæcunque enim præſcripta ſunt, εἰς τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν. *Rom.* 15. 4. Πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν. 1 *Cor.* 10. 11. ad nos erudiendos aut commonefaciendos perſcripta ſunt,) nec

nec tam conſtanter ab Apoſtolis ubiq; inculcarentur. *Sumite, fratres mei, pro exemplari patientiæ prophetas. Audiviſtis patientiam Jobi. Elias oravit.* —— *Omnia hæc* Jac. 5. 10, 11, 17. *imitatores mei eſtote, ſicut ego Chriſti,* 1 Cor. 11. 1. *Quæ audiviſtis, & vidiſtis in me, hæc agite,* Phil. 4. 9. *Eos conſiderate, qui ſic ambulant ut habetis nos pro exemplari,* Phil. 3. 17. & ſimilia paſſim: At non eſt is uſus aut finis *Exemplorum*, ut ſint nobis pro *regulâ vivendi:* ſed ut ſint ſubſidia quædam & *adminicula*, & quaſi *ſtimuli* ad excitandam ignaviam noſtram & torporem excutiendum, cum ſegniores ſumus & tardiores in officio faciendo, quàm par eſt. Solet enim fragilitas humana, objectâ præſertim gravi tentatione, accedente etiam Satanæ & mundi impulſu, de *ſeveritate legis* Dei & *obediendi difficultate* multa apud ſe ſubmurmurare, imò & apertè quandoq; conqueri: in viâ qua eundem eſt graſſari *leones*; undiq; ſtrui pedibus ſuis *laqueos, inſidias, ſcandala*; perferendas *injurias, contumelias, calumnias, bonorum rapinam*; charos *parentes*, chariora *pignora, uxorem, amicos, poſſeſſiones, patriam, vitam ipſam relinquendo*, imò & *odio habendam.* Quàm duri ſunt hi ſermones! quàm non ferendum jugum! Quoties ſubeunt mentes noſtras ejuſmodi *cogitationes*, ita ut jam penè *(a)* deſpondeamus animum, & omnem officii curam velut rei impoſſibilis & in quam inanis ſit omnis opera noſtra & irriti conatus, tantùm non abjicere incipiamus: *excitantur* aliquantulùm languentes ſpiritus, & ad contemnendas omnes *difficultates*, ſuperandas *tentationes*, perferendas *contumelias*, paulatim erigitur animus *(b)* opportunâ *Exemplorum* authoritate. Cum ſeriò cogitamus viros, pios quidem & Sanctos, ſed ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν iiſdem quibus nos *perturbationibus, cupiditatibus, tentationibus* obnoxios, gra-

(a) *Turpiter deſperatur quicquid fieri poteſt.* Quintil. 1. Inſtit. 10.

(b) *Cum quid difficile videtur, difficiliora alios obeuntes recenſeamus.* Tert. 1. ad uxor. 8.

tiâ

tiâ Dei (quæ nec nobis defutura eſt, ſi ab eo toti pendeamus, & conatus ſimul noſtros fideliter adjungamus) adjutos, ea omnia & *perfeciſſe & pertuliſſe*, quæ nobis aut *faciendæ* aut *ferendæ* Deo ſic diſpenſante incumbunt: redire mox animi, incaleſcere pia æmulatione pectora, & (c) *inter meditandum exardeſcere ignem*, dum erumpant tandem è plenitudine cordis hæ aut perſimiles voces, *En me paratum Domine obire quod jubes, ſubire quod imponis.* (d) *Nubes* illa *teſtium*, quæ nos quacunque circumſpectamus cingit undique, ſuadet ut omni abjecto ægri animi tumore & gravedine, peccatíque, quæ ut nos arctè *complectitur*, ita per Dei gratiam ſi ſtrenuè conemur non ægrè *comprimitur* importunitate, *propoſitum nobis ſtadium* fortiter & conſtanter & patienter *decurramus*.

(c) *Pſalm.* 39. 4.

(d) *Heb.* 12. 1, *&c.*

XXIV. Hortatur *Jacobus Apoſtolus*, cap. 5. ad orationis inſtantiam, exemplo *Eliæ*, qui importunis ſuis precibus (προσδυῇ προσηύξατο) cœli oſtia quaſi pro arbitrio obſeravit & reſeravit. Quod nequis exiſtimaret *Eliæ* meritis & ſanctitati deberi potiùs, quàm *Divinæ Promiſſioni* fidelium precibus ex fœdere gratiæ factæ; præripit hanc ſuſpicionem *Apoſtolus* in ipſo narrationis exordio, *Elias*, inquit, *homo erat*, ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν — *verſ.* 17. *Homo* erat: non *Deus*, aut *Angelus*: nec de *meliore luto*, ſed ex eâdem qua cæteri homines *maſsâ* effictus. Hic eſt ergo uſus *Exemplorum* proprius & perutilis: aſt meminiſſe interim oportet, *Exempla* non eſſe *regulam* ipſam, nec *regulæ* pondus & inſtar habere; imò eſſe & ipſa, ſiqua dubitandi ratio appareat recténe an ſecus facta ſint, ad *regulam* diligenter exigenda. ὑπόδειγμα λάβετε τοῦ προφήτας inquit *Jacobus*, *Jac.* 5. 10. Ubi neſcio an illud ὑπόδειγμα ſpecialem habeat ἐνέργειαν & vim: Mihi certè

innuere

innuere videtur Sanctorum prophetarum actus non esse παράδειγμα, *exemplar* illud *principale* quod est præcipue nobis intuendum; sed quasi illius ἀπόγραφον & *secundarium exemplar*, quod non est ex se & propter se authenticæ authoritatis, sed eatenus fidem habet & authoritatem, quatenus *concordat cum Originali*. Ex hactenus dictis ergo conficitur, Non sufficere ad *bonitatem actus* humani, quòd sit alicujus *viri Sancti exemplo* conformis: nec proinde posse cujusquam *conscientiam* in ejusmodi conformitate, nisi sit & ipsum *exemplum regulæ* conforme, securè & tutò acquiescere.

XXV. Porrò, ut ad alteram propositi nostri partem tandem accedamus, eadem fermè ratio est *Judicii* alieni, quæ & *Exempli*; idque ob easdem ferè causas: ita ut hac in re non sit opus multis. Percurram itaque breviter. *Primò*, sunt omnes homines, quantumvis *docti* & *pii*, non minus *Erroribus* quam *Peccatis* obnoxii, imò fortasse vel multò magis quò acutiore mentis indagine opus est, ad internoscendum *veri* & *falsi*
1. discrimen, quàm *boni* & *mali*. Ex *Ignorantiâ*
illâ naturali quâ mentes nostræ velut caligine
2. quadam obductæ sunt; ex *Educatione*, quæ animos nostros adhuc teneros fingit & efformat, & notionibus quibusdam instruit & imbuit, quas non
3. facile est eradere; ex longo usu & *Consuetudine*,
4. quæ velut altera natura est; ex *pravis affectibus*, qui judicio offundunt nebulas, & rectum ejus usum impediunt; ex aliis ejusmodi causis permultis, adeò proclivè est homini *errare*, *labi*, *decipi*, ut jam olim in proverbium abierit *Humanum esse errare*.

Cicero. Philip. 12.

XXVI. Adde huc *secundò*, quod nec ipsi semper de eorum *pietate* & *prudentiâ*, quorum *judicia* sequi volumus, sincere judicamus. Quin solenne

ſolenne eſt iis qui ſe permittunt *alieno arbitratu* duci, eos ſibi *duces* diligere, quos jam ante ſciunt ducturos ſe in ea via, qua ipſi jam ante conſtituerant proficiſci. Sic homines incautos *Satanas* quaſi circulo incluſos tenet. Si quæras, cur hoc putent eſſe verum & rectum, reſpondent quia ita nos docuit hic vel ille *vir pius* & *prudens*: Si quæras iterum qui ſciant doctorem illum ſuum eſſe *virum pium* & *prudentem* reſpondent, vel reſponderent ſaltem ſi ex animo loqui vellent, quia nobiſcum ſentit. ——— (*a*) Et *ſapit*, & *mecum facit*, & *Jove judicat æquo*. (*a*) *Horat. 2. Epiſt. 1.* Metiuntur nimirum plerique mortalium *pietatem alienam*, non ex praxi officiorum *vitæ Chriſtianæ*, & ex operibus juſtitiæ, miſericordiæ, charitatis, & devotionis; ſed ex *ſtudio* earum *partium* quibus ſe addixerunt, & earum *odio* quibus ſe inimicos profitentur. ——— Κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσαντες διδασκάλους, inquit Apoſtolus, 2 *Tim.* 4. 3. *Coacervantes ſibimetipſis doctores ſecundum proprias concupiſcentias*: Κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν ut ibidem ſequitur aptiſſimâ metaphorâ. Cum iis *aures pruriunt*, quærunt ſc. qui eas *ſcabant*, atque ita accidit eis quod veteri proverbio dici ſolet, *Muli ſe mutuo ſcabunt.*

XXVII. *Tertiò*, diſertè nos prohibet ſacra Scriptura, aut *alterius* cujuſlibet *judicio* conſcientias noſtras ſubjicere, aut in *alterius conſcientiam* dominium exercere. *Ne vocemini Rabbi, unus eſt enim veſter* ὁ καθηγητὴς, *magiſter*, præceptor, doctor, ductor *Chriſtus*, Matth. 23. 10. *Ne multi eſtote magiſtri, fratres mei*, Jac. 3. 1. *Paſcite qui in vobis eſt gregem Dei.* ὡς τύποι, ut facem ei præferentes, veræ fidei doctrinam & piæ exemplum, ſed non ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, 1 *Pet.* 5. 1. *Non quaſi exercentes*

dominatum & imperium merum *in Clerum* & Populum *Dei*. *Empti eſtis pretio : nolite fieri ſervi hominum*, 1 Cor. 7. 23. Ut Conſcientias veſtras cujuſquam hominis authoritati ex ipſius arbitrio & imperio regendas permittatis.

XXVIII. Hinc ergo illud imprimis ſequitur, (ut ex iis quæ à nobis hactenus poſita ſunt & probata *corollaria* nonnulla inferam, ſed pauca, & paucis) meritò exoſam eſſe debere cuilibet Chriſtiano *Romani Pontificis* conjunctam cum ſummo faſtu, non ferendam *tyrannidem* : qui dum ſibi ſuæque Cathedræ arrogat *judicium infallibile*, exercet eo nomine, quaſi jus ſuum, *dominatum in conſcientias* hominum : eouſque, ut ſi dicat *virtutes* eſſe *vitia*, & *vitia virtutes*, teneantur ſub mortali peccato omnes *Chriſtiani* ipſius judicio ſine ullâ hæſitatione ſemet ſubjicere. Et proinde agnoſcendam eſſe cum omni grati animi ſignificatione ſummam & ſingularem Dei Opt. Max. in nos bonitatem & miſericordiam, qui nos patréſque noſtros & *Eccleſiam Anglicanam* tam iniquâ *tyrannide* dudum exemerit, & juſtæ *libertati* quaſi poſt liminiò reſtituerit.

XXIX. Atqui *Secundo* cavendum nobis & univerſis & ſingulis, ne illa *tyrannide* libertati, *novo jugo* colla ſubdamus ; nec tam *excuſſiſſe* jugum quàm *permutaſſe* deprehendamur.

(a) *Horat. 2. Satyr. 9.* (a) —— *Quæ bellua ruptis*
Quum ſemel effugit, reddit ſe prava catenis ?

Intereſt profectò noſtrâ, ſi aut internæ *Conſcientiæ*, aut externæ *Reipublicæ & Eccleſiæ* paci ſerio conſultum velimus, omnino curare, ne ut
1 *Cor.* 1. 12. olim in Eccleſia Corinthiaca *Ego ſum Pauli, ego Apollo*

Apollo, ego Cephæ, ſic apud nos iſtiuſmodi voces audiantur, *Ego ſum Lutheri, ego Calvini, ego Arminii, ego Socini.* Quin eſto (*c*) *omnis homo mendax, & verax ſolus Deus.* Non eſt dignus qui ſit *Chriſti*, qui non eſt *unius Chriſti* diſcipulus. Actum eſt de fidei Chriſtianæ ſimplicitate & ſinceritate, poſtquam itum eſt *in partes*: Neque ulla ſpes eſt ante reſtitutum iri priſtino vigori & virori *Religionem Chriſti*, quàm diducta tot fracturis & ſciſſuris vulnera, fraternæ condeſcenſionis oleo velut malignate delinita, in eandem *Fidei* & *Charitatis* unitatem coëant & coäleſcant. (c) Rom. 3. 4

XXX. Cavendum porrò *tertiò*, ne pravis affectibus indulgentes, ita nos abduci patiamur in cujuſquam *perſonæ admirationem*, ut ex ipſius authoritate toti pendeamus, (*a*) θαυμάζοντες πρόσωπα ὠφελείας χάριν. Quibus verbis inteudit digitum *Apoſtolus* ad ipſiſſimum totius *mali fontem.* Nempe non aliunde emanavit omnis illa *nominum* perverſa *admiratio* quam ex perdita illa & nimia *ſua admiratione.* Dum quiſque propriæ *utilitati* ſtudet, inſervit *honori, gloriæ* velificatur; alios omnes æſtimat ex *ſuo commodo*: & corrupto jam hiſce affectibus judicio, eos protinus *admiratur* maximè, quos *utilitati, honori, gloriæ*, aliiſque ſuis cupiditatibus minimè adverſaturos arbitratur. Quod ipſum alter etiam Apoſtolus, quem antè citavimus clare ſignificat, ubi notat homines *ſibi* (*a*) κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας *præceptores diligere.* (a) Jud. v. 16. (a) 2 Tim. 4. 3.

XXXI. Cæterùm ut non obſtantibus quæ à me dicta ſunt, ſua conſtet interim & *Eccleſiæ Catholicæ*, & unicuique *viro docto* & *pio*, juſta authoritas: Admonendi eſtis *primò*, judicio & pravi *Univerſalis Eccleſiæ*, in ſacrarum literarum interpretatione, & in dijudicandis fidei & morum

rum controverſiis plurimum deferri oportere: *Secundò*, & viri docti judicio & *authoritati* nonnihil tribuendum, ad *eximendum* ex animis hominum *ſcrupulos* minus neceſſarios, atq; etiam ad *dirigendum* conſcientias *in rebus dubiis*, de quibus non poteſt aliter haberi ulla *certitudo*. Sed de horum utroque, erit fortaſſe poſthac commodior dicendi locus.

P R Æ-

PRÆLECTIO QUARTA.

In quâ Quæ ſit *Adæquatæ Conſcientiæ Regula* diſquiritur & ſtatuitur.

JAC. 4. 12.

Unus enim eſt Legiſlator, qui poteſt ſervare & perdere.

1. QUàm parùm ſit unicuique præſidii, ad *Conſcientiæ* ſuæ ſive *fructum*, ad excuſandum ea quæ hactenus *fecerit*, ſive *ſecuritatem* adì ἀφόβως aggrediendum quæ porrò *facturus eſt*, ſi ea aut ſola *boni finis intentione*, aut alieni tantùm *exempli* vel *judicii* authoritate nitantur: ſatis à me ſupérq; proximis duabus prælectionibus demonſtratum eſt. Eo nimirum conſilio, ut ſublatis è medio his velut obicibus, expeditior mihi & complanatior eſſet via, ad ea quæ de *Conſcientiæ obligatione* dicere inſtitueram. Quæ *Obligatio* cùm ſit duplex: *Activa* ſcilicet, per quam inducit alteri obligationem, & *Paſſiva*, per quam alterius obligationi ſubeſt: poſtulat ordinis ratio, ut à *paſſiva* ordiamur. Tunc enim de *re menſuratâ* ſecuriùs pronunciare

 poterimus,

poterimus, poſtquam conſtituerit *menſuram* ipſam eſſe juſtam. Quod ergo nunc agitur hoc eſt, ut inquiramus quid ſit id quod propriè *obligat Conſcientiam*: ſive, quod idem eſt, quæ ſit propria & adæquata *Conſcientiæ Regulæ*, cui ſe (ut *recta* ſit) conformare teneatur. Quæ inquiſitio ut certiùs & commodiùs inſtituatur, paucis quibuſdam velut explicandi gratiâ præmiſſis, rem ipſam tandem quibuſdam *Concluſionibus* complectar.

II. Sciendum itaque *primò*, Conſcientiæ ut munus ſuum debitè exequatur, neceſſariam eſſe aliquam *Regulam*, cui ſubeſſe debeat; Ubicunque enim eſt *Virtus* aliqua *Activa*, quæ non eſt de naturâ ſua *determinata ad unum* in agendo, ſed eſt *in potentiâ ad utrumlibet*, ita ut poſſit rectè agere vel ſecus; ſive ea *virtus* ſit *habitus* de prima, ſive *potentia naturalis* de ſecunda ſpecie Qualitatis: oportet ut ſit *Lex* aliqua vel *Regula*, (νόμος ſive κάνων) quæ eam in agendo dirigat. Quotieſcunque enim aliquid ſe ut *faciendum* offert phantaſiæ, ſive à ſenſu externo repræſentatum; ſive ex interna quadam animi ſuggeſtione; quia *Voluntas*, quæ eſt proximum agendi principium, eſt (ut dici ſolet) *potentia cæca*, nec poteſt ex ſe *malum* à *bono* diſcernere, ut ita ſit ipſa ſibi *Regula*: ratio inquiſitiva mox ad *Conſcientiam* recurrit, ut ejus *dictamen* audiat. Cujus munus eſt rem propoſitam ſtatim *examini ſubjicere*; examine facto, ſitne perſequenda vel fugienda, facienda vel omittenda *judicare*; & prout judicaverit, ita voluntati *dictare*: hoc eſt, rem eam *libero arbitrio* ut eligendam vel non eligendam proponere. Ad quod *examinandi, judicandi, dictandi* munus, ne temere id præſtet & εἰς ἔτυχεν, & *cæcam voluntatem* ipſa non minùs cæca in tranſverſum ducat: Opus eſt ut certa aliqua ſit *norma*, ad quam fiat *examen*.

III. Scien-

III. Sciendum *Secundò*, eſſe in *Regulis*, ſicut & in *Cauſis*, ſubordinationem quandam: & ſicut in *Cauſis*, invicem *ordinatis*, poſteriores quæque ſi ad priores comparentur habent rationem *Effectuum*; ſic in *regulis* & *menſuris* invicem *ordinatis*, poſteriorem quamque reſpectu ſuperioris haberi rationem *regulati* ſive *menſurati*. *Regula* igitur *Conſcientiæ* cùm ſit duplex; altera *proxima* & immediata, *prima* & remotior altera: *regula illa proxima*, ſicut habet rationem *Regulæ*, reſpectu ipſius *Conſcientiæ*, quam dirigere debet, ſic habet rationem *regulati*, reſpectu *regulæ primæ*, à quâ & ipſa dirigenda eſt.

IV. Sciendum *Tertiò*, quùm conſiſtat cujuſque rei *rectitudo* in conformitate ipſius ad ſuam *regulam*: ſicut eſt *duplex*, ut jam diximus, *Conſcientiæ Regula*, proxima & remota; ita *duplex* eſt etiam *Conſcientiæ rectitudo*, duplici illi regulæ reſpondens. Poteſt enim *Conſcientia recta* dici, vel ἁπλῶς, ſimpliciter, abſolutè & *uſquequaque recta*; vel κατὰ τὶ, ſecundum aliquid & *quadantenus recta*. Hoc modo *recta* eſt, ſi ſit conformis *Regulæ* ſuæ *proximæ* & immediatæ: quemadmodum is dicitur de aliqua *propria paſſione* habere *ſcientiam* certam & veram, qui poteſt ipſam de ſuo Subjecto per *proximam ſui cauſam* demonſtrare, etſi nequeat ulteriùs aſcendere. At illo modo tum demum *recta* eſt *Conſcientia*, cum & ipſa *regulæ ſuæ proximæ* conformis eſt, & illa inſuper regula *regulæ primæ*: quemadmodum is dicitur habere rei alicujus certam, (id eſt, perfectam) *ſcientiam*, qui omnes ejus *cauſas* novit uſque ad *primas*. *Tunc enim unamquamque rem ſcire dicimur*, (inquit Philoſophus initio *Lib.* 1. *Phyſ.*) *cum omnes ejus cauſas, principia, & elementa cognoſcimus uſque ad prima.* Proinde ut *certitudo ſcientiæ*, etſi oriatur *immediatè* ex cognitione *cauſæ proximæ*, reſolvitur ta-

men *ultimatè* in cognitionem *cauſæ primæ* : Sic *rectitudo Conſcientiæ*, etſi attendatur *immediatè* penes conformitatem ad *regulam ſuam proximam*, reſolvitur tamen *ultimatè* in *regulam ſuam primam* & ſupremam.

V. Sciendum *quartò*, cum de *Obligatione Conſcientiæ* loquimur, Obligationem illam non ſignificare *coactionem* aliquam (*Conſcientia* enim propriè loquendo non magis *cogi* poteſt,) quam ipſum *Liberum arbitrium* ; ſed imperium potiùs & poteſtatem urgendi eam (cum *authoritate* tamen cui ipſa obedire tenetur) ad faciendum quod ſui eſt officii : eodem omninò modo, quo *Princeps* qui habet poteſtatem νομοθετικὴν, ferendo leges *obligat* ſubditos ad ipſarum obſervationem. Sicut ergo in foro externo ſubditos ad obediendum *obligat* propriè & formaliter, non *Lex* ipſa, ſed *poteſtas Legiſlatoris* ; verè tamen dicitur & *Lex ipſa obligare*, etſi impropriè & quaſi *materialiter*, ſive *terminativè*, quia per eam & ad eam fit *obligatio* ; ſicut dicitur *Lex* etiam *judicare* [*Num lex noſtra judicat quenquam* ? Joh. 7. 51.] etſi ipſa non *judicet*, ſed *Prætor*, quia Prætor debet *ſecundum legem* judicare : Sic & in foro interno *Conſcientiam* propriè *obligat*, non *Regula* ſive *Lex* ei impoſita, ſed *poteſtas* & *authoritas* imponentis : ita tamen ut ex conſequenti verè & non incommodè, licet minus propriè, dici poſſit regulam ipſam *obligare*. Cum ergo quæritur, quid ſit illud quod *obligat Conſcientiam* ad faciendum officium ſuum ; utrumque hoc quæritur : *primo* & principaliter, quis ſit *Dominus Conſcientiæ*, qui jus habeat & poteſtatem imponendi ei *Legem* ſeu *Regulam* cui ſe debeat conformare ; deinde *ſecundario* & conſequenter, quæ ſit *Regula Conſcientiæ*, ceu Lex ab illo domino ſuo impoſita, cui ex ejus imperio conformare ſe teneatur ?

VI. Scien-

VI. Sciendum *quintò*, cum quicquid alteri attribuitur attribuatur vel *per ſe*, vel *non per ſe*; idque iterùm dupliciter, vel *non per ſe*, i. e. *per aliud*, vel *non per ſe*, i. e. *per accidens*: res illas proinde, quibus vis *obligandi Conſcientiam* quovis modo attribui poſſe videtur, eſſe in triplici diſcrimine. Vel enim *primò obligant* Conſcientiam *per ſe ſimpliciter*; hoc eſt, directè ex ſe & vi propriâ obligant, non ſolùm ut τὸ *per ſe* opponitur τῷ *per accidens*, ſed etiam ut opponitur τῷ *per aliud*. Vel *ſecundò obligant per ſe reſpectivè*, prout τὸ *per ſe* opponitur τῷ *per accidens*, ſed non prout opponitur τῷ *per aliud*; hoc eſt, *obligant* non ex vi ſuâ propriâ, ſed virtute alicujus alterius vim *obligandi* habentis: Vel *tertiò obligant per accidens tantùm*, & neutro modo *per ſe*. Quin & in illis quæ *ſecundo modo* obligant, diſcrimen aliquod obſervandum eſt, pro diversâ ratione illius cauſæ ex quâ oritur *Obligatio*. Aliter enim ſe res habet, cum ex *alienâ authoritate* neceſſario inducitur *obligatio*: aliter, cum ex *propria voluntate* ſponte contrahitur. Ex quibus omnibus efficitur, ut ſint eorum quæ *obligant Conſcientiam* gradus omninò *quatuor*. Exempli gratiâ (ut & ea quæ dicta ſunt rectiùs intelligatis & eorum quæ dicenda forent rudem quandam ὑπογραφὴν ὡς ἐν τύπῳ habeatis;) Obligat *primò*, *per ſe & vi propriâ*, expreſſum Dei mandatum: Obligant *ſecundò*, nullâ tamen vi ſuâ, ſed *virtute divina præcepti*, Leges humanæ & mandata Superiorum: Obligant *tertiò*, ex liberâ cujuſque electione & *facto proprio*, cum ei integrum antè eſſet aliter feciſſe, ſponte ſuſcepta Vota: *quartò* denique, & *ex accidente*, *obligat* Lex ſive ratio Scandali.

VII. Sciendum *ultimò* Obligationem illam duntaxat quæ eſt *in primo gradu* eſſe *abſolutam* & *univerſalem*; reliquas tres *relativas* & *particulares*.

Illa

Illa *abſoluta* eſt, qui *directè* obligat, & *ſemper*, & *univerſos*: & eſt ejus vinculum planè inſolubile. Reliquæ *relativæ* dici poſſunt, tam quia non ex ſe & vi propria obligant, ſed *per relationem* ad præceptum aliquod aut inſtitutum Dei; tùm quia non *ſemper*, *ubique*, & in omni caſu *obligant*, ſed quando rationes illæ, quas reſpicere debent, exigere videntur. Præjudicat ergo *primi gradus Obligatio* cuivis obligationi in aliis quibuſcunque gradibus: ita ut ipſa reliquas irritas faciat, non autem ipſam illæ. Imò univerſim *Obligatio in Superiore* quoquo *gradu* validior eſt, cæteris paribus, *obligatione in gradu* quocunque *inferiore*, atque ei præjudicat: vel *tollendo* jam contractam, ut plerumque: vel ſaltem, idque perpetuò, *impediendo* contrahendam. Cedant ergo oportet quantum ad *obligandi* vim *leges humanæ* divinis, *privatæ pactiones* & promiſſiones Conſtitutionibus publicis, hiſce demum omnibus *Scandali Lex*.

VIII. His ita præmiſſis, ut certa nobis conſtet vivendi Lex, ea quæ de *Conſcientiæ Regulâ* & ejus *Obligatione paſſivâ* ſunt maximè ſcitu neceſſaria, quibuſdam *Concluſionibus*, prout pollicitus ſum, complectar. CONCLUSIO PRIMA. *Deus ſolus merum & directum habet imperium in Conſcientias hominum.* Ita ut extra Deum poteſtatem habeat *legem* imponendi *Conſcientiæ* cujuſquam hominis, cui ut *per ſe obligatoriæ* ſubjicere ſeſe debeat. Dico *per ſe*, quia *obligamur* omnes in conſcientiis juſtas *leges humanas* obſervare, *fidem* Deo vel hominibus datam præſtare, ne ſimus aliis *ſcandalo* cavere: ſed ad iſta omnia non aliunde *obligamur*, niſi in quantum ad *Dei voluntatem* iſta omnia imperantis revocantur; ut de ſingulis ſuo loco videbitur.

IX. Probatur hæc *Concluſio*. *Primò* ex verbis illis *Apoſtoli* jam propoſitis, *Unus enim eſt legiſlator, qui*

qui poteſt ſervare & perdere. Ubi duo ſe offerunt in rem noſtram argumenta. *Primò* enim Deum aſſerit eſſe *unum Legiſlatorem*: non unum è multis, vel præ cæteris unum; ſed *excluſivè unum*, hoc eſt, *unicum*. Aliàs argumento uſus eſſet Apoſtolus ad probandum quod volebat parùm efficaci. Reprehendit nimirum eos, qui de *perſonis* aut *factis* alienis temerè ferebant judicium, ut juris alieni invaſores. *Quis tu, inquit, qui alium judicas?* Quaſi diceret, Nôris te qui ſis, & quas res agas. Non eſt tuum falcem tuam in alienam meſſem immittere; multò autem minùs in omnipotentis Dei ſolium temet audacter ingerere. *Si neſcis, illius unius* eſt de conſcientiis hominum *judicium ferre*, cujus unius eſt ipſorum conſcientiis *Leges imponere*, is autem præter *unum Deum* nullus eſt. εἷς ἐστὶν ὁ νομοθέτης. *Deinde* ſoli Deo poteſtatem aſſerit ſervandi & perdendi: Unde *ſecundum* extruitur *argumentum*. Is ſolus jus habet *conſcientiis* aliquid imperandi aut prohibendi, qui poteſtatem habet *conſcientiam* imperata facientem gratuitis *præmiis*, detractantem juſtis *ſuppliciis* afficere: At penes *unum legiſlatorem* Deum eſt hominibus *præmia & pœnas* pro conſcientiæ cujuſque qualitate *retribuere*: Ipſi ergo ſoli jus eſt in hominum *conſcientias*. 1. 2.

X. Probatur *ſecundò*. Qui ſolus novit internos *Conſcientiæ* motus, ſolus poteſtatem habet *Legem* illis præſtituendi; quia *Lex* de ignotis nec ſtatuit nec judicat: at *ſoli Deo* καρδιογνώστῃ cogniti ſunt interni cordium & *conſcientiarum* motus: ergo penes ipſum ſolum poteſtas eſt *Legem* Conſcientiis imponendi, quæ ipſas obliget. Hinc eſt quòd *Leges humanæ externos* tantùm corporum *motus obligant* ad *externam* conformitatem; à quarum imperio & cognitione *internæ* interim cogitationes, omnéſque mentium & *conſcientiarum* motus prorſus immunes

immunes ſunt. Adeò ut non tantùm viri Sancti & veri Dei cognitione imbuti quales fuere *treſviri* illi apud Babylonios captivi, *Dan.* 3. & *Maccabei* fratres ſeptem ; ſed & Ethnicorum ſapientes plurimi tyrannorum minas & tormenta riſerint, ut qui non ipſos, ſed in ipſorum σωλάκας tantùm & ἀποσκήματα ſævierint. Quin audiamus quid Servator noſter *Chriſtus* hac in re & ipſe ſenſerit, & ſuis præceperit, *Nolite*, inquit, *timere eos, qui cum interemerint corpus, non habent quod ampliùs faciant : ſed metuite eum, qui poteſtatem habet ubi occiderit, & in infernum conjiciendi*, Luc. 12. 3, 4. Quaſi dixiſſet, Habent tyranni ex permiſſione Dei in *corpora* poteſtatem : aſt in *Animas* hominum & *Conſcientias* nullam habent ἐξουσίαν, jus nullum. Non poſſunt aut *Leges* rogare, aut irrgare *pœnas*, quæ ad interiorem hominem pertineat. In *totum hominem* Dei unius jus eſt : qui poteſt neglecti officii non à *Corpore* ſolùm, ſed & ab *Animâ* pœnas ſumere, & *totum hominem* æternis ſuppliciis addicere.

XI. Probatur *tertiò*, ex conditione ipſius *Conſcientiæ*, & naturali ejus ſtatu : quam jam antè diximus ita medio quodam inter Deum & hominis voluntatem intervallo poſitam ; ut quod de *Regibus* & *Imperatoribus* verè dici ſolitum eſt, de ſingulorum hominum *Conſcientiis* non minùs vere dici poſſit, *Solo Deo minores* eſſe, nec *aliquem in terris Superiorem* agnoſcere. Memorabile eſt *Maximiliani primi* Imperatoris quod legimus dictum illud, *Conſcientiis dominari velle eſt arcem cœli invadere.* Prædator eſt gloriæ Dei, & poteſtatis ei debitæ nefarius invaſor, quiſquis in *conſcientias* hominum aut ſibi *jus* arrogat, aut *dominatum* exercet. Viderint *Romani Pontifices*, quique illis aut *Canoniſtæ* paraſitantur, aut ſupparaſitantur *Jeſuitæ*, cæterique, ut ſe hujus tàm immanis ſacrilegi crimine liberent.

Quin

Quin & illos quoque, qui *Conscientias* suas quæ soli Deo absolute subesse debent, ullius creaturæ potestati ita subjiciunt, ut ex illius arbitrio toti pendeant, cautos velim, ne dum *servitutis honorem*, qui Deo soli jure debetur, in creaturam conferunt, è creatura (quod interpretativè saltem *idololatria* est) Deum faciant. Ex hac *primâ Conclusione* quam hactenus firmavimus sequitur hoc πόρισμα, *Regulam Conscientiæ* propriam eam esse, quam ipsi Deus *Supremus Legislator* præstituerit, nec extra eam aliam admitti oportere.

XII. Sequitur *Conclusio Secunda. Conscientiæ Regula proxima* & immediata (etsi nec *adæquata*, nec *summa*,) est *Lumen menti pro tempore præsens*: Id quod alii *Lumen rationis*, alii *Legem mentis*, Scholastici ferè post Philosophos (*a*) *rectam Rationem* appellare solent. Probatur hæc *primò* ex S. Scripturæ locis aliquot, Luc. 12. 57. *Quare non ex vobismetipsis judicatis quod justum est?* Inquit Servator Christus. Quasi diceret, est vobis *internum lumen*, à vera illa luce mentibus vestris inditum (*b*) *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; cujus ope, nisi vobis ipsis deesse velitis, poteritis (*c*) *Rectum* dignoscere *curvo*, & iniquo secernere justum. Est & notissimus locus, *Rom.* 2. 14, 15. *Cum gentes quæ Legem* (Scriptam sc.) *non habent, naturâ ea quæ sunt legis faciunt*, (i. e. exercent actus *prudentiæ, justitiæ, fortitudinis, temperantiæ* & reliquarum virtutum,) *isti legem non habentes sibi ipsis sunt Lex: Qui ostendunt opus Legis Scriptum in cordibus suis, testimonium unâ perhibente conscientiâ suâ, & invicem se cogitationibus accusantibus vel etiam defendentibus.* Ex quibus verbis manifestum est *Conscientiam* in illis suis actibus (*Testificandi, Accusandi, Defendendi,*) quos exercet circa jam facta, de illis omnibus ex impresso menti *Rationis lumine* judicare. Unde consequitur,

(a) Τῷ λόγῳ, καθάπερ ἐπιτρόπῳ σώφρονι, παρακαταθετέον τὸν βίον. Socrat. ap. Stob. λογ.

(b) *Joh.* 1. 9.

(c) Τὸ οἰκεῖον καὶ ἀψευδὲς κριτήριον. Nazianz. Orat. 15.

conſequitur, cum ſit de *præteritis* & *futuris* eadem judicandi *regula*, Conſcientia & in illis ſuis actibus qui circa *facienda* verſantur, (*Examinandi, Judicandi, Dictandi*, &c.) eodem illo *lumine*, ut eorundem actuum *regulâ* & *menſurâ*, uti. Illud *Pſal.* 4. 6. quod à pleriſque *Latinorum Patrum*, poſterioris præſertim ævi, & à *Scholaſticis* paſſim affertur in firmamentum hujus Concluſionis [*Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine*] prudens omitto, cum nitatur illa verborum interpretatio verſione non probâ, nec videatur ad mentem & ſcopum Prophetæ multùm pertinere.

XIII. Probatur *ſecundò*, ex communi *more loquendi*. Solemus enim dicere, eum qui ſecundum *lumen mentis* ſuæ operatus eſt, *bonâ* uſum *Conſcientiâ*; etſi fortaſſis id *fecerit* vel *omiſerit*, quod non fuit ab eo *faciendum* vel *omittendum*: eum è contra, qui *dictamini mentis* ſuæ non auſcultaverit, ſed contra fecerit, *malâ conſcientiâ* rem egiſſe. Paulus Apoſtolus, *Act.* 23. 1. profitetur ſe *omni bonâ conſcientiâ Deo ſerviiſſe uſque ad illum diem.* Quæ verba, ſi & ad anteriorem vitæ partem, cum nondum factus eſſet *Chriſtianus*, extendenda ſint, (quod multis placuiſſe video, & mihi quidem videtur valdè probabile:) Statuendum eſt eum, etſi Chriſtiano nomini & fidei infeſtiſſimum hoſtem, & ut ipſe fatetur (*a*) *perſecutorem* adhuc & *blaſphemum*, dici tamen potuiſſe etiam tum *omni bonâ conſcientiâ* πεπολιτεῦσθαι τῷ θεῷ quod omni illo tempore nil fecerit, niſi quod *Conſcientiâ* ipſius pro menſurâ *luminis* quod tunc habuit, faciendum ſibi dictaverat. *Revera enim exiſtimabat*, ut ipſe, in alterâ ſua apud *Regem Agrippam* apologiâ palam & ſincerè profitetur [ἔδοξα ἐμαυτῷ] *oportere ſe adverſus nomen Jeſu Nazareni multa contraria facere*, Act. 26. 9. Sed quicquid de *Paulo* ejuſq; tunc temporis *Conſcientiâ* ſtatuendum ſit, illud interim certum

(a) 1 *Tim.* 1. 13.

certum eſt, Deum ipſum teſtimonium perhibuiſſe (*a*) *Abimeleco*, quæ *Abrahæ* uxorem ignarus rei in contubernium ſuum accerſiverat, id ab eo *in integritate cordis ſui*, (id eſt, *bonâ conſcientiâ*) factum fuiſſe: non aliâ ſanè ratione, quàm eâ quâ ſe excuſabat (*b*) *Abimelecus*, quòd ſcilicet ſi eam ſciſſet fuiſſe maritam, non eam eſſet in ædes ſuas deducturus. Poteſt ergo *Conſcientia*, ex ignorantiâ non culpabili, (fortean & aliunde) *erronea*, vel Deo judice dici (non quidem *ſimpliciter* & abſolutè, ſed tamen quadantenùs & *ſecundum quid*) *bona & recta*, propter conformitatem quam habet cum *lumine mentis* ſuæ, ut *regula ſua proxima* & immediata. Sed ut ὁλοκλήρως & uſquequaque *Recta* dicatur, huic *Conformitati* accedat oportet altera & ulterior, ut nimirum *conformis* ſit *Regulæ ſuæ primæ* & ſupremæ. Quænam autem ſit illa, aliquantò propiùs inquirendum eſt.

(a) *Gen.* 20. 6.

(b) —— 5.

XIV. Eſto itaque hæc *Concluſio tertia*. *Sacra Scriptura, ſive verbum Dei Scriptum, non eſt Conſcientiæ Regula adæquata*. Probatur *primò*, Extra cujuſcunque rei *regulam adæquatam*, non eſt neceſſarium ut ſit ejuſdem rei *regula* aliqua alia: *adæquatio* enim excludit neceſſitatem alicujus *ſupplementi*: Sed extra ſacram *Scripturam* neceſſe eſt ut ſit alia *Conſcientiæ Regula*. Aliàs *Gentes* quæ non habent *Scripturam*, nullam haberent conſcientiæ ſuæ *regulam*: quod rationi, experientiæ, & Apoſtoli (*c*) loco paulò antè citato, aperto teſtimonio vel maximè adverſatur. Ineſſe omnibus hominibus *conſcientiam*, eámque alicui *legi* ſubeſſe, quæ ipſam ut *norma* dirigat, res ipſa clamat. Unde enim illæ quarum meminit Apoſtolus, extantque in hiſtoriis & in vitâ communi plurima paſſim exempla, graves illæ conſcientiæ *accuſationes*; eáſque conſecutæ animorum *ægritudines, flagella, cruciatus tormenta*, illæ Tragicorum *Furiæ* & Ἐρινύες;

(c) *Rom.* 2. 14.

nili

niſi ex violatâ *Conſcientiæ lege*? Quæ ſi nulla eſſet; eſſent eò feliciores barbariſſimi quique populi quantò ab *Evangelii* voce & ſonitu remotiores: utpote quibus nulla poſſet juſtè imputari *peccati culpa*. *Ubi enim non eſt Lex, nec tranſgreſſio* eſſe poteſt, *Rom.* 14. 15. quum ſit *Peccatum* nihil aliud quàm *Legis tranſgreſſio*, ἡ γὰρ ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία, 1 *Joh.* 3. 4. Magnam eſſe *Conſcientiæ* vim in utramque partem, ut & nihil metuat, qui nullius ſibi culpæ conſcius eſt, & nihil non metuat, quem exagitat ſcelerum ſuorum conſcientia; Veterum *Ethnicorum* non *Scholæ* tantùm perſonant, ſed & *Roſtra* & *Theatra*: qui tamen nihil de *Moſe*, nihil de *Chriſto*, nihil de *Lege & Prophetis*, nihil de *Evangelio & Apoſtolis*, unquam inaudiverant. Ergo non eſt *Scriptura* ſola & *adæquata Conſcientiæ Regula*.

Cicer. pro Milone.

XV. Probatur *ſecundò*, à proprio *Sacræ Scripturæ* fine, qui eſt σοφίσαι εἰς σωτηρίαν, 2 *Tim.* 3. 15. *Sapientes nos reddere ad ſalutem* æternam per fidem quæ eſt in Chriſto Jeſu. Cum enim non poſſet *lumen naturalis Rationis* ad ea quæ nos perducant ad *finem ſupernaturalem* ſufficienter pertingere, cùm propter obſcuratum nimis ex Adæ lapſu *naturale* illud *lumen*, tùm etiam quia ad *finem ſupernaturalem*, opus eſt *mediis ſupernaturalibus*: placuit Deo, imbecillitatis noſtræ habitâ ratione, *voluntatum* ſuam pro eâ quâ ipſi viſum eſt menſura hominibus in *verbo* ſuo patefacere. Gratioſo admodùm, & nobis ſalutari conſilio; ut non ſolùm ea quæ propriè ſunt *fidei*, nec poſſunt *lumine naturæ* cognoſci, nobis nota fierent per *revelationem divinam*; ſed & in iis quæ *natura nobis cognita* ſunt, perfectiùs & ſalutariùs inſtrueremur: quo nimirum ea ipſa *opera*, quæ *natura* dictat eſſe utcunque facienda, ex nobiliori *principio* orta *Dei amore*, & ad nobiliores *fines* ordinata *Dei gloriam & animarum noſtrarum ſalutem*, è mortalibus *Spiritualia* fierent,

fierent, Deóque per Chriſtum grata & accepta. Eſt ergo *Scriptura*, quoad *ſupernaturaliter credenda*, ſola & *adæquata Fidei Regula*: éſtque eadem, quoad *agenda* etiam, quatenus ſunt *Spiritualia* & ad finem *ſupernaturalem* ordinata, ſola & *adæquata Morum Regula*; atque ita ex conſequenti, agendorum *Regula* principalis, & ut ita dicam, *Architectonica*. Sed cum ad *Conſcientiam* ſpectat circa *res agendas* inquirere, non eâ duntaxat ratione quâ ſunt *Spirituales*, an fiant *ex charitate*, & *in finem ſupernaturalem* dirigantur; ſed eâ etiam quâ *Morales* ſunt, ſuntne *bonæ* vel *malæ*, *licitæ* vel *illicitæ*, *liberæ* vel *neceſſariæ*: ut de his rebus ritè judicetur, non ex ſola *Scriptura*, ſed & aliunde etiam petenda, ſunt opportuna adjumenta.

XVI. Probatur *tertiò*, ex ipſius *Scripturæ* formâ, charactere, temperamento. Quæ cum plurima contineat non unius generis *præcepta*, quarum alia ad *Mores* pertinent, alia ad *ritus*; alia omnibus ex æquo *communia*, alia certo alicui populo, ordini aut perſonæ *peculiaria*; quædam *ad tempus* aliquod duratura, alia *perpetuæ obligationis*; quædam κατὰ γνώμην vel κατὰ συγγνώμην, & quaſi per modum *conſilii* de rebus aut plerunque expedientibus, aut pro certo rerum ſtatu & conditione temporum, quædam κατ' ἐπιταγὴν, & quaſi per modum *mandati*, de rebus ſimpliciter & ubique neceſſariis: ſi non eſſet alia aliqua *regula extra ſcripturam* diſcernendi *moralia præcepta* à ritualibus, *temporaria* à perpetuis, *ſingularia* à communibus, omninò in incerto hæreret ſæpiſſimè *Conſcientia*, quo ſe verteret neſcia; præſertim cum *diverſi generis præcepta* eodem quaſi halitu prolata, eodem ſermonis tenore, & verborum continuo nexu, immediatè invicem ſe conſequuntur. Exempli gratia, *Levit.* 19. 18. præceptum eſt *de diligendo proximo ſicut ſeipſum*: Verſibus immediatè

ſequentibus præcipitur ne *duorum generum jumenta* coire ſinantur, ne ager *diverſi generis ſeminibus* ſeratur, ne veſtis *è lini lanæque texturâ* conficiatur. Quorum illud *morale & univerſale* præceptum eſſe, iſta (ſive *Ceremonialia* ſive *Judicialia*) uni Judaico populo *peculiaria* nemo eſt qui dubitat. Sed cum hæc leguntur in Eccleſiis, quòd ſit inter ea aliquod ejuſmodi diſcrimen, non poteſt ex aliquo ipſius textus indicio conſtare. Ejuſdem etiam capitis *verſ.* 30. *Sabbati ſanctificatio, & Sanctuarii reverentia*, continuâ verborum ſerie pariformiter præcipiuntur, idque eadem ſolenni juris Sanctione, *Ego Jehovah*: eſſe tamen non dubito qui putent, altero præcepto *Conſcientias* hominum etiamnum teneri, altero non teneri. Cur tamen ſic putent, cum ſit in ipſo Textu ubi omnia ſunt paria tam lati diſcriminis nec vola nec veſtigium, non aliunde certè eſt, quam ex *rationis & prudentiæ* judicio: quo ſecluſo non poſſunt *obligatoria præcepta* à non obligatoriis ſic dignoſci, ut non fluctuet ſæpenumerò *Conſcientia*, nec certò ſciat, quid ſibi faciendum ſit, quid non faciendum, judicare.

XVII. Probatur *quartò*, ex incommodis diverſæ ſententiæ; nimirum graviſſimis illis malis, quæ *Eccleſiam Chriſtianam* jamdiu exercuerunt, poſtquam ex malè intellectâ de *Sacræ Scripturæ perfectione* doctrinâ, obtinuit apud aliquot magni nominis viros periculoſiſſimus error, nihil *licitè fieri* poſſe nedum *præcipi*, quod non eſſet à Deo in *Scriptura* aut *præceptum*, aut laudabili ſaltem *exemplo* comprobatum. Hoc ſemel jacto fundamento, cœpere mox præfervidi ingenii viri non pauci, *Zelo Dei* (ut ex charitatis judicio credere par eſt) *ſed non ſecundum ſcientiam* abrepti de *ritibus Eccleſiaſticis* rixas & turbas ciere non neceſſarias. Scilicet eliminandas ex Eccleſiis Chriſti & abigendas procul

procul *Ceremonias* in ſacris literis non præſcriptas; *Leges* de rebus Adiaphoris ab hominibus latas refigendas; reformandas per orbem *Eccleſias*; & ad Evangelicam *puritatem & ſimplicitatem* omnia revocanda. Stetit hîc aliquandiu, ſed non diu hîc ſtetit effrænis hominum temeritas: ſed, ut fieri amat, ἑνὸς δοθέντος τ' ἄλλα συμβαίνει. Hoc fonte derivata *audacia*, effluxit tandem in apertam *rabiem*, & exivit jamdiu in *furorem Anabaptiſticum*. Et quamvis quò porrò progrediatur vix habeat; uſque tamen progreditur indies, & nova quotidie parturit opinionum monſtra: ut niſi ex ſacroſancto Dei verbo didiciſſemus (*a*) *firmum ſtare fundamentum Dei*, neque adverſus Eccleſiam Chriſti (*b*) *prævalituras unquam* ex toto *inferorum portas*; omninò metuendum foret, ne univerſa Chriſti *Eccleſia Atheiſmi* velut diluvio obruta, toto orbe funditùs periret.

(a) 2 *Tim.* 2. 19.

(b) *Mat.* 16. 18.

XVIII. Neque verò exiſtimet quis, iſta me declamatorio more invidioſiùs conqueri, quàm pro rei ipſius merito. Id enim mihi perſuaſiſſimum eſt, qui hunc errorem penitus imbiberit, importunis *Anabaptiſtarum*, *Sociniamorum*, aliorúmq; quos nominare non libet apud nos *Sectariorum* argumentis, in pleriſque earum quæ nunc dierum agitantur controverſiis, nullo modo poſſe ſatisfacere. Nam ut certam *Eccleſiaſtici regiminis formam* præteream, quam heri nati *Politico-Theologi* noſtri non aliunde quàm ex hoc ipſiſſimo fundamento quòd eam è *Scripturis* nuſquam conſtare putent, aut penitus *ſublatam* volunt, aut (quod parum abeſt) *ad civilem Magiſtratum dilatam*; *Diei Dominicæ* obſervationem, *Miniſtrorum* Evangelii miſſionem, *Baptiſmum Infantium*, aquæ in baptiſmo pro totius corporis immerſione *inſperſionem*, *Sacramentalem gratiam*, aliaque permulta quæ depromptis è *Socini* pharetra telis ſtrenuè oppugnant

moderni *Sectarii*; aut ex Eccleſiâ unà cum *ritibus & legibus Eccleſiaſtibus* exterminanda eſſe, ex ſuo illo principio concedant neceſſe eſt; aut mutatâ in melius ſententiâ, unâ cum illis & iſta etiam ſine peccato retineri poſſe fateantur.

XIX. Atqui hoc eſt, inquietis, *Scripturæ perfectioni* (quam libenter agnoſcunt omnes *Reformatarum Eccleſiarum* Theologi) derogare, *Pontificiorum Traditionibus* januam aperire, & argumentis *à Scripturâ negativè* ductis, quibus uſi frequenter & priſcæ Eccleſiæ *Patres*, & utuntur etiam horum temporum doctiſſimi quique *Theologi*, vim omnem adimere. Reſpondeo, *Pontificios* perfectioni Scripturæ in eo derogare, quòd in *Fidei dogmatibus*, & rebus ad ſalutem neceſſariis *Traditiones* obtrudant *non Scriptas*, cum ſcripto Dei verbo *pari veneratione* recipiendas: quaſi non ex ſe valeret σοφίσαι εἰς σωτηρίαν, & conferre *Filiis Dei* paternam *hæreditatem Chriſti Teſtamentum*, ſine affixis humanarum *Traditionum codicillis*. Eos autem qui à *Scripturis negativè* diſputant, de rebus ad ſalutem neceſſariò *credendis* aut *agendis* intelligendos eſſe, ſiquidem uti debent, eo utantur argumento. Cæterùm nunc non de *fidei regulâ* quæritur, ſed *Conſceentiæ*: nec de ejus *Regulâ præcipuâ*, ſed *adæquata*: nec quid homini Chriſtiano ſit *neceſſario credendum* vel *agendum* ad conſequendam *animæ ſalutem*, ſed quid à viro pio & prudente *licitè* fieri poſſit vel non *pro hîc & nunc*. Summa eſt, *Scripturam ſacram* eſſe *fidei* & *ſupernaturaliter* credendorum, actionum item *moralium*, quâ ex parte *Spirituales* ſunt & ad *finem ſupernaturalem* ordinantur, *adæquatam regulam*; eſſe etiam *Conſcientiæ legem* & agendorum moralium *regulam præcipuam* & ſupremam, ita ut ubi Scriptura de re quavis aliquid in univerſum ſtatuit *præcipiendo prohibendóve*, non fas ſit alteri cuicunque *Legi* ex adverſo intercedere:

cedere : non esse tamen ita *Conscientiæ Legem* unicam, ut quod non est ibi *præceptum* continuò *illicitum* sit, quia non est præceptum. Et hactenus de *tertia Conclusione.*

XX. Sequitur *Quarta. Propria & adæquata Conscientiæ Regula Dei voluntas est, qualitercunque hominibus revelata.* Hanc alii *Legem Dei*, alii *Legem æternam* dicunt ; vocabulis pro suo cujusque arbitrio, sed eodem sensu. Hujus *Conclusionis* singulæ particulæ expendendæ sunt. Dico *primò*, *Voluntas Dei*. Cujus *Voluntatis*, notissima est illa distinctio, (quam tamen à Scriptoribus aliquoties animadverti aut non rectè *explicari*, aut non ritè *applicari*,) in *Voluntatem Beneplaciti*, *& Voluntatem Signi*. Prior illa, quam *Beneplaciti* vocant, ea est, quâ Deus ab æterno apud se constituit quid *ipse velit facere* : Altera quam *Signi* appellant, ea est, quâ Deus ab æterno apud se constituit quid *velit à nobis fieri*. Quarum illa propriè & univocè *Voluntas Dei est* ; hæc impropriè & ἀναλόγως, sic dicta. *Voluntas* illa *Beneplaciti* est ipsi quidem Deo (si de tantâ Majestate κατ' ἄνθρωπον loqui fas sit,) quodammodo *agendi Lex* ; semper enim ille facit quod ipsi complacitum est : sed non est à Deo nobis in *Legem* data, ut sit *Conscientiæ* nostræ *Regula*, saltem quod ad *res agendas* attinet. Pertinet illa quidem aliquo modo ad *Conscientiam* respectu *perpessionum* : à posteriori scilicet , & hoc sensu, quòd obligamur in *Conscientiâ* quodcunque contingerit id omne (*a*) *æquo animo ferre*, postquam nobis ex eventu constiterit id *Deum voluisse* ; quia hoc dictat *recta ratio*, non debere nobis *divinæ providentiæ* ordinem displicere, qui nil *velle* potest nisi quod est *rectissimum*. Reliquum est ergo, ut sit *Conscientiæ* nostræ regula *Voluntas* illa quæ *Signi* dicitur. Cum enim Deus *præcipiendo* & *prohibendo*, quid à nobis fieri velit & non fieri, significaverit:

(a) *Optimum est, Deum quo authore omnia proveniunt, sine murmuratione comitari.* Senec. Epist. 108. *Placeat homini, quicquid Deo placuit.* Id. Epist. 71

nificaverit: noſtri eſt officii ipſius *Voluntati* voluntates noſtras ſimpliciter conformare. Multa apud *Scholaſticos* diſputantur inutili ſubtilitate, an & quatenus teneatur *voluntas creaturæ rationalis conformare ſe voluntati creatoris, in re volitâ?* quùm poſſit, quod inſtituto noſtro & ad vitæ uſum ſit ſatis, res tota apertè & breviter uno verbo confici; nimirum, teneri nos ſemper *id velle, quod Deus vult nos velle.* Ut cum præcepiſſet *Abrahamo* Deus, ut filium *Iſaacum* ipſi offerret in holocauſtum, etſi Deus *voluntate beneplaciti* (uti mox ex eventu patuit) vel tum cum ei hoc faciendum præcepit, id fieri noluerit: tenebatur tamen *Abrahamus* id ipſum *velle*, quia Deus *præcipiendo* ſignificaverat ſe *velle* ut *Abrahamus id vellet.*

XXI. Dico *ſecundò, voluntas Dei hominibus revelata*; quia revelatio eſt formalis ratio *obligandi*: Voluntas enim Dei non *obligat* eos, quibus non eſt *revelata.* Unde *Gentes* quibus Evangelium non eſt prædicatum, non obligantur credere *Evangelio*, ut ad fidem in Chriſtum. *Nemo enim tenetur ad impoſſibile*: impoſſibile eſt autem ei cui *Evangelium* non fuerit prædicatum, nec qui de *Chriſto* quicquam inaudiverit, credere *Evangelio* & *Chriſto*, cùm lumen rationis non poſſit eò pertingere; juxta illud Apoſtoli, *Rom.* 10. 15. *Quomodo credent ei de quo non audierint? & quomodo audient abſque præcone?* Nec idem Apoſtolus æquum eſſe cenſet, ut per *Legem judicentur* alii quàm qui *in Lege peccaverunt*, Rom. 2. 12. Imò verò nec illud per ſe ſufficit ad inducendam *obligationem* in conſcientiâ, *Voluntatem Dei* eſſe alicui *revelatam*, niſi inſuper ei revelata ſit *ut voluntas Dei* quoad ipſum. Adeo ut ſiquis ex *Gentibus* ἀλλόφυλος incidiſſet forte in libros *Moſis* atque ex eorum lectione percepiſſe mandata Hebræo populo inibi data; non mox obligatus eſſet ad ea præſtanda licet eſſent ei *revelata*, quia

quia ad ipſum non pertinebant, ſed erant illi populo *peculiaria*; & ſcitum eſt *Legem* non obligare omnes *quibus cognita eſt*, ſed omnes & ſolos *quibus data eſt*.

XXII. Dico *tertiò*, *Voluntas Dei qualitercunque revelata*: quia authoritatem habet *Voluntas Dei ex ſe*, & non ex *modo revelandi*. Ita ut non opus habeant *Pontificii*, in Controverſia *de Traditionibus*, de eo laborare ut probent *Verbum Dei non Scriptum* paris eſſe authoritatis cum *Verbo Dei Scripto*. Id enim nos ultrò largimur: modò, ut *de Scripto* nobis conſtat, conſtare poſſet pariter *de non Scripto*, quòd ſit indubiè *Verbum Dei*. Ergo *Voluntas Dei* quocunque demum modo *revelata*, dummodo ſit menti ita *ſufficienter revelata*, ut ei aut actu innoteſcat, aut (niſi obſtet *negligentia culpabilis*) actu innoteſcere poſſit, eſt *regula Conſcientiæ*; obligans eam ad agnoſcendam *Dei voluntatem*, eámque voluntati propriæ proponendam ut *Dei voluntatem* cui ſe conformare teneatur, nec id ſolùm ſed & potentiis executivis imperare ut ad eam *Dei voluntatem* adimplendam ſe accingant. Rectè Damaſcenus, τοῦτο ἀγαθὸν ὅπερ ὁ Θεὸς βέλεται. *Quod vult Deus id bonum* eſſe neceſſe eſt; cujus ſcil. *Voluntas boni menſura* eſt. Lex autem Dei eſt ἡ τοῦτο διδάσκουσα ἐντολὴ, mandatum illud quo Deus non docet ſuam illam bonam voluntatem. Pergit ἐπιβάλλων ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος τῷ νῷ ἡμῶν, ἐφέλκεται πρὸς ἑαυτόν. Accedens autem menti noſtræ Dei Lex, ubi ſemel eam occuparit, attrahit ad ſe κατανύσσει τὴν ἡμετέραν συνείδησιν, hoc eſt, *excitat*, *pungit*, ſubjectis quaſi ſtimulis, *urgit conſcientiam noſtram*, ut officium ſuum faciat, *dictando* nimirum voluntati noſtræ *Voluntatem Dei*. Atque hæc eſt ipſiſſima illa quam diximus *Conſcientiæ obligatio*.

XXIII. Cujus *Obligationis* vim & effectum variè exprimit Beatus *Paulus*. Nunc ſe *debitorem* fatetur, *Græcis & Barbaris debitor ſum*, Rom. 1. 14. quaſi diceret, cum me ſciam *Voluntate Dei* ſepoſitum ad prædicandum Evangelium *Gentibus*, ſive ii *Græci* ſint ſive *Barbari* indiſcriminatim, agnoſco me utriſque hac ex parte *debitorem*, 2 Cor. 2. 14. ait ſe σωνέχεσθαι, ut ſolent *vinculis ligati* conſtringi & coarctari ad officium faciendum, 1 Cor. 9. 16. ἀνάγκη μοι ἐπίκειται, fidei meæ, inquit, concredita eſt Evangelii prædicatio, ita ut non ſit mihi liberum otiari & curare cutem: ſed gravis mihi incumbit *neceſſitas Evangelizandi, quam væ mihi ſi neglexero.* Qualem ſibi etiam impoſitam neceſſitatem, ita ut non poſſent eam excutere, ſenſerunt ante eum & palam profeſſi ſunt, duo ſummi Apoſtoli & longo tempore individui comites *Petrus & Johannes*, Act. 4. 20. οὐ δυνάμεθα μὴ λαλεῖν. Juſſit nos Deus παῤῥησία loqui; vos tacere jubetis: utris parendum ſit potiùs, *Voſmet judicate.* A veſtro *imperio* liberi eſſe poſſumus, imò & ſumus; quibus *jus nullum* eſt in *Conſcientias* noſtras: ſed arctat nos *Dei imperium*, & ita conſtrictos tenet, ut nobis non ſit liberum, ni perire velimus, aliter facere, quàm ipſe juſſerit.

XXIV. Porrò cum dictum ſit, *Conſcientiæ Regulam* proximam & immediatam eſſe *Lumen mentis*, primariam & Supremam *Verbum Dei Scriptum*, propriam & adæquatam *Voluntatem Dei qualitercunque revelatam*, ſive (quod idem eſt) *Legem à Deo rationali creaturæ impoſitam*: ut iſta pleniùs intelligantur, ſciendum eſt, triplex eſſe *Lumen Mentis*, prout Deus creaturæ rationali *voluntatem ſuam* tribus modis patefacit; *Lumen ſc. innatum, Lumen illatum, & Lumen acquiſitum*; ſive Lucem *Naturæ, Scripturæ, Doctrinæ.* Primum illud *Lumen* quod

Innatum

Innatum dixi, è *lege Naturæ* oritur. Indidit enim Deus in primâ mundi creatione, ut creaturis brutis & inanimatis *inſtinctum naturalem*, quo inclinantur ad ea *facienda* quæ ſunt *congrua naturæ ſuæ* & ejus conſervativa: quæ eſt ipſis inſtar *Legis*, propterea&que & Davidi *Lex* dicitur, *Pſalm* 148. 6. [*Dedit illis legem, quæ non præteribit:*] ita & Homini *Legem* quandam *Naturalem*, naturæ ſuæ ut rationalis creatura eſt proportionatam; h. e. ſublimiorem multò, & nobiliorem, & (ſi fas dicere) *diviniorem*, quàm quæ aliis inferioris hujus orbis creaturis, data eſt; quæ ipſum ad ea *agenda* impellat quæ ſunt *naturæ ſuæ congrua* quatenus homo eſt, animal nempe ratione præditum; hoc eſt, ut verbo dicam, ad vivendum *ſecundum rationem*. Eſt autem hæc *Lex naturalis impreſſio* quædam, & quaſi ἔκτυπον *Legis illius archetypæ* & æternæ quæ eſt in mente divinâ; éſtque pars illius *divinæ imaginis* ad quam dicitur homo primùm conditus & efformatus *Gen.* 1. per quam certò cognoſcentes aliqua eſſe ex Dei creatoris voluntate *rationali naturæ noſtræ* congruentia, alia autem ſecùs; ſtatuimus illa *bona* eſſe & à nobis fieri oportere, iſta *mala* & propterea non oportere. Ex hac lege ortum *lumen*, in gravi illâ naturæ humanæ ruinâ, quæ lapſum *Adæ* inſecuta eſt, admodum *obſcuratam* eſt: unde craſſæ illæ *erroris* & *ignorantiæ* tenebræ, in quibus dum hic vivimus omnes ejus poſteri aſſiduè verſamur. Ita tamen ſapientiſſimè providente Deo ut ex communi naufragio illæſius aliquantò evaſerint quàm aliæ pleræque facultates. Nempe voluit Deus quaſdam propoſitiones & *principia practica*, quas κοινὰς ἐννοίας (*a*) προλήψεις φυσικὰς vocant *Philoſophi*, ἐγκεκρυμμένον ἡμῖν σπινθῆρα ſcitè *Baſilius*, quaſi conſervatam ex tanto incendio inter medios cineres & favillas ignis divini (*b*) *Scintillulam*, in nobis remanere: ut haberet

(*a*) *Quæ animis imprimuntur inchoata intelligentia.* Cic. 1. de Legib.

(*b*) *Hæc tamen exigua Lucis ſcintillula remanſit.* Calvin. 4. Inſtit. 10. Sect. 5.

beret in intimis pectoribus noſtris *voluntatis ſuæ* præcones. Sunt hæ κοιναὶ ἔννοιαι *Lex illa Dei* quam Apoſtolus, *Rom.* 2. *Scriptum* ait *in cordibus* hominum ; prorſus ut *Leges* civitatum aut Principis *tabulis æneis* inſcribi ſolitæ ſunt. Habent enim rationem *Legis* ſive regulæ nobis à Deo impoſitæ ; ſicut *Voluntas Legiſlatoris* publico inſtrumento ſignificata & populo propoſita, *Legis* nomine cenſetur.

XXV. Conſtat autem hæc *Lex naturalis* ex variis *Principiis practicis :* quæ tamen ad unam primam & *univerſalem Legem* quæ reliquas complectatur revocantur, videlicet hanc bipartitam ; *Bonum eſſe faciendum, Malum fugiendum :* Sicut omnia præcepta decalogi ad unam *Legem univerſalem,* eamq; bipartitam, reducuntur, illam ſc. quæ eſt *de Dilectione Dei & proximi.* Huic univerſali *legi* in *Syntereſi* conſervatæ ſubjiciuntur aliæ ; ceu *Leges particulares,* ex eâ derivatæ, ut *concluſiones* ex præmiſſis : quarum aliæ ſunt de *primo* (ut loquuntur) *naturæ dictamine,* & principali illi legi proxime conjunctæ, aliæ quæ remotius ei appendent, nec niſi *ſecundario,* & virtute illarum propinquiorum. Quæ ſunt de *primo naturæ dictamine,* ſimulac menti noſtræ & cogitationibus offeruntur, fidem noſtram ſtatim imperant, cogúntq; nos eis aſſentiri, propter ſummam earum *evidentiam.* Neque enim fas eſt alicui de ipſarum veritate dubitare, neq; poſſibile eſt quenquam, cui ſatis perſpecta ſit ipſarum votum ſignificatio, circa eas errare. Audito *Deum eſſe colendum, Injuriam nemini faciendum* ; acquieſcit ſtatim animus, & ſine ambage præbet *aſſenſum.* At in poſterioribus illis, propter diſcrepantiam quæ poteſt oriri ex *circumſtantiis,* & *dubitare* ſæpiſſimè contingit, & *errare :* & quò *remotiùs* à primis illis principiis receditur, eò proclivius eſt in *errorem* labi. *Prima* enim & *Univerſalia* tantò

certiora

certiora sunt posterioribus & particularibus, quantò sunt minùs *circumstantionata*. Nam ἐκ τῶν ἐφ' ἑκάστων πλάνη ut dici solet (& *descendendo contingit errare*. Ejus generis præcepta sunt, *Honorandos esse parentes, Liberos alendos, Conservandam proximi vitam, depositum reddendum*. Quæ utut communiter & ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ observanda sunt, non tamen simpliciter & absolutè, si res & locus quod fieri potest) aliud postulent. Nam & *parentum jussa* præ Dei amore spernenda sunt; & justa potest esse causa *abdicandi liberos*, & *vitam* proximo *adimendi*; nec est gladius furioso *restituendus*. Affinis huic distinctioni est illa (a) *Ciceronis*, à Stoicis accepta, *Officiorum* distributio. Aliud enim est ipsis *Rectum & perfectum Officium*, quod Græci κατόρθωμα, aliud *Medium & Commune*, quod καθῆκον vocant. Quare ut *Consectatio* de rebus propositis, quantum ad hanc *Regulæ* *sæ*, partem attinet, quæ sit *Dei voluntas* rectius & certius judicare possit; opportunum erit ea ad *universalissimâ* quàm fieri potest *præcepta* & ad prima illa & αὐτόπιστα axiomata revocare atque exigere. Sed de hac *Naturæ Lege*, quia ad alia properandum est, quum non liceat plura dicere; accipite quæso illa Ciceronis, quæ ex amissis ejus de Rep. Libris affert *Lactantius 6. Instit.* 8. " *Est*
" *quidem verò Lex rectâ ratio, naturæ congruens,*
" *diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet*
" *ad officium jubendo, vetando à fraude deterreat.*
" *Huic Legi neo abrogari fas est, nec derogari*
" *ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest.*
" *Nec verò aut per Senatum aut per populum solvi*
" *hac lege possumus. Nec est quærendus explanator,*
" *aut interpres ejus alius: Nec erit alia lex Romæ,*
" *alia Athenis: alia nunc, alia posthac: Sed & om-*
" *nes gentes & omni tempore, una lex & sempiterna*
" *& immortalis continebit. Unusque erit communis*
" *quasi*

(a) Cic. lib. 1. Offic.

" *quaſi Magiſter & imperator omnium Deus ille Legis*
" *hujus inventor, diſceptator, lator, cui qui non pare-*
" *bit, ipſe ſe fugiet, ac naturam hominis aſpernabitur,*
" *atque hoc ipſo luet maximas pœnas, etiamſi cætera*
" *ſupplicia, quæ putantur effugerit.* Inſignis ſanè locus & qui hujus *Innati luminis* naturam & vim luculentiſſimè explicat, adeò ut nihil opus ſit plura in hanc rem adjicere.

XXI. *Secundum Lumen*, quod menti *illatum* diximus, ei ab extrà advenit oritúrque à *Revelatione divinâ :* nempe ab illâ *luce*, quam Deus nobis ſubminiſtravit in *Sacrâ Scripturâ* in quâ voluntatem ſuam humano generi uberiùs adhuc patefecit ; nequid ei deeſſet adminiculi, quod ad *mores* regendos & *beatitatem* conſequendam eſſet neceſſarium ; quum ad iſta non ſufficeret *lumen internum naturale*, ut jam ante oſtendimus. Differt autem hoc *Lumen* à *Naturali*, non *origine* ſolùm, ſed &
1. *perfectione : Primò*, quia voluntatem Dei manifeſtat in his, ad quæ non poteſt *lumen naturale* pertin-
2. gere. *Secundò*, quia actus morales à *naturali Lu-*
3. *mine* dictatos ad *finem ſublimiorem* ordinat. *Tertiò*, quia cùm *Lex mentibus inſculpta* à Deo tanquam *authore Naturæ* inſtituta ſit, *Lex iſta in Verbo revelata* eſt ab eo inſtituta tanquam *authore Gratiæ & Salutis.* Ergo ubi aut *deficit*, aut *debile* eſt *Naturæ Lumen (deficit* autem in his quæ ſunt extra orbem ſuum, cujuſmodi ſunt *myſteria fidei* ; *debile* verò eſt, in his quæ ab *univerſaliſſimis præceptis* ſunt aliquantò remotiora :) ad *Lumen Verbi* recurrendum eſt, *ſicut ad lucernam in loco caliginoſo fulgentem*, 2 Pet. 1. 19. *Ad Legem & ad Teſtimonium : ſi non loquantur ſecundum hoc verbum, non eſt eis Lux*, Iſai. 8. 20. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen greſſibus meis, Pſal.* 119. 105. De hujus *Legis perfectione* & *utilitate* ſi ſermonem inſtituerem, nullus eſſet dicendi finis. Videte ſodes in

in hanc rem Davidis *Pſalmum decimum nonum*, ubi multa paucis & contractiùs; ac *Pſalmum* etiam *centeſimum decimum nonum*, ubi eadem pluribus & diffuſiùs expoſita reperietis.

XXVII. Porrò hujus *Legis* duæ partes ſunt: *Lex* propriè dicta, & *Evangelium*. *Legem* verò & *Evangelium* non hîc intelligo in eo ſenſu, quo plerumq; à *Theologis* ſumuntur, pro binis Dei initis cum humano genere *fœderibus*; *Operum* ſc. & *Gratiæ*: ſed populariùs, pro *Scripturæ Libris Veteris & Novi Inſtrumenti*. Patres, ad noſtrum ſaltem inſtitutum non incommodè, *Legem Veterem & Novam* dixerunt. Utramq; Legem, & *Veterem* illam *Moſis* in univerſum, & *novam Chriſti* quantum ad illam partem quâ *Moralia* continet, ut inutilem prorſus,& Chriſtiani hominis curâ ſtudióve (poſtquam adultæ in Chriſto ætatis fuerit, & *unctione Spiritus* perfuſus) indignam exagitant; nec niſi *fidei legem* & *Spiritus dictamen* admittunt, noſtri ſæculi *Antinomi*, *Anabaptiſtæ*, *Enthuſiaſtæ*, & reliqua id genus prodigioſa nomina. Quos non eſt nunc refutandi locus, alia agentibus: neq; eſt id profectò multum neceſſarium; quum in iſtiuſmodi errorum monſtra ita gladium jam olim ſtrinxerint *Jacobus Apoſtolus*, ut videri poſſit ſpiritu quodam prophetico eorum refutationem datâ operâ ſuſcepiſſe.

XXVIII. *Legis veteris*, quæ & *Moſaica* dici ſolet, notiſſima & illa diſtributio, quâ in tres partes diſtinguitur; *Moralium* ſc. *Ceremoniarum*, & *Judiciorum*. De quibus ſingulis multa à multis variè diſputantur. Quibus prætermiſſis, quid de earum *obligatione* mihi ſentiendum videtur, ſalvo tamen ſuo cuique judicio,breviter proponam. Dico igitur *Primò*, nullam omninò *latam à Moſe Legem obligare* Chriſtianorum Conſcientiam, *directè, formaliter & per ſe*; quatenus ſc. eſt à *Moſe* lata aut tradita.

dita. Ratio est, quia omnis *Lex Mosaica*, quà talis, fuit *positiva* : & *Lex positiva* non nisi eos *obligat* quibus *posita est*. Cum ergo *Lex à Mose tradita*, uni tantùm genti *Hebræorum* posita sit, ut vel ex ipso statim eordio [*Audi Israel*] & toto insequentis sermonis charactere facilè quisquis animum adverterit intelliget; non poterit, ad eos qui extra illius gentis censum sunt ita pertinere, ut eo nomine quòd sit à *Mose* tradita, eos *obliget*. Quod siqua pars illius *Legis* nunc obliget Christianos, (ut certè obligant *præcepta Decalogi*;) *ex accidente* id fit, & *ratione Materiæ* : non quia sic *Moses* præceperit, sed quia id quod ab eo sic præceptum est, aut est *Legi Naturæ* consentaneum, aut à *Christo* est in *Lege nova* confirmatum.

XXIX. Dico *Secundo*, Legem Mosis *Ceremonialem obligasse* quidem *Judæos* in Conscientiâ ante prædicatum ipsis *Evangelium Jesu Christi* : non item alios, nisi qui *proselyti* fierent Cultus & Religionis Judaicæ : qui cùm essent duorum generum, (*Proselyti* scil. *Portæ*, & *Proselyti Justitiæ*, Judæis dicti,) obligabantur ad præcepta ritualia observanda : pauciora quædam illi prioris generis, posterioris generis hi, pariter ac ipsi *Judæi* universa. A Christi autem *morte* & *resurrectione*, ex quo tempore cœpit *Judæis* solis primùm, dein post paulò & *Gentibus*, prædicari *Evangelium*, usque ad eversionem *Templi Hierosolymitani* & *politiæ Judaicæ*, fuisse hanc Legem ; ut post *Augustinum* loqui amant *Mortuam*, sed non *mortiferam* : hoc est, amisisse quidem *vim obligandi* ; non tamen fuisse ritus à Mose traditos prorsus *illicitos*, sed liberæ observationis ; ita ut fas esset homini cuivis, prout res postularet, (habitâ interim *prudentiâ* & *charitatis* justâ ratione,) ipsis pro arbitrio vel uti vel non uti. Quam fuisse *B. Pauli* mentem, ex ipsius constanti tum *doctrina* tum *praxi* manifestius est

quàm

quàm ut probari debeat. *Post eversionem Templi* denique à plerisque dici solere, non *mortuam* solum esse hanc legis Mosaicæ partem, sed & *mortiferam.* Quod subvereor ne ingeniosiùs dictum deprehendatur quàm solidiùs: nisi dextrè explicetur & cum adhibita distinctione. Non enim sunt omnia *Cæremonialia* pari loco habenda: sed illa quæ sunt *Ordinis*, & decentiæ, ab illis quæ futurum Christum *figurabant*, prudenter separanda. *Cæremonias* illas *figurativas*, quæ à Deo institutæ sunt, ut essent typi *Christi redemptoris* in carne venturi cujusmodi fuere *Circumcisio*, *Sacrificia*, & alia nonnulla similia, certum est ex quo *Christus* omnia illis cæremoniis *typicè* figuratâ reipsâ adimpleverit, & omnia ritè esse adimpleta universo orbi per *Evangelii* sui præcones sufficienter annunciaverit, nullum jam ultrà usum habere posse, proinde non solùm ut *emortuas* & putidas è medio tollendas esse, sed & *pestiferas* & exitiosas ab omni verè Christiano summoperè fugiendas. Illud præsertim studiosissimè cavendum ne cum aliquâ *necessitatis* opinione observentur: juxta illud, *Gal.* 5. 2. *Ego Paulus dico vobis, Si circumcidamini, Christum vobis nihil profuturum esse.* Ast illæ *Cæremoniæ* quæ ad externum tantùm *decorem* & cultus divini *solemnitatem* quandam pertinebant, etsi præstaret fortasse non usurpari, ubi saltem subesse potest justus *Scandali* metus; non sunt tamen simpliciter damnandæ, ut *illicitæ*, hoc solo nomine quòd *pædagogæ Mosaicæ* pars fuerint.

XXX. Dico *Tertiò*, utut nonnulli distinguant inter *Leges Mosis Politicas* eas quæ erant *Juris Communis*, quarum etiam notas quasdam assignant & κειμηλια, & eas quæ erant *Juris particularis*; non esse necessarium ista sic distingui: imò rotundè affirmari posse, ex iis *Legibus Mosis* quæ *Politicæ* aut *Judiciales* dicuntur, nullam omninò

obligare

Obligare Chriſtianos Magiſtratus in utramvis partem: quin ut ipſis liceat, pro arbitratu ſuo, & prout incolumitati & utilitati Reipublicæ videbitur expedire, eandem apud ſubditos ſuos ſancire, vel non ſancire.

XXXI. Dico *Quartò*, *Legem Moralem*, à Moſe traditam, hoc eſt, *præcepta Decalogi* obligare omnes Chriſtianos, pariter ac Judæos, ad eam obſervandam. Et hoc quidem omnes, quod ſciam, *Proteſtantes* uno ore confitentur: quod majorem nobis injuriam facit *Bellarminus*, qui nos fingit *in eo ponere Chriſtianam libertatem, ut nulli legi ſubjecti ſimus in Conſcientiâ, Moſes autem cum ſuo decalogi nihil ad nos pertineat.* Viderit quomodo ſe calumniâ liberet; fuóſque (ſi nos in hac culpâ,) eodem crimine. Agitatur enim hæc controverſia inter ſuos *Scholaſticos*, teneantúrne Chriſtiani *præceptis Decalogi* quatenus ſunt declarativa *Legis Naturæ* tantùm, an etiam quatenus ſunt *Moſi* à Deo, Deíque juſſu à *Moſe* populo Dei tradita, & in ſacros Codices relata: aliis utrumque affirmantibus, aliis è duobus alterum negantibus? Eſt & in noſtris Eccleſiis eandem reperire hac de re *ſententiarum*, (ſi tamen *ſententiarum*, & non *verborum* potius) diverſitatem. Cæterum cum & illi inter ſe, & nos cum illis in eo quod rei caput eſt, hactenus conſentiamus; habere *moralem legem eam*, quæ à Moſe tradita eſt in *præceptis Decalogi* continetur, *vim obligandi* noſtras Chriſtianorum conſcientias: fortaſſe non eſt operæ pretium, *unde* illam *obligandi vim* obtineat, multum litigare. Conſultiùs tamen mihi loqui videntur qui dicunt *Legem* illam *Moſis* non obligare Chriſtianos *formaliter* & quà talis, hoc eſt quatenus à *Moſe* tradita eſt; ſed tantùm *ratione materiæ*, quatenus declarativa eſt *legis Naturalis*: & proinde vim ſuam obligandi omnem non ab au-

Bellarm. 4. de Juſtific. 5.

thoritate

thoritate *Moſis* eam ſive ferentis ſive tradentis derivare, ſed ab ipſo *naturalis legis* dictamine, quam Deus mentibus noſtris & inſevit in primâ creatione, & ut voluntatis ſuæ monitorem in iiſdem etiam poſt lapſum voluit permanere. Hæc de *Lege vetere & Moſaicâ.*

XXXII. *Lex Nova ſive Chriſti*, hoc eſt, *Evangelium* tria iſta continet : *Myſteria fidei* credenda, ſub quo capite complector & *Promiſſiones* Dei gratuitas ; *Inſtituta Sacra Ceremonialia* & Eccleſiaſtica ; & *Præcepta* demum *Moralia*. De quibus dico, & *Primum* de omnibus univerſim, *Evangelium non obligare niſi vocatos*, id eſt, eos ſolos quibus annunciatum eſt. Quia ubi *Lex non eſt, nec tranſgreſſio* eſſe poteſt : moraliter autem præſertim in ſupernaturalibus idem eſt *non eſſe*, & *non apparere*, ſive non ita ſufficienter proponi, ut poſſit iis innoteſcere. Diſertè Servator ipſe, *Joh.* 15. 22. *Si non veniſſem, & locutus eſſem eis, peccatum non haberent :* id eſt, non rei eſſent *ſpreti Evangelii.* Obligare tamen omnes quibus prædicatum eſt, ad obedientiam tum *fidei* tum *vitæ*, ita ut teneantur omnes quibus *Evangelium* annunciatum eſt, & *in Chriſtum credere ut redemptorem*, & *ipſi ut Legiſlatori parere :* quod utrumque ni fecerint, in neglecti officii ſupplicium, pœnas æternas luent.

XXXIII. Dico *Secundò*, obligari Eccleſiam Chriſtianam ad *Inſtituta Sacra*, (hoc eſt, ad *Verbi* prædicationem, *Sacramentorum* adminiſtrationem, *Miniſtrorum* Evangelii ordinationem, & *Clavium* tum Scientiæ, tum Poteſtatis, Exercitium,) in iis omnibus quæ ad ipſorum *eſſentiam* pertinent, juxta *inſtitutionem* Chriſti & Apoſtolorum : ita ut non liceat ei, multò verò minùs particulari alicui *cœtui* aut *perſonæ*, inde quicquam ſponte vel imminuere vel immutare. Cæterum *externas* Sacrorum Inſtitutorum *circumſtantias* ita eſſe *liberas*,

ut poſſit *Eccleſia* quævis particularis, pro ratione *locorum* & *temporum*, prout ex uſu fuerit populi Dei, & ut *ædificationi* videbitur expedire, ita de eis ſtatuere.

XXXIV. Dico *Tertiò*, *Novi Teſtamenti Moralia Præcepta*, eadem eſſe quoad ſubſtantiam cum *Moralibus Veteris Teſtamenti*: & utraque ad *Legem Naturalem*, quæ in *decem præceptis Decalogi* continetur eſſe revocanda; ſicut omnia entia realia revocantur ad *decem Prædicamenta*. Eſſe tamen *præcepta Chriſti* in *Lege novâ*, ut Sancti Eccleſiæ *Patres* ubique teſtantur, *præceptis Moſi* in *veteri Lege*, quoad aliqua multò præſtantiora. Non eo ſolùm reſpectu, quòd pleniùs, clariùs & explicatiùs proponuntur: ſed quatenus etiam altiùs aſſurgunt, & ad eminentiorem perfectionis gradum Chriſtianos provocant; idque efficaciſſimis utrinque στλκτικοῖς, propoſito ſcilicet eis ex unâ parte *Exemplo Chriſti* præterito, ex alterâ ampliſſimo *regno cæleſtis* futuro *præmio*. Ut in duobus illis magnis *vitæ Chriſtianæ officiis* vel maximè patet, *de intelligendis inimicis*, & *tollendâ cruce*, in lege novâ imperatis. Neque enim ſunt illa, ſicut aliqui ſomniarunt, eo duntaxat loco habenda, acſi *Conſilia* tantùm eſſent *vitæ perfectioris*; quæ ſint omnibus propoſita quidem ſub conditione præmii amplioris, neminem tamen *obligent ſub peccato*, niſi ſiqui ſe *voto* ad ea obſervanda obſtrinxerint. Quinimò verè *Præcepta* ſunt, eáque propriè dicta, & *univerſaliter obligatoria*: ad quorum obſervationem, ſub graviſſimi peccati culpâ (abnegati ſcil. Chriſti,) & æternæ damnationis (ni reſipiſcant) pœnâ *obligantur*, quotcunque Chriſti fidem noménque profitentur. Et hæc de *ſecundo mentis lumine* dicta ſunto.

XXXV.

XXXV. *Tertium* reſtat, quod *Lumen Acquiſitum* diximus. Quod ſanè nihil aliud eſt, quam ἀποτέλεσμα quoddam & incrementum illius luminis (ſive *Naturæ*, ſive *Revelationis*) quod ante menti inerat, quoad aliquem claritatis gradum: Cum ſc. *Voluntas Dei*, cujus cognitio mentibus noſtris hactenus illuxit, (ſive internè impreſſa in *lege Naturæ*, ſive externè in *verbo* revelata,) aut propriâ *meditatione*, aut alienâ *inſtitutione*, clariùs adhuc nobis innoteſcit. Cujus media præcipua ſunt; *Diſcurſus Rationis*, & *Authoritas*, (hoc eſt, judicium & praxis) *Eccleſiæ*: de quibus nec patitur tempus, ut multa dicam; nec ut multa dicantur, res ipſa poſtulat. *E Lege Naturæ* deducuntur per *diſcurſum Rationis* ad uſum Conſcientiæ, multæ particulares de quibus agendis *Propoſitiones*; velut *Concluſiones* ex ſuis *Principiis*. Quâ in re, niſi à *primo ad ultimum* ritè procedatur, proclive eſt *errare*; ut ante dictum eſt. Quare diligenter videndum, ut in ſingulis partibus *diſcurſus* legitimus fiat *proceſſus*; utq; poſteriora quæq; à prioribus aptè pendeant, & ex eis neceſſariò conſequantur: ut *Conſcientia* in errorem prolapſa voluntati aliud alitérve, quàm oportuit, *dictet*. Periculum itidem eſt, ne in applicandâ ſacrâ Scripturâ ad uſum *Conſcientiæ* ſimiliter erretur; niſi & *Rationis* juſta ratio habeatur, & *Authoritati* ſua conſtet authoritas. *Pontificii*, dum in illam partem omnia ſtudia ſua conferunt, ut nequid Eccleſiæ ſuæ *authoritati* decedat, parum deferunt *Rationi*: *Sociniani* ex adverſo, dum rejectâ omni *Authoritate* fidem ſola *ratione* metiuntur, id tandem agunt ut *cum ratione inſaniant*. Unus utriſq; *Error*, ſed variis illudit partibus. Vitabitur uterque ſcopulus non aliter commodiùs, quàm ſi cum ratione *Authoritas*, cum authoritate *Ratio*, ſcitè & prudenter conjungantur.

XXXVI. Utraque quatenus in ſacrâ Scripturâ

dextrè *explicandâ*, ritéq; *applicandâ*, locum habere debeat; non eſt præſentis aut temporis aut inſtituti plenè diſſerere. Agendum paucis. *Rationis* circa Scripturam duplex potiſſimum eſt uſus: *Collativus* ſc. & *Illativus*. *Collativus*; ut nempe diverſa *Scripturæ loca*, ea præſertim quæ inſignem aliquam invicem aut *cognationem* aut *repugnantiam* habere videntur, diligenter *conferamus*: *Illativus*; ut eruta è verborum proprietate, contextu & ſcopo, documenta debitè & artificiosè *inferamus*. Memores interim, humanæ rationi in *rebus agendis* tantò plus tribuendum eſſe, quam in *credendis*; quantò plus naturalis ingenii captum ſuperant *fidei myſteria*, quàm *officia vitæ*.

XXXVII. *Authoritatis* autem præcipuus uſus eſt, ad retundendam *Hæreticorum & Impoſtorum* audaciam, qui clariſſimis *Scripturæ* teſtimoniis tenebras offundunt, earúmq; vim diſtinctiunculis & ſubtilitatibus ſuis eludunt, Quibus non opportuniùs os obturabitis, aut ſaltem voſmet ipſos aliósq; ab ipſorum contagione illæſos efficaciùs conſervabitis, quàm ſi *judicium* & *praxin*, non unius aut paucorum hominum, non unius anguli aut ſeculi *Eccleſiæ*, ſed *Catholicæ* (hoc eſt, diffuſæ, per totum orbem) omnium locorum & temporum *Eccleſiæ*, ipſorum ſtrophis & ſophiſmatis opponatis. Sic olim priſci illi fidei Chriſtianæ advocati *Irenæus*, *Tertullianus*, *Vincentius*, reliqui, *præſcriptionis jure* cum adverſariis agendum judicarunt: quod quantum orbi Chriſtiano profuerit, eventus docuit. Sed iſta omnia, pleniore tractatione digna, memor temporis meíq; & veſtri, omittere cogor, & quæ de *Legum humanarum obligatione* proximè dicenda ſunt in aliud tempus remittere.

PRÆ-

PRÆLECTIO QUINTA.

In quâ de *Legum Humanarum Obligatione in genere, Quæſtio pertractatur.*

ROM. 13. 5.

Quare Subjici neceſſe eſt, non ſolum propter iram, ſed etiam propter Conſcientiam.

I. DE *Obligatione Conſcientiæ Paſſivâ* tractationem exorſus ſuperiori Termino, hactenus progreſſus ſum, ut retectis ante 1 ejectiſque illis *latibulis* in quibus ineſſe aliquid præſidii ad *Conſcientiæ* ſuæ ſive *fructum* quoad jam *facta*, ſive *ſecuritatem* quoad *facienda*, fruſtra ſibi blandiuntur vulgus hominum (boni ſc. finis *Intentione*, & alieni *Exempli judiciíve* authoritate,) propriam illam & *adæquatam Conſcientiæ regulam*, cui ſe abſolutè & ſimpliciter conformare teneatur, Inveſtigarem. Ubi oſtendi *Primò*, Deum ſolum in *Conſcientias hominum* merum & *directum imperium* habere: *Secundò*, *Conſcientiæ Regulam proximam* & immediatam eſſe *Lumen menti* pro tempore præſens, ſive (quod idem eſt,) (a) *ultimum judicium intellectus practici*. *Tertiò*, *Verbum Dei Scriptum* eſſe quidem ſupremam 1. 2. 3.

(a) ἡ τελευταία κρίσις νοὸς πρακτικοῦ. Ariſtot. Ethic. 7. 5.

ſupremam & *primariam*, non tamen *adæquatam*
4. *Conſcientiæ Regulam*. *Quartò*, propriam & adæquatam Conſcientiæ *Regulam* eſſe *Voluntatem Dei qualitercunque revelatam*, ſive (quod etiam idem eſt) *Legem* à Deo rationali creaturæ impoſitam. Dixi inſuper, ut quænam eſſet illa *Dei voluntas* pleniùs & diſtinctiùs intelligeretur, Deum Opt. Max. Voluntatem ſuam humano generi triplici
1. medio, velut *Lumine*, patefeciſſe. *Lege* ſc. *Naturæ*, quæ conſtat ex quibuſdam *Principiis practicis* per ſe notis, quæ & *Lex Dei ſcripta in cordibus* noſtris dicitur, *Rom.* 2. 15. velut *Lumine Interno* & men-
2. tibus *innato* : *Verbo Dei Scripto*, quod in ſacris utriuſq; Inſtrumenti voluminibus continetur, velut
3. *Lumine Externo* ſupernaturaliter *revelato*, & mentibus *illato* : Scientiâ deniq; ex utroq; priore, aut propriâ *meditatione*, aut aliena *inſtitutione* erutâ, velut *Lumine acquiſito* ; cujus iterum *Media* præcipua ſunt, *diſcurſus Rationis*, & *Authoritas* (i. e. *Judicium* & *Praxis*) univerſalis *Eccleſiæ*.

II. Quin & illud ſubmonui, (quò futuræ tractationi viam ſaltem aliquam præſtruerem) præter *Dei Legem*, quæ *per ſe* abſolutè & vi propria omnium hominum *conſcientias obligat*, idq; in *ſummo gradu* ; eſſe & alia nonnulla, quæ *gradum* quendam *obligandi* obtinent, ſed ſummo illo inferiorem : ut quæ non primario & *per ſe*, ſed ſecundariò & *ex conſequenti* ; non *abſolutè*, ſed *relativè* ; non vi propria, ſed virtute divini alicujus præcepti ſive inſtituti in quo fundantur, *obligant* conſcientias. Quæ tametſi in eo conveniant omnia, quòd quamcunque habent *obligandi* vim, eam ex toto *divinæ Legi* acceptam debeant ; *(Primum enim in unoquoque genere eſt cauſa reliquorum* ; nec eſſet divina Lex *adæquata Conſcientiæ Regula*, quod jam ante poſitum eſt, ſi extra ipſam aliquid *obligaret*, quod non ipſius virtute *obligaret* :) differunt

runt tamen inter ſe ſingula; quemadmodum *Specie*, propter diverſitatem *Materiæ*; ſic & *Gradu*, quantùm ad *obligandi vim*. Sunt autem illa in triplici potiſſimùm diſcrimine. Quædam enim *conſtanter obligant*, quorum rurſus ſunt duo genera: unum eorum quorum *obligatio* oritur ex *poteſtate* alterius, ut *Leges humanæ*, mandata parentum, Dominorum *&c.* 1. Alterum eorum quorum *obligatio* oritur ex liberâ propriæ *Voluntatis electione*, ut Vota, Juramenta, Pacta, Promiſſa & his ſimilia: 2. quædam verò *ex accidenti* tantùm obligant & velut ambulatoriè, *pro hic & nunc*, ſecundum exigentiam circumſtantiarum; ut Lex ſive *Ratio Scandali*. 3.

III. Poſtulat ordinis ratio, ut à *primo* illo genere ordiamur, in quo familiam ducunt *Leges Humanæ*. De quarum *obligatione* quæ à nobis dicenda erunt, ad duas haſce quæſtiones revocari poſſint univerſa. *An* ſc. *obligent Conſcientias* Leges humanæ? & *Quatenus obligent?* Caſuum plerorumq; particularium determinatio ad *poſteriorem* quæſtionem magis pertinet; de quâ (ſi Deus annuerit) inſtituentur futuræ aliquot prælectiones: *priorem* ſolam hoc tempore attingemus, hanc ſcil. *An Leges humanæ obligent Conſcientias?* Subjectum quæſtiones non indiget multâ explicatione. *Lex*, 1. ſive *primò à* (a) *legendo*, i. e. eligendo dicto *a-lectivè*, ut *Ciceroni* placuit, quòd Legiſlatores ea quæ Reipublicæ magis utilia fore judicabant *eligerent*: ſive quod alii malunt, *ſecundò, à legendo* item, 2. ſed in alia ſignificatione, eáque *paſſivè* acceptâ, quod oporteret *Leges* mox ubi latæ eſſent æneis tabulis inciſas, aut aliàs perſcriptas & columnis appenſas proponi in publico, ut à populo *legerentur*; ſive denique ex aliorum mente *tertiò*, à (b) *ligando*, quòd ſubditos ad eos obſervandum *obligarent*: in genere nihil aliud eſt quàm *regula agendi*

(a) *Dilectus vim in Lege ponimus.* Cic. 1. de Legib.

(b) Aquin. 1. 2. qu. 92. art. 16 Biel. 6. di ſtinct. 3. 37. art. 1.

ſubdito à ſuperiore poteſtatem habente impoſita. Dicuntur autem *Humanæ Leges* per oppoſitionem ad *Divinas.* Sicut enim *Divinæ* appellantur eæ *Leges*, quæ Dei ipſius authoritate immediatè conſtitutæ ſunt, ſive eæ *Naturales* ſint, ſive *Poſitivæ*: ſic *Humanæ* dicuntur eæ *Leges*, quæ, etiamſi per authoritatem ipſis à Deo derivatam, ab *hominibus* tamen immediatè imperatæ & ſubditis impoſitæ ſunt.

(a) 1. 2. quæ 90. art. 4.

IV. Definitur porrò *Lex Humana* ab Aquinate, (a) *Rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet promulgata:* ab aliis aliter; quoad verba, ſed ferè in eundem ſenſum. Et quidem rectè: ſiquidem convenit iſta definitio *Legi publicæ*, quæ eſt notiſſima & uſitatiſſima ejus vocabuli acceptio; & *Analogum per ſe poſitum* (ut dici ſolet) *pro famoſiore ſignificato ſtare præſumitur.* Sed in præſenti quæſtione, & quod noſtrum inſtitutum attinet, ſub nomine *Legum Humanarum* intelligendæ veniunt, non tantùm *Leges publicæ* Communitatum, (licet eæ potiſſimùm & primariò,) ſed & *mandata* patticularia parentum, dominorum, aliorúmve quorumcunq; *prælatorum* ſive *ſuperiorum*, filiis, ſervis aliiſve *ſubditis* ſuis imperata. In hoc enim uno inter *Legem* propriè dictam & *Mandatum* diſcrimen præcipue cernitur, quum utrumq; ſit Præcepti ſpecies; quòd *Mandatum* ſive *Juſſum* ſit perſonæ privatæ privatam authoritatem habentis *Præceptum*, *Lex* autem Præceptum commune perſonæ publica poteſtate præditæ, Cætera fere ſunt paria. Certè ad *obligandi vim* & effectum quod attinet, qua de re nunc agitur, quum ex hujus Capitis verſu 1. conſtet, omnem omninò *legitimam poteſtatem*, quæcunque demum illa fuerit, non *publicam* modo (de qua tamen ſola fateor inibi ex inſtituto loqui *Apoſtolum*,) ſed & *privatam*, à Deo conſtitutam eſſe; & ſit

mandatum

mandatum patris filio, non minùs quàm *lex principis* subdito, *agendi regula*: quæ de *obligatione Legum Humanarum* à me dicenda erunt, ita intellectuari par est, (quod semel præmonuisse sufficiet) ut unà cum publicis *legibus* privatorum etiam *mandata* cum *politicæ constitutionibus œconomica* quoque *jussa*, aliáque id genus similia (quatenus saltem fert *analogiæ* ratio) complectantur. Et hæc de *Subjecto Quæstionis*.

V. *Prædicatum* est, *Conscientiæ obligatio*. Quid sit (*a*) *Conscientia*, quid item in genere (*b*) *Obligatio*, fuit à me dudum fusè satis explicatum; nec opus est repetitu: Legem autem *obligare* cum dicimus, nil aliud volumus, quàm quòd Lex imponit subdito *necessitatem parendi* ipsámque observandi. Sciendum est enim *Legem* ex sui naturâ, & quatenus *lex est*, duplicem habere vim, sive effectum necessarium: vim sc. *dirigendi*, unde & κάνων dicitur seu *Regula*, quatenus *notificat* subdito voluntatem superioris, & ostendit quid superior ab eo fieri velit; & vim *obligandi* (per quam differt à *Consilio* & *Monito*,) quatenus *imperat* ut voluntati suæ à subdito mos geratur, & ipsum ita ad imperata facienda obstringit, ut si non pareat peccet. Siquidem nihil aliud est *Peccatum*, quàm aberratio, sive recessus à *regula illa* sive *Lege* quam sequi debemus, (ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία) sicut *monstra*, propter recessum ab ordinaria *Naturæ Lege* dicuntur *Peccata Naturæ*. Sciendum tamen *secundò*, Legis hunc effectum, vim sc. *obligativam*, fundari in *Voluntate* & *Potestate Legislatoris*: ita ut propriè loquendo, non tàm *Lex* ipsa, quàm *voluntas & Potestas Legislatoris*, obliget *effectivè*; causando sc. vel inducendo obligationem per modum *Causæ efficientis*. Dici tamen potest & solet Lex obligare *terminativè*, sc. ut terminus obligationis, & per modum *Causæ exemplaris*: quia est id ad quod

(*a*) Prælect. 1. suprà.

(*b*) De Juram. prælect. 1 Sect. 11, &c.

1.

2.

quod obligatur quis, qui ex ejus præscripto operetur: sicut *artifex* in operando dirigitur ab *exemplari* sibi propositio. Sciendum *tertiò* quòd *obligare Conscientiam*, est ita astringere aliquem ad obediendum *sub mortali* (ut loqui amant Scholæ Magistri) hoc est, sub *culpa mortali*; ut si non pareat, non solum *pœnæ temporali*, aut legibus constitutæ, aut ex arbitrio superioris inferendæ, obnoxius sit, sed & à propria Conscientia velut neglecti *officii*, contractæque inde *offensionis Dei* reus, meritò redarguatur. 3.

VI. Sensus itaque Quæstionis est, *An Leges Humanæ habeant vim obligandi Conscientias* eorum quibus feruntur, eo quo jam expositum est modo? Negant è Protestantibus *Calvinus*, (ut ipsi saltem (*a*) objicit *Bellarminus*) *Beza*, & alii nonnulli: è Pontificiis *Gerson* (fatente etiam *Bellarmino*,) *Almain*, & (ut aliqui volunt) *Navarrus*. Affirmant è Protestantibus *Musculus*, *Ursinus*, & alii: & è Pontificiis *Jesuitarum* & *Scholasticorum* plurima turba. Sunt qui distinguunt; ut (*b*) *David Pareus*, & alii. Et sanè fatendum est, si non ἀμετρία τῆς ἀντιλογίας, & nimio contradicendi studio utrinque peccatum esset, jamdudum è medio tolli potuisse istam controversiam. In istiusmodi disputationibus subinde mihi veniunt in mentem, quæ apud *Aristotelem* adolescentem me legisse memini, δῆλον ὅτι πῶς μὲν δεῖ, πῶς δ' οὔ. Ubi disputat *An principia sint contraria? An detur infinitum?* &c. Et διαιτητοῦ δεῖ (siquidem est illa vera illius loci lectio 3. *Phys.*) *Arbitro* nimirum potiùs opus est, qui utramque sententiam (*specie* magis pugnantem quam *re*) in unum conciliet; quàm *Judice*, qui dum statuit alteram partem, alteram damnet. Quod fortassis in non paucis earum *controversiarum*, quæ in orbe Christiano magnâ cum animorum contentione stylique acrimonia jamdiu inter

(*a*) Bellar. 3. de Laic. 9.

(*b*) Ad Rom. 13.

inter partes agitantur, obtineret; ſi tam *ſtudio pacis* & charitatis, quam *odio partium* agerentur, qui *Theologica* tractant. Equidem in præſenti quæſtione, quantum ex paucorum eorum lectione, quos mihi & aliàs occupato, & parum firmæ valetudinis, in hac temporis anguſtiâ conſulere licuit, judicare poſſum, demptis utrinque quæ expreſſit contentionis æſtus, neutri mihi peſſimè ſentire videntur. Exiſtimo tamen eos qui *affirmativè* definiunt, (ut apertè quid de totâ re ſentiam eloquar) & commodiùs ad *vitæ* inſtitutionem, & cautiùs utriuſque ad vitandum *errandi* periculum, & ad *formam ſanorum verborum* propiùs locutos, quam qui *negativé*. Cæterum, ut quid hac in re (ut mea fert ſententia) ſtatuendum ſit, diſtinctiùs vobis ob oculos ponam; rem univerſam quàm potero breviter & dilucide quibuſdam *Concluſionibus* complectar; ſententiam meam, ubi opus eſt, aliquot *rationibus* confirmabo, & quæ afferri ſolent ex adverſa parte *objectiones* diluam.

VII. *Concluſio Prima. Leges humanæ injuſtæ non obligant ad obediendum.* Manifeſta res, modò verba rectè intelligantur. Nequis tamen ea ſecus quàm par eſt interpretetur, animadvertendum eſt, poſſe *Legem* aliquam *injuſtam* dici; vel ratione *Finis*, *Modi*, aut *Circumſtantiæ* alicujus Legi ipſi extrinſecæ, vel ratione *Materiæ* ſive *Objecti* ipſius Legis: Diſtat enim, imperetúrne quod manifeſtè *injuſtum* eſt; an quod aliàs fortaſſe non ſit injuſtum, *injuſtè* tamen imperetur. Tollit obligationem id *injuſtitiæ* genus, quod Legi ipſi *per ſe* adhæret reſpectu *rei imperatæ*: non tollit id genus, quod *extrinſecus* ei advenit & *ex accidenti*, vitio ſc. imperantis. Eſto enim Princeps lege latâ *juberet* aliquid fieri quod non eſſet *ex ſe* factu *illicitum*, vel fieri *prohiberet* quod non eſſet *ſimpliciter neceſſarium*; nulla tamen juſta ſubeſſet cauſa cur aut illud

juberet,

juberet, aut hoc *prohiberet*, ſed aut *turpis lucri*; cupiditate, aut exercendæ *tyrannidis* merâ libidine, aut pravo alio quocunq; animi *affectu* adductus: *injuſta* quidem eſſet Lex *ex parte imperantis*; ſubditus tamen ad parendum nihihominus obligaretur. Ratio eſt, quia *injuſtitia* illa tenet ſe *ex parte imperantis* tantùm, non autem *ex parte rei imperatæ*. Adeo ut, quamvis non poſſit *Princeps* ſine peccato ejuſmodi legem *ferre*, poterit tamen *ſubditus* quod eâ lege imperatum eſt ſine peccato *facere*. Et quicquid poteſt ab ipſo fine peccato *fieri*, id omne *ſubditus* ſi poſtuletur ex *obedientiæ debito* tenetur præſtare. Quâ *intentione* quóve *conſilio* Princeps legem tulerit, ipſe viderit: id meâ qui *ſubitus* ſim nihil intereſt, nec ſiquid ille ea in re peccaverit, mihi imputabitur: Imputabitur, modò nihil *imperetur* niſi quod à me *licitè* fieri poterit, ſi officio meo defuero, nec paruero.

VIII. Quin & illud inſuper adjicio, ſi Lex ipſa etiam ratione *Materiæ* ſive *Objecti* ſit fortè *injuſta* & ſubditum gravet, ut exempli gratiâ, ſi imperet penſionem *gravioris tributi* quam res poſtulat, non tamen propterea continuò ſolvi *obligationem*. Sed hîc iterum opus eſt diſtinctione. Poteſt enim aliquid eſſe *injuſtum*, vel eo ſolùm nomine quòd ſit *perpeſſu iniquum*, vel eo quòd ſit etiam *factu illicitum*. Illo modo ſi *injuſtum eſt*, quod Lege imperatur, hoc eſt, ſi *iniquum* ſit tantum & non *inhoneſtum*, & tamen fiat, unius *imperantis* culpa eſt: tamen abeſt à culpa qui *obſequitur* imperio, ut omninò peccaret ſi *non obſequeretur*. At poſteriori modo ſiquid imperetur *injuſtum* hoc eſt, ſi quod poſtulatur ſit non ſolùm *grave perpeſſu*, ſed etiam *factu turpe*, & tamen à ſubdito fiat; utrinque peccatur: à *prælato*, quòd *rem iniquam* poſtulaverit; à *ſubdito* quòd rem *illicitam* effecerit. Senſus ergo Concluſionis eſt, ubicunq;

Lex

Lex imperando aliquid *prohibet* fieri quod eſt ita *neceſſarium* ut non poſſit à ſubdito omitti ſine peccato, vel *imperando jubet* aliquid fieri quod eſt ita *illicitum* ut non poſſit ab eodem ſine peccato fieri, *Legem* illam *non obligare* in Conſcientia.

IX. *Ratio prima*, quia *rei illicitæ* (ut (*a*) aliàs fuſe oſtendimus) *nulla poteſt eſſe Obligatio.* *Secunda*; quia (ut ibi etiam dictum eſt) *Obligatio prior præjudicat poſteriori*, ita ut ei non poſſit ſuperinduci *Obligatio* nova contraria: At Lex *jubens rem illicitam*, ut homicidium, perjurium, Sacrilegium, *&c.* aut *prohibens officium neceſſarium*, ut cultum veri Dei, debitum Principibus & parentibus obſequium, *&c.* id exigit quod contrarium eſt *obligationi priori*, quâ virtute præcepti divini ſubditus jam antè conſtrictus tenebatur. Proinde Lex humana iſtiuſmodi non poteſt inducere ſubdito *obligationem.* *Tertia*, quia nemo poteſt ſimul *obligari ad contradictoria.* Sed ſi *Lex* ejuſmodi eſſet *obligatoria*, obligaret ad id *faciendum*, ad quod *non faciendum Dei Lex* eodem tempore obligaret: *facere* autem & *non facere* ſunt contradictoria. *Quarta*; ab exemplis piorum, qui ex fidei ſuæ principiis ſic inſtituti ſemper fuerunt, ut *Imperatorum juſſa*, (tametſi *gravia*, ſi non *inhoneſta*,) alacri animo capeſſerent, obirent, exequerentur: at ſiquid abs eis vel *Lege* latâ exigeretur, quod eſſet *contra fidem* aut *bonos mores*, vel cum *honeſto* quomodolibet pugnaret, palam & conſtanti animo imperium detractarent, & præ Dei timore *Leges* & inſtituta quævis humana contemnerent. Lege lata *Babylonica* ut audito muſico concentu aureum grande ſimulachrum quod erexerat potentiſſimus Monarcha, ſinguli adorarent, idque ſeveriſſima propoſita ſiqui ſecus facerent pœna; non ſe paſſi ſunt ea *Lege obligari* tres *Hebræi* adoleſcentes, *Dan.* 3. Quia ſcilicet jubebatur *res*

(*a*) De Juram. præl. 2. Sect. 13.

1.

2.

3.

4.

illicita,

illicita, cultus Idoli. Lege itidem *Perſica* latâ, nequis per aliquot dies à quoquam Deo vel homine præterquam uno *Perſarum Rege* quicquam peteret, non paruit *Daniel*, ſed eo ipſo quo ſolitus eſt more, ſtatis temporibus Deum peccatus eſt, *Dan.* 6. Et prohibiti *Petrus & Johannes* ne ultra loquerentur in nomine Jeſu, *Act.* 4. non ſolùm non paruerunt imperato, ſed & fidenter reſponderunt, *Utrum juſtum ſit coram Deo vobis potiùs obaudire quam Deo, ipſi judicate.* Nimirum quia utrobique quæ *prohibebantur* erant *res neceſſariæ*, illic cultus veri Dei, hic concredita ipſis Evangelii prædicatio.

X. *Concluſio Secunda. Lex humana prohibens* rem ſimpliciter *malam*, ut furtum, adulterium, ſacrilegium; aut *jubens* rem *bonam & neceſſariam*, ut cultum Dei, ſolutionem debiti, honorem parentum; inducit *novam obligationem* in Conſci-
1. entia. *Ratio prima*; quia poſita *Cauſa* propria, ſequitur *Effectus* ejus neceſſarius, niſi aliunde impediatur. *Obligatio* autem eſt *Legis effectus* ita neceſſarius, ut aliqui exiſtimârint ab hoc *ligandi* effectu ipſum *Legis* nomen (ſicut antè dictum eſt) originem ſuam traxiſſe; nec videtur hîc aliquid
2. aſſignari poſſe, quod iſtius effectus conſecutionem impediat. *Ratio ſecunda*, à minore ad majus. Obligat omnium confeſſione *Lex prohibens* rem aliàs *licitam*, aut *jubens* rem aliàs *liberam*: ergo multò etiam magis *prohibens* rem *illicitam*: vel *jubens* rem *neceſſariam*. Eſt tamen quod utrique huic rationi ex adverſo opponi poſſe videtur: Scilicet, *Non eſſe multiplicanda entia ſine neceſſitate*, obligari jam antè unumquemq; vi *Legis Divinæ* ad faciendum quicquid eſt *neceſſarium*, & ad non faciendum quicquid eſt *illicitum*, quæ obligatio excludit eam quam ex *Humana Lege* conſequi ſupponimus, ut ſuperfluam, ſicut præexiſtens in vaſe

plena

pleno *liquor* impedit infuſionem *novi liquoris*: Nec videntur admitti poſſe *duæ obligationes* ad eandem rem in eadem *Conſcientia* magis quàm *duo accidentia* ejuſdem ſpeciei in eodem *ſubjecto*. Sed reſpondeo, dici quidem ſolere & quidem verè *Obligationem priorem præjudicare poſteriori*, (quo argumento & ipſi paulò antè uſi ſumus in firmamentum ſuperiora *Concluſionis*;) ſed hoc dictum in iis tantùm *Obligationibus* locum habere, quæ ſunt invicem *deſtructivæ*, & quarum effectus tantum habent inter ſe contrarietatem & repugnantiam; ut poſita alterutra neceſſariò tollatur reliqua: hoc tamen non impedire quin *obligationi priori* accedere poſſit *altera*, quæ ſit ejuſdem rationis, & poſſit cum ea conſiſtere. Neque eſt ſimile quod de *liquore* affertur in vaſe pleno: quia impedimentum ne vas plenum *novem liquorem* admittat, non ſtat *ex parte liquoris*, ſed provenit ex *incapacitate vaſis* & natura *Loci*, qui non poteſt ſimul recipere plura corpora. Et *accidentia* nihil prohibet eſſe in eodem ſubjecto ejuſdem ſpeciei *plura*, modò ſint *relativa*, non *abſoluta*: ut in *Socrate*, ſuppoſito quòd *decem* habere *filios*, *decem* eſſent quoque *paternitates*: Quia *relationes* multiplicantur ad multiplicationem ſuorum *terminorum*: & modò diximus *Legem* obligare ad modum *termini*. Ergo quot ſunt *Leges*, (quum ſit omnis *Lex*, ex naturâ ſua & quatenus *Lex* eſt, inductiva *obligationis*,) totidem etiam erunt *Obligationes*, illis ut ſuis *terminis* correſpondentes. Neque verò hoc eſt *multiplicare entia ſine neceſſitate*: quia multiplicatis *cauſis*, neceſſe eſt multiplicari *effectus* illarum cauſarum. Immò hoc ipſum, ne cui incredibile videatur, aut quod huic perſimile eſt, quotidie contingere videmus, & in *Naturalibus* & in *Moralibus*. Nam & ſenſui evidens eſt, poſſe aliquem ad columnam duobus vel *tribus vinculis* alligari: ut

Petrus,

Petrus, Act. 12. 6. *Cubavit* δεδεμένος ἁλύσεσι δυσί. Nec poteſt cuiquam eſſe dubium, quin poſſit aliquis ad id officium quod ipſi ex *Lege Divina* præſtandum incumbit, non obſtante illa obligatione, denuo ſe obligare *Voto*, vel *juramento*, vel *promiſſione*. Quemadmodum vovit *Jacobus Patriarcha*, *unicum ſibi Deum fore Jehovam*, Gen. 28. 21. Et *David juravit juſta ſe Dei juſtitia cuſtoditurum*. Pſal. 119. 106. Et quotquot ſumus *Chriſtiani*, cùm ſacro fonte tingeremur, novo nos *fœdere baptiſmali* obſtrinximus ad *fidem* in Chriſtum; ad *renunciandum* Satanæ, Seculo, Carni; ad *obſervanda* Dei mandata: ad quæ tamen omnia præſtanda nos antè *Obligatos* fuiſſe certiſſimum eſt.

XI. *Concluſio Tertia.* *Leges Humanæ*, (ſive illicita imperentur, ſive neceſſaria, ſive adiaphora,) *latæ à perſona vel communicate non habente legitimam poteſtatem, non obligant in Conſcientia.* Ut ſi *Prætor Urbanus* Leges ferret huic *Academiæ*; aut vicinus *paterfamilias* ſervum meum juberet boves meos jungere, ſegetes ſuas occare, *&c.* Aut ſi collecta hominum ſeditioſorum manus in aliquo *Angliæ Comitatu*, (quod in agro *Norfolcienſi*, Edvardo ſexto regnante ſub *Ketto* duce, alibiq; aliàs multiores factum eſt) incolis certam pecuniæ ſummam, aut operarum ſervitutem ſibi indebitam publicatis edictis imperaret, eoſq; *vi & armis* ad imperata facienda cogerent: utut eis fortè liceret (poſito quòd reſiſtendo pares non eſſent) *imperata facere*; ejuſmodi tamen *juſſu* neminem certè ad ea obſervanda *obligarent in Conſcientia.* Tùm quia ejuſmodi *Leges*, nomine tenus duntaxat, & *æquivocè Leges* ſunt, re autem (*a*) verâ *Violentiæ magis quàm Leges*: Et *cauſa æquivoca* non infert effectum; ſicut non obligat partes lata à *non Judice* ſententia. Tum quia *vis obligandi* (ut etiam

(*a*) Aquin. 1. 2. qu. 96. art. 4.

etiam modò dictum est) non causatur *effectivè* ab ipsa *Lege*, sed à conjunctâ cum *potestate Legislatoris* voluntate. Ergo ubi deficit *Potestas*, deficit & *Causa* propriè *efficiens* istius obligationis: & *causâ propriâ* deficiente, *effectum* ejus deficere necesse est. Quod ipsum ex hoc ipso *Apostoli* loco colligere licet, qui necessitatem τῆς ὑποταγῆς, debitum sc. *Obedientiæ* ex parte *subditi*, deducit ἀπὸ τῆς ἐξουσίας, à *Potestate Jurisdictionis* in *prælato*: unde efficitur non teneri quenquam ad *parendum* ei, qui non habet *jus imperandi*.

XII. Si dicas, colluviem ejusmodi qualem jam dixi hominum satisfactiosorum habere *imperandi potestatem*, quia possunt eos in quos imperium exercent ad faciendum *imperata cogere*: Respondeo, *Potestatem* de qua loquimur, & à qua pendet *Obligatio*, non esse *potestatem* illam quam Græci δύναμιν vocant, hoc est, *potestatem*, (seu *potentiam* potiùs, quâ voce libentius in ea notione plerique utuntur) *physicam*, sive *de facto*, per quam quis *potens* est id quod intendit ita effectui dare, ut finaliter non impediatur: sed eam *potestatem* quam ἐξουσίαν vocant, hoc est, *potestatem legitimam* sive *de jure*, quæ sc. ei competit jure aliquo *Naturæ*, *Gentium*, aut *Civili*, ratione personæ quam gerit, & per respectum ad eos qui ipsi quoquo modo subsunt. Hanc ἐξουσίαν in præsenti argumento ita premit *Apostolus*, ut eam trium commatum spatio *quinquies* nominaverit: de δυνάμει interim ne γοῦ quidem.

XIII. At certum est, inquies, eos qui *Romæ* principatum gerebant illo Apostolorum ævo, nec *hæreditario* jure, nec liberis *populi suffragiis*, nec legitima aliàs *vocatione* ad imperii culmen conscendisse, sed aut *vi* aut *dolo* aut *militari* tumultu imperium usurpâsse: quibus tamen & ἐξουσία ut legitimis magistratibus, dilertim tribuit Apostolus;

& ſubditis parendi neceſſitatem [ἀνάγκην ὑποτάσσεσθαι] imponit, idque non ſupplicii metu tantùm, ſed & *propter conſcientiam.* Primos illos poſt everſam Remp. *Imperatores Romanos* ſanè fatendum eſt non optimo jure imperium adeptos; habuiſſe tamen *jus gladii* & *legitimam* ἐξουσίαν, ſive *juriſdictionem*, cui ſubeſſe deberent quotquot *Romanæ* ditionis eſſent homines, fatendum eſt pariter. Neque enim quiſquam erat ſingularium hominum, qui eam *poteſtatem*; ut ubi potiore jure debitam, vindicare poſſet; & *Senatus populuſque Romanus* penes quem noviſſimè & ab aliquot retrò ſeculis ſumma fuiſſet poteſtas, quà metu quà obſequio, juri ſuo utcunque ceſſerant, eóſque qui imperium *malis artibus* quæſiviſſent, pro ſuis tamen *legitimis principibus* agnoverant. Hoc dato, quod mihi certè omninò concedendum videtur, de *obediendi neceſſitate* nulla poteſt reliqua eſſe dubitatio. At in caſu dubio, quod ſit Chriſtiani hominis officium, an & quatenus obligetur *in foro Conſcientiæ* tempori cedere, præſentibus moribus ſe accommodare; *legibus*, edictis, aliiſque juſſis ejus qui *de facto*, nullo tamen *jure* (ſuo ſaltem judicio) ſummæ rerum præeſt, obtemperare: non peræquè facile eſt dijudicare; nec prudentis eſt in re tàm gravi, tàm arduâ, quicquam temerè definire.

XIV. Nihil itaque ſtatuo. Ne tamen aut officio meo, aut veſtræ ſaltem expectationi defuiſſe exiſtimet, ſi quam in medium produxeram quæſtionem intactam prorſus relinquerem; quid mihi de tota hac re ſeriò cogitanti viſum eſt rectæ rationi maximè conſentaneum (niſi ſi fortè, ut in iſtiuſmodi deliberationibus ferè contingit, aliud ſuadeant φεισάσεις) paucis exponam. Dicetur igitur *Primò*, Eum qui *de facto* ſummum in civitate imperium obtinet, etſi *malis artibus* poteſtatem illam ſibi quæſiverit, civę tamen pro *legitimo principe* haben-

habendum esse, eique ut legitimo principi *ex Conscientiæ obligatione* esse obtemperandum, modò nulla subsit in contrarium justa dubitandi ratio. Videtur autem ea sola esse in hoc casu justa & idonea dubitandi ratio, cum civi aut certò constet, aut saltem valde sit probabile, aliam esse aliquam *personam* cui *summa potestas* meliori jure debeatur. Hoc ni fuerit, non poterit civis bonâ conscientiâ *possidentis* imperium detrectare. Neque enim ad *civem* pertinet (ordinariè) *quo jure possideat*, qui possidet curiosiùs inquirere: sufficit ei ad conscientiæ securitatem quòd *de facto possideat*, nec sit alius quispiam (saltem quod ipsi cognitum sit,) *qui de jure possidere* debeat. Huc facit, præter jam dicta de *Romanis Imperatoribus* oppressâ Rep. rerum potitis, universa penè *Israeliticorum Regum* historia. Quorum plerique nullo *juris* prætextu nixi, sed *vi injusta*, & *nefario scelere*, regnum consecuti, simulac (extincta funditùs *regia* antecessorum *sobole*, nequis supereſſet qui in jura paterna aut avita succederet) thronum conscendissent, *Regnum* deinceps quasi pleno & *proprio jure* administrarunt: præstitáque est eis à populo, haud secùs ac si *optimo jure* imperium obtinerent, *obedientia*. Neque verò id ipsis vitio versum uspiam legimus: quin potiùs suadebat *recta ratio* sic fieri oportere. Intereat nimirum *salutis publicæ*, ut esset qui ad Reipublicæ gubernacula sederet: nec civium rerúmque suarum incolumitati satis aliàs prospectum fuisset, si cujus *jure* (*possidentis* utique) nullum esset *potius*, ejus non haberetur *jus potissimum*. Et ex *jure gentium*, quæ nullius sunt transeunt in *jus occupantium*.

XV. Dico *Secundò*, In regno *hæreditario*, ubi inter duos aut plures *petitores* jus dubium est; *lite* adhuc *pendente*, & interim dum res aut amicâ *tractatione* aut *bello* cernatur, boni civis officium esse,

ei qui in imperii poſſeſſione ſit, ut *legitimo principi*, parere. Cujus caſus occurrunt paſſim in hiſtoriis plurima exempla. Inter illuſtriora ſunt, quæ contigerunt inter competitores *Regni Luſitaniæ* complures poſt mortem *Sebaſtiani Regis*; & *Regni Scotiæ* etiam (ſex ad minimum poſt mortem *Regis Alexandri* de Regno lites; & inter nobiliſſimas familias *Eboracenſem* & *Lancaſtrenſem* de ſucceſſione *Anglicani Regni* acris admodum & diuturna contentio. Omnium toto Orbe populorum conſenſu, *Jura* ubique faviſſe certum eſt *poſſidenti*: & in iſtiuſmodi caſibus obtinuit ſemper celebre illud Juriſconſultorum pronunciatum, *In rebus dubiis melior eſt conditio poſſidentis.*

XVI. Cæterum, ubi quis *pulſo* vi & armis *legitimo principe* regníque hærede, vel ita *oppreſſo* ut jus ſuum perſequi non poſſit, eo tamen adhuc ſuperſtite, imperii habenas arripit, & ſe pro *Rege* gerit, quum ſit veriùs *Regni invaſor* quàm *Rex*; ita ut jam non ſit ultrà *jus dubium*, ſed *aperta injuria*: ſi quæris quid in hoc caſu bono civi faciendum eſſe cenſeam qui *fidelitatem* legitimo principi fortaſſe *juravit*; aut ſi non juravit, non minus tamen ei debet, quàm ſi juratus eſſet: Dico *Tertiò*, mihi videri non ſolùm licere bono civi, *legibus* ab eo qui ſummum inperium *de facto*, ſed *non de jure* poſſidet latis parere, aliáque ab eo *Imperata* (modò non ſit *factu turpe* aut *injuſtum* quod imperatur) facere: verùm etiam, poſtulante humanarum rerum conditione, eò neceſſitatis deveniri poſſe, adeóque ſæpiſſimè deveniri, ut ni ſic fecerit, defuiſſe officio ſuo exiſtimandus ſit. Atqui dictum eſt modò, *Leges* à non habente *legitimam poteſtatem* latas *non obligare* in conſcientia. Dictum ſanè, & quidem verè dictum: nec, ut opinor, iſta pugnant. *Obligetur* licèt ſubditus ad faciendum quod lege cavetur, non tamen *Legi* obligatur, ſed *ſibi* & *Patriæ.*

Patriæ. Legi, quæ verè Lex eſt, de ſe & quatenus Lex eſt, annexa eſt *Obligatio*, eámque ſequitur neceſſariò, ut effectus ſuam *cauſam*. At legem à jus non habente latam diximus non eſſe verè ſed *æquivocè legem*: proinde nec *obligandi vim* habere. Quæcunque ergo ſubdito hac in re incumbit *obligatio*, aliunde exurgit, & non ab ipſa *Lege*: cui *extrinſecus* advenit ut obliget, & merè *per accidens*; ut ſi muſicus ædificet.

XVII. Quæres: Si non ex *Lege*, unde tandem oritur iſta *ſubditi obligatio*? Reſpondeo, Cum ſit pii & prudentis viri, non ſolùm quid *liceat* attendere, ſed & quid *ipſum deceat* videre, & quid *alijs expediat*: poſſe bonum civem obligari ad id faciendum in ſui & concivium ſuorum commodum, ad quod faciendum aliàs & de jure non tenetur. Oritur ergo iſta *obligatio* ex duplici illa parte officii, quâ *ſibi* quiſque debitor eſt, & quâ *Patriæ*. Sed quod attinet imprimis, viri & *prudentis* eſt, ſibi rebuſq; ſuis in futurum proſpicere; & *honeſti*, quâ ſit præſenti conditione cogitare. Dandam eſſe unicuique operam (omnibus viis & modis *licitis* & *honeſtis*) ſe vitámque ſuam tueri, atque ita ſe gerere ut poſſit tutò & *in pace vivere*, agros, ædes, poſſeſſiones ſuas ſibi habere, eorumque qui ipſi & vitam & facultates cum libuerit eripere poſſunt, offenſionem devitare, nemo eſt (nimirum *Natura* id dictante,) qui non fateatur. Et hinc *prima* parendi *neceſſitas*, quam propterea non tàm urget noſter Apoſtolus quàm ſupponit, velut cujus unicuique à natura inſitus eſt ſenſus, (*a*) οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν· Quaſi hominis eſſet parùm ſanæ mentis, ejus qui *gladii poteſtatem* habet *iram* temerè provocare, & ejus offenſam contumacia ſua, nulla poſtulante neceſſitate, incurrere. Ipſius igitur intereſt, in *ſalutis ſuæ* compendium, iniqua nonnulla pati, legibus obtemperare, & quod ſine

(a) *Rom.* 13. 5.

peccato fieri poteſt) ταῖς ὄσαις ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθαι. Sicque *jugum*, quod excutere non poteſt, *benè ferendo* levius aliquantò, mitius & tolerabilius efficere.

XVIII. Sed & alterâ inſuper, eâque fortiore, quæque ad *Conſcientiam* propiùs pertingit *Obligatione*, ad hoc idem faciendum ſemet obſtrictum ſentiet, quiſquis quæ ex *politico regimine* civibus proveniunt bona attentè cum animo ſuo cogitaverit. Et ita ſanè *Chryſoſtomus* illa Apoſtoli verba διὰ τὴν συνείδησιν hoc loco interpretatur, ut ad illius *protectionis beneficium* quam præſtat ſubditis *civilis dominatio*, potiſſimùm reſpexiſſe putet Apoſtolum. Quaſi diceret, *Conſcius* cùm ſit quilibet civis, quàm multis beneficiis fruatur ſub *principatu politico*, ſciat ſe, in tot & tantorum *beneficiorum compenſationem*, ad deferendam viciſſim ei qui principatum tenet debitam *obedientiam*, quadam quaſi *gratitudinis lege* teneri: ἵνα μὴ ἀγνώμων δόξῃ περὶ τὸν εὐργέτην, ut ibi loquitur *Chryſoſtomus*, à mente *Apoſtoli* alieno, (ut mox videbimus,) aſt ſenſu aliàs haud multum incommodo. Fateor equidem, (quod eſt à *Tacito* obſervatum) *raro fieri, ut quis imperium flagitio quæſitum bonis artibus exerceat*: pleraque enim quibus artibus parantur iiſdem & conſervanda eſſe videntur, & *ſcelere tuendum eſt ſcelus*. Poſſe tam id fieri, *Hieronis Siculi*, *Edgari Anglorum Regis*, & aliorum nonnullorum exempla, qui principatum non optimè acquiſitum modeſtè tamen adminiſtrarunt, ſatis teſtantur. Sed utcunque rem gerat qui *principatum* tenet, non poterit unquam ſic *abuti* ſua poteſtate, ut non interim ſit θεοῦ διάκονος εἰς τὸ ἀγαθὸν, ut loquitur Apoſtolus iſtius capitis *commate quarto*. Nec enim ulla tàm mera tyrannis eſſe poteſt, *quæ non ſpeciem aliquam juſtæ dominationis retineat*, & non aliquâ ſaltem ex parte

ſubſidio

ſubſidio ad tuendum hominum ſocietatem, ut etiam rectè ad hunc locum admonuit *Calvinus*. Cum itaque, quod rerum noſtrarum *Domini* ſumus, quò *tuti* à cædibus & rapinâ vivimus, imò & id ipſum quòd *vivimas*, *ſummis poteſtatibus* debeamus; (abſque quibus eſſet, nullum nobis adverſus ſceleratorum hominum libidines, furores injurias, aut *præſidium* eſſet aut *remedium*;) æquiſſima res eſt, ut pro tot tantíſque beneficiis aliquid ſaltem ipſis viciſſim rependamus. Exigit hoc à nobis (optima *æqui boni Lex*) vetus illa commutationum formula, Δός μοι, καὶ λάβε σύ. Et profectò perverſiſſimæ mentis eſt, ſub illius *denominationis patrocinio* velle vivere, cui *parere* nolis: & cujus *protectione* gaudeas, ejus *imperium* detrectare.

XIX. Porrò cùm nemo *ſibi ſolùm* natus ſit, ſed humano generi & publicæ utilitati: hinc oritur *tertia parendi neceſſitas* præſenti poteſtate, quocunque jure ipſam adepti ſunt qui rerum potiuntur. Unde etiam aliquo modo conſtare poterit, quis modus ſit ſtatuendus, & qui fines, illi *obedientiæ*, quæ imperium injuſtè poſſidenti, *ex Conſcientiæ debito*, à cive præſtanda eſt. Quicquid enim *finis alicujus gratiâ* faciendum eſt, eatenus fieri oportet, in quantum *eo fini conſequendo* neceſſarium vel utile videbitur. Civilis autem regiminis, ejuſque quæ ipſi debita eſt obedientiæ, finis eſt, *humanæ ſocietatis ſalus & tranquilitas*. In quantum igitur illius *ſocietatis*, cujus ipſe membrum & pars eſt, *ſalus & tranquilitas* exigit, eatenus civis unuſquiſque imperiis ejus, qui *de facto* in illa ſocietate ſummæ rerum præeſt, obtemperare tenetur. Sunt autem *conſervandis* humanis *ſocietatibus* tria hæc imprimis neceſſaria: I. *Defenſio patriæ*, adverſus externam vim & hoſtium conatus; II. *Adminiſtratio Juris*, ut ſua bona civibus præmia, improbis ſupplicia, prout legibus conſtituta

ſunt, reddantur; quod *Juſtitiæ diſtributivæ* munus eſt. III. Quod ad *Juſtitiam commutativam* ſpectat, *Commercii cura* & mercaturæ; de rebus emendis, vendundis, permutandis, & omne genus contractibus. His *tribus* rebus ita continetur incolumitas humani generis, ut niſi iſta adſint, fieri non poteſt, quin protinus peſſum erant univerſa; omnia rapinis, cædibus, fraudibus, injuriis repleantur; innocentiſſimorum civium vita, conjuges, fortunæ, *potentiorum* libidini prædæ ſint & ludibrio. Quibus malis ut obviam eatur, malorúmque petulantia maturè coerceatur; unicum remedium erit, ſi boni cives ſuum eſſe meminerit, eorum *legibus* & *imperiis*, quorum *gladio* & *authoritate* à ſceleratorum injuriis defenduntur, in omnibus quæ ad *publicam ſalutem* faciunt obtemperare.

XX. Sed *hactenus obtemperare*, (ne quis iſta quæ dicta ſunt ſecùs quàm par eſt interpretetur) ut ſimul meminerint, ad hanc obedientiam præſtandam ſe non ultrà teneri, quàm aut *gratitudinis ratio* aut *publicæ rei ſalus* poſtulat: Et obſervandas eſſe *Leges* poteſtatem injuſtè poſſidentis, non quaſi ullo imperantis jure *obligatorias*, ſed ut rectè (*a*) *Aquinas*) ad vitandum *ſcandalum* vel *turbationem Reipublicæ*. In quo caſu (inquit ille) debet quis *jure ſuo cedere*: quod & probat ex illis Chriſti verbis, *Mat.* 5. 40, 41. *Et qui vult tecum litigare, & tunicam tuam capere, demitte & pallium: Et qui te angariabit ad miliare unum, abi cum eo duo.* Poteſt ergo quis, & (prout res exigit) debet, etiam *privatæ pacis*, ſed multò ergo magis publicæ *tranquilitatis* causâ, *jure ſuo cedere*; & ei, qui imperandi jus non habet, parere. Sed & hic iterum cauto opus eſt, idque vel maximè: ut ſcilicet ita *jure ſuo* cedat, ne quid eo pacto *juri decedat alieno*. Id juſtè & prudenter cavit *Abraham*, Gen. 14,

(*a*) 1. 2. qu. 96. art. 4.

Dum

Dum Regi *Sodomorum* ſic gratiam fecit partis ſuæ *acrothiniorum*, quæ ſibi ex devictis quinque regibus *Jure Belli* in prædam ceſſerant, ut & *ſacerdoti* ſua decima, & tribus *belli ſociis* ad ſuas portiones jus integrum remaneret. Proinde *regni invaſori* ſic præſtandum eſt obſequium, ut fidelitas *legitimo hæredi* debita nullatenus violetur, nec aliquid fiat in juris ſui præjudicium.

XXI. At qui hoc fieri poteſt? inquies. Quod regni invaſori gratum eſt, non poteſt *legitimo principi* non eſſe ingratiſſimum. *(a) Nemo poteſt duobus dominis ſervire*, tam adverſa ſpectantibus; quorum omnia vota, ſtudia, conſilia, pronis in mutuam perniciem affectibus, in contrarias partes feruntur. Reſpondeo, ritè ſubductis rationibus, non eſſe cur putemus, *legitimo principi*, ſed extorri, ingratum omninò forè, *injuſto imperii poſſeſſori* præſtitum à cive, eo quo dictum eſt modo; & intra dictos fines, obſequium: quin potius *ipſo conſentiente* ſic fieri oportuiſſe præſumendum eſt. Siquidem ejuſmodi obſequio, non tam injuſtè dominanti, quàm toti *communitati*, hoc eſt, *Reipublicæ* ſerviiſſe exiſtimandus eſt: quam ſalvam eſſe, *juſti hæredis* nihilominùs intereſt, quàm illius qui *de facto* in eâ dominatur. Fortaſſean & multo etiam magis, quò ſinceriùs patriam diligere cenſendus eſt, & ei bona omnia velle, qui genuinus *patriæ pater* eſt, quàm qui eo excluſo in ipſius ædes ſe ingeſſit, & in *familiam* ipſius jus & imperium exercet; & quò puriores & vehementiores in liberos *matris* affectus ſunt, quàm *novercæ*. Ut in celebri illâ *(b)* duarum mulierculârum coram *Rege Solomone* altercatione, quæ verè *mater* erat puerulum quem ſuum eſſe ſciret, ſalvum utcunq; cupiit, maluitque *alterius* eſſe, imò *adverſariæ*, quàm perire: Sic *civium* ſalutem, quos etſi ſub alieno jugo, *ſuos* tamen interim agnoſcit, & ſibi olim utiles fore confidit,

(a) Mat. 6. 24.

(b) R. g. 3. 26.

confidit, *legitimo hæredi* majori esse curæ & verisimile est & meritò præsumitur, quàm ei, qui quum
3. imperium injustè usurpaverit, de *stabiliendâ* recens quæsitâ *dominatione suâ* quàm de *salute civium procurandâ*, par est esse magis sollicitum; adeóque malle ipsum, ut *præsentibus rebus*, quò salvi sint, se quâ licet modestè *accommodent*, quàm ut *potentiori* in certam suam perniciem semet intempestivè *opponant*. Atque ita habetis meam de gravissimâ hac & arduâ admodum quæstione sententiam; nihil interim temere statuentis, sed eam, ubi quis certiora docuerit, mutare parati, & in ipsius castra transire.

XXII. Hactenus hæc: sequitur CONCLUSIO QUARTA. *Leges humanæ de rebus non illicitis Conscientias obligant per se & directè in generali.* Quod est dicere, Hoc *præceptum generale*, ut subditi obtemperent *legibus humanis* ritè constitutis, *est per se & directè obligatorium.* Id quod ipse etiam *Calvinus*, qui non solet humanis constitutionibus nimium tribuere, agnoscit: qui 4. *Instit.* 10. *Sect.* 5. ita distinguendum esse monet inter *genus & speciem*, ut licet negandum sit *leges in speciali* obligare conscientias, concedendum tamen sit eas obligare *in generali*. Ratio perspicua: quia hoc *præceptum generale* ad ipsam æternam legem divinam pertinet; cujus omnis pars est *per se & directè*, & non ex consequenti solùm, *obligatoria* conscientiarum. Pertinet autem ad *divinam legem* duplici nomine. Tum, quia *rationalis ratio*
1. dictat, non posse pacem & ordinem, quæ anima est Rerumpublicar. & omnis humanæ societatis, conservari, nisi *legibus* ritè constitutis obediatur.
2. Tum, quia in *sacra Scriptura* Deus præcepit, ut his, qui nobis in eo ordine quem Deus præstituit præsunt, subjiciamur; ὑπερέχουσιν ἐξουσίαις pareamus, nec iis resistamus, hujus capitis *vers.* 1. &

nec

nec eorum ſugo colla noſtra ſubducamus, eo ſcilicet prætextu, quod *meri homines* ſint, & *creaturæ*, ſicut & nos, (*a*) κτίσις ἀνθρωπίνη, filii Adæ, mortale genus, iiſdem omninò affectibus, perpeſſionibus, infirmitatibus, caſibus, quibus & nos obnoxii. Quin potiùs memores, *Deum Opt. Max.* eos nobis cum delegatâ poteſtate velut *ſuos* in terris *Vicarios* præfeciſſe, ipſoſque propterea tanto honore dignatum eſſe, ut eis & *nomen ſuum* quaſi viſibilibus & mortalibus quibuſdam *Diis*, communicaverit (*b*) [*Ego dixi Dii eſtis*] par eſt ut eos ſumma cum reverentia colamus, honoremus, obſequamur. Etſi non *ipſorum gratia*; qui, ut *homines* ſunt, pari nobiſcum conditione ſunt nec *de meliore luto* efficti; at *Divinæ* tamen *ordinationis* intuitu, qui eos quà *principes* ſunt, ſublimiore loco eſſe voluit quàm reliquos homines, & ſuæ poteſtatis aliquatenus participavit. Διὰ τὸν κύριον, ut alibi *Petrus*; & ex conſequenti διὰ τὴν συνείδησιν, ut hic loquitur Apoſtolus *Paulus*.

(*a*) 1 Pet. 2. 13.

(*b*) Pſal. 82. 6.

XXIII. *CONCLUSIO QUINTA. Leges humanæ ritè conſtitutæ, etiam in particulari*, etſi non directè & per ſe, *ex conſequenti tamen & virtute generalis præcepti Divini, obligant ſubditorum conſcientias.* Dico *primò, Leges ritè conſtitutas.* 1. Id eſt, & ratione *Cauſæ efficientis*; ab eo, qui legitimâ poteſtate præditus eſt, latas: & *ratione Materiæ*; nil illicitum, inhoneſtum, turpe, aut officio hominis Chriſtiani quomodolibet contrarium, imperantes. Jam enim diximus eas Leges, quæ utrovis nomine peccant, non obligare. Dico *ſecundò, In particulari*: id eſt, quantum ad 2. determinationem *particularem* in rebus mediis aliiſq;. Ut *quale* & *quantum tributum* ſit ſolvendum; *Quas merces* liceat aut non liceat è regione exportare; In Academia *qui habitus* quibus gradibus competant;

competant; *Quæ Statuta* ſint diſpenſabilia, quæ
3. non, *&c.* Dico *Tertiò, Leges ejuſmodi non obligare*
1. *per ſe & directè.* Probatur *primò*, quia Deus unus eſt *Legiſlator*, qui in Conſcientias hominum merum & directum imperium habet. *Unus eſt Legiſlator, qui ſervare poteſt & perdere*, Jac. 4. 12. Deum autem ſupponimus de rebus ejuſmodi *mediis* & *adiaphoris*, quæ ferè ſunt *materia Legum humanarum*; nullam legem tuliſſe in *particulari*; ſed ea omnia eorum arbitrio, qui ipſius in terris
2. vices gerunt permiſiſſe. Probatur *ſecundò*, quia illa tantùm obligant *directè & per ſe*, quæ obligant ratione *Materiæ* velut internæ cauſæ, citra reſpectum ad cauſas externas, *Efficientem* ſc. & *Finem*: i. e. quæ obligarent, etſi ab hominibus mandata non eſſent. At res *mediæ* & *adiaphoræ* lege humana poſitiva & particulari determinatæ, quum ſint ita natura ſua comparatæ, ut ante illam determinationem liberè poſſent à quoquam fieri vel non fieri, non obligant ratione *materiæ*; ergo nec *per*
3. *ſe.* Dico *tertio, ejuſmodi leges obligare tamen* in particulari *ex conſequenti*, & virtute *præcepti divini* generalis. Et quia in hoc ultimo dicto totius controverſiæ quaſi cardo vertitur, propono *Concluſionem*, jam ſtatim pluribus confirmandam, aliquantò explicatiùs, ſic; *Leges humanæ poſitivæ* ritè & legitimè conſtitutæ, quæ continent *particulares determinationes* circas res medias, in ſe adiaphoras & antequam ſic determinarentur *liberas ad utrumlibet*, virtute illius *præcepti divini*, quo tenemur iis parere qui nobis à Deo præpoſiti ſunt, ita *obligant* ſubditorum conſcientias ad præſtandam eis obedientiam, ut ſub peccato mortali & metu offenſionis Dei teneantur ejuſmodi *legibus obtemperare*; & ni ſic fecerint, accuſandis conſcientiæ murmura & ictus perferre.

XXIV.

XXIV. Firmatur hæc *Conclusio* multis rationibus: quarum *prima* ex præsenti Textu desumitur, *Quare subjici necesse est, non solum propter iram, sed & propter conscientiam.* Verba sunt satis perspicua. Urserat nempe Apostolus superioribus versibus aliquantò fusiùs *Christianæ subjectionis* necessitatem, *duobus* potissimùm *argumentis: altero* ab instituto & *ordinationem Dei*, duobus versibus primis; totidem sequentibus, ab humani *supplicii metu*, altero. Utrumque argumentum ὡς ἐν ἀνακεφαλαιώσεως τρόπῳ breviter recolligit & repetit *quinto hoc versu*: idque (qui ferè mos est sacræ Scripturæ,) *ordine inverso*, repetitionem exorsus à membro posteriore, & proximiore. Quasi dicat, Utrinq; vobis incumbit gravis *parendi necessitas*; sive vos *pœnæ metus* tangat, sive pulsat *officii Conscientiâ*. Si quod malum est feceritis, spretâ nimirum potestatum & legum authoritate: cogitate eum qui vobis præest Magistratum *Dei ministrum* esse, ἔκδικον εἰς ὀργὴν, neglecti officii vindicem; *gladium* sibi à Deo concreditum stringere paratum, ad infligendum legum suarum contemptoribus debitam pœnam corporalem. Sin vos ista parum moveant, quod spretis fieri posse, ut ipsius brachium aliquâ evadatis: *Ast sperate Deum memorem fandi atque nefandi*; hunc timete justum judicem; veremini *Conscientias* vestras, severos *accusatores*, *testes* veraces, importunos *tortores*. Hos nullis potestis aut latebris effugere, aut artibus eludere. Ex hujus ergo loci scopo sic struitur argumentum. Quæ violata conscientiam *lædunt*, ea conscientiam *obligant*, quia omnem conscientiæ *læsionem* sive gravamen ex alicujus *obligationis* sensu oriri necesse est, sicut omnes alii *effectus* consequuntur suas *causas*. At violatæ leges humanæ *lædunt* conscientiam. Id enim sibi volunt ista verba, *Necesse est subjici propter Conscientiam*,

i. e.

i. e. Non poteſtis conſcientiam integram & illæſam conſervare niſi ſubjiciamini. Ergo *Leges humanæ obligant Conſcientiam.*

XXV. Ad hujus argumenti vim enervandam, ſunt qui *Conſcientiam* hoc in loco aliter interpretantur, & *Chryſoſtomi* authoritate ſe præcipuè tuentur: acſi non alia hic *Conſcientia* intelligenda veniret, quàm illa *Beneficiorum*, quæ ſubditis obveniunt à *regimine politico*; ſenſu à nobis priùs allato; pio quidem illo (fateor, & nos ante laudavi-
1. mus,) ſed, ut arbitror, parùm genuino. Contrà enim, *Primò*, ſingularis penè eſt inter veteres in eâ interpretatione *Chryſoſtomus*, quem ſecuti è tot interpretibus vix unus & alter extra *Oecumenium* & *Theophylactum*, qui in recenſendis teſtimoniis nullo numero habendi ſunt; quia *Chryſoſtomi* veſtigiis ita ſemper inſiſtunt, ut univerſi tres unum
2. tantùm faciant teſtem. *Secundò*, nec poteſt afferri locus aliquis, in quo D. *Paulus*, aut alius quis ſacrorum ſcriptorum *Conſcientiæ* vocabulo in eo ſen-
3. ſu uſus ſit, quem hic ſibi fingit *Chryſoſtomus*. *Tertiò*, adducere voluit *Apoſtolus*, ut res ipſa clamat, aliquid quod eſſet gravius, & ad excitandum hominum animos efficacius, *ſupplicio temporali*: cui rei aptius certe fuerat eos injecto *offenſionis Divinæ* metu perterrefacere, quàm *accepti* ab hominibus *beneficii* admoniſſe. *Quartò*, deniq;, concludere
4. hic voluit Apoſtolus, brevi repetitione earum rationum quas jam antè adduxerat, ſuam de *Chriſtiana ſubjectione* diſſertationem: adduxerat autem duobus primis verſibus hujus capitis rationem, non à *beneficiis*, ſed ab *Officii Conſcientiâ* deſumptam.

XXVI. Sequitur *Ratio Secunda*; ab uſu & fine *Legum*. Quas condi, conditaſq; obſervari, ad ſocietates humanas in pace & publicâ tranquilitate conſervandas, perneceſſarium eſt: aliàs nulla eſſet

certa

certa contractuum *regula*, nulla fidei & juſtitiæ civilis *menſura*, quæ ſunt civitatum & ſocietatum firmiſſima vincula. *Lex* enim *Dei* & *Naturalis* & *ſcripta*, licet ſit in ſuo genere utraque vel ſeorſim *perfectiſſima*, complectatúrque conjuncta tum quæ ſunt *fidei ſupernaturalis* ſingula, tum etiam *rerum agendarum* principia generalia ad omnes vitæ partes regendas accommoda: Neutra tamen ad omnia ea *particularia* deſcendit, quæ ad conſervandam in civitatibus & politiis *pacem* & *ordinem* poſſunt eſſe, & plerunque ſunt neceſſaria. Exempli gratia. *Lex Rationis*, quæ naturæ Lex eſt, dictat, & *Scriptura* etiam hujus capitis *verſu proximo* docet, ad alendos principes, ad bellorum ſumptus, ad alios uſus publicos, *Tributa eſt pendenda*. Sed niſi Lege latâ definiatur *quantum* ſit ſolvendum, & *quota proportione*, & *à quibus*, & *quo temporis ſpatio*, & id genus alia: aut nihil omninò pendetur, aut non tempeſtivè ſatis, aut quod non ſatis ſit ad uſus Reipublicæ. Si dicat, hoc argumento probari quidem *Legum neceſſitatem*, at non item ſtatui *obligationem*: poſſe enim pœnis propoſitis adigi ſubditos ad officium: Fatendum id quidem eſſet, ſi hic ſtaretur; ſed ſi illud inſuper cogitetur, dum præceps fertur *(a) ad vetitum nefas*, quàm ſit *audax omnia perpeti gens humana*, quámque officii *infidelis cuſtos ſit metus*, ni adſit etiam *Religionis* ſenſus aliquis qui homines in officio contineat: facilè conſtabit quàm providè à ſapientiſſimo rerum moderatore *Deo Opt. Max.* conſultum ſit rebus humanis, quòd indiderit *Conſcientiis* hominum, quæ cum ipſo rationis uſu ſimul adoleſceret, religioſam quandam *Legum Reverentiam*. Unde factum ut apud *Ethnicos* veri Dei ignaros, vix repertus fuerit è priſcis *Legumlatoribus*, qui quas condebat *Leges*, non eas ab aliquo *Numine* ſibi traditas mentiretur. De *Numa*, *Zeleuco*, *Lycurgo*, cæteris,

(a) Horat. 1. Carm.

ris, quæ in hanc rem tradunt Hiſtoriæ, non opus eſt ut recenſeam, quum ſint omnibus notiſſima.

XXVII. *Ratio Tertia.* Quod faciendum eſt *propter Dominum*, ad id faciendum obligamur *in Conſcientiâ.* Sed *Legibus Humanis* ritè conſtitutis, *i. e.* à ſuprema poteſtate, vel his qui ab eâ ad id delegati ſunt, latis, ſubeſſe tenemur *propter Dominum*, 1 Pet. 2. 13. *Subditi eſtote omni humanæ creaturæ propter Dominum, ſive Regi* ὡς ὑπερέχοντι (quod ſatis explicat quid ſit *Paulo* ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις iſtius capitis verſu primo) *ſive præfectis ab eo miſſis*, &c. Ubi illud 1. διὰ τὸν κύριον *propter Dominum*, Conſcientiæ obligationem ſignificare, conſtat *primò* ex uſu ſimilium alibi locutionum, ut *Eph.* 6. 1. de officio liberorum erga parentes, *Liberi, obedite parentibus veſtris* ἐν κυρίῳ *in Domino*; Et de ſervorum officio erga Dominos *ibid. verſ.* 7. Cum benevolentiâ δουλεύοντες τῷ κυρίῳ, *Domino ſervientes & non hominibus*, quod Col. 3. 23. eſt ὡς κυρίῳ, *ut Domino & non hominibus*: quaſi dicat, *propter conſcientiam, & non ſolùm propter iram*, vel ex timore Dei magis quam ob metum hominis. Conſtat id ipſum *ſecundò* ex 2. verbis ſequentibus in illo Petri loco *verſ.* 15. ὅτι οὕτως ἐστὶ τὸ θέλημα θεοῦ, *quia ſic eſt voluntas Dei*: uti *Paulus* etiam jam laudato *ad Epheſios capite verſ.* 6. de ſervorum officio locutus, hortatur ut Dominis ſuis obſequantur in ſimplicitate cordis ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, *facientes voluntatem Dei à corde.* Eſt autem *Voluntas Dei* ipſiſſima illa, quam adæquatam diximus, *Conſcientiæ regula.*

XXVIII. *Ratio Quarta.* Quod *Naturalis Ratio* ita dictat eſſe faciendum, ut ſi non fiat, *culpæ & reatus* contrahatur, ad id faciendum proculdubio obligamur in Conſcientiâ. Quum enim ad *Conſcientiam*

ſcientiam pertineat *ſenſus peccati*, & exinde natus *ſupplicii metus*; quicquid rectè mens judicat *culpam* inducere, & *pœnæ reatum*, id omne & *Conſcientiam obligare* cenſendum eſt. Naturalis autem ratio (cujus judicium non poteſt eſſe non rectum) *legibus humanis* parendum eſſe ſic dictat; ut ſi non fiat, quod imperatum eſt, ipſi mox *conſcii* nobis ſimus, merâ id *noſtrâ culpâ* contingere quòd non fiat.

XXIX. *Ratio Quinta.* Cujus violatio *Legis Dei* violationem neceſſariò ſecum trahit, id *obligat Conſcientiam*: quandoquidem nemo poteſt illæsâ conſcientiâ violare *Legem Dei*, quæ eſt *Regula Conſcientiæ*. Violatio autem Legis cujuſcunq; particularis ab hominibus ritè conſtitutæ neceſſariò ſecum trahit violationem *Legis Dei*: illius nempe *præcepti generalis*, quo Deus præcipit *obedientiam* prælatis. Ergo, *&c.*

XXX. *Ratio Sexta.* Obligamur in Conſcientia ad non faciendum id, quod ſit fiat perinde eſt ac ſi Deo reſiſteretur. Obligamur enim *ſubjici Deo*, & proinde ei *non reſiſtere*, quum ſint *Subjectio* & *Reſiſtentia* ſibi invicem contraria, nec poſſit aliquis eidem perſonæ ſimul & ὑποτάσσεσθαι & ἀντιτάσσεσθαι. Aſt *legibus humanis* ritè conſtitutis non obtemperare, eſt (*interpretativè*) *Deo reſiſtere*. Qui enim *Legibus* non obtemperat, *poteſtati* Magiſtratus *Legiſlativæ* obſiſtit: quod qui facit, quum ſit illa *poteſtas à Deo ordinata*, *Dei ordinationi* ſe opponit, adeoque conſequenter & *interpretativè* ipſi *Deo*; quod eſt ipſius *Pauli* poſtulatum *verſ.* 2. hujus capitis, ex quo legitimè concludit *ſubjectionis neceſſitatem* διὰ τὴν συνείδησιν in hoc verſu.

XXXI. Ex his quæ dicta ſunt, non erit difficile quæ ex adverſo adduci ſolent *argumenta* diſſolvere. Quorum primum & præcipuum eſt illud

quod à *Christianâ libertate* petitur: cui confirmando, pleraq; Scripturæ loca quæ ad astruendam illam *libertatem* spectant, magna cum pompa in medium afferuntur, & objectiones indè variè efformantur. Scriptum est, inquiunt, à *Paulo*, 1 *Cor.* 7. *Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum.* Gal. 5. 1. *State in libertate in quam vos asseruit Christus, nec rursus jugo servitutis implicamini.* Col. 2. 16. *Ne quis vos judicet in cibo vel potu*, &c. his similia. Disputant etiam non esse verisimile. Christum ita nos demum liberasse à Dei ipsius *legibus positivis*, quæ fuerunt certè justissimæ, ut tamen nos *Legum humanarum* vinculo obstrictos relinqueret.

XXXII. Ad singula loca respondeo. Sed vos ante præmonitos velim, quum sint multa *Christianæ Libertatis* capita, cavendum esse diligenter ne ea temerè confundantur, néve illa *Scripturæ* loca quæ ad unum aliquod *libertatis genus* pertinent, ad *aliud genus* quò non spectant imperitè trahantur. Quæ μετάβασις εἰς ἄλλο γένος, non *Antinomis* solùm & *Anabaptistis*, sed & aliis plerisque istius ævi *Reformatoribus* perpetuum & solenne vitium est: ut aliàs sæpissimè, ita vel maximè, ubi de *ritibus Ecclesiasticis* instituitur disputatio. Quod admonuisse sufficiat: nunc propiùs ad rem. In illo ad *Corinthios* loco hortari voluit *Apostolus* fideles, ut quisque quo ipsum loco Deus constituerit quibúsq; donis ornaverit, contentus statione suâ *intra debitos fines* se modestè contineat, & *donis* ac *vocatione Dei* se metiatur, vitamq; & actiones ad illa accommodè instituat, sive *servus* sit, sive *liber*: nec ita se conscientiamque suam cujusquam hominis aut *Judicio* aut *Imperio* mancipet, ut ab ejus *Opinione* aut *Voluntate* totus pendeat; Sed memor se *Dei* & Domini *Jesu Christi servum* esse, sic *hominibus placere* studeat,

deat, & ipſorum affectibus aut imperiis inſervire, ut nihil indignum faciat eo homine, qui ſe *ſervum Dei & Chriſti* profiteatur. Quæ cum ſit Apoſtoli in tota illa perioche certiſſima mens, rectiſſimè hinc concludi poterit, non debere nos *dominorum, parentum, principum*, aliorumque quorumcunque mortalium *hominum placitis* morem gerere, ſiquid à nobis fieri poſtulent quod *impium illicitumve* ſit: quia hoc eſſet pro *Dei ſervo* ſervum ſe hominum præſtare. At qui juſtis, honeſtis & utilibus *hominum conſtitutionibus* ex Conſcientiâ obtemperat, tantum abeſt ut propterea *ſervus hominum* cenſendus ſit, ut à duobus ſummis Apoſtolis diſertè dicatur *Domino Deo ſervire, & non hominibus.* Epheſ. 6. 7. Coloſſ. 3. 23. & 1 Pet. 2. 16. id eſt, (particula negandi, ut fieri amat, *comparativè* ſumptâ,) *Deo potius quàm hominibus*: quia *Deo* propter ſe, *hominibus* propter Deum. *Hominibus ſervit* quidem, quatenus quod imperatum eſt facit: *Deo* autem *ſervit*, quatenus ex officii conſcientia id facit.

XXXIII. Locus ille alter *ad Galatas*, ex totius *Epiſtolæ ſcopo* optimè intelligitur. E Judæis aut Judaizantibus Chriſtianis *Pſeudo-Apoſtoli* quidam in *Eccleſiis Galatiæ*, Gentiles ad fidem converſos, contra quàm Apoſtoli in *Concilio Hieroſolymitano* conſtituerant, non *bàbtizari* modò ſed & *circuncidi* debere contendebant, multóſque (ut ſolent *impoſtores* obtentu pietatis, & improba diligentia apud credulum vulgus mirum quantum proficere) in eum errorem induxerant, ut niſi ſe *circuncidi* paterentur, exiſtimarent æternam ſe ſalutem conſequi non poſſe. Peſſimam hanc & proſperam impoſturam non ferens *B. Pauli* ſpiritus, craſſum illum errorem, ne ultra ſerperet, majore quàm ſolet indignatione tota ferè Epiſtola infectatur. Atque inter alia argumenta admonet Gala-

tas ejus *libertatis*, qua Chriſtus Eccleſiam ab inutili jam poſt ipſius adventum, *Moſaicarum Cæremoniarum*, onere & jugo liberaverat; hortatúrque ut partam Chriſti morte *libertatem* conſtanter tueantur, nec *jugo ſervitutis* colla denuò ſubdant: quod omninò facerent, ſi emortuæ jam *Legis Rituum* obſervationem ſibi ducerent eſſe neceſſariam. Quod quàm incongruè ad *Leges Humanas* utiles & Reipublicæ neceſſarias accommodetur, à quibus nullibi Scripturæ docent nos Chriſtum liberaſſe, cæcus ſit oportet, qui non videat.

XXXIV. Tertius item locus ex *Epiſtola ad Coloſſenſes* non ad *Leges Humanas* de rebus mediis ritè conſtitutas pertinet; ſed ad *Doctrinas Impoſtorum*, qui populo Dei aliqua *dogmaticè proponebant ut neceſſaria* quæ Deus non præceperat; qui fuit mos *Phariſæorum Traditionariorum*, quos eo nomine reprehendit Chriſtus, *Matt.* 15. *Quòd docerent doctrinas mandata hominum*; vel è contra aliqua *dogmaticè prohibebant ut illicita*, quæ Deus nuſquam vetuerat, dicentes non licere hoc vel illud, *tangere, guſtare, attrectare*. Monet Apoſtolus, caveant ſibi à *dogmatizantibus* hiſce doctoribus Coloſſenſes, nec *Conſcientiis ſuis laqueum* injici ſinant ab eorum impoſturis. Non ergo peccant *Magiſtratus politici*, qui in rebus mediis aliqua ſubditis *præcipiunt* aut *prohibent*, utilitatis, ordinis, aut honeſtatis & decori gratiâ; citra tamen *opinionem neceſſitatis* ex utravis parte, quod ad rem ipſam *præceptam* vel *prohibitam* ſpectat. Peccant potiùs *Miniſtelli* illi (*Magiſtellos* rectiùs dixerim, ita *Magiſtraliter* omnia pronunciantes) qui innoxias *Magiſtratuum Leges* importunè ſolicitant, *dictaturam in Conſcientias* populi exercent, & quod non ſapit ipſorum palato, id omne aut *impietatis* damnant extemplò, aut ſaltem *ſuperſtitionis*.

XXXV.

XXXV. Quod quarto loco ex eo urgent, quòd nos Chriſtus liberavit à *legibus Dei poſitivis*; ergo multò etiam magis à *Legibus Humanis*: non uno modo peccat. Imprimis non illud verè dicitur, 1.
Chriſtum nos liberaſſe à *Legibus Dei poſitivis*, quibus ſcilicet nunquam tenebamur. *Leges* enim *poſitivæ*, ſive Dei, ſive Hominum, non *obligant* niſi eos duntaxat *quibus poſitæ ſint*. Dei autem *Leges* illæ, quas, *poſitivas* vocant, & à quibus nos per Chriſti mortem liberatos volunt, ſive *Rituum*, ſive *Judiciorum*, *Judæis* tantùm poſitæ ſunt; nobis, hoc eſt, *populo Chriſtiano*, non item. Deinde, ubi quid Deus *fieri velit* ſatis conſtat, non eſt noſtrum ex 2.
collatione comparatorum importuniùs ſtatuere, quid *fieri debuit*. Conſtat autem utrumq; Deum voluiſſe: & ut *Leges ipſius poſitivæ* Hebræo populo à *Moſe* traditæ non obligarent *Chriſtianos*: & ut *Leges Humanæ* à Magiſtratibus ritè inſtitutæ *ſubditos* obligarent. Non animadvertunt deniq; qui iſta objiciunt eo argumento, ſi quidem valeret, tolli *Legum Humanarum* non *obligationem* ſolùm, ſed & omnem penitus *uſum*. Non enim aliter nos Chriſtus libe- 3.
ravit à *Legum Moſaicarum obligatione*, quàm earum *uſum* ita tollendo ut non amplius eſſent nobis pro *Legibus* habendæ. Si igitur eodem modo voluerit nos liberos eſſe ab *obligatione Legum Humanarum*, voluiſſe eum quoq; neceſſe eſt, ut nullæ extarent ampliùs *Humanæ Leges*. Quod eſt *Anabaptiſtarum* & fanaticorum hominum delirium, nec ab ipſis admittitur, qui iſta objiciunt.

XXXVI. Objiciunt & illud Jacobi Apoſtoli, *Unus eſt Legiſlator*, &c. *Jac.* 4. *Deus* ſc. & *Chriſtus*, qui ſolus Dominus eſt Conſcientiarum. Juris igitur *Chriſti* invaſor eſt, & ſe in *Dei Thronum* ingerit, quiſquis ſibi poteſtatem aſſumit *obligandi* aliorum conſcientias. Reſpondeo, *Legiſlatorem* unum eſſe tantùm *Supremum*, qui merum & *directum Imperium*

habet in Conſcientias hominum, ut eas obligare poſſit *per ſe* & virtute ac authoritate propriâ; *Deum* nempe & *Chriſtum*: quod voluit Apoſtolus. Quod tamen non impedit, quò minùs ſint & alii *Legiſlatores* inferioris ordinis & gradus, qui per conceſſam ſibi & *derivatam* à ſummo illo Legiſlatore *poteſtatem*, jus habeant & ipſi *Leges condendi*, quæ ex *conſequenti* conſcientias obligent. Prorſus ut *Rex*, qui ſolus habet in Regno ſuo *Poteſtatem Legiſlativam* αὐτοκρατορικὴν, poteſt tamen per chartam ſuam alicui *Communitati* vel *Collegio* jus dare *condendi Leges*, quæ obligent omnia illius corporis membra; non *Virtute propriâ*, ſed vi *donationis Regiæ* & ex poteſtate ſibi à Rege conceſsâ. Gaudent hoc privilegio, ut omnes nôſtis, *Academiæ* noſtræ, ut poſſint in legitimâ Convocatione *Leges* (quæ *Statuta* dicimus) rogare; *pœnas* delinquentibus irrogare; eadem *Statuta*, ſi ſic expedire videbitur, abrogare & refigere. Cujus poteſtatis exercitium nemo tamen ſanæ mentis exiſtimaverit *Juri Regis* νομοθετικῶ ullatenus derogare, vel ei fraudi eſſe poſſe aut præjudicio, niſi ultra definitos in charta donationis limites protendatur. Quin potiùs eximium eſt & ſingulare *Regiæ* αὐτοκρατορείας indicium, quòd *Legiſlativam poteſtatem* non tantùm ipſe habeat, ſed & aliis etiam (ſalvo tamen ſuo jure) infra certos limites habendam utendam concedere poſſit.

XXXVII. Reliquæ *Objectiones* quum uno eodemque ferè nitantur fundamento, unâ proinde eademq; operâ ſolvuntur. Attingam ergo breviter.

3. Objiciunt *Tertio* poteſtatem civilem eſſe merè *temporalem*; non ergo pertingere ad *Conſcientiam* quæ

4. res eſt quædam *ſpiritualis*. *Quartò*, finem Legum Humanarum eſſe *pacem Reipublicæ externam*, non internam *Conſcientiæ*: ergo & Leges ipſas *exteriorem hominem* tantùm obligare, non item, quæ intus

eſt

eſt & latet, *Conſcientiam.* *Quintò*, Magiſtratum *ſcientias Judicare* non poſſe, ergo nec *Leges* eis ferre: cum ſit ejuſdem poteſtatis *Leges dare* & *ſecundùm Leges Judicare.* *Sextò*, Magiſtratum *Legem ferendo* non habere *intentionem obligandi Conſcientias* ſubditorum, ſed tantùm *obligandi* ad id præſtandum quod Lex imperat; quod ſi præſtetur, perinde eſſe ad utilitatem Reipublicæ ſive id ex *officii Conſcientiâ* fiat, ſive non: & *effectus actionum* ſat eſſe ſi commenſurentur *intentioni agentium*, nec ultra extendi debere. 5. 6.

XXXVIII. Reſpondeo: & primùm *univerſim.* His omnibus argumentis id tantùm effici, Leges humanas non obligare *directè & per ſe*, aut vi propriâ; quod nos ultro largimur: qui *Obligationem* non aliam aſſerimus, quàm quæ ipſis obvenit *ex conſequenti*, & virtute generalis *præcepti Divini* de præſtanda ſublimioribus poteſtatibus obedientiâ. Deinde ex hoc fundamento ad ſingulas Objectiones reſpondeo. Ad *Tertiam* dico, *Poteſtatem Civilem*, cùm ſit merè *Temporalis*, habere non poſſe *ex ſe*, & reſpectu *Objecti* circa quod propriè & immediate verſatur, *effectum ſpiritualem*: proinde nec inducere ex ſe *obligationem ſpiritualem*: poſſe tamen habere effectum ſpiritualem *ex conſequenti*, per derivationem à poteſtate ſuperioris alicujus cauſæ in cujus virtute operatur. Operatur autem *Magiſtratus*, quoties conceſſam ſibi divinitùs *Poteſtatem Legiſlativam* rite & debito modo exercet in *Virtute Dei* ipſius, & ex ejus *ordinatione*: qui & ipſe *Spiritus* eſt, & ut *ſpirituum Dominus* & pater, imperium habet in *ſpiritus hominum.*

XXXIX. Ad *Quartam* dico; Etſi *pax* communitatis ſit *res externa*, internam tamen conſcientiam obligari ad eam omnibus modis licitis & honeſtis pro virili procurandam & conſervandam: Eò quòd præcepit nobis Deus, *Conſcientiæ Dominus*, ut

pacem, cùm privatam, tùm multò adhuc magis publicam *diligamus* & *ſectemur*. Nec inconvenit, *conſcientiam*, etſi ſit *internum* quid, obligari ad *rem externam*: ſiquidem conſurgit *obligatio* Conſcientiæ, non ex *Naturâ* vel aliquâ conditione *rei* ſive *objecti* in quod fertur, ſed ex *voluntate* ejus qui habet *jus obligandi*, i. e. unius Dei.

XL. Ad *Quintam* dico, Poteſtatem νομοθετικὴν & κριτικὴν, *Legiſlativam* ſc. & *Judiciariam*, eidem perſonæ competere *originaliter*; nempe τῷ ὑφ' ἑαυτὸν, ei qui *ſupremam* habet in *ſubditos* juriſdictionem: poſſe tamen *diſpenſativè*, ex voluntate ſupremi Magiſtratus, ab aliis perſonis adminiſtrari, vel utramvis vel etiam utramque prout ipſi collubitum eſt. Deus ergo, etſi ſolus habeat in Conſcientias creaturæ *poteſtatem* αὐτοκρατορικὴν, tum *Leges ferendi*, tum *judicandi*, juræ originali, proprio & abſoluto: *diſpenſationem* tamen utriuſque poteſtatis poteſt ipſe aut alteri *delegare*, aut ſibi *reſervare*, pro beneplacito ſuo. Proinde non eſſet hac ex parte abſurdum, ſiquis concederet Deum Magiſtratui *poteſtatem obligandi conſcientias* quadantenus delegaſſe, *judiciarum* verò in eas poteſtatem ſibi integram reſervaſſe. Sed nulla nos cogit neceſſitas, ut hoc concedamus, aut locutione utamur, quæ ſit leni interpretatione juvanda. Neq; enim illud dicimus, Deum dediſſe Magiſtratui *poteſtatem obligandi* legibus ſuis ſubditorum Conſcientias: ſed hoc potiùs (quod eſt aliquantò cautius & commodius loquendi genus,) Deum dediſſe Magiſtratui *poteſtatem leges ferendi*, quæ (ex ſolâ tamen authoritate ipſius Dei) obligent ſubditorum Conſcientias. Non enim, propriè loquendo, *Magiſtratus obligat* conſcientiam ad parendum *Legi*, ſed *Deus obligat* conſcientiam ad parendum *Magiſtratui*.

XLI. Et per hoc patet reſponſio ad *ultimam objectionem*.

objectionem. Concedo quidem *effectus actionum* non debere extendi ultra *intentionem agentium.* Ubi tamen ſunt plura *agentia ſubordinata,* nihil impedit effectum actionis extendi ultra *intentionem inferioris agentis,* dummodo non excedat *intentionem agentis principalis.* Sicut in generatione monſtri, (ut ex *Ariſtotele* pueri didicimus) effectus qui eſt productio monſtri, eſt *præter intentionem ſecundæ cauſæ,* ſive naturæ naturatæ (ut loquuntur;) hoc eſt, *generantis:* ſed non eſt *præter intentionem primæ cauſæ,* ſive Naturæ naturantis; hoc eſt, *Omnipotentis Dei.* Licèt ergo Magiſtratus ferendo Legem nullam habeat *explicitam intentionem obligandi* conſcientias; attamen inſtituendo Legem inſtituit id, quod ex intentione & *ordinatione Dei* habet *implicitam* & ſibi neceſſariò conjunctam *vim obligandi.* Atque hæc dicta ſunto de *obligatione Legum Humanarum* in generali. Ad quæſtiones, ſive *Caſus dubios* particulares progrediar, (ſi Deus permiſerit & per ambiguam valetudinem licuerit,) ſexâ feriâ proximâ.

PRÆ-

PRÆLECTIO SEXTA.

De Obligatione Legum Humanarum ex parte Cauſæ Materialis.

PROV. VIII. 15.

Per me Reges regnant, & Legum conditores juſta decernunt.

I. QUÆ de *Legum Humanarum obligatione* dicenda propoſui, ad duas quæſtiones generales, velut capita, revocavi. Alteram, *An Leges Humanæ obligent ſubditorum Conſcientias?* de quâ quid mihi ſentiendum videbatur, ſuperiore prælectione expoſui: Alteram *Quatenus obligent?* Quò pertinere dixi plerorumque *Caſuum* & *Dubiorum* quæ in hac materiâ occurrunt, deciſionem. Quæ, quoniam nec pauca ſunt, nec unius generis; ad vitandam rerum confuſionem, & ut vobis aliquis qualiſcunq; *dicendorum ordo* & ratio conſtet: non ab re fore judico, totius inſtitutæ tractationis rudem quendam σχιαπερὸν & *diagraphen*, ὡς ἐν τύπῳ vobis ob oculos proponere. Quod autem in prioribus illis meis de *Juramenti obligatione* exercitationibus factum plerique veſtrum meminiſtis, idem mihi nunc denuò imprimis cenſeo faciendum: ut ſc.

quæ

quæ ad *quatuor cauſarum genera* commodè referri poſſe exiſtimem, eò reducantur ſingula. Sed quoniam reſtare video adhuc nonnulla, quæ iſtis finibus non poſſunt ita facilè concludi: ſunt & illis ſuæ quoque claſſes aſſignandæ. Eæque potiſſimùm duæ: de *Perſonis* quæ iſtiuſmodi Legum obligationi ſubjacent, altera; altera de collatione *virtutis obligatoriæ* quæ *Legibus humanis* ineſt cum ea quæ oritur ex *Conſtientiæ Judicio*, ex *Voto*, *Juramento*, *Promiſſione*, vel *Contractu*, ex *Scandali* lege, aut ſiquid aliud ſit aliunde *obligatorium*, quoties repugnare videntur invicem iſtæ *obligationes*, utra ſcilicet utri cedere debeat. Tertia enim claſſis ut addatur, propter *Legum ſpecies* quaſdam, quæ videntur continere in ſe aliquid ſingulare, (quales ſunt *Leges Eccleſiaſticæ*, *Leges* quæ *Pœnales* dicuntur, *Collegiorum* & minorum Societatum localia *Statuta*, *Privilegia*, &c.) non erit, fortaſſe admodum neceſſarium: cum poſſint iſta ferè ab aliquod è *quatuor Cauſarum generibus* aliquo modo reduci; ſi non ita oppoſitè, ut iſtarum rerum curioſis ſatisfiat, at quantum ſufficit inſtituto noſtro, qui dum *quid rerum agitur* auditores intelligant, de *methodo* non ultrà laborandum ſemper exiſtimavimus. Agendum itaque (ſi Deus ad ea quæ propoſui perficienda vitam, valetudinem, opportunitatem conceſſerit) primo loco de *Legum obligatione* quoad 4. *Cauſarum genera*; proximo, de *perſonis* quæ ad Leges obſervandas obligantur; noviſſimo, de *obligationum* invicem pugnantium *comparatione*: Præmiſſis tantùm unâ & altera diſtinctione, quæ in toto hoc negotio permagni erunt uſus.

II. Sciendum ergo *primò*, quum ſit ad *ordinis politici* finem in iis quæ præſunt *duplex poteſtas* neceſſaria; *Directiva* ſc. ut ſubditi quæ ſibi facienda ſint intelligant, & *Coercitiva* (ſic enim potiùs dicendum ex Analogiæ ratione quàm *Coerciva*) ſive

Coactiva,

Coactiva, ut ad imperata facienda, si ultrò nolint, compellantur: (quarum utraque in *Legibus* ita continetur, ut illa in *præceptionibus* maximè, hæc in *pœnarum sanctione* cernatur; exurgere ex duplici illâ *prælati potestate*, duplex etiam, quod utrique potestati respondeat, *subditi debitum*; ὑπακολὼ sc. & ὑποταγὼ. Debitum *Obedientiæ*, respectu potentiæ *directivæ*, & debitum *Subjectionis*, respectu potentiæ *coercitivæ*. Subjectionem hic intelligo propriè dictam; nempe *generis* appellatione, ut aliàs sæpè fit, ad unam certam *speciem* restrictâ: Nam & *Obedientia* species est *Subjectionis*, latè sumptæ. Utrumque hoc debitum simul complexus est Apostolus, *Heb.* 12. 17. & duabus illis vocibus significavit, πείθεσθε καὶ ὑπείκετε. *Obtemperate præpositis vestris, & subditi estote.* Quarum illa [πείθεσθε] ad debitum pertinet *Obedientiæ*, sive *faciendi* quod à legitimo superiore *præcipitur*: hæc [ὑπείκετε] ad debitum *Subjectionis*, sive *patiendi* quod ab illo *infligitur*. Porrò ut ex *dupliii potestate duplex* oritur *debitum*: sic ex *duplici debito duplex* oritur *obligatio*. Nam & omne *debitum* trahit *obligationem*: & omnis *obligatio* supponit *debitum*. Est ergo *obligationis* humanæ legis genus unum, quo tenentur subditi *parere præceptioni* ipsius Legis; alterum, quo *subesse* tenentur *potestati* ipsius Legislatoris. Illa *obligatio* ad ὑπακολὼ est, hoc est, ad *obedientiam activam*: ista ad ὑποταγὼ, sive ad *obedientiam* quam vocant *passivam*; nos *subjectionem* dicere maluimus.

III. Jam si quæratur. Quatenus *Leges Humanæ* obligent conscientias subditorum? Dicendum *primò*, *Leges* omnes ab habente legitimam potestatem latas *obligare* utcunque ad ὑποταγὼ, ad *subjectionem*: ita ut subdito non liceat supremæ potestati *vi & armis resistere*, sive is justa præceperit sive injusta. Perpetua hæc fuit mens & praxis

Christianorum

Christianorum in primis Ecclesiæ seculis, sub gravissimâ hostium Christiani nominis tyrannide degentium; idque (ut *Naturæ* ductum interim taceam & *rectæ rationis* lumen,) ex apertissima utriusque summi *Apostoli doctrinâ*. Sic *Petrus* circumcisionis Apostolus *Judæos*, sic Gentium doctor *Paulus* suos *Gentiles* sedulò instituit. Ille 1 *Pet.* 2. Ubi *servis-familiâs* præcipit *dominis suis* ὑποτάσσεσθαι *non solùm bonis & æquis, sed & sævioribus* illis, qui plagas ipsis nihil tale commeritis inferrent. Hic *Rom.* 13. Ubi *subjectionis* necessitatem pluribus urget, *resistendi* verò licentiam, quocunque in casu, quocunque sub prætextu, nemini concedit. Dicendum *secundò*; *subjectione*, utut simpliciter necessariâ, non tamen satisfieri officio, nisi & *obediatur* legis imperio, ubi id sine peccato fieri potest: & proinde subditum & ad ὑπακοὴν obligari in conscientia in rebus omnibus licitis & honestis. Hinc toties ab Apostolo disertim inculcatur illud ὑπακούετε, *Eph.* 6. *Col.* 3. & alibi. Dicendum *tertiò*, ubi observari non potest *Legis* præceptio sine peccato, *subditum*, si patienter se *subjecerit* potestati *Legislatoris*, officio suo & debito fecisse satis; nec obligari in conscientia *ad faciendum* quod *Lex* præcipit: imò obligari *ad non faciendum*, quum ad illicita nulla possit esse obligatio. Semper igitur necesse est *subjici*, [ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι] non semper necesse est *obedire*.

2.

3.

IV. Porrò, quum utrumq; certum sit, tum *Conscientias* hominum *liberas* & esse, & esse debere, (*a*) *libertati* nulla potestas humana præjudicare aut possit aut debeat; tum etiam *obligationem* quoddam *vinculum* esse, & *necessitatem* aliquam inducere, quæ videtur cum justâ *libertate* pugnare, (neque enim aut omninò *liber* est, qui *vinctus* est; aut *ad utrumlibet liber*, qui ad alterutrum *necessitate* aliquâ arctatur:) ut liquidò constet consistere posse cum

(a) *Servitus in totum hominem non descendit.* Sen. 2. de benef. 20.

cum juſta *Conſcientiarum libertate* hanc de qua nunc agimus *Conſcientiarum obligationem*, neceſſariò nobis adhibenda eſt altera adhuc diſtinctio: Scilicet *præceptionem Legis humanæ* poſſe ſumi dupliciter: vel *formaliter*, pro ipſo actu præcipiendi; vel *materialiter* pro re præcepta. Legiſlator ergo ſi intenderet *obligationem* ſive parendi *neceſſitatem*, quam ſubdito imponit, à *præceptione* ſuæ legis *materialiter* acceptâ deducere; hoc eſt, à neceſſitate ipſius *rei præceptæ*, quæ tamen in rei veritate ante *legem* illam latam non eſſet *neceſſaria*: Vim ſanè faceret ipſo facto *Conſcientiæ ſubditi*, quæ ipſius *libertati* adverſaretur. Quod ſi *obligationem* eam non aliunde ducat, quàm à *præceptione* ſuæ legis *formaliter* acceptâ, hoc eſt, à ſua *præcipientis* legitima authoritate, (*rei* ipſius *præceptæ* morali ἀδιαφορίᾳ in medio interim relictâ, & in eodem ſtatu quo ante legem latam fuerat permanente:) etſi *obligatio* ſequatur, quæ parendi *neceſſitatem* conſcientiæ imponat, illæſa tamen & integra manet interna *Conſcientiæ libertas*.

V. Exemplo res, ſi cui obſcura videatur, clarior evadet. Lege civili latâ, *nequis carnes totâ Quadrageſimâ comederet*: ſi Legiſlator in *proœmio* vel *corpore* ipſius Legis alicubi ſignificaret, hoc ſe propterea ſubditis imperare, quòd *impium* ſit aut *illicitum* eo tempore carnibus veſci; eſſet hoc quidem ſubditorum *conſcientiis* laqueum injicere, earumq; *libertatem*, quantùm in ipſo eſſet, labefactare. Quod ſi expreſsè ſignificaret *Legiſlator*, ſe de re aliàs & *in ſe liberâ*, ad Reipublicæ aliquam commoditatem ſic ſtatuiſſe, aut ut inde populus Chriſtianus ad veteris Eccleſiæ exemplum occaſionem caperet *aſceticæ diſciplinæ* utcunque exercendæ; vel ſi ex verbis Legis aut alicunde conſtare poſſet, *Legiſlatorem* eâ lege non intendiſſe aliquam *neceſſitatis* opinionem *rei ipſi imperatæ* affigere: nulla ſubditorum

ſubditorum *Conſcientiæ*, ejúſve *libertati*, hoc pacto fieret injuria. Longè enim alia res eſt, cum quid propterea à Magiſtratu *præcipitur*, quòd putetur eſſe *neceſſarium*; aut *prohibetur*, quia putatur eſſe *illicitum*; alia, cum quid tum demum incipit haberi *neceſſarium*, poſtquam eſt à Magiſtratu *præceptum*; aut *illicitum*, quia eſt ab eo *prohibitum*. *Prior* illa *neceſſitas*, quæ ſe habet *antecedenter* ad Legem, & ab ea ſupponitur, ut ejus *cauſa* aliqua *conſcientiæ libertati* repugnat: at *poſterior* iſta, quæ *conſequenter* ſe habet ad legem, & ab ea oritur ut *effectus* ejus, non repugnat. Cujus diſcriminis ratio eſt; quòd *neceſſitas* illa *antecedens* quam lex ſupponit, neceſſario requirit aſſenſum aliquem *judicii practici*: ad *neceſſitatem* autem *conſequentem* quæ ex lege oritur ſufficit conſenſus *voluntatis* ad faciendum id *opus extremum* quod lege præcipitur. *Actus* autem *voluntatis* non poteſt *libertati conſcientiæ* præjudicare, ſicut præjudicat *actus judicii*: quia *voluntatis actus* ſequitur conſcientiæ *dictamen*, ut *effectus* ſequitur ſuam *cauſam*; *actus* verò *judicii* præcedit illud dictamen, ut *cauſa* præcedit ſuum *effectum*.

VI. His diſtinctionibus præmiſſis, ad *Dubia* pergo: ubi primo loco illa occurrunt, quæ ad *Materialem cauſam* pertinent, hoc tempore ſola diſcutienda. *Dubium* itaque *primum* eſto de materia *Impoſſibili*. De qua dico *primò*, Legem de re prorſus *impoſſibili* ferri non debere: ſi feratur; tyrannicam eſſe, & de jure nullam, nec quenquam obligare in conſcientia. Ratio *prima*: quia leges feruntur de *actibus* ut ab homine *agendis*, qui eſt *liberum agens*: *libertas* autem dicit *poteſtatem ad utrumlibet*: ſed in rebus *Impoſſibilibus* non eſt libera *poteſtas ad utrumlibet*, ut per ſe patet. 1.

Ratio *ſecunda*. Nemo poteſt jure *obligari* ad id faciendum, cujus *omiſſio* non poteſt ei imputari *ad* 2.

culpam

culpam, nec debet ei imputari *ad pœnam* ; (omnis enim *obligatio* aut ad *culpam* eſt, aut ad *pœnam*, vel etiam utramque :) ſed *rei impoſſibilis omiſſio* non poteſt alicui imputari an *culpam*, nec debet alicui imputari ad *pœnam* : ergo, &c. Sed quòd *rei impoſſibilis* nulla poſſit eſſe obligatio, (ſive ea ſit ex *naturâ rei*, ſive ex *circumſtantiis*, ſive alio quocunque modo *impoſſibilis*) eſt à me jamdudum ex hoc loco ſatis confirmatum, cum de (*a*) *Juramenti obligatione* diſſerui ; nec opus eſt repetitu.

(*a*) Prælect. 2. Sect. 12.

VII. Dico *ſecundò*, Legem de re pleriſque *poſſibili*, ſed quæ videtur multis, aut paucis aut uni fortè alteríve *impoſſibilis* futura, poſſe quidem ſi ſit ex uſu Reipublicæ licitè ferri ; non tamen niſi admodum gravis ſubſit cauſa, & poſtulet manifeſta *neceſſitas* : latam verò, omnes eos *obligare* qui eam ſervare poſſunt, reliquos autem *non obligare*. Ut ſi *tributum grande* in neceſſarios Reipublicæ uſus imperetur, cui ſolvendo aliqui *ſubditorum* non ſint pares : qui pauperiores ſunt quàm ut ſolvere poſſint ſummam lege imperatam, non obligari in conſcientia ad id faciendum quod ab ipſis fieri non poteſt, ex jam dictâ *hypotheſi* certum eſt. Obligantur tamen apud eos qui præſunt, tenuitatem ſuam *apertè*, ſed *ſincerè* id & ſine mendacio, profiteri : & niſi poſſint ab iis aut omnimodam à lege *exemptionem*, aut aliquotæ ſaltem ſummæ imperatæ partis *remiſſionem* mereri, quantum poſſunt conferre in publicum. Quia qui non poteſt quod debet, (*a*) *debet* tamen quod poteſt.

(*b*) Μηδὲ τὸ ὅτι τῆς ἀξίας λείπει, τὸ πᾶν ἐλλίπῃς. Nazianz. Orat. 9. *Debeone omittere quod poſſum, quoniam quod debeo minime poſſum ?* Bernard. Epiſt. 175.

VIII. *Dubium ſecundum.* De re lege imperata, non *impoſſibili*, ſed valde tamen gravi & *oneroſa*, & quam ſubditus præſtare non poteſt ſine ſummo ſuo incommodo, damno, vitæ diſcrimine, vel totius rei familiaris ruina. *Dico primò*, Legiſlatorem ſi prævideat hoc futurum, debere aliqua *cautione* in ipſa *lege ferenda*, quàm commode fieri poteſt, providere

I.

providere huic malo aliquod remedium. Id si non possit ita commodè fieri in ipsa *Legis formula*, (ne vafris hominibus, in ejusmodi occasiones plus satis attentis, aperiatur isto pacto rimula aliqua quà evadant, & *vim legis* eludant:) illud saltem, quantum in ipso est, procurare debere, ut in *lege* (*a*) *exequenda* aliquis modus adhibeatur, ne *lex* aliàs *utilis* & *necessaria* honesto cuiquam civi *fraudi* vel *nocumento* sit. Dico *secundò*, subditum eo quo jam supponimus modo aggravatum, teneri in conscientia *legi obedire*, etiam cum ruina totius rei familiaris, si *boni publici* ratio aliqua evidens & necessaria id postulet. Ut si *lex* feratur, exercitu hostili regnum invadente, ut in agris *segetes* omnes per aliquot milliarium à littore spatium devastentur; omne *frumentum* in horreis & apothecis, quod non posset aliò deportari, exuratur; *ædes suburbanæ* diruantur; *prata* immissis fluminibus submergantur: obligatur omnino unusquisque civium ei *legi* parere, atque imperata libenter & alacriter facere, ut cum jactura *rei privatæ* redimat *salutem publicam*. Idque non ea solùm ratione, quod certum sit, prodita hostibus (intempestiva frugalitate) *patria*, calamitatem in *privatos quosque cives* propediem emanaturam: sed ex *officii* quoque *conscientia* vel maximè, quod sit omni viro bono *bonum publicum* privato anteferendum. Dico *tertiò*, subditum, nisi insignis aliqua appareat *necessitas*, vel publici periculi *metus*, ordinariè non teneri *valde oneroſæ legi* parere, cum certà rei domesticæ ruina, aut capitis periculo: Teneri tamen, ut antè generatim dictum, (quod & in omnibus ferè casibus observandam moneo, ne sit necesse id ipsum multoties repetere,) quicquid sibi *injuriæ* vel *contumeliæ* à sublimioribus potestatibus illatum fuerit, id *æquo animo perpeti*, nec eis ullatenus *resistere*.

(*a*) Χρὴ τὸς νόμους μὲν πιθεσθαι ὡς ἄρχοντας, πραΰτερος δὲ κολάζειν ἢ ὡς ἐκεῖνοι κελεύσιν. Isæus ap. Stob. λογ. μς.

2.

3.

M IX. *Dubium*

IX. *Dubium Tertium*, de re *Necessaria*. Si Lex Humana aliquid *præcipiat*, quod fuit antè *necessarium* & Lege Dei præceptum; aut *prohibeat*, quod fuit ante *illicitum*, & lege Dei prohibitum: quæ
1. sit *Obligatio*? Respondeo breviter, subditum illâ *lege* simpliciter obligari. Nam *primò*, obligatio quæ præfuit vi *Legis Dei* non impedit effectum *Legis Humanæ*, excludendo *obligationem novam*: quum possit quis ad idem officium *pluribus vinculis* obligari, ut superiore lectione satis ostendimus.
3. Cui rationi & illa adjicienda est *secundò*, *Legem humanam* addere plerunque aliquid *Legi Divinæ*: determiando sc. actum (quoad substantiam suam, *Lege Dei* imperatum, proinde & *necessarium*,) quoad *modum*, *quantitatem*, aut aliam sui *circumstantiam*, quæ fuit antè *libera*; vel etiam adjiciendo *Legi Divinæ* prohibenti *rem illicitam* determinationem aliquam, quoad *gradum criminis*, vel *pœnæ genus*, ejusve mensuram, aliâque ejusmodi. Exempli gratia, *Cœtus publicos* ad officia sacri cultus peragenda haberi, Divini juris est: at quibus *horis*, quo *loco*, populo sit conveniendum; qua *verborum formâ*, *quo situ corporis* in singulis sacrorum officiorum partibus sit utendum, cæteraque similia, *constitutionibus humanis* definienda restant. Sic ne *furtum* fiat, *Lex Divina* prohibet: sed quod *furti* genus quo *supplicii* genere sit puniendum, à *Lege Humana* est. Habet utique ex hac *determinatione* rei generalis & *Lege Dei* indeterminatæ *Lex Humana*, quod subditi conscientiæ inducere possit *novam obligationem*, ab illa priore obligatione non modò *numero* diversam & ratione *termini*, in quantum aliunde pendet, sed *specie* quoque diversam, & ratione *materiæ*, qui versatur circa aliud objectum. *Prior* enim illa obligatio, quæ à *Lege Dei* oritur, est ad rem ipsam quoad *substantiam*, hæc *posterior*, quam superinducunt *Leges Humanæ*, ad rei

rei *modum* eſt, aut aliquam ejus *circumſtantiam*.

X. *Dubium Quartum*, de re *turpi* & *illicitâ*, quod eſt ſanè magni momenti dubium, & multos caſus continet: quia omnes ferè conditiones, quæ ad legem ritè conſtituendam requiruntur, ad unam (*a*) *Juſtitiam* reducuntur. Non ab eam duntaxat rationem, quod *univerſalis Juſtitia* (*b*) συλλήβδην πᾶσ' ἀρετ' ἔξι, & univerſas virtutes ſuo ambitu complectatur: ſed ob id etiam præſertim, quòd *Juſtitia particularis*, & ſpeciatim illa quæ *Legalis Juſtitia* dici ſolet, præ reliquis virtutibus omnibus, præcipuum ſit & quaſi unicum *Rerumpublicarum* & omnium humanarum ſocietatum columen. Circa hoc dubium quæritur *primò*, *An propter utilitatem publicam ferri debeat lex injuſta?* Dicitur in ea fuiſſe ſententia *Nic. Machiavellus*, ut diceret Legum debitam *materiam* eſſe eam, ſive *juſtam* ſive *injuſtam*, quæ *ſtatui politico* conſervando augendóque eſſet commodiſſima. Quum enim *poteſtatis civilis* (ex ipſius ſententia) finis ſit *ſui conſervatio*, & imperii *amplitudo*; nec poſſit ea poteſtas ſtrenuè *conſervari*, multò autem minùs *proferri* imperium, ſi leges omnes, omnia Principum conſilia, ad exactam *juſtitiæ* & *honeſti* normam eſſent exigenda: eorum qui præſunt intereſſe videtur, ita inflecti nonnunquam in alteram partem honeſti regulam, ut *utilitati publicæ* poſſit inſervire. *Finem* enim in omni re, optimam eſſe *menſuram mediorum*. Utut ſit de *Machiavello*, fuit illa certè ſententia magni nominis olim apud *Lacones* viri, qui palàm id eſſe *honeſtum* pronunciavit quod eſſet *Spartæ utile*. Affertur firmandæ huic ſententiæ dictum illud *Horatianum*. (*c*) *Ipſa utilitas juſti propè mater & æqui*: Exemplum etiam *Turcarum*, quòd quàm ipſis ſalutare fuerit res ipſa comprobavit, atque eventus; qui hoc nixi principio Imperii ſui fines longè latéque per *Aſiam*,

(*a*) Πάντα τὰ νομιμὰ, ἔξι πώς δίκαια. Ariſtot. 5. Ethic. 3.

(*b*) Theognis.

(*c*) Satyr. 3

Africam, *Europam*, feliciſſimè produxerunt. Quo peſſimo principio niſi reipsâ niterentur qui tamen ſe profitentur *maximè* (penè dixeram *ſolos Chriſtianos*) & purioris Religionis inſtauratores audire geſtiunt; ſub tot *ſacrilegiis*, *perjuriis*, *ſeditionibus*, *bellis*, *tumultibus*, *tyrannide*, non ingemiſceret hodie paſſim *orbis Chriſtianus*.

XI. Sed contrà. Non debent *principes terræ* uti eâ poteſtate quam à Deo acceperunt contra ipſius *voluntatem*, aut aliorſum quam ipſe intendit. Neque enim tam data eſt illis ea poteſtas ut *Dominis*, quam à Deo *credita* ut *adminiſtris*: [λειτουργοὶ θεοῦ & διάκονοι, *Rom.* 13. 4, 6.] *Credita* autem eo fine, ut *juſtitiam* colerent, non ut *tyrannidem* exercerent & injuſtè dominarentur. Quod vel ex propoſito textu manifeſtum eſt: *Per me Reges regnant, & Principes juſta decernunt*: acſi id demum eſſet *regnare*, & verè *principem agere*, quod juſtum ſit, hoc tantùm *decernere*. Quin & Prophetæ paſſim ſeveram Dei iram & vindictam proclamant adverſum *Reges* & *Principes*, qui (*a*) *iniqua decreta* ſtatuerant, & meditati erant (*b*) *iniquitatem* ſicut *Legem*. Neque verò eſt, quem hujus mundi *Politici* dicunt, poteſtatis civilis finis, *Imperii dilatatio*: ſed conſervatio populi *in pace & tranquillitate*, *cum omni pietate & honeſtate*, 1 Tim. 2. 2. Eſt autem *Juſtitia* publicæ pacis, ſiqua alia, conſervatrix optima. Ut enim *juſtitia fidei* pacem conſcientiæ internam, ita *juſtitia legalis* pacem Reipublicæ externam & parit & conſervat. (*c*) *Erit fructus juſtitiæ pax*, inquit Propheta: imò & Thebanus Vates, (*d*) φίλη ἀσυχία δίκας θυγατήρ. Neque *Horatiani* dicti ea mens eſt, quaſi cenſuiſſet merâ *utilitate* metiendum eſſe *honeſtum*, qui longe aliud ſpectavit eo verſu; nimirum *utilitatis publicæ* & communis boni intuitu adductos initio homines rudes adhuc & vagos, ut in

(*a*) Eſai. 10. 1.
(*b*) Pſal. 94. 20.
(*c*) Eſai 32. 17.
(*d*) Pindar.

in unum coirent, *ſocietates* colerent, juſtis *legibus* & *pœnis*, vim, ſcelera, injurias coercerent. Quæ denique à *Turcis* ducuntur (quos videtur Deus eo potiſſimum fine excitaſſe, ut eo quaſi *flagello* ſummam Chriſtianorum perfidiam aliáque peccata corrigeret,) aut aliàs à proſpero *rerum ſucceſſu* trahuntur in *malæ cauſæ* præſidium argumenta, *Alcoranum* magis ſapiunt ſpurci nebulonis, quàm puritatem *Evangelii* Servatoris Chriſti.

XII. *Quæſtio ſecunda*, Lex *injuſta*, etſi fieri non debuit, ſi tamen lata fuerit, an *Obliget Conſcientiam* ſubditi, ita ut eam teneatur obſervare? Multa enim quæ *fieri non debent*, *facta* tamen *valent*: & fieri poteſt, ut quod non potuit ſine peccato *præcipi*, poſſit tamen ſine peccato *præſtari*, ut in præcedentibus lectionibus abunde confirmavimus. Ratio dubitandi eſt, quia vera *obedientia* non eſt *diſputatrix*. In hoc enim propriè conſiſtit *obedientiæ* ratio, ut ſe quis alterius *voluntati* ſine aliqua diſceptatione ſubjiciat. *Nimis delicata eſt obedientia*, ut ſcitè *Bernardus*, *qua tranſit in genus cauſæ deliberativum.* Reſpondendum tamen breviter, ſubditi conſcientiam ejuſmodi lege non teneri: quæ fuit ſuperioris Prælectionis *Concluſio prima*, & ibi etiam pluribus confirmata. Et poteſt etiam, ſiquis adhuc plura deſideret, inde ulteriùs probari, quòd nulla *poteſtas inferior* poteſt obligare contra voluntatem *ſuperioris poteſtatis*, ergo quum ſit *Dei poteſtas* omi *humanâ poteſtate* ſuperior, non poteſt ulla cujuſcunque *hominis poteſtas* obligare contra *voluntatem Dei*, qui lege ſuâ prohibuit omnia prava & turpia. Unde *Auguſtinus*, *Legem non videri*, ait, *quæ juſta non fuerit.* Et per hanc rationem ſolvitur argumentum à ratione *obedientiæ* ductum, concedendo ſubditum debere ſe *voluntati ſuperioris* ſine diſceptatione ſubjicere; *Superioris* nempe *ſupremi*, in cujus voluntatem ultimatè re-

solvitur *obedientia* : non tamen *superioris subordinati*, si voluntatem ipsius voluntati supremi illius constet adversari. Et autem Deus (*a*) absolutè *summus Imperator* : cujus utique nuda voluntatis significatio sufficit ad inducendam *parendi obligationem* ; præsertim cum sit certissimum *voluntatem* ipsius non posse esse *injustam*. Paruit itaque *Abrahamus* Deo ea mandanti, quæ nisi præcepisset ipse Deus, videri potuissent non dura solùm & *iniqua*, sed & *impia* scelerisque plena. Scilicet ut patre, patriâ, cognatione relictis, in terram longinquam pariter & incertam, pauper, exul, hospes proficisceretur : imo ut *filii unigeniti*, in quo uno reposita essent non omnia modo solatia subsidiáque senectutis suæ , sed & spes omnis promissionum Dei, propriâ manu jugulum solveret, eúmq; aris impositum victimam offeret tam sæva imperanti Deo. Rectè ille quidem, & ut virum decuit, qui dici mereretur *fidelium pater*, & esset universo orbi inconcussæ fidei probatissimum exemplar ; qui se Dei dicto sine hæsitatione audientem præbuit. Ast *hominis* cujuscunque imperata, quum sit *errori* & *peccato* obnoxius omnis homo, possitque ejus voluntas esse prava, fas est, imo & ubi justa subest suspicandi causa, opus est, examini subjicere. Monitum illud Apostoli, 1 *Thess.* 5. 21. *Omnia probate : quod bonum est ratione* , ad *superiorum* jussa non minus idoneè, quàm ad *placita doctorum*, de quibus tamen peculiaris ibi sermo est, accommodare jure optimo poterit. Apage ergo κατακυριευόντων ὑπέρογκα illa. *Sic volo, sic jubeo.* Apage illam *Papicolarum* , cùm turpem *adulationem*, qui nefas ducunt cuivis homini *Jovis sui Laterani* effata quovis prætextu sollicitare : tùm *cæcam* illam *obedientiam* , quà voto sese obstringunt Religionem ingressi, superioribus sui ordinis in omnibus & singulis, *sine discretione* (sic enim loquuntur) obedire.

(a) *Quod jubet homo, prohibet Deus: & ego audiam hominem, surdus Deo?* Bernard. Epist. 7.

XIII. Quæ-

XIII. Quæritur *tertiò*, Liceátne ſaltem ſubdito *cedere jure ſuo* hac ex parte, & quamvis non *obligetur*, legi tamen iſtiuſmodi *ſponte ſuâ* parere? Reſpondeo, ne hoc quidem (*a*) licere: quia *Lex Dei* ſimpliciter obligat ad *non faciendum* aliquod *turpe*, vel *illicitum*. Injuſta ergo Lex, (*injuſtam* intellige eo ſenſu, in quo nunc loquimur, injuſtam *ex parte materiæ*) non poteſt *licitè ſervari*: quia non poteſt Deus *licitè offendi*. Quicquid enim *Legi Dei*, aut *Naturæ Lumine* notæ & cordibus inſcriptæ, aut in *verbo ſcripto* revelatæ, adverſatur, non eſt ob quodcunque vel *detrimentum* proprium, vel proximi *ſcandalum*, vel prælati ſive *gratiam* promerendam, ſive declinandum *odium*, viro Chriſtiano admittendum. *Da veniam, Imperator: tu carcerem, ille gehennam:* Sic olim veteres illi Chriſtiani. Sic ante eos Domini Jeſu Chriſti Apoſtoli, (*b*) *Oporteátne vobis magis obaudire quàm Deo, ipſi judicate*: & ante eos etiam Hebræi adoleſcentes. (*c*) *Notum ſit tibi Rex, quòd nolumus adorare imaginem auream quam tu erexiſti.*

(a) *Pura mala, ut nunquam juſtè juberi, ſic nec licitè poſſunt fieri.* Bernard. Epiſt. 7.

(b) Act. 4. 19

(c) Dan 3. 18.

XIV. Quæritur *quartò*, Quæ *Lex* ita *injuſta* cenſenda ſit, ut non ſolùm non obliget, ſed & ei parere non liceat? Reſpondeo, *Legem* poſſe eſſe *injuſtam* ex multiplici cauſa. *Primò*, ex parte *cauſæ Efficientis*: Si feratur à non habente legitimam poteſtatem. Et iſta eſt *injuſta*, ob defectum *juſtitiæ commutativæ*: quia plus ſibi aſſumit *lator*, quàm debet, aut ei ex æquo convenit. Propterea nec ſubditum *obligat* ad obediendum: poteſt tamen ſubditus, ſi ipſi videbitur expedire, nec aliunde impediatur, *cedere jure ſuo*, & legi obedire. *Secundò*, ex parte *cauſæ Finalis*: Si non tendat in *bonum publicum*, nec conſervet jura communitati debita. Iſta eſt *injuſta*, ob defectum *Juſtitiæ* quam *Legalem* vocant, quæ ſemper intendit *bonum commune*, & ne quid Reſpublica detrimenti capiat.

1.

2.

Sed enim *injusta* ut sit, *obligat* tamen subditum quia *subditus* non est legitimus & idoneus judex *Justitiæ Legalis*. Et si ex ipsius *obedientia* sequatur aliquid quod sit Reipublicæ incommodum vel noxium, non est *id (a) ei* imputandum, qui quod suarum erat partium ritè obivit; sed *prælato*, cui ex officio incumbit *boni publici* procuratio. *Tertiò*, ex parte *causæ Formalis*: Si Lex onera & favores, præmia & pœnas iniquâ proportione, & non pro civium merito dispenset. Ista est *injusta*, ob de-
3. fectum *Justitiæ distributivæ*: quæ omnia jubet ex æquo singulis, prout quisque commeritus est, tribuere. Est ista etiam quantumvis *injusta*, *obligat* tamen; pariter ut illa quam proximè dixi: idque ob eandem rationem, Quia sc. istarum rerum dispensatio ad *subditi* officium non spectat, sed *præ-*
4. *lati*. *Quartò*, Ex parte *causæ Materialis* de quâ nunc agimus: si lex jubeat rem turpem, inhonestam, vel quovismodo illicitam. Ista *injusta* est ob defectum *Justitiæ* quæ dicitur *universalis*, quæ debitam rectitudinem in omni actione requirit. Hæc sola tam non obligat subditum *ad obediendum*, ut omninò obliget *ad non obediendum*.

(a) Οὔτι ὔμμες υπάτιοι ἀλλ' Ἀγαμέμνων Ὀσσφοι προΐει. Homer. Iliad, α.

XV. Quæritur *quintò*, Quænam *justitia* requiratur, vel quanta sufficiat, ad hoc, ut *Lex* aliqua dicatur *justa*, & censeri debeat *obligatoria*? Pro
1. responsione *dico Primò*, non necessariò requiri, ut id quod lege imperatur sit *justum positivè*, quod Philosophi honestum dicunt; hoc est, ut sit actus alicujus *virtutis*: sed sufficere si sit *justum negativè*; id est, non injustum vel turpe, quales sunt actus omnium *vitiorum*. Aliàs non possent ferri leges de rebus *mediis* & *adiaphoris*: quæ tamen, ut mox patebit, sunt *materia legum* aptissima. Dico
2. *secundò*, dato quòd *Lex* aliqua sit *injusta* ex parte causæ vel *efficientis*, vel *finalis*, vel *formalis*, aliquo eorum quo jam novissimè dictum est modorum:

rum : ſi tamen nullus ſit *juſtitiæ* defectus ex parte *Cauſæ Materialis*, id eſt, ſi actus ex vi & imperio Legis à ſubdito exercendus talis ſit, ut poſſit ab eo præſtari ſine aliquo ſuo peccato ; ſufficere iſtiuſmodi *juſtitiam* ad inducendam *obligationem*.

XVI. Cæterùm ne *ſubditus*, quò ſe licentiùs vinculo *Legis* ſubduceret, *inobedientiæ* ſuæ ſcrupulum aliquem prætexeret, (quo paralogiſmo mirum quantum ſe facilè patiuntur decipi plurima hominum turba :) videri ſibi nimirum *Legem iniquam*, & cui bonâ cum conſcientiâ obedire non poſſit, ac proinde nec debeat. (Hoc enim eſſet, inquiunt, *dubitante conſcientiâ* obedire : quod autem fit *dubitante conſcientiâ* ſine peccato fieri nequit, docente Apoſtolo, *Rom.* 14. 23. Omne *quod non ex fide eſt peccatum eſſe:*) neceſſe eſt ut ulteriùs quæratur, & *Sextò*, Quæ continuo quòd *Lex* aliqua ſit *injuſta*, requiratur ad hoc, ut *ſubditus* poſſit eſſe ſecurus in conſcientia, ſe eâ lege *non teneri*. Pro reſponſione dico *Primò*, ſi Lex manifeſtè 1.
& *notoriè injuſta*, certum eſſe poſſe ſubditum, ſe eâ lege non obligari. Quod idem dicendum eſt, ſi vel *morali certitudine*, (poſt adhibitam in veritate diſquirendâ debitam diligentiam,) judicet eam eſſe ſimpliciter *injuſtam*. Dico *Secundò*, ſi ex er- 2.
rore aliquo judicii obfirmato, & quem non ſit facile deponere, exiſtimet legem eſſe *injuſtam*, cùm non ſit ; obligationem tamen legis manere, errore illo mentis non obſtante, ita ut peccati non ſit immunis, ſi non obediat ; graviùs tamen peccaturum, ſi errore illo nondum depoſito obediret. De quo *Caſu*, cum ad collationem utriuſq; obligationis deventum erit, (ſi Deo permittente eò perveniatur,) opportunior erit diſputandi locus. Dico *Tertiò*, ſi ex levi aliquo injecto *ſcrupulo* aut *ob-* 3.
jectiunculâ ſuſpiceretur tantùm legem fortè eſſe *injuſtam*;

juſtam; contemnendum eſſe ejuſmodi *ſcrupulum*, & omninò Legi parendum: à quâ parendi neceſſitate fruſtrà fuerit, quiſquis ſe *teneræ conſcientiæ* obtentu ſatis excuſatum iri exiſtimaverit.

4. XVIII. Dico *Quartò*, (quod utinam ſatis attenderent, quibus craſſam ſuam inobedientiam *teneræ conſcientiæ* prætextu tueri mos eſt,) ſi, ob apparentes utrinque *rationes probabiles*, neſciat ſubditus nec facilè apud ſe ſtatuere poſſit, juſtáne ſit Lex an-ſecus, ita ut mens quaſi in *æquilibrio* pendula hæreat, *incerta* utrò ſe potiùs inclinare debeat; *obligare* in eo caſu ſubditum ad actualiter *obediendum*, ita ut peccet, ſi non obediat; ſi obediat,

1. non peccet. *Ratio prima*, Quia ex regulâ juris, *In dubiis potior eſt conditio poſſidentis.* Ergo ubi de jure lis eſt inter *Legiſlatorem* & *Civem*; niſi occurrat ratio aliqua idonea in contrarium, ſemper præſumendum eſt *pro Legiſlatore*, ut qui eſt *in poſſeſſione juris*, contra civem: ut autem ſit aliqua ſatis idonea ratio in contrarium, fieri non poteſt in caſu propoſito, quia eſſet *contra hypotheſin*; ſupponimus enim, aliàs *æquo* inter eos *jure* contendi.

2. *Ratio ſecunda*, ex aliâ iridem juris regulâ, *Quia in re dubia tutior pars eſt eligenda.* Et omninò tutius eſt dubitante conſcientiâ *obedire*, quàm dubitante conſcientiâ *non obedire*: quia tutius eſt in honore ſuperioribus exhibenda *excedere* quem debeas modum quàm ab eo *deficere*.

3. *Ratio Tertia*, ex eadem etiam regulâ, quia generaliter tutius eſt, ut quis ſe *obligatum* judicet qui *liber* eſt, quàm ut *liberum* ſe credat, cum ſit reverâ *obligatus*. Cùm enim ex innata cordis humani pravitate, à *nimiâ audaciâ* ſæpiùs quàm à *nimio metu* peccetur; atq; ad *carnis licentiam* procliviores quàm par eſt, & ad *ferendum jugum* minus patientes ſimus omnes: ni firmo animi propoſito nobis ante ſteterit, legibus quæ non ſunt evidenter *injuſtæ* parendum eſſe,

eſſe, ſuggeret nobis ſubinde *prudentia carnis*, accedente etiam ſerpentis aſtu, eas *excuſationes*, quæ nos ab officio hac in parte præſtando ſæpiſſimè impediant. Et hæc de *dubio quarto*.

XVIII. Sequitur *Quintum*, *de Lege Permiſſivâ mali*: *An ſit licita, & quatenus?* Et an & quatenus *obligatoria*? Ubi imprimis obſervandum eſt, *Lege* permitti poſſe rem malam tripliciter: *privativè*, ſcilicet, *negativè* & *poſitivè*. *Privativè permitti*, idem eſt quo à Legiſlatore *prætermitti*, ſic omnia illa *permittuntur*, de quibus vel prohibendis vel puniendis jura nihil ſtatuunt. *Negativè permittitur id*, cujus exercitium jura certis limitibus definiunt, intra quos qui ſe continuerint extra noxam ſunt, qui verò eos exceſſerint ſunt lege puniendi: Sic *uſuram* exerceri permittunt plerarumque nationum jura. *Poſitivè id permittitur*, cujus, ſub certâ tributi cujuſdam penſione, exercitium *toleratur*. Sic Romæ permittuntur *meretricum proſtibula*. 1. 2. 3.

XIX. Hac diſtinctione præmiſsâ. Dico *Primò*, *Privativè* multa mala in omnibus Rebuſpublicis neceſſario *tolerari*: Impoſſibile enim eſt ut ad omnes ſpecies *actuum vitioſorum* jura ſe extendant, aut ut omne peccati genus legibus humanis coerceatur. Habet hoc *Dei Lex* peculiare & eximium, ut ea ſola omnia facienda *præcipiat*, omnia fugienda *prohibeat*. Sed in iſtiuſmodi *permiſſione* nullum eſſe *obligationi* locum; quia orire neceſſe eſt omnem *obligationem* ex aliquo *actu*, non autem ex *actus privatione* ſive *non-actu*. Dico *ſecundò*, *Permiſſionem mali negativam* poſſe eſſe *licitam*. Si enim *malum* aliquod non poſſit ſine gravi incommodo publico penitus tolli: *ad prudentiam politicam* pertinet, ipſius uſum ita moderari, & certis finibus circumſcribere, ut poſſit *utilitati publicæ* inſervire. Idque Dei ipſius exemplo, qui populo 1. 2.

Iſraelitico

Iſraelitico permiſit *uxorum repudia* : eo conſilio, uti exponit optimus Legis interpres Chriſtus, ne ex (a) *duritiâ cordis* humani & effræni maritorum in conjuges aſperitate & ſævitiâ graviora pullularent incommoda. Dico *tertiò*, ejuſmodi tamen lege neminem (b) *obligari* ad faciendum id quod Lex *permittit* : Finis enim *permiſſionis* eſt, non ut *id fiat* quod lege permittitur, ſed ne *ultra* id quod leges permittunt *fiat*. Proinde, ſicut *permiſſio* ipſa *negativa* tantùm eſt, ita *obligationem* inducit non niſi *negativam* : hoc eſt, *obligatur* ſubditus, ſi ipſi libuerit facere quod Lex *permittit*, præſtitutos ſibi à lege fines *non excedere*. Dico *quartò*, *permiſſionem mali poſitivam*, ſi plura aut graviora ſint *mala* quæ ex ejuſmodi *permiſſione* conſequuntur, quàm ſunt ea in quorum remedium adhiberi prætenditur, ut plerumque fit, non eſſe *licitam* : præſertim ſi *permiſſioni* rei turpis accedat, ex impoſito tributo, *turpis* etiam *lucri* ſuſpicio. Dico *quintò*, neminem obligari tali lege *ad faciendum* id quod permittitur ; imò aliunde obligari unumquemque, non obſtante legis permiſſione, *ad id non faciendum*. Ratio eſt ; Quoad priorem partem, quia eſt contra naturam *permiſſionis*, ut ſit *obligatoria* : cùm permiſſio det *libertatem*, & omnis *obligatio* ſit *vinculum* quoddam. Quoad poſteriorem partem, quia ſupponimus id quod lege humanâ ſic *permittitur* eſſe ex ſe *malum* ; & lege Dei obligamur *ad non faciendum malum*. Permiſſio itaque mali, quatenus *nuda permiſſio* eſt, neminem obligat *ad faciendum*, quatenus autem *mali permiſſio* eſt, unumquemque obligat *ad non faciendum* id quod permittitur.

(a) Mat. 19. 8.

3.

(b) *Aliud eſt indulgere, aliud iubere.* Tert. de Mono. c. 14.

4.

5.

XX. Atqui dictum eſt jam antè ſæpiùs, omni *Legi* adeſſe vim *obligativam*, quæ eam ita individuè comitatur, ut poſitâ *Lege* neceſſe ſit ſequi *obligationem* & *obligatione* ſublatâ unà tolli & *Legem*.

gem. Ergo *Legem permiſſivam*, aut negandum eſt eſſe *Legem*, aut fatendum eſt *obligare*. Huic objectioni ut occurratur, nulla nos cogit neceſſitas eò confugere, ut *Legem permiſſivam* negemus eſſe *Legem*; quàm non modò *Legem*, ſed & *legem propriè dictam* eſſe fatemur. Certè Lex illa Moſaica de repudio, cujus, *Matt.* 16. mentio facta eſt, ut *Permiſſionis* nomine venit [Μωσῆς ἐπέτρεψεν] illius capitis *verſu octavo*, ſic ejuſdem capitis verſu *ſeptimo* mandatum dicitur ſive *præceptio*; [Μωσῆς ἐνετείλατο.] Quid quod ei *Legis & Nomen* paſſim tribuitur, & *definitio illius nominis* æquè congruit, ac legi vel præcipienti fieri aliquid vel vetanti: ut omninò concedendum ſit *Legem* de his omnibus, ut ſuis ſpeciebus, per modum generis & *univocè* prædicari. Ergo & illud concedendum erit, civem ejuſmodi lege *obligari*? Omninò concedendum reor. Quod ut cum his quæ *de lege permiſſivâ* hactenus dixi, quàm non malè cohæreat, rectiùs intelligatur.

XXI. Dico *ſextò*, *Legem* omnem hujuſmodi *permiſſivam*, quatenus *Lex* eſt, *obligare* ſubditum in conſcientiâ ad ſui *obſervationem*. Ratio manifeſta: quia *obligatio*, ut ſæpè dictum eſt, eſt *Legis effectus* neceſſarius, nec ab eâ ſeparabilis. Quod ne pugnare videatur cum his quæ modò dicta ſunt: duo iſta ſunt obſervanda, quæ propterea ſignanter ſunt à me enunciata. Alterum, quòd dixerim *Legem permiſſivam* obligare ad *ſui obſervationem*: aliud eſt autem obligari ſubditum ad *obſervandam Legem*, quod nunc aſſero; aliud verò obligari ſubditum ad *faciendum quod Lex permittit*, quod & ante negavi, & jam adhuc nego. Alterum, quòd dixerim *Legem permiſſivam* obligare quatenus *Lex eſt*, quod verum eſt: non dixi obligare quatenus *permiſſiva* eſt, quod eſt falſum. Sciendum eſt enim *legis permiſſivæ* vim, quatenus *Lex* eſt, non conſiſtere

1.

2.

ſiſtere in ipsâ *permiſſione*, quæ cum legis *differentia divisiva*, neceſſe eſt ut ſit *lege posterior*, ſicut omnis *differentia divisiva* eſt naturâ *posterior genere* quod dividit, & ipſum ſupponit: ſed in illa præceptione, quæ eſt *Legis* quaſi conſtitutiva & formalis differentia, & in ipſis *Legis verbis*, utplurimùm expreſsè, aut virtualiter ſaltem continetur. Hæc enim (*præceptio* inquam,) illud eſt, à quo primum oritur ſubditi *obligatio*, & ad quod ultimò terminatur ejus *obedientia*. Exemplo rem oſtendo. Legiſlator ob *mutandi* neceſſitatem permittit *uſuram*, moderatâ quadam proportione, inter cives exerceri: propoſitâ etiam pœnâ his qui *modum fœnoris* lege definitum exceſſerint. Sitne *uſura* ſimpliciter & de toto genere *illicita*, nécne, nihil hæc definio, nec ad præſens negotium quicquam intereſt: hoc interim certum eſt, utut vel maximè licita eſſet *uſura*, neminem tamen illâ *permiſſione* ad eam exercendam obligari. Sed in iſtiuſmodi lege, præter iſtam *permiſſionem*, quæ neminem obligat; duo ſunt alia, quæ quum ad *præceptionem Legis* pertineant, habent proinde ex intentione Legiſlatoris *vim obligandi* omnes cives ad ea obſervanda. Quorum alterum *formaliter* & diſertis verbis præcipitur, nequis ſc. pecuniam ultra modum lege definitum pro *fœnore* exigat: alterum *ex conſequenti* & *virtualiter*, nequis ob exercitam prout ea lege permittitur *uſuram* puniatur. *Legis* ergo *permiſſivæ*, ut verbo dicam, *præceptio* omnes cives obligat, *permiſſio* neminem.

XXII. *Dubium Sextum, de rebus mediis & adiaphoris.* Res autem *Mediæ* ſive *adiaphoræ* ſunt, quarum tota ſpecies nulla *Divinâ Lege (naturali* vel *poſitivâ)* aut *præcipitur* aut *prohibetur*. Quæ proinde ſunt ex ſe & ſuâ naturâ, circa circumſtantiarum conſiderationem, & *licitæ* obſervationis,

nis quatenus non *prohibentur*; & *liberæ* tamen obſervationis, quatenus *non præcipiuntur*. Fuere qui exiſtimarent, non debere *Leges Humanas* ferri de *rebus adiaphoris*, ſed de his tantùm quæ ſunt *Juris Naturalis* aut *Divini*; & proinde *Leges Civiles* dicerent non tam eſſe novi juris *Conſtitutivas*, quàm antiqui *Declarativas*, velut Divinæ voluntatis explicationes quaſdam & evolutiones. Sed quid opus eſt refutare opinionem, tam ab omni ſana ratione alienam, ut potiùs ex adverſo rectè judicari debeant *res iſtæ adiaphoræ Legum Humanarum* propriiſſima & maximè idonea *Materia*? Quandoquidem ad eorum, quæ *Deus mandavit*, obſervationem obligamur, vel *tacentibus*, imò etiam vel *contradicentibus*, quorumcunque hominum imperiis; ad ea verò quæ *à Deo vetita ſunt*, non facienda obligamur, vel *tacentibus* vel etiam *jubentibus* hominum legibus. Reſtant ergo ſola *adiaphora*, velut campus in quo ſe exerceat, exſeratque vim illam ſuam inducendi *obligationem* ubi nulla præfuit *poteſtas humana*. Planè ut conſtet, poſſe magiſtratum civilem in *rebus adiaphoris*, & ante omnem ipſius actum *liberis ad utrumlibet*, ſtatuere aliquid in utramlibet partem, (*determinando* illam ἀδιαφορίαν,) quod *obliget conſcientias* ſubditorum ad obediendum. Sicut enim in cibo, potu & voluptatibus, in dando item & accipiendo, *prudentia Ethica* perſonæ privatæ, præſtituendo ſibi quandam *Mediocritatem*, ſic evehit *actus* illos naturales & *Indifferentes* ultra ſtatum ſuum & nativam conditionem, ut exinde incipiant eſſe *actus virtutum*, *Temperantiæ* ſcilicet & *Liberalitatis*: Sic perſonæ publicâ authoritate præditæ *prudentia politica*, præſumendo ſubditis ſuis certos circa *res medias & liberas* mediocritatis fines, ſic evehit *actus* illos legibus præcipit ultra priſtini ſui ſtatus gradum, ut incipiant eſſe deinceps, *actus virtutum*, *Obedientiæ* ſc. & *Juſtitiæ Legalis*.

XXIII.

XXIII. Res aperta nec habitura adversarium, si non nostri seculi, imò & gentis, *Reformatores* quosdam rinxisset tàm manifesta veritas: qui quò sibi ad illam, ad quam anhelabant, ἀδιάνυτον *reformationem* viam struerent; maluerunt contra communem hominum sensum ἀδιαφορίαν omnem è rebus penitus sublatum ire, quam ullam magistratui de *ritibus* statuendi potestatem concedere. Prorsus ut Macedo ille, qui *Gordium* difficilem *nodum*, quem nullâ arte *dissolvere* potuit, gladio *dissecuit*. Veterum *Stoicorum* in hoc, ut & in aliis non paucis, genuini *Discipuli*; qui sapienti nihil docuerunt esse *indifferens*, cùm omnia, etiam minutula quæque, usque *ad digiti exsertionem*, rectâ ratione agat. Illi tamen ἀδιαφορίαν è rebus ità sustulerunt verbis ut eam re ipsâ, adversariorum rationibus adacti, tandem concederent; distinctiunculas quasdam commenti περιγμένον & ἀπερηγμένων, &c. quibus *errorem* suum, ne viderentur *errasse*, honestiùs occultarent. At reperti è nostris, qui hoc tàm putidum, & extritum jamdiu è scholis dogma γυμνῇ τῇ κεφαλῇ publicatis scriptis, idq; rigidius multò quàm olim *Stoici*, tueri ausi sint: Duo præsertim; alter, alicujus nominis apud suarum partium homines, *Theologus*: alter è Proceribus regni, *Laicus*: uterq; ante aliquot annos mortuus. Quibuscum cùm interiisse simul putem illud suum *dogma*, nec facilè apud viros cordatos *fidem*, nedum *patronum* reperturum: non existimo operæ fore pretium, ex refutando immorari.

XXIV. Esse igitur & *res* & *actiones indifferentes*, ex naturâ suâ saltem & in *specie* (quod ne Στωϊκώτατον quenquam negaturum opinor) accipio pro confesso. De quibus, quod ad nostrum institutum attinet, illud proximè advertendum est. Actum *suâ naturâ*, (i. e. respectu *materiæ* sive *objecti*,)

jecti,) indifferentem; si lege *præcipiatur*, è bono & *licito* fieri honestum & *necessarium*: si lege *prohibeatur*, è bono & *licito*, malum fieri & *illicitum*. Quod non contingit ex aliqua *immutatione* circa *rem* ipsam factâ, quæ seu jussa seu vetita, ut *physicè*, ita & *ethicè*, eadem permanet quæ ante fuit, (*respectus* enim *non mutat naturam*;) sed ex *obligatione* illa obvenit, quam *Lex* inducit. Unde factum, ut quod ante fuit, sicut *Natura* & *ex se*, sic *usu* etiam & *quoad nos liberum ad utrumlibet*: Legis accedente authoritate evadat *usu* & *quoad nos* non liberum ampliùs, sed pro legis exigentiâ vel *illicitum*, vel *necessarium*.

XXV. Si quæratur, cùm videatur *Lex* parem habere vim in utramq; partem, quî fiat, ut possit *Lex vetando* actum facere ex bono & *licito* malum & *illicitum*, non item possit *Lex* (id enim ante negavimus) *jubendo* actum reddere ex malo & *illicito* bonum & *licitum*? Respondeo, rationem discriminis esse manifestissimam ex notissimo illo axiomate, *Bonum ex causâ integrâ, Malum ex quolibet defectu*. Actus ergo de suâ *specie* & respectu *objecti malus*, necesse est ut semper sit *malus*, nec potest in aliquo sui exercitio, quibuscunque accedentibus circumstantiis fieri *bonus*: propter defectum bonitatis *ex parte objecti*, qui defectus sufficit ad totum actum vitiandum. At actus de *suâ specie bonus*, aut saltem non malus, si vel una aliqua accesserit *circumstantia* minùs recta, totus redditur *vitiosus*: propter defectum sc. debitæ *rectitudinis* in illâ *circumstantiâ*. Unde consequitur aliud etiam discrimen inter legem humanam *affirmativam* & *negativam*, sive præcipientem & vetantem: quòd *Lex affirmativa* non dat actui quem præcipit *bonitatem*, si sit aliàs aliquâ ex parte *malus*; sed *Lex negativa* dat actui quem prohibet: etsi sit aliàs ex omni parte *bonus*, *malitiam*. *Præ-*

ceptum ergo humanum *affirmativum*, quod invenit bonum; facit esse *necessarium*: *negativum*, quod invenit bonum, facit esse *illicitum*: utrumq; quod invenit *malum*, malum etiam sicut invenit, relinquit. Utrumque tamen *obligat*, suo sc. modo, & *quoad nos*: illud *ad faciendum*, quod præcipiendo jam factum est *necessarium*; hoc *adnon faciendum*, quod vetando jam factum est *illicitum*.

XXVI. Restat *Dubium Septimum*, de *Legibus Ecclesiasticis* in speciali, *Leges* autem *Ecclesiasticas* hîc intelligo, non quæ à *personis Ecclesiasticis* sine Magistratus civilis authoritate constitutæ sunt (quæ schola non est hujus loci, sed ad alterius generis *causam*, *Efficientem* scilicet, pertinet:) sed quæ à quacunq; demum legitimâ potestate latæ circa *res Ecclesiasticas* versantur: de *materiali* enim *causâ* solùm ad præsens disputamus. Non mihi adhuc videre contigit, præter duos illos antedictos, qui ἀδιαφορίαν omnem negaret, aut qui *Magistratui politico* aliquam in rebus *adiaphoris* merè *politicis* potestatem non concederet. At qui hominibus potestatem omnem adimant, *ritus* & *ceremonias* in publico Dei cultu instituendi, extra eas quæ sunt à Christo & ejus Apostolis in Evangelio perscriptæ occurrit ubique magna *Novatorum* seges. Verùm enimvero, (ut quod res est profitear,) dum, ut mihimetipsi aliisque hoc in negotio satisfaciam, multa à multis (nostratibus præsertim) in eam sententiam congesta volumina excutio; nusquam reperi, qui justam aut justæ similem *discriminis rationem* in medium afferret, cur determinandi & statuendi circa *res adiaphoras potestas*, non in *Ecclesiasticis* obtineat, atque in *Politicis*. Quæ enim *à Scandalo*, *à Libertate Christianâ*, & aliis ejusmodi *Locis communibus*, opponi solent argumenta, adversus *utriusque generis* leges & constitutiones æquo Marte militant; & aut utrasque

traſque pariter evertunt, aut neutras. Quæ pecuſiarem aliquam vim adverſus *Leges & ritus Eccleſiaſticos* habere exiſtimantur, *quatuor* omninò ſunt, ſingula (pro temporis ratione) breviter & ſuo ordine examinanda: *Chriſtus Legiſlator*, *Perfectio Scripturæ*, *Natura ſacri cultus*, *& veteris Eccleſiæ Exemplum.*

XXVII. Objiciunt *primò* illud Apoſtoli, *Jac.* 4. 12. *Unus eſt Legiſlator, qui poteſt ſervare & perdere.* Hoc novatorum argumentum, ut totiùs cauſæ ſuæ baſin, regnante *Elizabethâ*, plurimi fecêre qui nunc erant *Diſciplinariæ factionis* Coryphæi. *Chriſtum* nimirum unicum eſſe *Eccleſiæ* ſuæ, ut *principem*, ita & *Legiſlatorem.* Quas ille dedit *Leges*, Eccleſiam teneri in perpetuum *obſervare*; alias verò non admittere debere, nec alium *Legiſlatorem* agnoſcere. Quicunque *Leges Eccleſiæ* ferre, præter eas quæ ſunt à Chriſto latæ, præſumpſerit, *Antichriſti* partes agere, & ſe prodere *Regii Chriſti muneris* temerarium invaſorem. Hunc *Apoſtoli* locum aliquoties ante, ut res poſtulabat, tractavimus: præſertim ubi probandum fuit *Deum* ſolum & ejus *Chriſtum* in *Conſcientias* hominum merum & *directum imperium* habere. Sed obtinere hoc in *legibus politicis* nihilo minùs quàm *Eccleſiaſticis*, cæcus ſit oportet qui non videat. Cur enim obligatio *Legum Humanarum* in rebus *civilibus*, cum *Legiſlativâ* unius Chriſti *poteſtate* conſiſtere poſſit, non poterit conſiſtere eadem in *Eccleſiaſticis*; quis ullam *diſcriminis* vel tenuiſſimam umbram ex illo Textu eliciat tandem? Eſto *Eccleſiæ Chriſtianæ* Legiſlator Chriſtus? Annon & *Reipublicæ Chriſtianæ* pariter? Neque enim meminit Apoſtolus in toto illo commate *Eccleſiæ*; nec de *rebus Eccleſiaſticis* omnino diſputationem illam inſtituit: quinimò nec de *politicis* aut *legibus* aut *juribus* ibi agitur, ſed de *privatorum hominum cenſuris.* Vo-

luit ille fideles admonitos, ut *Chriſtianæ Charitatis* memores, à fratribus temerè judicandis abſtinerent: Deum enim unicum eſſe *Conſcientiarum Judicem*, qui ſolus *Legem* dedit, ex quâ in die ultimo *judicandi* eſſent ſinguli. Hic verus illius loci ſcopus; hæc Apoſtoli mens. Quid hoc, quæſo, ad *Leges Humanas* damnandas: aut ſi damnandas; cur *Eccleſiaſticas* magis quàm *Politicas*? Quarum neutræ, ſaltem non unæ magis quàm alteræ, à nobis aſſeruntur *per ſe & virtute ſuâ* obligare Conſcientias.

XXVIII. Objiciunt *Secundò Perfectionem Sacræ Scripturæ*. Regulam hanc eſſe vitæ & morum; *Legem perfectam*, & quæ *ſapientem* reddere poſſit *hominem Dei ad omnè opus bonum*; cui quiſquis de ſuo quicquam *addiderit*, inſignem Deo injuriam fecerit, & ſibi graviſſimas accerſiverit pœnas. Certiſſima omnia. Quòd ſi Scriptura ſit regula vitæ & agendorum omnibus numeris abſoluta; idque (ſi novis his *Stoicis* fides) uſque ad res quaſque leviculas, ut nec *feſtucam tollere* liceat niſi ex verbi Dei præſcripto: an non tam *rebus civilibus* regulandis ſufficiet, quàm *Eccleſiaſticis*; aut qui magis derogabunt perfectioni Scripturæ *Eccleſiæ* Leges, quàm *Reipublicæ*? Aut quis eum rectè dixerit *addidiſſe* verbo Dei aliquid, qui *Leges Eccleſiaſticas* condidit *ordinis & honeſtatis* causâ: quum nec ille *Leges* ſuas populo proponat ut *Dei verbum*; & Deus in verbo ſuo præceperit, ut omnia in Eccleſiâ *ordine & honeſtè* fiant?

XXIX. Objiciunt *Tertiò naturam Cultus*. Nempe *Cultum Dei* eſſe rem ſacram: in eo *cultu* omnia ex *Dei præſcripto* eſſe peragenda: procul illinc abigendas, ut *ſuperſtitioſas*, imò planè *idololatricas*, quaſcunque *humanas adinventiones*, & ritus ἀγράφους. Eſt profectò res ſacra *cultus Dei*: nec fas eſt homini *cultum* aliquem inſtituere, præter eum

eum quem ipſe Deus præſtituit. Sed quia latet in voce ambiguitas, diſtinguendum eſt de *Cultu Dei*: tripliciter enim accipitur ea vox. Imprimis *Cultus Dei* propriè dictus & præcipuus, eſt internus ille *Animi Cultus*, qui conſiſtit in exercitio virtutum internarum, *Fidei*, *Spei*, *Dilectionis*, *Invocationis*, *Fiduciæ*, &c. *Secundò*, *actus* illi *externi*, quibus internus ille animi *cultus*, partim exprimitur, partim adjuvatur & fovetur; cujuſmodi ſunt *Precationes publicæ*, *Gratiarum actiones*, *Pſalmodiæ*, *Auditio verbi*, *participatio Sacramentorum*, &c. ſuo quodam modo, i. e. reductivè & minùs propriè, dici etiam poſſunt & ſolent *Cultus Dei*: in quantum ſunt illius propriè dicti cultus externa ſive *teſtimonia*, ſive *adminicula*. *Tertiò*, cùm ſit impoſſibile *actionem* aliquam *externam*, præſertim ſit ſolennis, ſine *circumſtantiis* quibuſdam, (pluribus aut paucioribus,) *locorum*, *temporum*, *geſtuum*, &c. præſtari; inde fit ut ipſæ illæ *circumſtantiæ* (quæ, ſi aut *legibus* aut *moribus* ſtabilitæ fuerint, *Ritus* etiam dicuntur,) interdum *Cultus* appellationem acccipiant: ſed id impropriè admodùm, & propter eam concomitantiam ſolùm quam habent ad *cultum* illum *externum*, qui & ipſe impropriè quoq; *cultus* dicitur. Dicendum ergo, *internum* illum primarium & propriè dictum *cultum*, ita Deum ſolum authorem agnoſcere, ut nulli homini fas ſit, aut *novum cultum* inſtituere, aut à Deo inſtitutum alicui alteri præterquam ipſi Deo exhibere. *Externum* quoq; *cultum*, quoad *ſubſtantialia*, à Deo ſolo inſtituti. Aſt *circumſtantiarum*, quæ ſunt huic *externo cultui* acceſſoriæ, & ipſum comitantur, (ſi quis eas quoq; voluerit *cultus* nomine dignari,) longè aliam eſſe rationem. Quum enim non poſſit *externus* Dei *cultus ſine circumſtantiis* præſtari, nec tamen Deus in Evangelio ſuo certas particulas *circumſtantias* in ſacris conventibus perpetuò ob-

1. 2. 3.

ſervandas tradiderit, ſed generatim duntaxat præceperit, ut *ordini*, *honeſtati* & *ædificationi* ſerviatur: neceſſariò ſequitur ejuſmodi *circumſtantiarum* determinationem, quæ ſunt ipſi *cultui accidentales*, & pro locorum, temporum & occaſionum ratione *mutabiles*, ad eos qui ſub Chriſto regendarum Eccleſiarum jus & poteſtatem habent pertinere. Quas, & ab iis qui publicâ authoritate in ſingulis Eccleſiis præditi ſunt *præſtitui*, & præſtitutas ab omnibus earundem Eccleſiarum membris religioſè *obſervari*, ſacri cultus non natura prohibet, ſed exigit potiùs ſolennitas & decor. Quid quòd iſti ipſi homines, qui in *Canones* & *Conſtitutiones Eccleſiaſticas* tam ſeverè & plenis buccis invehuntur, *ritibus* tamen in cultu Dei externo, à Chriſto aut ejus Apoſtolis nuſquam præſcriptis, quoties ipſis collibitum eſt, utuntur: ut *manus levatione* in juramento præſtando, *capitis denudatione* in ſacra ſyntaxi, aliiſque compluribus, quæ cum quotidie fieri videamus, non opus eſt recenſere.

XXX. *Objiciunt Quartò*, Veteris, (hoc eſt *Judaicæ*,) Eccleſiæ *exemplum Moſen*, datum à Deo Hebræo populo Legiſlatorem, non *ſubſtantialia* tantùm cultus Judaici, ſed (quâ erat fidelitate) & minutiſſimas quaſque *circumſtantias* lege ſuâ definiviſſe; & in conſtruendo *tabernaculo* (qui futurus erat *Eccleſiæ Chriſtianæ* typus) ad *exemplaris ſibi in monte propoſiti* ideam omnia ad amuſſim perfeciſſe. Chriſtum utique *Novi Teſtamenti Legiſlatorem*, niſi omnia & ſingula quæ in *cultu Eccleſiaſtico* peragenda ſunt, uſq; ad minutiſſimas quaſq; *circumſtantias* præſcripſiſſet, meritò credi poſſe (quod vel ſuſpicari proximè à blaſphemiâ abeſt) *minus fidelem* in domo Dei fuiſſe quam fuerat *Moſes*. Chriſto proinde inſignem fieri injuriam pariter, & contumeliam; ſiqui *novi ritus*, quos ipſe nuſquam inſtituit, *Authoritate Humanâ* in Eccleſiam inferantur,

aut

aut à *plebe Chriſtianâ* recipiantur. Atqui imprimis cogitari debuerant qui iſta objiciunt, hoc argumento non minùs *Leges humanas politicas* everti quàm *Eccleſiaſticas*. *Moſes* enim ex Dei mandato *Hebræo* populo legem dedit certam & definitam, non eorum *rituum* ſolùm quæ ad *cultum Dei*, ſed & eorum *judiciorum* quæ ad *civilis regiminis* adminiſtrationem pertinebat.

XXXI. Deinde & illud *Secundò* mirum eſt eos non animadvertiſſe, collatione ejus *fidelitatis* quæ fuit in utroque *Legiſlatore*, *Moſe* & *Chriſto*, vix aliquid ab eis abduci potuiſſe importunius, quod cauſæ ſuæ majori eſſet nocumento, & quod ſententiam noſtram validiùs confirmaret. Sicut enim ex eo quòd *Moſes*, & in *ritualibus* & in *judicialibus*, populo Judaico *Leges plurimas* tulerit; rectè colligimus voluiſſe Deum populum *Judaicum*, ſub illa pædagogiâ & diſciplinâ *Moſaicâ*, quaſi quodam ſervitutis jugo, ſic in officio contineri, ut pauciſſima eſſent illis *libera*: Ita ex eo quòd *Chriſtus*, paternæ voluntatis fideliſſimus interpres, Eccleſiæ Chriſtianæ *pauciſſimas Leges* tulerit *Ceremoniarum*, rectè colligimus Deum voluiſſe, ut Magiſtratus & *populus Chriſtianus* in iſtiuſmodi rebus *libertati* ſuæ permitteretur. Ita ut jam liberum ſit & *privato cuiq; homini* ſponte ſuâ (nullo interveniente *Superioris poteſtatis* imperio vel interdicto,) quod ſibi conſultius viſum fuerit facere: & *ſingulis Eccleſiis* earúmque gubernatoribus ea præſcribere & ſancire, quæ ſibi pro temporum & locorum conditione, *ordini*, *honeſtati*, *ædificationi* & *paci* maximè inſervitura videbuntur.

XXXII. Quin & illud *Tertiò* cogitaſſe debuerant, qui hoc argumento utuntur, Ne ipſis quidem *Judicibus*, ſub illâ *Moſis* pædagogiâ, ita omnem ademptam fuiſſe *rituum libertatem* in rebus ad *Dei cultum* pertinentibus, ut non illis liceret propriâ

authoritate & *observare* & *instituere*, quæ nullibi constat fuisse vel ab ipso Deo, vel à Mose Dei ministro præcepta. Accipite instantias è multis paucas. 1. *Primò*, *Paschatis* Solennitatem ex Lege *Mosis septiduo* obervandam, Speciali Lege *Rex Hezekias* (qui tamen singulare pietatis suæ testimonium à Deo ipso accipere meruit) ex populi consensu in alterum *septiduum* continuari decrevit. Cujus rei 2. historia extat, 2 *Paralip.* 30. *Secundò*, festum *Purim* in memoriam ejus liberationis, quæ Judæorum genti sub Persarum Rege *Assuero* contigerat, annuatim celebrari instituerunt *Ester & Mardocheus*, Est. 3. 9. *Tertiò*, cùm Moses diem *solennis jejunii* annuatim unicum duntaxat, *Septimo mense*, observandum præcepisset; Reges & Magistrat⁹ illius populi (quibus de causis non satis constat, sed ut par est credere, in memoriam insignium aliquot judiciorum Dei) *annua solennia jejunia* authoritate suâ instituerunt alia: ita ut temporibus ultimorum prophetarum *quatuor* observarentur *annua jejunia*: videlicet, præter illum *Septimi mensis*, tria alia; mensibus *quarto*, *quinto*, *& decimo*; quorum omnium 4. fit mentio, *Zachar.* 8. 19. *Quartò*, festum *dedicationis Altaris*, quod *Encænia* dicitur ab *Asamoneis* sine aliquo Dei mandato institutum, (cujus historia ex 1 *Mac.* 4. 59. petenda est,) Christus ipse non tantum comprobasse, sed & præsentiâ suâ cohonestasse, plurimorum eorúmq; melioris notæ interpretum judicio existimatur, *Joh.* 10. 22. *Quintò*, ut in solennibus jejuniis & luctu pœnitentiali 5. *sacro* se induerent, & cineres *crinibus* inspergerent, nullo Dei mandato præceptum legimus; apud *Judæos* tamen, longò per aliquot retrò secula usu ita moribus receptum est (*consuetudine* diuturnâ, ut fieri amat, *vim legis* obtinente,) ut Christus eo loquendi genere, tanquam ex recepto more gentis, sine aliquo affixo *nigro Theta*, aliquoties usus fuerit:

ut

ut *Matth.* 11. 21. *Sextò*, è ſcriptis Rabbinorum conſtat, *Judæis* illud etiam in morem poſitum fuiſſe, ut ante *cœnam Paſchalem* pater-familiâs pedes ſuorum incurvatus *lavaret*: quod etſi nullâ Dei Lege imperatum, à Chriſto tamen obſervatum liquet ex hiſtoria Evangelica, *Joh.* 13. Quid attinet *Synagogas* ad commoditatem ſacrorum conventuum per oppida & vicos ubique extructas; aliáque compluria, quorum ingentem farraginem ſuppeditant *Judæorum* commentarii, enumerare? Ex quibus omnibus illud ſaltem efficitur: ſi *Judæis* ſub illo ſeverioris diſciplinæ jugo tàm multa licuerint ad *Dei cultum* pertinentia, quæ nullo *Speciali Dei mandato* niterentur: non poſſe ab illius populi exemplo, ad evertendas *Leges Humanas Eccleſiaſticas*, idoneum peti argumentum. 6.

PRÆ-

PRÆLECTIO SEPTIMA.

De Obligatione Legum Humanarum ex parte Cauſæ Efficientis.

PROV. VIII. 15.

Per me Reges regnant, & Legum conditores juſta decernunt.

I. DE *Legum Humanarum Obligatione* egimus ſuperiore Termino: cum *in genere*, Quod nimirum *Leges Humanæ* ritè conſtitutæ *obligent* ſubditorum conſcientias ad obediendum: tùm etiam *in ſpecie*, quoad illa *dubia* quæ ad *Cauſam Materialem* propiùs pertinere videbantur. Quatenus ſcilicet obligent latæ Leges, primò de rebus *impoſſibilibus*; ſecundò, de *poſſibilibus* ſed multùm oneroſis; tertiò, de *neceſſariis*; quartò, de *illicitis* & inhoneſtis; quintò, de *malis permittendis*; ſextò, de rebus mediis & *adiaphoris* in communi; ſeptimò, de *ritibus Eccleſiaſticis* in ſpeciali. In quibus omnibus eorum quæ dicta ſunt, (ne, dum ſingula repeto, moleſtus ſim,) ſumma huc redit: *obligari* ſubditos ad parendum *Legibus Juſtis*, ad parendum *injuſtis non obligari*; juxta quod in Textu propoſito exigit à Legum conditoribus *Salomon*, ut non niſi quæ *juſta* ſunt decernant. Pergendum porrò

porrò ad eorum reliqua quæ ſunt antè à me propoſita proſequenda : In quibus tractandis, utar quâ potero, & res feret, *brevitate*, ut rem univerſam, ſaltem quod ad *Legum obligationem* attinet, idoneo tempore abſolvam.

II. In *Cauſarum* ordine, pro obſervatâ mihi aliàs methodi ratione, *Materiam* proximè ſequitur *Efficiens* : excipit hanc *Forma* : ultimum agmen ducit & claudit *Finis*. De Legum causâ Efficiente, quum in *Quintæ Prælectionis Concluſione tertia* ſatis oſtenſum fuerit, Leges Humanas niſi *à perſonâ legitimam poteſtatem habente* latas non obligare ; illud nunc imprimis diſpiciendum reſtat, quos ſit ἐξουσία νομοθετικὴ, hoc eſt, juſta & legitima *Leges ferendi poteſtas* ; ſive quinam ſint *Legum conditores illi*, quibus ex mente *Salamonis* juſta decernendi jus competit. Huic *Dubio primo* & in hoc cauſæ genere longè præcipuo, ut plenè reſpondeatur, duo interim ſupponenda ſunt. Suppono itaque *primo*, poteſtatem *Legumlativam* eſſe poteſtatem alicujus *Superioris*, ſicut *præcipere*, (*præceptionis* appellatione *prohibitionem* etiam complector) qui eſt *actus Legis* proprius, eſt *actus Superioris*. Diſtare non parùm hac ex parte animadvertere eſt tria hæc : *Promiſſionem*, *Petitionem*, *Præceptionem*. Commune eſt omnium indiſcriminatim, 1.
Superiorum, *Inferiorum*, *Æqualium*, *promittere*. Poteſt enim *promittere* aliquid, & *Pater* filio, & *Filius* patri, & *Frater Vicinúſve* fratri aut vicino. *Petere* autem propriè eſt *Inferiorum*, *Parium* etiam aliquatenus ; ut *petit* ſibi dari veniam, vel gratiam fieri, 2.
à patre *filius*, & à vicino *vicinus* : non item *ſuperiorum*, niſi impropriè admodum, & per quandam συγκατάβασιν. At *Superiorum*, & in aliquâ ὑπεροχῇ 3.
vel dignitatis præeminentiâ conſtitutorum adeò peculiare eſt *Præcipere*, ut omninò ridiculus eſſet, quiſquis *ſuperiori*, vel etiam *pari* aliquid faciendum:

par

par aut *inferior* seriò *præciperet*. *Actus* enim omnis requirit *principium* sibi proportionatum: & *par in parem non habet potestatem.*

III. De *Obligatione* autem, quoad ista tria, sic
1. statuendum. Qui abs alio *petit* quid, *petendo* neutrum obligat; nec se, nec eum à quo petit: quia *Petitio* est actus *indigentiæ*, non *potestatis*; cujus *effectus* cùm aliunde pendeat, & non procedat ab ipso *agente*, (petente sc.) non potest inducere ali-
2. quam *obligationem*. Qui autem alteri aliquid pollicetur; *Promittendo* se quidem *obligat*; eum verò cui facta est promissio non obligat. Quum enim *promissio* sit actus liberæ voluntatis: potest quivis homo in quantum est *liberum agens* & Ἐξουσίαν ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου θελήματος (ut loquitur Apostolus, 1 *Cor.* 7. 37.) jus illud & potestatem quam habet in propriam voluntatem *in semetipsum* exercere; at non propterea & *in alterum*. Quia ex vi liberi arbitrii, homo est *dominus voluntatis* propriæ, &
3. actuum *suorum* tantùm, non item *alienorum*. E contrà verò qui alteri *præcipit*, si præcipiendi jus habet, eum cui præcipit *præcipiendo* obligat; seipsum non obligat. Eò quod *præceptio* est actus potestatis, authoritatis & juris in *alterum*: éstque ex se aptus natus, nisi aliquid impediat, inducere *obligationem*. Si *Pater* filio, *Dominus* servo, *Imperator* militi, *Rex* populo, *Deus* homini, ut *Superior*, facienda *præcipit* cum authoritate; & *præcipiendo* ad imperata facienda *obligat*.

IV. Suppono *Secundò*, potestatem *Legumlativam* esse potestatem *publicæ Jurisdictionis*. Neque enim sufficit ad *potestatem Leges ferendi*, ut quis in alios jus qualecunque habeat & *imperium*, ut possit eis facienda *præscribere*: nisi & *potestate* sit prædi-tus *externâ*, ita ut possit eos ad imperata facienda *cogere*, & nolentes *supplicio afficere*. Ὁ γὰρ νόμος ἀναγκαστικὸν ἔχει δικαίωμα inquit *Aristoteles Ethic.*

10. Distin-

10. Distinguunt igitur *Scholastici* ἐξουσίαν sive *potestatem* eam quam habet *superior* in inferiorem, in potestatem quam vocant *Dominativam*, & potestatem *Jurisdictionis*: Quarum illa minor est, privata magis, & *externæ Jurisdictionis* expers; hæc major, & ἀναγκαστικωτέρα. Distant enim inter se non parum duæ istæ *potestates?* idque triplici potissimum discrimine. *Primò*, ratione *Materiæ* sive *Objecti*, quia *potestas dominativa*, versatur propriè circa communitatem imperfectiorem & privatam, ut *domum*, *Scholam*, *familiam*: *potestas* verò *Jurisdictionis* circa perfectiorem & magis publicam, ut *Civitatem*, *Exercitum*, *Rempublicam*. *Secundò*, ratione *Finis*, quia *potestas dominativa* per se & *primariò* ordinatur ad utilitatem *personæ* eam potestatem habentis, id est, *Domini*; in bonum verò communitatis *secundariò* tantùm & consequenter: quatenus nimirum utile est familiæ ut *pater-familias* diteſcat. *Potestas* autem *publicæ jurisdictionis* ordinatur *primariò* in *bonum publicum* ipsius communitatis: in bonum verò *personæ* tali potestatæ præditæ, id est, ipsius Magistratus, non nisi *secundariò* & consequenter; quatenus nimirum utile est *Principi*, ut Respublica floreat. *Tertiò*, ratione *efficacis administrationis*; quæ in potestate *Jurisdictionis* Major est quàm in *Dominativâ*, propter Majorem *vim coactivam*. Exempli gratiâ, non potest tàm efficaciter procurare *pater-familias*, ut jussa sua executioni mandentur à *filiis* aut *servis* suis, quos ei non licet nisi *virgâ* aut *fuste* corrigere; quàm potest *Magistratus Civilis* à subditis suis, quos *carcere & exilio* punire, bona eorum *fisco* addicere, capitis etiam *supplicio* in ipsos animadvertere, pro jure suo potest, ἡ πατρικὴ σφόδρα ἀκ ἔχει τὸ ἰσχυρὸν· ἀλλὰ τὸ ἀναγκαῖον, inquit loco proximè laudato idem *Aristoteles*. Ergo ad *Leges condendas* non sufficit quævis *superioritas*; sed

1.

2.

3.

sed præter *Dominativam* illam, requiritur etiam δυναμις ἀναγκαστικὴ, sive *potestas Jurisdictionis* propriè dictæ: ita ut *Leges* ferri non possint, nisi à personâ habentem *publicam coactivam potestatem.* Intelligitis ut opinor, ne sit necesse me vos illud admonere, quæ sunt à me jam dicta ad *Leges* κυρίας dictas *absolutè* pertinere; ad reliquas, non nisi κατ' ἀναλογίαν, suo quodam modo & *proportione*: prout earum unaquæque; ad istarum perfectionem aut accedunt propiùs, aut ab ea longiùs absunt.

V. His duabus *Hypothesibus*, quæ quorsum tendant, ex his quæ statim dicturus sum facilè intelligetis, addo jam tertio loco *Conclusionem* responsivam; hanc scilicet: Potestatem νομοθετικὴν esse potestatem αὐτοκρατορικὴν. Hoc est, jus *ferendi Leges* quæ obligent totam communitatem esse penes eum solum (sive sit is *singularis persona* ut in statu regiminis Monarchici, sive *plures* ut in aliis) qui cum *Summâ potestate* toti communitati præest. Hanc *Conclusionem* explico primùm, deinde confirmo. Pro ejus *explicatione* sciendum *primò*, ad societatem humanarum civilem felicitatem, & commodiorem Rerump. administrationem, ordinis authorem *Deum Opt. Max.* non *regimen* modò *politicum* instituisse, ut essent qui populo præessent Magistratus; sed & in ipso regimine *ordinem* etiam *politicum* instituisse, ut vel inter ipsos Magistratus essent διαιρέσεις διαταγῶν, varii quidam cùm *Dignitatis*, tùm *Potestatis* gradus. Fortassis illud τεταγμέναι ἐξουσίαι, quo *militari verbo* usus est Apostolus, *Rom.* 13. 1. eò respicit, ut Magistratum à Deo non *Ordinationem* solùm, sed & *subordinationem* (qualis in *militari acie* cernitur) innuere voluerit.

VI. Sciendum *secundò*, in rebus omnibus, inter quas est aliquis ordo, ne fiat, (quod natura horret)

in

in infinitum proceſſus, neceſſariò tandem perveniri ad aliquod in ſuo ordine *primum* & ſummum, in quo ſtetur. *Magiſtratus* ergo ejuſdem communitatis cum ſint alii aliis dignitate & poteſtate *ſuperiores*; oportet ut ſit inter eos aliquis ita reliquis *ſublimior*, ut ab illo reliqui pendeant, ipſe autem à nullo: ut *Caput* in corpore, *Gubernator* in nave, in exercitu *Imperator*: Supremus ſcilicet Magiſtratus; *ſolo Deo minor*; quique in gubernando commiſſo ſibi populo *nec ſuperiorem habet nec parem*: Quem *Apoſtoli*, *Petrus* ὑπερέχοντα, *Paulus* ἐξουσίαν ὑπερέχουσαν, & τὸν ἐν ὑπεροχῇ ὄντα appellant; & Scholaſtici ferè *Caput communitatis*: Cujus eſt αὐτοκρατορία, & *Imperii Majeſtas*; & cui inferiores omnes *Magiſtratus* univerſam illam quâ apud populum pollent poteſtatem ſuam acceptam ferunt, ὡς δι' αὐτοῦ πεμπόμενοι, 1 *Pet.* 2. 13. 1 Pet. 2. 13. Rom. 13. 1. 1 Tim. 2. 3.

VII. Sciendum *Tertiò*, pro diverſa Rerump. forma *ſupremam* hanc *poteſtatem*, quam *Majeſtatem* vel αὐτοκρατορίαν dicimus, vel in *una* aliqua perſona, vel in *pluribus* poſitam eſſe. In ſtatu popu- 1.
lari, quam *Democratiam* vocant, ſumma Imperii eſt ferè penes *Magiſtratus plures* popularibus ſuffragiis annuatim, aut per alia certa temporum intervalla delectos: qui fuit olim ſtatus *populi Romani*, cum à *Conſulibus*, *Prætoribus*, *Tribunis plebis*, *Ædilibus*, aliiſque annuis Magiſtratibus regerentur. Unde frequentes occurrunt apud *Ciceronem* in alios iſtiuſmodi locutiones; *Populi Romani Majeſtas*, *Læſa populi Majeſtas*, *Viſum eſt Senatui Populoque Romano*, &c. In ſtatu *Ariſtocratico* eadem 2.
Majeſtas eſt penes *Optimates* quoſdam, quos alibi *Illuſtriſſimos* vocant, alibi regni *Proceres*, alibi aliis eos titulis & appellationibus pro more gentis inſigniunt. Quorum, etſi *unus* aliquis fortaſſis (ut in *Rep. Venetâ*) vel etiam *plures*, poſſunt habere

præ

præ reliquis aliquam dignitatis & loci præeminentiam, veluti quendam *ordinis primatum*, (qui fuit olim *Romani Episcopi*, & reliquorum *Patriarcharum* in Conciliis honos :) nemo tamen est ita reliquis potestate *Superior*, ut aut possit de eis singulis authoritate suâ *judicium ferre*, aut non possit abs eis universis ipse *judicari*. Cujus regiminis effigiem qualemcunque *Majores & Aldermanni* in villis nostris ; *Collegiorum Præfecti & Socii* in Academiis, etsi leviter admodum, aliqua tamen tenus
3. repræsentatam nobis exhibent. At in statu *Monarchico* (ut vel ipsum nomen indicio est) unius *Regis* personæ inhæret summa potestas. Unde *Petrus*, optimus *Pauli* interpres, monet populum
(a) 1 Pet. 1. 13. Christianum, ut *Regi* pareant (*a*) ὡς ὑπερέχοντι· Nequis ultra dubitare possit, quid sibi velit illud *Paulinum* πᾶσις ὑπερεχούσαις ἐξουσίαις, *Rom.* 13. 1. *Samuel* etiam, ut propheta Dei, ita *Regiæ potestatis* plenitudinem populo cogitandam proponit, 1 *Sam.* 8. Ut siquis *Rex* in suo Regno *Supremus*, singula quæ ex illo capite sibi licere constat, nullâ subeunte justâ causâ, sed merâ dominandi libidine faceret, & se *pro Rege tyrannum* ostenderet ; etsi non esset ἀναμάρτητος, nec peccato careret apud Deum : esset tamen ἀνυπεύθυνος, nec deberet, à populo coerceri ; dicique propterea mereretur, abusus quidem ille *potestate suâ*, sed tamen *suâ*. Apud nos *Anglos* saltem qui potest aut certiùs constare aut liquidiùs, (nisi siqui in sole meridiano cæcutire malint, quàm uti oculis,) quàm ad unam sereniſſimam *Majestatem Regiam* suprema trium istorum *Regnorum* potestatem pertinere ? Quem & *Majestatis* titulo, non modo ex usu loquendi communi, sed & in solennibus *Legum sanctionibus*, & in omnibus *juris formulis* & actionibus, insignire solemus ; & *omnium personarum causarúmque in suis regnis supremum, imò & so-*

lum

lum ſupremum Moderatorem, ſolenni præſtito juramento (tactis ſacroſanctis Dei Evangeliis) agnovimus.

VIII. Sciendum *quartò*, Cùm dicimus penes *unum Regem* eſſe jus condendarum *Regum*, non id ita intelligendum, quaſi vellemus quicquid *Regi* libuerit jubere id continuò *Legis* vim obtinere: nam & *populi conſenſum* aliquem, aliáq; nonnulla ad *Legem conſtituendam* requiri mox oſtendam. Quin hoc eſt quod volumus, quòd ſcilicet *Plebiſcita*, *Senatus-conſulta*, cæteræque *Procerum*, *Plebis*, aliorúmque quorumcunque *rogationes*, niſi *Regiâ* inſuper authoritate muniantur, non *obligent* ſubditos nec habeant *vim Legis*: quibus tamen maturè & ritè præparatis ſimul ac *Regis* acceſſerit conſenſus, *Legis* nomen, formam & authoritatem protinus accipiunt, incipiúntque ſtatim ac promulgatæ fuerint, ſubditos *obligare*. Cum igitur illa ſola cenſenda ſit cujuſque rei *cauſa Efficiens* principalis & ſufficiens, quæ *per ſe* & immediatè *producit*, & in materiam præparatam *introducit* eam *formam*, quæ illi rei dat *nomen & eſſe*; etſi ad productionem ipſius effectus alia etiam *concurrere* oporteat, vel *antecedere* potiùs, ut *prævias diſpoſitiones* quò materia ad recipiendam formam ab agente intentam aptior reddatur: omninò conſtat, quotcunq; demum ea ſint quæ ad *Legem* rectè conſtituendam *antecedenter* requiruntur, *voluntatem* tamen *Principis* (ex cujus unius *arbitratu* & juſſione omnes *Legum rogationes* aut *ratæ* habentur aut *irritæ*,) eſſe ſolam & adæquatam *publicam Legum efficientem cauſam*.

IX. His præmiſſis, confirmatur *Concluſio* multipli argumento. Imprimis teſtimonio Sacræ Scripturæ, 1 *Gen.* 49. 10. in celebri illo *Jacobi Patriarchæ* jam morituri teſtamento, *Non auferetur Sceptrum de Juda, & Legiſlator de femore ejus*, vaticinium

nium est de futurâ in illa tribus *Regia dignitate*: quam ἀναφορικῶς describit pius senex, adhibitis in eam rem potestatis regiæ & notissimo insigni, *Sceptro* [Σκηπτοῦχοι βασιλῆες] & potissimâ
2. prerogativâ, *Jure Legislativo*, 2 Deut. 33. 4, 5. Moses eo nomine fuisse dicitur quasi *Rex in Israele*, quòd congregatis principibus populi & tribubus
3. *Legem* eis præceperit; 3. *Psal.* 60. 7. *Judah Legislator meus*, id est, *Rex*: sicque ibi vertit vulgatus
4. interpres. *Judah Rex meus.* 4. In *Textu* demum proposito, *Prov.* 8. 15. *Per me Reges regnant, & Legum conditores justa decernunt.* Ubi (quod solenne est *Salomoni* in toto hoc *Proverbiorum* volumine, ut versus pars posterior prioris, aut *exegesin* contineat, aut *antithesin,*) iidem ipsi, qui in priore commatis parte, *Reges*, in posteriore ἐξηγητικῶς *Legum conditores* dicuntur. 5. In novo etiam Testamento
5. νόμῳ βασιλικῷ meminit *Jacobus* Apostolus, *Jac.* 2. 8.

Confirmatur *secundò*, Philosophorum, Historicorum, & *Juris* cùm *Civilis*, tum nostri Anglorum *municipalis* Consultorum, quæ passim occurrunt frequentibus testimoniis: Nos paucissimis, ut re manifestâ, contenti erimus. Legem *Principis* opus esse asserunt *Aristoteles*, *Plutarchus*, aliique innumeri optimæ notæ authores. Sed imprimis celebre est illud *Ulpiani*, quod in Jure Romano habetur, *Quod Principi placuit Legis habet vigorem.* Quod, ne ἁπλῶς & perperam intellectum tyrannicæ dominationi viam struere videatur, sic olim explicuit *Bractonus* nostrâs: *Quod Principi placuit*; id est, non quicquid est à Rege temerè & ex animi perturbati impetu quodam & æstu præsumptum, sed quicquid ex *Magnatum suorum consilio* (Regio assensu authoritatem præstante) & *habita super hoc deliberatione & tractatu* (sic enim ille loquitur) *rectè fuerit definitum.* Quin & in

Jure

Jure nostro, & in quotidianis processibus juridicis in foro contentioso, ex solenni formulâ *Regiæ Leges* dici solent [**The Kings Laws** :] non aliam ob causam, ut nos docuerunt Juris nostri periti, quàm quod *Leges Angliæ* sint *Fons Justitiæ & Legum*: & Legibus ipsis (ipsis legibus id ipsum αὐτολεξεὶ prositentibus) *ut pro Legibus habeantur* vim omnem imponendi habeant concessam sibi à Deo (*a*) αὐτοκρατορικὴν potestatem. Ut nihil sit opus, in pluribus congerendis testimoniis operam collocare non necessariam.

(*a*) *Cui* αὐτοκρατορικὴν *Legibus ipsis Legum vim imponendi potestatem Deus dedit.* Finch. Nomotech in Epist. dedic.

XI. Sed enim & istis supersederi potuisset, si non tam claræ luci nebulas offundere conatus esset, putidissimo suo & ante hæc infelicia tempora inaudito figmento, de *coordinatâ* nescio quâ *potestate*, ἀνώνυμος nescio quis tenebrio. Qui ut νεωτεριζόντων quorundam nefariis consiliis & conatibus supparasitaretur, (quæ cùm omni *Juris* præsidio destituerentur, specioso tamen aliquo tibicine quantumvis tenui & infirmo, fuerant pro tempore suffulcienda;) edito libello id agit sedulò, ut populum dedoceat inanem illam philosophiam, quâ hactenus ei impositum est ab iis qui negant *contradictoria posse simul esse vera.* Regem scilicet & *supremum esse*, id est, *non habere parem*; & *habere parem*, id est, *non esse supremum.* Fuisse tamen, qui hoc tam ridiculum commentum, ut cœlitùs delapsum σοφὸν φάρμακον, (nimirum quòd ipsorum intererat hæc vulgò credi) avidè arriperent, & ambabus ulnis amplexarentur, non tam mirandum est; quàm dolendum reperiri potuisse, qui tam crasso sophismate sibi persuaderi paterentur, ut turpissimo se interim perjurio alligarent. Quid enim *perjurium* dici mereatur, si hoc non sit manifestum *perjurium*; quem *solum esse supremum in suo regno moderatorem* conceptis verbis juraveris, ei *parem* aliam in suo reg-

no poteſtatem conſtituere & agnoſcere? Apage ergo cum ſuis portentoſis ſtrophis *Coordinatorem* noſtrum, qui nobis hanc remoram injecit: & pergamus.

XII. Confirmatur dicta *Concluſio tertiò, Ratione.* Præcipuus *actus* gubernationis præcipuam requirit *poteſtatem*: *Actus* enim omnis, cum ſit exercitium alicujus *potentiæ*, ſupponit in agente *potentiam* ſibi proportionatam. Eſt autem νομοθετικὴ, ſive *Legumlatio* actus gubernationis ſupremus & præcipuus. Non ergo poteſt exerceri niſi à *perſonâ* habente aut ſaltem in virtute & ex authoritate habentis *ſupremam poteſtatem* & juriſdictionem in communitatem ſibi ſubjectam. Cùm enim *Juriſdictionis* ſive *Poteſtatis politicæ* duæ ſunt nobiliſſimæ & præ reliquis præcipuæ ſive ſpecies, ſive partes, νομοθετικὴ & κριτικὴ, Poteſtas ſcilicet *Legumlativa*, & Poteſtas *Judiciaria* harum utraque in *jure dicundo* conſiſtit: unde & *Juriſdictionis* nomen. Sed cum hoc diſcrimine, quòd Juriſdictio *Judicis* ſit *Juris* tantùm *dati dictio*; Juriſdictio verò Legiſlatoris ſit *Juris* etiam *dandi dictio*: Unde ſequitur multò anguſtiorem eſſe illam *Judicis* poteſtatem, anguſtiorem hanc *Legiſlatoris*. Illius eſt *Jus populo dicere*, & ex *Lege* jam latâ ſententiam ferre: hujus vel ipſi *Judici Jus dicere*, & quæ ſit ipſi judicandi norma *Legem* de novo condere. Ille ex præſcripto *Juris Conſtituti* pronunciare tenetur: hic ex plenitudine poteſtatis *præſcribit* & conſtituit *Jus*, quod non minùs *Judex* ipſe inferior, quàm reliquus *populus*, tenetur in poſterum obſervare. Non eſt igitur inconveniens, *poteſtatem Judiciariam*; cùm ſit inferioris generis poteſtas, ab *inferiore* etiam perſonâ ordinariè exerceri: at *ſuprema* illa & *architectonica Leges ferendi Poteſtas* omninò expedit, ut, non niſi à perſonâ cujus ſit *Suprema Poteſtas* exerceatur.

ceatur. Atque de *Dubio Primo* hactenus.

XIII. *Dubium Secundum* eſt, An ad *Legis Obligationem* requiratur *populi conſenſus*? Ex jam dictis enim poſſit fortaſſis aliquis exiſtimare *poteſtatem ferendi Leges* ad *Principem* ita pleno jure pertinere, ut ex noſtrâ ſententiâ *ſubditorum* nullæ eſſent omninò hac in re partes, nec, ſiquid ille ſtatuerit, populo quicquam ſupereſſet aliud quàm juſſa capeſſere & colla jugo ſubdere. Et ſanè videtur pro dominantium libidine, illud *Sic volo ſic jubeo*, apud priſci ſæculi *Reges* ita obtinuiſſe, dum mera *Principum arbitria pro Legibus* erant: ut ipſum *Tyranni* nomen innocens initio honeſtum, ex tam ſalutaris potentiæ fœdo abuſu, in contumeliam jamdiu abierit, & horrendum aliquid auribus noſtris, quoties auditur, inferre putetur. Atqui *populi* ſaltem *conſenſum* aliquem requiri, & ante præmonui; & ab omnibus, quos mihi videre contigit, probatiſſimis ſcriptoribus conceditur. Adeò ut ipſi *Jeſuitæ*, qui ſunt *Oecumenicæ* & nullis concluſæ finibus *Pontificis* ſui *Omnipotentiæ* aſſertores acerrimi, excuſandos tamen ob non ſervatas *Concilii Tridentini & Bullæ Cœnæ Leges*, eo ſolo nomine putent in *Germaniâ* & alibi multos, quòd in iis gentibus nunquam fuerint illæ Leges *uſu* recepta. Dico igitur, & eſt communis ſententia, inſtitutas & propoſitas à capite communitatis ſeu *Principe* Leges; non *obligare* ſubditos, neq *vim Legis* habere, niſi ab ipſa *communitate* recipiantur, & utentium vel *ſuffragiis* vel *moribus* comprobentur. Demoſtheni Lex eſt πόλεως ζωοδήκη καινὴ, *Communis ſponſio civitatis*: cujus ſiquem minùs moveat hac in causâ authoritas, quòd in *Athenienſium Republ. populari* verſaretur; accedat *Juliani Juriſconſulti* authoritas, qui ſub *Romanis Imperatoribus* vixit pleno jure imperantibus; cujus verba ſunt, l. 32. *F. de Legibus*, *ipſæ Leges nullâ aliâ ex cauſâ*

sâ nos tenent, quàm quòd judicio populi recepta ſunt.

XIV. Sed enim iſtius *receptionis* ſive *conſenſus* neceſſitatem, etſi omnes agnoſcant, non tamen ex eodem fonte omnes accerſunt. Sunt qui putent, *populi conſenſum* in condendis Legibus propterea requiri quod *Principes* poteſtatem ſuam omnem *à populo effluxam* habeant, quâ ſi *abuſi* fuerint (*abuti* autem poteſtate ſuâ cenſendi ſunt, ſi eam longius latiúſve proferre & extendere velint, quàm populo viſum fuerit,) poterit *populus* pro jure ſuo *poteſtatem* quam ipſis ante conceſſerat denuò *reſumere*. Periculoſo admodum errore, & quem meritò abominari debeant, quotquot non ſunt humani generis & publicæ tranquilitatis hoſtes. Nititur enim tota hæc ratio *duplici fundamento*; debili utroque & ab omni ſanâ ratione alieno: altero, *Principes* totam poteſtatem ſuam *populo acceptam* ferre; altero, *poteſtatem* quiſquis alteri *conceſſerit*, poſſe eam cum ipſi libuerit *revocare*. O *egregium Sophiſtam*, ſi hæc ita eſſent. *Samuelem* magis, qui ut populum ἀποχειρίας jamdiu pertæſum à perverſo *rerum novandarum ſtudio* abſterreret, *Regiæ Poteſtatis* amplitudinem eis ob oculos propoſuiſſe ſatis habuit? an magis *fatuum popellum Iſraeliticum* qui ſui juris ignarus pati ſe potuit tam futili ſophiſmate ſic ῥινὸς ἄγεσθαι, ut plane obtumeſceret? Adeóne omnes bardos & ſtupidos, nulliuſque aut *mentis* aut *animi*, ut nec unus aliquis in tam magnâ populi coronâ reperiri potuerit, cui tantum ineſſet *acuminis audaciæ* ut ad iſta omnia promptè reſponderet? cùm tam facile fuerit *Samueli* ſic peroranti ſtatim regeſſiſſe, " Pueris hæc minare & " qui nihil ſapiunt: nos, ſi ſic dominari cœperit " Rex noſter, *jure noſtro* utemur; *auferemus* ei mox eam quam ante *dedimus poteſtatem*. Quàm brevi reſponſio totum negotium confeciſſent &

os

os prophetæ in æternum obturaſſent, ſi retrioribus illis ſæculis tam credita fuiſſent hæc novorum Magiſtrorum figmenta, quàm ſunt ab illis ſidenter diſcipulis ſuis obtruſa, & à temerariâ plebe lubenter excepta.

XV. Sed ut ſeriò agamus, & ad rem ipſam in accedamus propiùs: *Dico primò*, Præſidendi in Repub. *poteſtatem*, quocunque tandem *modo* ad eam perveniatur, *ab* (*a*) *ipſo Deo* eſſe, *ſolo & immediatè* nullatenus autem à *populo*. Apertiſſimus ſunt in hanc rem Sacræ Scripturæ teſtimonia. *Per me reges regnant*, *Prov.* 8. id eſt, meâ unius, non humanâ aliquâ authoritate. *Quæ ſunt, à Deo ſunt* (non à populo,) *conſtitutæ poteſtates*, Rom. 13. 1. Ipſi *Magiſtratus* qui populo præſunt, *Dei* ſunt *adminiſtri*, Θεῦ λειτουργοὶ, Θεῦ διάκονοι, *Ibid. verſ.* 4. 6. *Dii* propterea dicti, *Pſal.* 82. 6. quòd ipſius *Dei* in terris (*b*) vices gerant, idque *Deo* ipſis conferente hanc poteſtatem, non *populi* ſuffragiis, *Ego dixi Dii eſtis*. Poteritne *populus* aliquis ſine turpis *idololatriæ* crimine *ſibi Deos conſtituere*, cum ſit uniuſcujuſque hominis, ei qui ipſius vices gerat, *poteſtatem vicariam* ſuâ *authoritate* demandare, non alieno *arbitratu*? Audebitne quiſquam mortalium id juris ſibi arrogare, ut qui *Dei* in terris *Miniſter & vice Deus* futurus ſit, omnem illam ſuam *Authoritatem* & *Poteſtatem* ab ipſo ſibi collatam agnoſcat? Utut fortaſſis poterint eſſe *populi* circa *perſonam* ut poteſtatis *ſubjectum* partes aliquæ (ut mox videbimus;) quemadmodum in *generatione* rerum naturalium, ſunt aliquæ *præviæ alterationes*, quæ præparent & diſponant *materiam* ad recipiendam *formam* introducendam: *collatio* tamen *Poteſtatis Regitivæ*, ſive applicatio ejus ad perſonam non eſt *populi* opus, ſed *Dei* ipſius *immediatè*; ſicut *productio formæ* in ſubjectam materiam eſt *immediatam* opus *agentis* ſive *generantis*. Scitum eſt illud

(a) Ἐκ Διὸς βασιλῆες. Homer. in Hymn.

(b) *Non alio animo populus rectorem ſuum intuetur, quàm ſi Dii immortales poteſtatem vindi ſui faciunt.* Senec. 1. de clem. 19.

(a) Lib. 5. contra Hæres. cap. 20.

Irænei, (c) *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & Reges constituuntur.*

XVI. *Dico Secundò,* (ut digitum ad fontes intendam) *dominationem politicam* ab initio non nisi *patriæ potestatis* propaginem fuisse. Ipsa rerum primordia quibus otium est paulò diligentiùs rimari, gentes reprehendunt olim non ex *mutuâ populorum consensione* in *Regna* & *Respub.* coaluisse; sed inter *Noachi* posteros aliquandiu omne *imperium* intra *paternæ authoritatis* metas constitisse. Nondum *Reges* erant; sed nec *Reguli* quidem; nedum amplissimarum ditiorum *Monarchæ:* multò autem animè *Aristocratici* vel *popularis status* regimina; inaudita priscis sæculis toto orbe nomina & in *Græcia* primùm, gente *levi* & *cupidâ novitatis*, κακοτομίαν quorundam libidine vel furore, introducta. Penes (a) *familiarum capita* stetit adhuc omnis dominatio, in quibus qui (b) *primogenitus* erat cujusque familiæ, sine suffragiis aut electione aliquâ quodam quasi naturæ jure, & *sacrorum* & *civilis administrationis antistes*, & totius cognationis *princeps* habebatur. Qui *pro suo arbitratu* delinquentes *moderatis* primò *pœnis* castigabat; mox excrescentibus in magnam multitudinem familiis, *gravioribus suppliciis* nocentes coercuit: donec tandem, auctâ indies hominum multitudine, & succrescentibus unà vitiis, irrogandi sceleribus *capitalia supplicia* accessit necessitas. Inde factum ut *pater* in liberos totámque familiam *jus* olim haberet (c) *vitæ & necis:* cujus juris, etiam post constitutos plerisq; in gentibus *Reges*, manserunt tamen diu vestigia quædam. Hinc illa notata *Aristoteli*, (sed improbata) *patriæ potestatis* apud *Persas* nimia severitas: & vetus illa quæ apud *A. Gellium Noct. Attic. l. 5. c. 19.* extat arrogandi liberos solennis Romanorum formula, [*UTI. EI. VITÆ. NECIS. QUE. IN. EO. POTESTAS. SIET. UTI.*

(a) ἐν οἰκίαις πρῶτον ἀρχαὶ καὶ πηγὴ πολιτείας, καὶ δικαίας, Aristot. 7. Eundem 1c.

(b) Πᾶσα οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τῆ πρεσβυτάτου, Id. 1. Polit. 1.

(c) Pater jussit; hoc nomen lege majus est. Jus nobis una necisq; concessum est. Quintil. declam. 6.

UTI. PATRI. ENDO. FILIO. EST.] Ab his initiis, per incrementa *familiarum*, pullularunt paulatim ubique terrarum *Regna*: quibus qui præerant, & *Reges* dicti sunt, & in suis ditionibus, exiguis illis quidem (unicâ fortassis *urbeculâ* cum paucis adjacentibus *pagis* & *vinculis*) *merum* tamen *imperium* exercuerunt. (*d*) *Principio rerum, gentium nationúmque imperia penes Reges erant*: sic historiam suam orditur Justinus. Et ante eum Cicero, (*e*) *Omnes* inquit *antiquæ gentes regibus quondam paruerunt*. Et utroque antiquior. (*f*) *Aristoteles* eas *civitates* testatur quæ suo tempore *liberæ* habebantur (*Græcas* nimirum & earum exempla secutas intelligit,) sub *regio* primitùs *imperio* fuisse. Hujus quam dixi *Originis*, inter alia plurima, hoc quoque argumentum est non leve, quòd tam arctis finibus claudebantur olim *Regum ditiones*, ut in unâ *Canaanitide*, regione non magnâ, *triginta & unum Reges* ab Israelitarum Duce *Josue* debellatos habeamus *Jos. cap.* 12. quibus tamen superstitem reliquisse eum istiusmodi *Regulorum* numerum duplo ferè majorem, non improbabili conjecturâ vel ex eo mihi colligi posse videtur, quòd non multò post ipsius *Josue* excessum *Adoni-bezekum* in *septuaginta Reges* à se devictos barbaro more sæviisse legimus *Jud.* 1. 7. Quid multa! Magnæ familiæ *principem* inter, & angusti territorii *Regem*, tam exile discrimen est, ut *nomine* & (*g*) *mole* magis quàm *re* & *potestate*, distare inter se videantur: ita ut nemini possit esse dubium, siquidem rationes ritè subducere velit, *patriam dominationem* procedente tempore, paulatim & imperceptibili actu, in *regium nomen & imperium* adolevisse; nec aliunde quàm ex hoc capite petendam esse *summi imperii originem*. Et hactenus sanè in conferendâ *Regiâ potestate*, nullas fuisse, nec quidem esse potuisse, *populi* partes, certo certius est.

(*d*) Justin. 1. Hist. 1.

(*e*) Cic. 3. de Legib.

(*f*) Τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη. Aristot. 1. Polit.

(*g*) Ὃν τῷ ὅλῳ καὶ παντὶ ἀλλὰ τῷ πόσῳ μόνῳ διαφέρει. Greg. Presb. in vi. Greg. Naz.

XVII.

XVII. Ex his, ut opinor, ſatis conficitur (ut illud obiter adnotem, quod dignum eſt obſervatu,) illam *regiminis formam*, in quâ totius *familiæ primogenitus* in jura paterna ſuccedit ut *propinquior hæres*, meritò cæteris præferendam eſſe; cùm ob alias plurimas nec contemnendas rationes, tùm vel haç unâ de causâ maximè, quòd *origini* ſuæ, ad quam homines natura ipſa quodammodo inſtituiſſe videtur, optimè reſpondeat. A quâ *antiquiſſimâ* & naturæ congruentiſſimâ *formâ* ſimul abſceſſum eſt, (impotenti ſcilicet & effræni *dominandi libidine* alias ſibi vias quibus ad *imperii culmen* aſcenderetur moliente,) *tyrannidi* pariter & *popularibus ſtudiis* onportuniora exinde facta ſunt omnia. Qui enim aliâ quàm *Legitimâ ſucceſſione* imperium obtinent, uno è tribus modis ad regna promoveri neceſſe eſt: aut *apertâ vi*, & militaribus armis; aut *fraudibus* & aſtu; aut liberâ demum *electione*. Qui vi & armis ſibi quæſiverunt imperium, ſive *merâ uſurpatione* ſine aliquo juris prætextu id factum fuerit, ſive *Bello Juſto* hoſtibus à quibus injuſtè laceſſiti ſunt illato, (utrovis modo enim fieri contingit:) hos etiam certum eſt, authoritatem ſuam nihilo magis *ſubditis* ſuis debere, quàm qui *Jure Hæreditario* in regna avita ſuccedunt. Quin multò etiam minùs: in quantum iſti *volentibus civibus* & jugo aſſuetis, illi *invitis* & (ſi reſiſtendo pares eſſent) repugnare paratis dominantur. Ergo nec hactenus apparent in conferendâ *ſummâ poteſtate*, populi ullæ partes.

XVIII. At in ſtabiliendâ eorum poteſtate, qui *tyrannidem per dolum occupant*, negari non poteſt, *populum* ſuas habere partes, eáſque præcipuas. Solent enim qui *tyrannidem* affectant, animum imprimis ad *favorem popularium* conciliandum intendere;

dere; (*a*) *potentiam ex vulgi adulatione quærentes*, Affatim hujus rei exemplorum suppeditant plurimarum gentium historiæ. Apud unum *Trogi* abbreviatorem, quibus artibus (*b*) *Pisistratus* Atheniensium, (*c*) Heracliensium *Clearchus*, (*d*) *Dionysius junior* Siculorum, alii aliorum populorum turbam in suas partes pellexerint, reperire est. *Invidiosis orationibus* credulæ multitudinis animos adversus *optimos* quosque *cives* concitare: nonnulla *publicè laudanda* & quæ speciem haberent *Clementiæ*, *Justitiæ*, & in plebem *benignitatis*, facere; omne genus *blanditiis* ac *delinimentis*, quibus decipi amat & solet *vulgus*, in civium affectus se insinuare, velut *publicæ libertatis* unicos futuros assertores, vindices & patronos; *simulatio* officii, crebræ *pollicitationes*, injecta *spes* feliciorum temporum & mutandæ in melius publicarum rerum administrationis: hæ nimirum sunt egregiæ *illæ artes*, quibus qui ad imperium per *fraudes* affectant viam, (*e*) incautum & leve vulgus solicitant, inflectunt, quà libet impellunt, ἐκχαύνοντες λόγοις πρὸς κέρδος ἴδιον. Et quidem *perraro hæc alea fallit*. Fit enim plerunque ut *populi favore* suffulti, ipsorúmque ope & *operâ* adjuti, ad summum illud *honoris & imperii* culmen, quò jamdiu anhelabat eorum *ambitio*, tandem conscendant.

(*a*) Justin. 13. 3.

(*b*) --28.

(*c*) --16. 4.

(*d*) --21. 1.

(*e*) *Nihil est facilius, quàm in quemvis affectum movere populum* Quintil. declam. 11. Euripid. in Supplic. act. 2.

XIX. Verùm enimvero ista omnia quàm parùm habeant momenti ad probandam legitimam *populi* in conferendo summo imperio *potestatem*, facilè providebit, quisquis cogitaverit. Imprimis 1.
à facto ad jus debile semper habitum esse arguendi genus. Deinde, quæ à populo hunc in modum facta legimus, non fuisse *judicio* facta sedatóque & sereno, sed concitato & perturbato affectibus animo. Quinetiam, ubi resederit paulùm 2.
illa *animorum tempestas*, & astu deceptum se ac ludificatum 3.

dificatum populus tandem, sed serò nimis deprehenderit; facti sui semet pœnitere, pudere nimiæ credulitatis; temeritatem suam & imprudentiam damnare, qui avidâ amplificandæ *libertatis spe* inducti, suâ se operâ in *servitutem tyrannicæ dominationis* ultrò tradiderint. Spirant hæc omnia meram *impotentiam*, & animorum *infirmitatem*: ita ut mirus artifex sit oporteat, qui se hinc aliquod sobrii *juris* aut legitimæ *potestatis* argumentum elicere posse confidat.

XX. Reliqua est igitur unica duntaxat *Reipubl.* species, in quâ *popularis* in constituendo principe *Juris* aliqua saltem apparet imago: *Regnum* scil. *Electivum*, ubi in demortui Regis locum novus succedit *Rex* liberis populi suffragiis *eligendus*. Esse hic *populo* suas partes, eásque legitimas & jure bono sibi competentes, prolixè fatemur: non tamen & illud ullatenus largiendum censemus, totam propterea sic *electi Regis potestatem* à populo pendere, aut *populo acceptam* ferri debere. Aliud enim est *potestatem* aliquam instituere; aliud *personam* qui eam potestatem exerceat eligere: nec *aliud* solùm, sed & (plerumque) *alterius*. *Prætor urbanus* istius villæ ob oppidanis & comburgensibus suis quotannis *eligitur*: electus, *Jurisdictionem* quandam exercet, quam nisi sic *electus* fuisset non licuisset ei exercere, infra pomœria istius urbis. Penes *Collegiorum* etiam *Socios*, quoties præfecturam vacare contigerit, jus est *eligendi Præfectum*; ad quem sic electum & virtute dictæ electionis, spectat totius *Collegii regimen*. Eligentium utrobiq; jus universum in solâ *personæ designatione* versatur, quæ *potestatem* muneri suo competentem non ab *eligentibus* derivatam, sed aliunde sibi concessam, exerceat. Neque enim *Prætor Jurisdictionem* quam in urbe exercet *concivibus* suis qui ipsum ad gerendum magistratum elegerunt, acceptam fert;

ſert ; ſed *Chartæ Regiæ*, qui pro ſuo beneplacito indulſit urbi tale privilegium : *nec Collegii præfectus* quam obtinet in Collegio authoritatem accepit à *ſociis* quorum ſuffragiis *electus* eſt, ſed à *fundatore* ejuſque ſtatutis, qui iſtam ei authoritatem conceſſit. In ſummà, ubi *Principis electio à populo* aut legibus aut moribus recepta eſt, ibi populus *perſonam regentis* deſignat quidem, aſt Deus unus confert *regendi authoritatem.*

XXI. Sed donemus iſtis vulgi palponibus (ut eorum importunitati tantiſper gratificemur) ſuam hanc *hypotheſin* : nec hilum promoverit tamen, niſi & illud inſuper largiamur, quod cùm ſolidè probare debuiſſent, ſumere maluerunt ; quiſquis alteri contulerit poteſtatem, ei jus eſſe *collatam poteſtatem*, ubi ipſi viſum fuerit opportunum, eidem *adimere*, & in manum ſuam *reſumere*. Contra ſtat ratio, & omnia jura, omnia fora reclamant. Scilicet, *Legitima pacta* non eſſe reſcindenda ; *Donationem* abſolutè nec interpoſitâ conditione factam non poſſe *revocari*, vel in totum vel ex parte ; *Jus* quod ante electionem plenum fuit in *eligentibus*, *electione* jam peractâ ipſo facto (*a*) tranſire in *perſonam electam* : aliáque in eandem rem plurima naturæ ſunt & rationis toto orbe receptiſſima dictata, & omnium gentium conſenſu, ut ex uſu quotidiano ſatis conſtat, firmata & comprobata. *Septem Germaniæ Principes eligendi* Imperatorem plenam habent poteſtatem ; *electum* autem imperio ſubmovendi nullam. Singulorum *Angliæ Comitatuum* & *Burgorum* communitas plebis, hoc eſt, incolæ & *liberi homines* (ut noſtrates loquuntur) quotquot ſunt infra majoris nobilitatis gradum, *Equites* & *Burgenſes*, communibus ſuffragiis *eligendi jus* habent, quos ad *Comitia Parliamentaria* velut legatos ſuo nomine mittant cum *fiduciariâ poteſtate* de publicis regni negotiis ipſorum vice tractandi : aſt

(*a*) *Populus in eum omne ſuum imperium & poteſtatem tranſtulit.* Ulpian. F. de conſtit. princip.

aſt abrogandi impoſterum jam *electis* demandatam ſemel poteſtatem, etiamſi fortè votis *eligentium* parùm reſponderint, nullum jus habent. Eadem ratio eſt eorum, penes quos *Prætorem urbanum*, *Collegii præfectum*, aut alterius ejuſmodi communitatis aut corporis civilis *caput eligendi* jus eſt: qui peractà *electione*, non habent ultra quod agant, jure nimirum & authoritate præſidendi *in perſonam electam* tranſlatis, cujus poteſtati deinceps ſubeſſe tenentur, & in *electione* quam ipſi fecerunt acquieſcere; nec, ſi *electus* indignum ſe Magiſtratu præbuerit, aliis id quàm ſibimetipſis imputare.

XXII. Potuerunt iſta, fateor, longiùs porrigi: & quidem dignum eſſet operâ pretium, liberiùs excurrere in iſtam probationem, & tam noxiæ ac in ſeditionem pullulantis radicis fibras omnes ex animis hominum penitùs evellere, niſi me temporis & inſtituti mei ratio, eò unde egreſſus ſum, revocaret. Nec fortaſſis multùm opus eſt hac in re longiori excurſu; cum & ex his quæ jam dicta ſunt ſatis conſtare poſſe arbitrer, quàm temerè ſimul & periculosè hæc tam vaſta populo *poteſtas* attribuatur; & alii ſuppetant idoneæ rationes, quæ ut in ferendis legibus *populi* etiam *conſenſus* accedat & approbatio, vehementer perſuadeant. *Primò*, quia *Lex* debet eſſe (*a*) νοῦς ἄνευ ὀρέξεως, *Mens cupiditatis expers*: juſſa autem *Principum*, in aulicorum & adulatorum gratiam temerè & inconſultis ſubditis emiſſa, ſunt ferè μετ' ὀρέξεως, pravis nempe impotentium *affectuum* cupidinibus vitiata. *Secundò*, quia *Leges* illæ, quæ cum proponuntur ſubditis non probantur, *moraliter loquendo* præſumuntur eſſe aut *injuſtæ* in ſe, aut ſubditis *oneroſæ* nimis, aut ſaltem *inutiles* bono publico; & proinde ejuſmodi, ut expediat eas non ſanciri, quum ſit Reipublicæ valdè incommodum, multiplicari *Leges* ſine neceſſitate. *Tertiò*, quia *Leges* jam

1. (*a*) Ariſtot. 3. Polit. 16.
2.
3.

jam legitimè conſtitutas ita abrogari poſſe conſtat per *contrariam conſuetudinem*, ut ulrrâ obligare deſinant: quæ *conſuetudo* nihil aliud eſt quàm conjuncta *populi conſenſio* eam legem ut inutilem obſervare negligentis, & *conſenſio principis* obſervationem ejus non exigentis. Ergo quum ſit ejuſdem poteſtatis *conſtruere* & *deſtruere*, videtur *Legum vis* ex approbatione & *conſenſu populi* non minimùm pendere. *Quartò* & præcipuè, quia 4.
hoc ipſum (ſcilicet ut ad Leges condendas concurrat unà cum *Principis poteſtate conſenſus* etiam *populi)* & ad publicam totius *Regni* pacem, & ad ſalutem ſecuritatémque *Principis* in tantum conducit, ut nihil magis. Omnino enim veriſimile eſt *ſubditos* univerſos, *Regibus* qui ipſorum conſenſum expectaverint, & *Legibus* in quas ipſi conſenſerint, promptè & alacriter, nec gravatè parituros. Neque verò imminutum iri iſthoc pacto ſupremam *Principis νομοθετικὴν poteſtatem* (quod unam objici ex adversâ parte ſolet) verendum eſt. Poſſe enim duo hæc, (*populi* inquam *conſenſum* & *ſupremam Principis* in ferendis Legibus *poteſtatem*) ſimul & amicè ſatis conſiſtere, (præterea quod in rebus ipſis nulla videtur eſſe repugnantia,) vel inde conſtare poteſt quòd *Angliæ* noſtræ *Reges*, quorum *ſupremam poteſtatem* ante infeliciſſima hæc tempora omnes hujus Regni incolæ prolixiſſimè ſemper agnoverunt, nunquam tamen *Legiſlativam* ſuam *Poteſtatem* ita exercuerint, ut ſine *ſubditorum* ſuorum *conſenſu* leges aliquas ipſis inpoſuerint.

XXIII. Concedendum ergo putamus, ad *condendas Leges* quæ ſubditos obligent in conſcientiâ, requiri aliquem ſaltem (*a*) *populi conſenſum*. Sed porrò dubitari poteſt non immeritò, eſtóque igitur hoc *Dubium Tertium, qualis quantuſque* populi conſenſus requiratur ad hoc, ut *Principis*

(*a*) Ὁ γὰρ νόμος ὁμολογία τις ἐστι. Ariſtot. 1. Polit. 6.

cipis placitum habeat vigorem *Legis.* Respondeo, considerari posse in isto de quo nunc agimus *populi consensu* duo hæc; Consentiendi scil. & *Tempus*, & *Modum*: & horum rursus utrumque bifariam. Vel enim consentitur in Legem, quoad *Tempus*; *ante* ejus promulgationem rogationémque vel *post*: quoad *Modum*: consensu expresso, sive *suffragiis*; vel consensu tacito, sive *moribus*. Ex horum complexione, *quatuor* oriuntur *populàris consensus* modi sive *gradus*.

XXIV. *Primus*, isque omnium minimus & infimus, *gradus* est, *consensus tacitus ante rogationem Legis*; cum scilicet populus aliquis se suáque omnia sic in *victoris potestate* posuit, aut longâ parendi consuetudine ita in integrum permisit *Principis Arbitrio*, ut quicquid is statuerit, id ipsis rarum esse debeat. Utrovis enim modo id contingat, tantundem est: siquidem *ex Jure Gentium*, justa est illa *Principis potestas*, quæ aut *Justo Bello* parta est, aut *diuturnâ possessione* quasi quodam præscriptionis jure confirmata. Et iste quidem *gradus*, etsi populo non multùm sit profuturus, si *Principi* libuerit potestate suâ in *tyrannidem* abuti: sufficit tamen ad hoc, ne queri possit *populus* sibi factam injuriam, si *Principem* gravius aliquid in ipsos, (quod fortè non sit injustum, sed quod ipsi tamen nollent,) statuere contigerit. Quemadmodum apud nos, importunè (ut solent) & iniquè è *Presbyterianorum* grege nonnulli conqueruntur, *pastorum parochialium electionem* populo injustè ereptam; cùm quos oporteret à *parochianis* ad id munus vocari, à privatâ aliquâ singulari *personâ*, aut *Collegio*, sub *patroni* nomine sine ipsorum consensu præsententur. Illud interim parùm cogitantes, *eligendi jus* si quod *populus* olim habuerit, (quæ tamen incerta

res

res est, & quam si negetur nunquam probare poterunt) ex justâ certè aliquâ causâ ab initio, sed longi temporis præscriptione jam ignoratâ, ad *beneficiorum patronos* quos vocant jamdudum transiisse, adeóque in factâ à *Patronis* electione involvi *virtualiter* & contineri *populi consensum*. Quod si homines dogmatum suorum nimiùm pertinaces non permoveat; ast illud saltem submonendi sunt, quod vel importunissimo adversario faciat satis, *Juris Patronatus* & *Ecclesiarum advocationes* Authoritate *Parliamentariâ*, hoc est, communi & pleno totius *populi consensu*, dudum sancita esse; & proinde quod à legitimo *Patrono* hoc in casu fit, *populum* ut id ei facere liceret *consensisse*.

XXV. *Secundus gradus* est, *tacitus populi consensus* in Legem, *post ejus promulgationem*. Cùm scilicet (*a*) populus *Legi* à Principe latæ & promulgatæ non contradicit, sed eam potiùs *moribus* & *factis* comprobat; conformando se voluntati *Principis*, & id observando, quod *Lege* imperatum est. Si enim qui *vel tacet* duntaxat, *consentire* videtur, multò magis *consentire* præsumitur qui *& facit*. De quo consentiendi gradu sic iterum *Julianus*, ubi supra; *Quid interest*, inquit, *suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus & facto?*

(a) *Leges constituuntur cum promulgantur, firmantur cum moribus utentium approbantur.* Distinct. 4. Sect. In istis.

XXVI. *Tertius gradus est*, *expressus populi consensus* in Legem à Principe rogatam & sibi propositam *post factam rogationem*. Cùm scil. *Princeps* Legis materiam domi antè præparatam, & ex consilio virorum prudentium, si non perfectè expolitam, aliquatenus tamen exasciatam, & *in concepta verba* quædam redactam, nequid quod palàm esset absurdum aut incommodum contineret, subditis suis ulteriùs examinandam & expendendam permittit: postulans, ut ipsi aut pleraque ipsorum pars eandem si futuram putent

Reipublicæ ſalutarem, aut ſaltem *bono publico* nihil incommodaturam, ſuffragiis ſuis confirment, ut ipſis etiam conſentientibus abeat in *Legem*. Qui ferè fuit apud *Romanos* olim, ſtante adhuc Repub. *rogandarum Legum* mos: unde & *Rogandi* vox obtineat, cujus apud *Romanarum rerum* ſcriptores frequentiſſima mentio eſt.

XXVII. Ultimus & *ſupremus gradus*, (quæ eſt ipſiſſima illa *Populi Libertas*, quâ tandiu ſub optimis *Regibus* ad invidiam uſque felices fuimus *Britanni*, & niſi ſtupidè ingrati nimiùm nos indignos præſtitiſſemus tantâ felicitate, adhuc feliciſſimis eſſe libuiſſet) eſt *conſenſus expreſſus ante rogationem Legis*. Cùm ſcilicet *Legis formulâ perſcripta*, habitâ priùs inter ipſos juſtâ & de *rebus* & de *verbis* deliberatione, *Procerum* regni & *delegatorum plebis* conjunctis ſuffragiis comprobata, *Regiæ* tandem *Majeſtati*, cui uni competit *Legum ferendarum ſumma poteſtas*, exhibetur, ut ipſius calculo, ſi id ipſi commodum viſum fuerit, confirmata, *Legis* exinde habeat *vigorem*, aliàs irrita ſit penitus, nec pro Lege habeatur. Quæ *Legum ſanciendarum* ratio, à Majoribus noſtris prudentiſſimè excogitata, & ad noſtra uſque ſecula per tot Regum & annorum ſeries traducta, omnium retriorum ætatum experientiâ uſúque comperta eſt adeò *Reipublicæ* ſalutaris: ut ſi de movendis loco ſuo veteribus terminis non eſſent intempeſtivè ſatis (nequid durius dicam) capi cœpta conſilia, floruiſſent adhuc fortaſſis, ut Dei olim beneficio, quæ nunc juſtiſſimo ipſius judicio peſſum ierunt, eúmque magis magíſque Indies *Eccleſiæ*, *Academiæ*, *Rex*, *Populus*, *Reſpublica*, *Res* cujuſque *privatæ*. Quandoquidem non poſſe arbitror humano ingenio facilè excogitari, ad moderandam hinc *Regum Potentiam*, illinc

licentiam

licentiam populi continendam coercendámq; *Legum ferendarum* ratio aliquam agis opportuna.

XXVIII. Sequitur *Dubium Quartum* De *Legibus minorum Communitatum*; ut exempli gratiâ *Civitatum, Academiarum, Collegiorum, Scholarum,* aliarúmque quas *Corporatas* vocant *Societates*: quæ præter *Leges* omnibus Regni ſubditis *communes,* ſuis etiam *privatis* gaudent *Legibus, Juribus & Statutis.* Ad quas nimirum perſonas pertineat ejuſmodi *Legum ferendarum Poteſtas?* & latæ quos & quoad *obligent?* Nec eſt difficilis reſponſio. Dico ergo *Primò,* Quum omnes 1.
hujuſmodi *ſodalitates, corpora,* ſive *collegia minora,* magni ſint corporis, (hoc eſt, *Regni* ſive *Reipublicæ,*) membra, & in eo contineantur ut *Cœlorum orbes inferiores* in ſuperioribus, non licere cuiquam *Collegio,* ſocietati, eorúmve moderatoribus aut inſpectoribus, *Leges privatas* in uſum ſuum condere, quæ publicis totius *Regni Legibus* adverſentur, aut ullo modo præjudicent. Dico *Secundò,* Quum ex conceſſione *Principum,* 2.
idque ex gratiâ ſpeciali (ut loquuntur) corporentur iſtiuſmodi *Societates,* nec aliis gaudeant *juribus, privilegiis* vel *poteſtate,* extra ea quæ vel ex diuturna temporis *præſcriptione,* vel ex chartis *diplomatibuſque Regiis* conſtare poteſt fuiſſe ſibi conceſſa: *Poteſtatem* proinde quæ in ipſis eſt *νομοθετικὴ* omnem *derivatam* eſſe *poteſtatem,* non autem *primitivam,* atque in ſupremam *Regiam Poteſtatem,* ut veram ſui *Originem,* ultimatè reſolvi; & propterea non poſſe ejuſmodi *Societates* earúmque Magiſtratus pro arbitrio ſuo conſtituere, aut *Poteſtatem* aliquam in legibus ferendis actualiter exercere, niſi ad modum & menſuram indultæ ſibi *à Principe* facultatis. Dico *Tertiò,* 3.
Leges à privatis *Collegiis* & *Societatibus Corporatis*

juxta tenorem facultatis ſibi à Principe conceſſæ *legitimè latas*, *obligare* omnia membra earundem *ſocietatum*, & quotquot earum juriſdictioni ſeu regimini ſubduntur, eóſque ſolos, *per ſe*, *directè* & vi ſuâ: aſt virtute ſupremæ *Majeſtatis Regiæ*, cujus authoritate nituntur, & à quâ vim ſuam omnem & authoritatem accipiunt *obligare* aliquatenus & *indirectè* univerſos & ſingulos totius Regni ſubditos. Sed utriuſque *obligationis* nec eadem ratio eſt, nec gradus idem. *Obligant* enim hæ *Leges*, *ſuos*, quidem, ut eas diligenter *obſervent*: *reliquos* verò hactenus tantum *obligant*, ne eas aliquo modo *violent*, *imminuántve*, aut earum obſervationem impediant.

XXIX. *Dubium Quintum*, de *Legibus Eccleſiaſticis in ſpecie*. Poſſe de novo condi *Leges* de ritibus, *rebus* & *perſonis Eccleſiaſticis*, omnibúſque ſacri cultus externi *circumſtantiis* ad ordinem, honeſtatem & ædificationem ſpectantibus, extra eas quæ ſunt à Chriſto & ejus Apoſtolis in ſacris literis traditæ; adeo manifeſta res eſt & rationi conſentanea, ut perverſi judicii obſtinatíque animi ſe ſuſpicione ægrè liberaverit, qui ſiccus & ſobrius negaverit. Sed cujus ſit *Eccleſiaſticas Leges* condere, ex quo in diverſa ſtudia abiere *Theologi*, parum
1. inter partes convenit. *Pontificii*, qui clericos ab omni *Civilis Magiſtratus* Juriſdictione *exemptos* volunt, (de quâ controverſiâ non eſt nunc diſputandi locus,) *Epiſcopis* ſolis, inque eis ſummo *Pontifici* maxime, quem *Oecumenicum Epiſcopum* prædicant, hoc juris aſſerunt, ut ipſis *Leges* condere liceat, quæ non *Clericorum* modò ſed & *Laicorum* conſcientias obligent; etiam ſine conſenſu vel licentiâ *Magiſtratûs Politici*. *Papiſmi* hunc articulum, ut & alios non paucos, (mutatâ tantùm *perſonâ*, *dogmate* non mutato,) amplectuntur,

ſtuntur, qui ſe tamen *Papiſmi* acerrimos hoſtes profitentur, ſed omnia interim novi interturbant 2.
Davi, *Diſciplinarii* noſtri *Reformatores*: qui omnem Poteſtatem, Authoritatem, *Juriſdictionémque Eccleſiaſticam* Regibus ademptam, ſibi unis ſuiſque *Claſſibus* & *Conventibus* vendicant. *Eraſtiani* 3.
ex adverſo, *Reformatores* quoque non minùs & hi (Deus bone! ſub ſpecie *Reformationis* quot nominum & opinionum monſtra, niſi quòd ſunt *deformia* pariter, aliàs immane quantum invicem *difformia*, parturivit, peperit, aluit, fovit prodigiorum ferax *noviſſimum hoc ſeptennium!*) *Eraſtiani* inquam, *clericis* omni *Juriſdictioni Eccleſiaſticâ* penitus exutis, *Externi Eccleſiæ regiminis* jus univerſum *Magiſtratui Civili* ex aſſe & in ſolidum attribuunt.

XXX. Non eſt mihi animus, ſed nec otium, (niſi vobis plus æquo moleſtus eſſe vellem) cum utriuſvis generis adverſario manum conſerere. Hic, ut aliis pleriſque rebus uſuvenit, *verior* eſſe videtur, & eſt certè *tutior*, quæ inter duas extremas *media* interjacet *ſententia*: in quam veſtris omnium pedibus eò lubentiùs itum iri confido, quòd & Doctrinæ *Eccleſiæ Anglicanæ*, & *Regni* inſimul *Legibus* maximè ſit conſentanea. Nempe, *Jus* condendi *Leges Eccleſiaſticas* eſſe penes *Epiſcopos*, *Preſbyteros*, aliáſque perſonas à totius Regni Clero ritè electas, & in *legitima Synodo* ritè congregatas. Ita tamen ut ejus juris ſive *poteſtatis exercitium* in omni Repub. Chriſtianâ, ex Authoritate Supremi *Magiſtratûs Politici* pendere debeat. Idque & *à parte ante*, (ut loqui ſolemus) & *à parte poſt*: Videlicet, ut nec eis ſtatuendi *Canones Eccleſiaſticos* causâ liceat convenire, niſi aut ipſius mandato & juſſu ad id negotii convocatis, aut ejus ſaltem authoritate, veniâ

niâ ab eo petitâ pariter & obtentâ, munitis: nec *Canones*, in quos illi sic convocati munitique consenserint, rati sint, aut vim aliquam habeant *obligandi*, quoad Supremi Magistratus assensus accedat, cujus approbatione & publicâ authoritate simulac confirmati fuerint, illico pro *Legibus* habendi sunt, & *subditos obligant*. Atque hæc de *Causâ Efficiente* dicta sufficiant.

PRÆ-

PRÆLECTIO OCTAVA.

De Obligatione Legum Humanarum ex parte Cauſæ Formalis; *Ubi*,

De { Promulgatione Legum. / Legibus Pœnalibus.

ESR. 10. 7, 8.

7. *Ita promulgarunt per* Judah *&* Jeruſalem *omnibus filiis captivitatis, ut ſe congregarent* Jeroſolymis,
8. *Et quiſquis non veniret infra triduum —— ſub anathemate ut eſſent omnes facultates ejus.*

I. DE *Legum Humanarum Obligatione* quod ad earum *Cauſas Materialem* & *Efficientem* pertinet, in his quæ jam ante nobis tractata ſunt, ſatis pro inſtituti noſtri ratione vidimus. Dicendum proximè de his quæ ad *Cauſæ genus Formale*, (etſi fortaſſis non admodum propriè, ſiquis velit iſta ad accuratam methodi normam exigere, haud tamen prorſus incommodè, ut mihi ſaltem videtur,) reduci poſ-

ſunt. Quæ omnia, ad duo omninò capita revocare licet: alterum de *Legum Promulgatione*; de adjunctâ eis *pœna* delinquentibus irrogandâ alterum. Quarum utraque ut in propoſito *Textu* expreſsè continetur, *Promulgatio* verſu ſeptimo, *Pœna* verſu octavo: ita eſt utriuſque, & ex ipsâ *Legis* naturâ & ad *effectum Legis* conſequendum, uſus perneceſſarius. Quum enim *Lex*, ex natura ſua, & quatenus eſt *regula* quædam rerum agendarum, *duplicem* habere debeat *vim*; vim ſcil. *dirigendi*, oſtendendo ſubditis quid ſit *faciendum* vel *non faciendum*, & vim *obligandi*, ingerendo animis eorum parendi neceſſitatem: non poterit *Lex* duplicem hanc *vim* debitè & cum effectu exerere, niſi & ſubdito innoteſcat, quæ ſit *Principis voluntas*, quod fit *Promulgatione*; & intelligat etiam ex appoſita *pœna*, quantum ſuâ refert eam præſtare.

II. De *Promulgatione* Legis, *Dubium Primum* eſt, *An Promulgatio ſit de ratione Legis?* quod eſt quærere, An ad hoc ut *Lex* habeat vim *dirigendi* & *obligandi*, ita neceſſariò requiratur ejus *Promulgatio*, ut ea vi careat niſi promulgata ſit? *Promulgationem* autem in tota hac tractatione non intelligo quoad uſum ejus vocabuli apud *Ciceronem* & alios *Romanos Scriptores*, ſed juxta receptum morem loquendi *Scholaſticorum* & *Canoniſtarum* poſteriorum ſeculorum. Illa enim veterum *promulgatione*, proponebatur publicè *tribus nundinis* Lex adhuc ferenda, ut populo probaretur: at hæc de qua nunc loquimur *promulgatio* eſt ipſa *publicatio Legis jam Latæ*, ut populo innoteſcat. Ad dubium ergo propoſitum reſpondeo breviter, *Promulgationem* ita eſſe de ratione *Legis*, ut aliquo modo dici poſſit ejus *Forma*, adeoque apud pleroſque authores ingrediatur ejus definitionem: & proinde ſimpliciter eſſe neceſſariam ad hoc, ut *Lex* exerceat *Officium*

ficium Legis, quod est, *dirigere* & *obligare* subditos; quos ne *dirigere* quidem potest, multò autem minùs *obligare*, quantumcunque sit justa & optima authoritate lata, nisi sit illis *cognita*, & cognita esse non potest nisi *promulgetur*. Illud enim quod propriè inducit obligationem, est *voluntas* & authoritas præsidentis sive *principis*, non ut est *persona singulis*, sed quatenus sustinet *personam publicam* & est caput communitatis. Atqui nisi suam illam voluntatem publica aliqua ratione populo patefieri & proponi curaverit, non poterit de aliqua *Lege* (juris saltem interpretatione) certò constare, quòd sit ipsius *voluntas*, & ab ejus authoritate, prout *publicam personam* sustinet profecta. Hinc illud juris Canonici (*a*) *Leges constituuntur*, cum *promulgantur*: itémque illud alterum juris civilis *effatum*, *Leges quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent*. Quod quùm omnium Doctorum communi consensu; ratione scilicet sic dictante, comprobetur: nihil opus est ei firmando aut *Dei* ipsius exemplum in medium adducere, *Legem* suam populo Hebræo de monte *Sinai* solenniter *promulgantis*; aut florentissimarum toto orbe *Rerumpub.* & *civitatum* praxin, quæ *Leges* suas mox ut latæ fuerunt, *tabulis æneis* incisas, aut insculptas *ligneis*, in locis maximè publicis civibus inspiciendas proposuerunt. Notissima sunt illa vocabula quæ passim apud authores occurrunt & ad hanc classem pertinent, *Athenienſium* Θέλται, κύρβεις, ἄξονες, XII. Tabulæ Romanorum, aliorumque populorum alia: de quibus consulant, queis vacat esse istarum rerum curiosis utriusque linguæ Lexicographos & Philologos. Nobis ad alia pergendum.

(*a*) Dinct. 4. Sect. in istis.

II. Posità promulgandæ Legis *Necessitate*, exoritur *dubium secundum, qualis debeat* esse *promulgatio Legis*, ut legitima censeatur, & inducat *obligationem*?

gationem ? Pro reſponſione dico *primò*, *promulgandi* legum modam & rationem, quoad particulares *ritus & circumſtantias*, pro more cujuſque gentis variari poſſe ; in eo tamen conſentire omnes, ex communi uſu requiri, ut *Legiſlator* voluntatem ſuam curet ita proponi & manifeſtari ſubditis *externo* aliquo *ſigno*, ut eis publicè innoteſcat, nec aliquis eorum qui tenentur legem obſervare, poſſit *(moraliter loquendo)* eſſe ignarus ejuſmodi legem eſſe latam. Atque hoc propterea requiritur, quod *dirigendi* vis legi intrinſeca eſt & eſſentialis : non autem poſſunt *ſubditi* actiones ſuas ſecundum Principis ſui voluntatem *dirigere*, niſi cognoſcant hanc eſſe ejus *voluntatem* ; nec id ſcire poſſunt, niſi ſit ipſis *externo* aliquo *ſigno* (puta voce, ſcripto, ſculpturâ, ſimilíve alio) ſufficienter *propoſita* & manifeſta.

IV. *Dico Secundò*, ad *promulgationem Legis* ita ut obliget ſubditos non ſufficere quòd *Legiſlator* voluntatem ſuam eis publicè ſignificet ; ſed ulteriùs etiam requiri, ut ſolenni aliquo adhibito *ritu* id fiat : aut ſaltem ita fiat (quod *ſolennis ritus* inſtar habet & tantundem valet) ut ſatis teſtatum ſit ſubditis *Legiſlatorem* intendere, ut illa ipſius voluntas *vigorem Legis* habeat, & eos *obliget*. Cujus ratio eſt, quia non omnis *voluntas ſuperioris*, etſi ſubdito cognita, continuò & ipſo facto eum *obligat* ; niſi etiam conſtet *ſuperiorem intendiſſe* ut obligaret. Omnis enim *Superior* Legiſlativâ poteſtate præditus, quum *duplicem* ſuſtineat *perſonam* ; unam privatam quâ *homo ſingularis*, alteram publicam quâ *legitimus ſuperior :* poteſt idcirco duplicem ſubire conſiderationem ſive reſpectum. Peperit nobis haud ita pridem inter medias turbas inauſpicata quorundam ſolertia *novam diſtinctionem*, de Regis nempe *capacitate* (ſic enim loqui placuit) *perſonali*, & *politicâ* ; præſenti negotio

(meo

(meo ſaltem judicio) quàm ei rei quæ tunc agebatur, aliquantò commodiorem. Nimirum ſic eſt: *Voluntas Principis*, ſi conſideretur princeps *in capacitate ſuâ perſonali*, hoc eſt, ut *perſona ſingularis* & quaſi privata, non habet rationem *Legis*, nec obligat *ſubditos* ut ſecundùm eam *dirigant* actiones ſuas. Ergo ad *obligandam ſubditos* non ſatis eſt, ut *Princeps* quocunque modo eis ſignificet hoc vel illud ſe *velle*: niſi etiam alicunde conſtare poterit, eum idipſum velle ut *in capacitate ſuâ Politicâ*; hoc eſt, quatenus *Princeps* eſt, & caput communitatis, & ut *perſonam publicam* ſuſtinet cum *Legiſlativâ poteſtate*. Quod quum ex ſimplici *voluntatis* ſuæ ſignificatione ſatis conſtare non poteſt, opus eſt ut aliquâ magis publicâ & *ſolenni ceremoniâ* iis quorum id ſcire intereſt teſtatum ſit; nequis poſſit excuſandæ ſuæ *inobedientiæ* putidum illud & vulgare *Non putâram* obtendere.

V. Dico *Tertiò*, in amplioribus imperiis, quæ multas continent *Provincias*, utile ſaltem eſſe ut *promulgatio* novæ Legis fiat in ſingulis imperii *Provinciis*. Sunt quibus hoc videtur ſimpliciter neceſſarium, & requiri ex naturâ *Legis*, quæ non obligat niſi à *populo* acceptetur: & proinde ſi *Lex* in *curiâ* Principis, aut totius Regni *Metropoli*, aut primariis aliquot *civitatibus* ſolùm promulgetur, non ſufficere ejuſmodi *promulgationem* ad obligandum eos, qui in locis & provinciis remotioribus degunt. Sed utut non ſit hoc ſimpliciter neceſſarium, nec videtur enim natura *Legis* id requirere, & ex alterâ parte ſtat cùm *communis opinio* Doctorum, tum *communis* plerarumque gentium *praxis*) utile tamen eſt id fieri, ut *Lex*, quâ *ſinguli* tenentur, ad *ſingulorum*, quoad fieri poteſt, notitiam perveniat. Quod quantò faciliùs noſtro ſeculò, quam prioribus illis (nondum adinventâ *arte Typographicâ*) præſtari poteſt, tantò inexcuſabiliùs negligitur.

negligitur. Ne longè abeam ; quæ eſt apud nos uſu recepta, non modò ſufficiens, ſed & facillima videtur eſſe *Legis Promulgandæ* & commodiſſima ſimul ratio : ut ſcilicet *Leges in Comitiis Parliamentariis* totius Regni Ordinum conſenſu à *Rege ſanctæ*, finitis jam *Comitiis* mox typis mandentur, idque à *Typographo Regio* & *noto charactere*, ita ut nemo poſſet eſſe dubius, leges eas & legitimè *latas* eſſe, & ſufficienter *promulgatas*.

VI. *Dubium Tertium.* Suppoſito quod Lex fuerit ſufficienter *promulgata*, *quando incipiat obligare* ſubditos : an ſtatim poſt *promulgationem* factam ?

1. An poſt aliquod temporis intervallum ? Pro reſponſione dico *primò*, quod & extra controverſiam eſt, *Leges* illas, in quibus definitum eſt certum *tempus obligationis*, quamprimum illud tempus advenerit, *ſtatim obligare* incipere, & obligare deinceps in omne tempus futurum, niſi aut *terminus obligationis* ipſis illis legibus definiatur, aut ipſæ leges vel novâ *lege* vel contrariâ *conſuetudine* abrogentur. Unde ex communi juris civilis ſententiâ *Leges Imperatoriæ* de novo conſtitutæ non obligant Imperii ſubditos, ni poſt *duos menſes* à promulgatione factâ : quia id tempus *Authentica quadam in Novellis*, ut in omnibus legibus obſervandum, univerſaliter definitum eſt, idque eo conſilio, quòd præſumitur facillimè poſſe *duorum menſium* ſpatio notitiam legis ad omnes ſubditos pervenire.

2. Dico *Secundò*, in Regnis & Rebuſpublicis, ubi nihil certi de *tempore* quo Leges de novo latæ incipiant obligare aut *Jure* definitum eſt, aut *moribus* receptum, *Leges* in quibus non opponitur certum tempus obligationis, obligare in conſcientiâ, quam primùm ſunt pro conſueto regionis more *promulgatæ*, omnes illos ad quorum notitiam pervenerint, aut quibus per *Legiſlatorem* non ſteterit, quò minùs innoteſcere potuerint. Quum enim *obligatio*

tio Legis ex voluntate *Legiſlatoris* pendeat, non ex ſcientiâ *ſubditi* : ſequitur vigere *obligationem Legis*, quando Legiſlator voluntatem ſuam *ſubditis externo ſigno* ſufficienter expreſſerit, ſive id ſingulis *ſubditis* cognitum fuerit, ſive contigerit ut aliqui fortè idipſum ignorent. Poſitâ ſiquidem *Lege*, ponitur *obligatio* ; quæ convenit legi quatenus Lex eſt, & eam neceſſariò ſequitur, ſicut omnis neceſſarius *effectus* ſequitur propriam ſuam *cauſam*, ut à nobis ſæpe ante dictum eſt. Ergo quum *Legi* quamprimum *legitimè lata* eſt & *ſufficienter promulgata*, nihil ultrà deſit quod ad complendam ejus eſſentiam requiratur ; omninò conſequitur *legem* ſic latam & promulgatam *ſtatim* inducere obligationem. Neque inconvenit naſci poſſe in nobis *obligationem* per voluntatem & factum alterius ſolùm, nobis etiam neſcientibus ; ſi *obligatio* illa habeat rationem *debiti moralis*, ut loquuntur ; etſi in *obligationibus* & debitis quæ oriuntur *ex contractu*, aliter ſe res habeat.

VII. *Dubium Quartum* ; quatenus *Lex* afficiat eos, quibus, poſtquam *ſufficienter promulgata* eſt, aut poſt elapſum tempus lege conſtitutum, *actu* tamen non innoteſcit ? Quod eſt quærere, an cui *Lex actu cognita non eſt*, aut *culpæ* reus ſit, ita ut peccet ſi contra *legem* faciat, aut *pœnam* propterea mereatur, quam *Lex* delinquentibus irrogat ? Ratio dubitandi eſt, ex una parte, qui fruſtra eſt *obligatio*, vel potius nulla, quæ nec ad *culpam* obligat, nec ad *pœnam*. Ex altera parte, tum quia abſurdum videtur, ut quis *obligetur ad impoſſibile*, at certè lege ſervare quam neſcias, *impoſſibile* eſt : tum etiam quia è duobus *Legis* quæ diximus officiis, neceſſe eſt *dirigendi* illam vim, ut naturâ priorem, alteram illam *obligandi* vim antecedere, ita ut Lex nequeat *obligare* niſi quem *dirigit*, *dirigere* autem non poteſt niſi ſit *cognita*. Hoc imprimis

primis ſuppoſito, quod nullam admittit dubitationem, ſubditum cui Lex actu cognita eſt, obligari & *ad culpam*, & *ad pœnam*: quod ad *ignorantes legem* attinet, pro reſponſione ad dubium propoſitum, *Dico primò*, qui legem ignorat ex *craſsâ negligentiâ*, quum id ſuo vitio & *latâ culpâ* contingat ut eam neſciat, nihilo ut ſaltem non multo minùs, & *peccati* reum eſſe, & *pœnam* mereri, quàm eum qui cognitam legem violat. *Ignorantiâ* enim *craſſa* ejus quod quis ſcire debet & poteſt, neminem excuſat: nec multum diſtare videntur (juris interpretatione) *dolus malus*, & *lata culpa*.

VIII. Dico *ſecundò*, eum qui *Legem* propterea *ignorat*, quia aliquantò *incurioſior* aut *negligentior* in eam partem fuerit, quàm in re tàm gravi oportuerat; etſi *culpâ*, quam Juriſconſulti *levem* vel etiam *leviſſimam* dicunt; quia & *culpâ* tamen, & *ſuâ* id factum conſtat, non prorſus immunem eſſe à *legis obligatione*. Ratio eſt, quia iſtiuſmodi *ignorantia* fuit *vincibilis*: ſi enim ſubditus tantam diligentiam adhibuiſſet, quantam & rei ipſius dignitas poſtulabat, & adhibere ſolent in gravioribus ſuis negotiis homines cauti, potuiſſet (id enim jam ſupponimus) certus fuiſſe de *legis promulgatione*. *Vincibilis* autem ignorantia ejus *Juris*, ſecundum quod tenetur quiſque *dirigere actiones ſuas*, non poteſt non eſſe *culpabilis*: ſi verò *culpabilis* in quocunque demum gradu, eatenus etiam & *inexcuſabilis* eſt. Quo tamen *levior culpa* eſt, eò & in utroque foro *excuſatior* eſt *ignorantia*, & faciliùs apud æquos rerum æſtimatores *veniam* meretur. At lege antea *obligatum* fuiſſe, licet eam *ignoraret*, vel exinde patet, quòd quamprimum ex teſtimonio viri alicujus fide digni intelligit *legem promulgatam* eſſe, ſe protinus ea *lege obligatum* judicat: at nulla oritur de novo ex illius viri teſtimonio *obligatio*, (neque aut *teſti* ipſi, aut ipſius *teſtimonio*,

monio, vis aliqua ineſt *obligandi*;) ergo proculdubio jam antea *lege obligabatur*, etſi nec *Legis* notitiam ante haberet, nec conſcientiam *Obligationis*.

IX. Dico *Tertiò*, eum qui *bonâ fide* & *invincibiliter*, ex caſu aut impedimento aliquo fortuito, nullâ tamen ſuâ negligentiâ, culpáve, legem promulgatam *ignorat*, (ut ſiquis *inſaniâ*, aut gravi & diuturno *morbo* laboraverit, aut nuperrimè ab exteris regionibus reverſus fuerit, nec quicquam de *lege promulgatâ* aut inaudiverit, aut audire potuerit,) nec ad *culpam* nec ad *pœnam* propriè dictam eâ *lege obligari*: poſſe tamen ea *lege* quam invincibiliter ignorat eatenus affici, ut obligetur ad *pœnam impropriè dictam*, hoc eſt, ad *damnum* aliquod, ſuſtinendum. Probatur hujus aſſertionis pars prior. Nemo aut *culpam* incurrit, aut *pœnam* meretur, qui non *peccat*: at qui legem non ſervat quam *invincibiliter ignorat*, non *peccat*: ſi enim peccaret, *obligaretur ad impoſſible*: ergo nec meritò *culpari* poteſt, nec juſtè *puniri*. Quod tamen poſſit obligari ad *damnum* aliquod ex *lege* ſuſtinendum, quæ fuit noſtræ aſſertionis altera pars, exemplo adducto clariſſimum evadet. Eſto *Lex prohibens* certum aliquod genus *contractus*, quâ lege inter alia decernitur omnes ejuſmodi *contractus* poſt unum menſem *à legis promulgatione* initos, *irritos* prorſus eſſe & *nullos*: ſiquis legis iſtius *bonâ fide* & *invincibiliter ignarus* menſe jam elapſo *contractum* ejuſmodi fortè inierit: immunis quidem erit à *culpa*, propter invincibilem ignorantiam; immunis etiam conſequenter debet eſſe & à *pœna*, quæ nemini juſtè debetur niſi propter *culpam*: *damnum* tamen, ſiquod ex *nullitate initi contractus* emergere contigerit, non ſolùm ſuſtinebit, ſed & ſuſtinere tenetur, etiam ſecundùm conſcientiam; ex vi *obedientiæ* legibus debitæ,

&

& ex intuitu *publicæ utilitatis*. Quod idem ſtatuendum eſt, & in aliis quibuſdam *legibus* quamplurimis: verbi gratiâ, in eis quibus *inhabilitantur* perſonæ, quibus *revocantur* privilegia, quibus *temporantur* fœnorâ, quibus certa rerum venalium *prætia conſtituuntur*, & ſimilibus; de quibus fusè tractant *Canoniſtæ* & *Theologi*. Nec debet hoc cuiquam videri iniquum: etſi enim *damnum* quandoque *pœna* dicatur, id tamen fit per *Analogiam* tantum, valde *improprié*. Nam aliàs *pœnæ* propriè dictæ, & *damni*, longè diverſa ratio eſt. *Pœna* ſi quis inſons afficiatur, fit ei injuria: & *damnum* innocenti citra injuriam ſæpiſſimè inferri contingit. Et hæc de *Promulgatione legis*, quantum noſtro inſtituto ſufficiat, dicta ſunto.

X. De *Lege Pœnali* proximè agendum. Ubi miſſis eorum pleriſque, quæ ſolent à *Caſuiſtis* multis & inutiliter diſputari, quæque magis ad *forum externum* & litigioſum, (idque ferè ex jure *Canonico & Pontificio*, quod noſtrâ non multum intereſt,) quàm ad *forum Conſcientiæ internum* pertinent: contenti erimus pauca quædam & præcipua delibaſſe, quæ propiùs *ad conſcientiæ regimen* conducere judicamus. Occurrit in hoc genere *Dubium primum*, an ad *Legis eſſentiam* aliquo modo pertineat *pœnæ conſtitutio*? Reſpondeo, videri pertinere. Non quidem ut aliquid *intrinſecè* requiſitum ad complendam *legis eſſentiam*, ita ut *Lex* niſi appoſitâ pœnâ non eſſet *Lex*: ſed *conſecutivè* tamen, ut aliquid neceſſarium ad hoc ut *Lex* finem quem intendit efficaciter conſequatur. *Forma* enim & *eſſentia legis* in *præceptione* conſiſtit, (*Præceptionem* hic intelligite latiùs ſumptam, ut *prohibitionem* ſimul complectatur: quomodo in Scripturis accipi ſolent voces צִוָּה & ἐντολή, & *Theologis* communiter tam *negativa mandata* quam *affirmativa*, *Præcepta* dicuntur.) Et ab hac

præceptione

præceptione ſolâ pendet utraque illa *vis*, quam *Legi* ineſſe diximus, *dirigendi* ſcilicet *actiones* & *obligandi conſcientias* ſubditorum. Habet enim ſubditus ſufficientem *normam* ſecundum quam *dirigere* debet actiones ſuas, & ad cujus obſervationem, niſi velit officio ſuo deeſſe, aſtringitur in *Conſcientiâ*, ſimulac reſcierit legitimum ſuperiorem ſuum, hoc vel illud *lege præcipiſſe*, ſive ſit illi *legi* appoſita aliqua *pœna*, ſive non. Non ergo ex naturâ ipſius *legis*, quæ in mera *præceptione* conſiſtit, exurgit hæc *pœnam* apponendi neceſſitas: ſed, (ut *legis præceptio* quæ nuda non (*a*) ſufficeret, ſuum cum vigore ſortiatur *effectum*, ex duplici aliâ *hypotheſi*: *ſubjecti* nempe, & *finis*. Expedit enim ut leges ſanctiſſimæ obſerventur, quæ eſt *hypotheſis ex parte finis*: ſuppoſitâ tamen humani cordis innatâ pravitate (quæ eſt altera *hypotheſis ex parte ſubjecti*) fieri vix ac ne vix poteſt, quin contemptui habeantur vel utiliſſimæ *leges* (quæ eſt plerorumque mortalium quâ *negligentia*, quâ *pervicacia*,) ni (*b*) *metu* ſaltem contineantur utcunque in officio, qui ludos faciunt *Conſcientiæ dictamen*. Hinc factum, (ex *duplici* inquam hac *hypotheſi*) ut Reipubl. ſalutare, & ſibi neceſſarium ſemper judicarint prudentiſſimi quique *Legiſlatores*, ſancire *pœnis* legum obſervantiam. Idque *Dei* ipſius exemplo, cui viſus eſt eam quam primam dedit homini *legem*, non ſine *pœnæ* interminatione edicere, *Gen.* 3. Aliquot fortaſſis *boni cives*, quorum parciſſima ubique ſeges eſt, ſolâ *officii* conſcientiâ, patriæque & *virtutis amore* adducti, etſi nulla eſſet propoſita *pœna*, ultrò legibus obtemperarent; aſt plurima turba ſolâ *formidine pœnæ* adiguntur ad *officium* faciendum. Patet igitur quæ ſit in condendis legibus *pœnarum Conſtituendarum* neceſſitas.

(a) *Tacite permittitur, & ſine ultione prohibetur.* Tert. 1. contr. Marcion. 26.

(b) *Qui ratione traduci ad melora non poſſunt, ſolo metu continentur.* Quintil. 12. Inſtit. 7.

XI. *Dubium Secundum* eſt, de *Obligatione legis pœnalis*, quoad extenſionem: utrum ſcilicet *Lex pœnalis* obliget ad *pœnam* tantùm, vel etiam ad *culpam*? Quod eſt quærere, an ſubditus *legi* & officio ſuo ita faciat ſatis, ſi paratus ſit *pœnam lege* conſtitutam ſubire, ut non ſit peccati reus etſi *legis præceptionem* non obſervet, aut annon etiam *obligetur* in conſcientiâ ad præſtandum illud quod *lege præcipitur*. Cui dubio ut diſtinctiùs & clariùs reſpondeatur, quia magni momenti quæſtio eſt, & cujus frequentiſſimus uſus eſt in vitâ communi: explicandæ rei gratiâ non erit alienum, nonnulla quæ prægnoſci utile eſt, præmittere. Sciendum igitur *primò*, *legem* humanam poſitivam eam ſolam *pœnalem* dici, quæ ex arbitrio Legiſlatoris expreſsè ſtatuit in tranſgreſſores *pœnam* aliquam *temporalem*: adeóque in totâ hac tractatione, quoties occurrit *pœnæ mentio*, non aliam intelligi pœnam niſi *temporalem*. Dupliciter autem ſumitur *Temporalis*: aut ut *Spirituali* opponitur, aut ut *Æternæ*. Accipiuntur enim ferè in communi ſermone ut membra invicem contradiſtincta: nunc *Spirituale & Temporale*; nunc *Æternum & Temporale*. Quin ergo *tria* ſunt omninò *Pœnarum genera*; ſive quis *ſpecies* aut *modos*, aut *gradus* dicere malit. Quicquid enim *Pœnæ* nomine venit,

1. aut eſt *primò Pœna Spiritualis*; qualis eſt amiſſio ſive carentia gratiæ & *amicitiæ Dei*, ſive *gaudii interni* & conſolationis quæ ex ejus gratiæ amici-

2. tiæque ſenſu oritur. Aut eſt *ſecundò Pœna Æterna*, quæ conſiſtit partim in æternâ *carentiâ beatificæ viſionis* Dei & Chriſti, partim in æternis *inferni cruciatibus*.

3. Aut eſt *tertiò Pœna Temporalis*, ab utraque priori diſtincta; quæ & pertinet ad ſtatum *præſentis vitæ*, & circa *corpus* ac *res externas* tantùm verſatur; nec tollit ex ſe & neceſſariò aut *ſenſum* gratiæ Dei, aut vitæ æternæ *ſpem*: cujuſmodi

juſmodi ſunt *amiſſio pecuniæ, exilium, carcer, infamia, minutio capitis, flagella,* & quæ ſunt ejuſmodi alia, ipſa denique *mors corporalis.* Ejuſmodi pœnarum quæ præcipuæ habentur, & frequentioris ſunt uſus, ad 4 capita revocantur, *Exr.* 7. 26. *Mortem* ſcilicet, *Exilium, Amiſſionem bonorum, & Carcerem.*

XII. Sciendum *ſecundò, Pœnam,* ut *culpæ* oppoſitam, iterum duobus modis accipi. Aliquando enim latè & *Materialiter* accipitur, prout ei opponitur *oppoſitione contrariâ*; id eſt, ut ſpecies altera condividens idem genus. Et ſic omne *malum* quod cuiquam obvenit, quod non eſt *malum culpæ, Pœna* dicitur, vel *malum pœnæ,* etiamſi non infligatur ei qui id ipſum patitur propter aliquam antecedentem *culpam,* ſed aliunde (ut caſu fortaſſis, aut per injuriam) contingat. Sic *morbus* inopinus, *pecunia* furto ablatâ, *vulnus* à latrone illatum, naufragio aut incendio *amiſſa bona,* omne denique *damnum* aut *nocumentum* quod perpeſſu grave eſt, inter *Pœnalia* numerari ſolent; & ſub *Pœnæ* appellatione venire. Quandoque etiam reſtrictiùs accipitur *Pœnæ* vocabulum, & quaſi *formaliter,* prout culpæ opponitur *oppoſitione relativa*; id eſt, quatenus quis eâ afficitur propter præcedentem *culpam:* ut ſiquis ob rem alterius *furto* ſublatam multetur *quadruplo,* aut *exulare* jubeatur propter *ſeditionem.* Et hæc eſt propria, prior illa impropria, vocis *Pœnæ* ſignificatio: impropriè enim *Pœnæ* dicitur, quam non præceſſit *Culpa.* Unde illa notiſſima *Pœnæ* definitio, quòd ſit *Supplicium, quo quis propter delictum afficitur.* Secundum utramque vocis ſignificationem loqui intendimus, in præſenti diſputatione prout res poſtulabit. Sed poſterior hæc præcipua eſt: quia *pœnalis Lex* dicitur, non tam reſpectu *damni* ut nocumenti, quod alicui poteſt occaſione *Legis,* (id-

que fortaſſis juſtè, ſine aliquâ tamen ſuâ *culpâ*) contingere; quàm reſpectu illius *ſupplicii*, quod ex *Legis* determinatione conſtitutum eſt eis qui eam tranſgrediuntur.

XIII. Sciendum *Tertiò*, *Legem Pœnalem*, aliam eſſe *purè Pœnalem*, aliam *mixtam*. *Lex purè pœnalis* eſt, quæ ſimplici ordinatione *pœnam* apponit tantum, nec tamen quicquam, expreſsè aut *jubendo* præcipi aut *vetando*. Exempli gratiâ, *Lex* ſit quæ poteſtatem faciat popularibus alicujus *urbis* vel *oppidi*, eligendi quotannis unum aliquem ex honeſtioribus civibus in *Prætorem*, cum adjectâ hujuſmodi clauſulâ. " *Qui civium electus prætu-*
" *ram urbanam recuſaverit, centum aureos in commu-*
" *ne pendito.* Hæc Lex *purè pœnalis* eſt: quia *pœnam* conſtituit quidem recuſantibus id munus ſuſpicere; nulli tamen idipſum aut ſuſcipere *præcipit*, aut *prohibet* recuſare. *Lex pœnalis mixta eſt*, quæ aliquid fieri *præcipit* aut *vetat*, adjectâ inſuper *pœnâ* tranſgreſſoribus irrogandâ. Exempli gratiâ, ponamus *Legem* ſub hac aut ſimili formâ promulgari, " *Nemo merces domeſticas extra regnum exportato,*
" *aut peregrinas merces advectas intra regnum di-*
" *vendito, niſi conſuetum vectigal ante ſolverit:*
" *qui ſecus fecerit mercium amiſſione luito.* Lex *pœnalis* eſt, quia appoſitam habet *pœnam*: non tamen *purè* pœnalis, ſed *mixtè*; quia (ſub illâ *pœnâ*) *præcipit* vectigalia ſolvi, *vetat* afferri aut diſtrahi merces vectigali inſoluto. Sunt qui *duabus* his *tertiam Legi pœnalis ſpeciem* addendum putant: ſcilicet, quæ *præceptionem* ſimul contineat & *pœnam*, neutram tamen poſitivè & ſpecialiter, ſed *ſub diſjunctione* διαφόρως alterutram. Exemplo ſit *Lex* ſub tali forma, " *A popularibus electus, aut prætu-*
" *ram gerito, aut centum pendito.* Atqui nihil opus eſt ob hanc cauſam addi *ſpeciem novam.* Nec enim multiplicandæ ſunt rerum *ſpecies* ſine neceſſi-

tate:

tate : & *disjunctiva* hæc forma proponendi legem ad *purè pœnalem* referri debet, quia *præceptionem* reipſa nullam continet. Si dicas, *præcipi* duarum rerum, etſi non *definitè* alteram, *indefinitè* tamen alterutram : facilè regeram, at *præcipere indefinitè*, & ſub disjunctione, non magis *præcipere* eſt, (ſiquidem propriè loqui velimus,) quàm *homo pictus* eſt *homo*. Eſt ergo *disjunctiva* hæc *Lex*, *purè* (ut dixi) *pœnalis* : quod vel ex collatâ utriuſque exempli formâ manifeſtum eſt. Sive enim edixerit Legiſlator illo modo, *Qui electus præturam recuſaverit centum pendito* ; ſive hoc altero, *Electus aut præturam gerito, aut centum pendito* : tantundem eſt. Utrobique *ſenſus* idem, eadem *verborum vis*, par *obligatio*.

XIV. Sciendum *Quartò*, inter obligationem ad *Culpam* & obligationem ad *pœnam temporalem*, non eſſe neceſſariam connexionem ; aut certè non ita neceſſariam ut ſit etiam *reciproca*. A *pœnâ* quidem *temporali propriè dictâ* ad *culpam* neceſſaria eſt conſecutio : validum proinde eſt hoc argumentum, *Petrus ex lege puniendus eſt*, ergo *culpam admiſit*. Sed à *pœnâ temporali minùs propriè dictâ*, putà *damno* aut re ſimili, non neceſſariò infertur *culpa* : poteſt enim aliquis *ſine culpâ* ſua obligari ad *damnum*, ut aliquoties ante diximus. Neque etiam à *culpâ* ad *pœnam temporalem reciproca* eſt conſecutio, quia fieri poteſt ut quis obligetur ad *culpam* ut interim non obligetur ad *pœnam* : pœnam nimirum temporalem ; nam *ſpiritualis* & *æternæ pœnæ* longè alia ratio eſt. Verbi gratiâ ; ſiquis *culpam* admiſerit (puta ſi *mendacium* dixerit, ſi amici *arcana conſilia* prodiderit, ſi proximi *famam ſuſurris* læſerit, aut aliud ſimile) cui *lege humanâ* nulla ſit *pœna* conſtituta non poterit ſine injuſtitiâ ab homine neque verò neceſſe eſt eum à Deo affici *pœna* aliqua *temporali*. Cæterum, ne quis ſibi im-

probus nimis adblandiatur, peccétque ista licentiùs, quòd putet se ex sortem fore *pœnæ temporalis*: expedit ei subinde meminisse, obligatum se nihilominùs ad *pœnam* multò graviorem, *spiritualem* scilicet, & *æternam*. Quæ utraque *pœna* cum omni *culpâ* ita necessariò & *reciprocè* conjuncta est, ut *pœna* semper supponat antecedentem *culpam*, (Deus enim neminem *punit* immeritum;) & *culpam* necessariò tandem consequatur (nisi succurrat Dei clementia culpam remittentis in Christo, per fidem & pœnitentiam, (commerita *pœna*.

XV. His ita præmissis, ut dubio proposito respondeatur, pono aliquot conclusiones. *CONCLUSIO PRIMA.* Quatenus *Lex pœnalis* obliget subditum in Conscientia, ex mente & *intentione Legislatoris*, si de eâ certi aliquid constet, imprimis judicandum est. Hoc est, si certò constet *Legislatorem* intendisse obligare subditos *ad culpam* etiam & non solùm *ad pœnam*; certum est eos obligari ad *observandum* id quod lege *præcipitur*, nec satisfacere officio, si parati sint *pœnam* lege constitutam *subire*. Quod si manifestum sit eum non intendisse obligare nisi *ad pœnam tantùm*; subditos etiam certum est *ultra pœnam* non obligari. Ratio est, quia fundamentum *obligationis Legum*, (ut aliàs ostendimus,) est *Legislatoris* potestatem habentis *voluntas* sufficienter manifestata: Ergo ubi *voluntas Legislatoris*, quæ est adæquata *mensura* ejus *obligationis* quam *Lex* inducit, manifesta est; de *obligationis mensurâ* non est quòd ulterius ambigatur.

XVI. Quæres fortasse, quæ *certitudo* sufficiat ad hoc, ut subditus aliquis possit esse securus in Conscientiâ, sibi satis constare quæ fuerit mens & *intentio Legislatoris*? Respondeo, frustrà expectari in *Moralibus*, propter infinitam circumstantiarum varietatem

varietatem & in certitudinem rerum humanarum, *certitudinem* quam vocant *Mathematicam*, quæ demonſtratione conſtat, & cui impoſſibile eſt ſubeſſe falſum. Haberi tamen poteſt de *Legiſlatoris intentione* plerumque *certitudo* quædam *Logica*; quæ ſcilicet colligitur ex ipſis *Legis* verbis: è quibus ita perſpicuè claret quandoque ipſius *intentio*, ut non ſit opus ulteriore evidentâ. Eluceſcit autem *mens Legiſlatoris*, partim ex formâ & *modo præcipiendi*; partim ex *pœnæ* appoſitæ *gravitate*: ſed præcipuè ex *præmio ipſius Legis*; in quo, ut acceptior ſit populo *Lex*, ſolet *Legiſlator* conſilii ſui de eâ Lege ferendâ *cauſas* & rationes exponere, quàm ſit *Lex juſta*, quàm fuerit tollendis incommodis & abuſibus *neceſſaria*, quàm futura ſit *Reipublicæ utilis*. Ex quibus omnibus debitè expenſis, unà cum *circumſtantiarum* etiam juſtâ collatione, non erit difficile, ut plurimum viro probo & prudenti intentionem *Legiſlatoris perdiſcere*, & habere de eâ *certitudinem ſufficientem*, id eſt, *Moralem*; (in moralibus enim ſufficit *certitudo moralis*;) ita ut poſſit concludere *Legiſlatorem* hoc, vel diverſum, indubiè *intendiſſe*. Quòd ſi ſubditus non ſit tanti acuminis vel judicii, ut omnia poſſit rationum ex utraque parte momenta rite expendere; aut ſi vereatur, (quum ſit unuſquiſque in *cauſâ propriâ* parum *idoneus judex*,) ne in ſui ipſius gratiam, *Legiſlatoris* mentem *favorabiliùs* interpretetur quàm oporteret: conſultiſſimum erit ſubdito in utroque caſu, ſi negotium ſit tanti, (hoc eſt, ſi futurum ſit ei valde incommodum & oneroſum id obſervare quod *Lege* præceptum eſt) ad virum aliquem probatæ pietatis & peritiæ negotium deferre, ei rem totam nudè, ſimpliciter & ſincerè aperire, & in ipſius demum judicio & ſententiâ acquieſcere.

XVII. Sed quia fieri potest, nec rarò fit, ut post adhibitam omnem diligentiam de *mente Legislatoris* ex ipsâ *Lege*, nulla habeatur certitudo, aut non tanta ut in eâ tutò acquiescat viri boni conscientiâ: quærendum ulteriùs est, in tam dubio casu, utram *interpretationem* magis expediat sequi; *benigniorémne* quod nonnullis visum, an ut alii suadent, *strictiorem*? Dicitur vir magnæ inter *Canonistas* authoritatis *Martinus Navarrus* in eâ fuisse sententiâ, ut putaret nullam *Legem pœnalem* obligare *ad culpam* per se, sed tantùm *ad pœnam*. Alii è diverso docuerunt, omnem *Legem pœnalem*, nisi de Legislatoris mente constet in contrarium, obligare *ad culpam*. Fateor mihi semper suspectas fuisse *extremas* quasque *sententias*: & fieri potest, ut quemadmodum illi nimis *laxè*, sic isti nimiùm *rigidè* pronunciârint. Ut ergo in re tam dubiâ, certi aliquid quod sequamur habeamus: esto hæc CONCLUSIO SECUNDA. *Lex purè pœnalis, per se & ordinariè, obligat tantum*
1. *ad pœnam, non item ad culpam.* Dico *primò*, *Lex purè pœnalis*: sive ea catagoricè enuncietur, sive
2. disjunctivé. Dico *secundò*, *Per se*: quia per accidens, & ex suppositione *prioris obligationis* potest obligare & ad culpam. Cum scilicet *Lex pœnalis* eo fine lata est, ut *metu pœnæ* subditi cogantur ad *officium*, ad quod ante obligati erant *Lege* aliquâ priore, *Divinâ Naturali*, aut *Humanâ*. Sic istæ pœnales [" *Qui hominem occiderit, capite* " *plectitor. Qui merces exportat, aut vectigal ante* " *solvito, aut merces amittito,*] obligant *ad culpam*: ita ut conscientiam non liberaverit siquis *pœnam* subierit, nisi & *præceptioni Legis* paruerit. Non tamen *Per se virtute propriâ* sic obligant, sed vi *obligationis præcedantæ* ex anterioris alicujus legis præceptione enatæ. Obligatus enim erat subditus, dictis legibus ex hypothesi nostrâ nondum

dum latis, & *Lege Divinâ* ne perpetraret *Homicidium*; & *Lege Patriâ*, ad *vectigalia* imperata ſolvendum. Dico *tertiò Ordinariè*: quia fieri poteſt *extraordinariè*, rerum præſentium ſtatu & conditione ſic exigente, ut quod aliàs *liberum* eſſet potuiſsétque omitti, evadat *pro hic & nunc* ita factu *neceſſarium*, ut peccet & officio ſuo deſit idipſum non fecerit. *Ordinariè* tamen, & extra caſus ejuſmodi ſingulares; qui paratus eſt *pœnam* legi appoſitam ſubire, lege illâ, ſi ſit *purè pœnalis*, non ultrà tenetur.

XVIII. Ratio totius *Concluſionis* eſt, quia *Legiſlator* non obligat niſi *præcipiendo*: proinde *ſimplex ordinatio*, qui nihil præcipit, non magis *ex ſe obligat*, quàm amici *conſilium*, aut viri gravis *adhortatio*. Ut enim qui dat alteri *conſilium*, aut cum *hortatur* ut hoc vel illud faciat, *declarat* quid ab eo cupiat fieri, non tamen eum ut id faciat *obligat*, ſed nec obligare intendit: haud aliter *Legiſlator* eâ lege, quâ nihil ſubdito *præcipit*, ſed tantùm oſtendit quid ab eo ſub propoſitæ *pœnæ* conditione fieri velit, præſumendus eſt non habuiſſe voluntatem eum ulteriùs *obligandi* quàm ad propoſitam *pœnam*. Quia ſi intentionem habuiſſet obligandi & *ad culpam*, facillimum ei fuiſſet, additâ duntaxat *præceptione* ſuam illam intentionem ſignificare. Ergo cum nec ſimplex & *nuda ordinatio* ex ſe obliget *ad culpam*, nec poſſit additio *pœnæ temporalis* ex ſe obligare niſi *ad pœnam temporalem* ſubeundem; manifeſtum eſt *Legem purè pœnalem*, quæ præter iſta duo (ſimplicem dico *ordinationem*, & adjectam *pœnam temporalem*) nihil in ſe continet, quorum neutrum eſt *obligatorium ad culpam*, non poſſe ex ſe *ad culpam*, ſed *ad pœnam* tantùm obligare. Et eſt ſimile de *Legibus* quas vocant *conventionalibus*: quo exemplo libentiùs utor, quòd concluſionem noſtram

ſtram non confirmet modò, ſed & egregiè illuſtret. Cui etiam addi poſſit *Teſtatoris Voluntas*; & alia nonnulla, quorum eſt (quod ad *obligandi vim* ſaltem attinet) ratio omninò conſimilis. Incolæ alicujus villæ, qui *condendi Leges* propriè dictas poteſtate carent, in *curiâ Domini manerii* (ſic enim ex uſu forenſi loquendum eſt,) aut aliàs *extra curiam*, de rebus quibuſdam ad pacem & juſtitiam inter vicinos conſervandam conducentibus inter ſeſe *paciſcuntur*, multâ enim pecuniariâ *nomine pœnæ* iis conſtitutâ, qui ſic inita *pacta* violaverint. Cujuſmodi *conventiones*, noſtratibus vernaculo ſermone By-Laws dicuntur, hoc eſt, *Incolarum Leges*: By etenim priſca Saxonum Lingua *habitationem* ſignificare notant Antiquariæ rei peritiores viri docti: nos cum aliis docendi cauſa, *Leges conventionales* dicemus. Etſi enim *pacta* ſint ſolùm & *Conventiones* inter privatas perſonas, & non *Leges* (ſiquidem propriè loqui velimus) ob defectum publicæ authoritatis; *Leges* tamen dici ſolent propter ἀναλογίαν illam quam habent cum propriè dictis legibus, quantum ad duos illos ſæpe dictos *Legum effectus, dirigendi* ſcilicet & *obligandi*. Nam ſicut *Leges* ſubditos; ſic iſtæ *Conventiones* perſonas conſentientes & *dirigunt* in agendo, & *obligant* ad officium. Certum eſt autem in iſtiuſmodi *Conventionibus*, perſonas contrahentes non intendiſſe ſe mutuò obligare *ad culpam*, ſed *ad pœnam* tantùm, exempli gratiâ, "*Paciſcuntur inter ſe incolæ alicujus villæ, ſingu-*
"*los patresfamilias menſe Maio quotannis tridu-*
"*anam operam reficiendis viis publicis perſonali-*
"*ter collocaturos: qui non fecerint* (ſupponamus
"autem ſingulas diurnas operas decem denariis
"æſtimari) *viginti denariorum multâ luituros.*
Hâc *Lege conventionali* certum eſt perſonas contrahentes illud imprimis *intendiſſe*, ut *viæ publicæ* quotannis

Camden. in Britan. i. p. 408.

quotannis reficerentur, quin & illud insuper vo-luisse, ut unusquisque pater-familias *personalem operam* in rem tam utilem conferrent: aliter enim dupli multam secùs facientibus non constituissent. Cæterùm non minùs ex alterâ parte certum est, eos non *intendisse* se mutuò ulteriùs *obligare* quàm ad *multam* solvendam; si cui ipsorum aut per alia negotia non liceret, aut quacunque aliâ de causâ non liberet, *personalem* suam *operam* præstare. Sic in re testamentariâ (nam & (a) *Testamentum* instar *Legis* est, executorem & (b) legatarios *dirigendo* pariter & *obligando*,) " *Caius vult ut Caia uxor* " *quoad vidua remanserit ædes cum fundo vicino* " *quas à Titio emit retineat; si alteri nupserit, eas* " *amittat.* Constat id voluisse *Caium*, ut uxor vidua remaneret, nec alteri nuberet ea enim intentione *conditionem* illam apposuit, ut uxorem tanti *damni metu* à secundis nuptiis arceret. Nec tamen apponendo talem conditionem intendit (imò ne potuit quidem intendere) uxorem obligare *ad culpam*, ita ut peccaret si alteri nuberet.

(a) *Imperia sceleratorum.* Senec. 3. controv. 9.

(b) *Legatum est, quod legis modo testamento relinquitur.* Ulpian. Instit. cap. 26.

XIX. Ast, inquies, *ad culpam* & *Pacta* obligant, & *Testamenta* obligant. Nam & is *peccat*, qui *pactum* conventum non servat: & peccat *legatarius*, si aliter fecerit quàm testamento cautum est. Respondeo, longe aliud esse, si quis *conventa*, *testamentum*, aut *leges* violet: aliud si quis contra *ejus quicum contraxit*, *Testatoris* aut *Legislatoris voluntatem* fecerit *sub conditione* latam vel prolatam. Quid intersit, quæ ante adduximus exempla optimè docebunt. In *legem illam conventionalem*, de triduanâ operâ præstandâ sub multâ pecuniaria; non continuo *peccat*, qui operam non confert, nisi & *multam* solvere recuset: stat enim *pactis* si alterutrum fecerit, idque secundum *intentionem paciscentium*, qui intendebant ad illam operam

operam præſtandam ſe mutuò *obligare* quidem, non tamen ſimpliciter & abſolutè ſed *ſub conditione* prædictâ. Sic & in *lege* illa *Teſtamentaria, Caia*, ſi *Caio* defuncto alteri nubat, *non peccat* nubendo, etſi certum ſit *maluiſſe Teſtatorem*, proinde & *voluiſſe* (nam *qui mavult vult*) ne id fieret: *peccaret* tamen proculdubio, ſi alteri jam nupta, legatas *teſtamento ſub eâ conditione* ædes cum fundo ſibi retineret nec hæredi reſtitueret. Ratio utriuſque exempli eadem eſt; ſcil. quia *obligatio* utrobique non fuit pura, *ſimplex & abſoluta*, ſed *conditionalis* tantùm obligatio: *conditio* autem ſemper & ex ſui naturâ ſuſpendit *obligationem*, ita ut *conditione* præſtitâ, ipſo facto, quaſi jam ſoluto vinculo, cadat *obligatio*. In *Legibus* item *purè pœnalibus* eodem omninò modo ſe res habet, quantum, *ad obligandi modum & menſuram*: quod facilè intelligent, quibus iſta inter ſe conferre vacat & libet; ut non ſit nobis opus his explicandis diutius immorari.

1. XX. Sed inſtabat adhuc fortaſſis quiſpiam: *primò*, non quenquam obligari *ad pœnam*, quin obligetur etiam *ad culpam*: quia non poteſt juſtè alicui *pœna* irrogari, niſi propter antecedentem *culpam*, juxta illud Auguſtini, (a) *Omnis pœna ſi juſta eſt, peccati pœna eſt.* *Secundò*, de ratione legis eſſe, ut aliquid *præcipiat*: ergo *legem* illam, quam dicimus *purè pœnalem*, aut non habere rationem *Legis*, ſi nihil præcipiat; aut ſi contineat in ſe ſaltem implicitè aliquam *præceptionem*, obligare & *ad culpam*: cùm ſit *culpa* nihil aliud, quàm *juſtæ præceptionis tranſgreſſio* ſive violatio.

(a) Auguſt. 1. Retract. 9.

XXI. Ad prius *objectum* variè reſponderi poteſt. Verè enim dici poteſt primò. *Pœnam* quidem *æternam*, in quantum perfectam habet pœnæ rationem, non poteſt aliter conſiderari niſi *ſub ratione pœnæ*; propterea neceſſario ſupponere *culpam* aliquam

quam antecedentem quæ eam promerita ſit, & propter quam, ſine ullo alio reſpectu, qui *culpæ* reus eſt, eâ *pœna* afficitur : at *pœnæ ſpiritualis*, tùm etiam multò magis *pœnæ temporalis*, non eſſe eandem per omnia rationem. Etſi enim ſupponat utraque quatenus *pœna* eſt antecedentem aliquam *culpam* tali *pœna* dignam (aliàs utique non eſſet *juſta*:) quia tamen poteſt utraque aliter conſiderari quàm *ſub ratione pœnæ*, per reſpectum ſcilicet ad *finem* à puniente intentam, hoc eſt, quatenus ordinatur non tam ad *vindicandam culpam* præteritam, quàm ad *impediendam culpam* futuram ;) inde fit, ut nec Deus, cum hominem *pœnâ*, ſive *ſpirituali* ſive *temporali* affligit, nec homo, cum hominem *pœna temporali* afficit, ſemper eorum *peccata* aut *culpas* reſpiciant, ſed habeant ſæpiſſimè propoſitos ſibi alios *fines*. Quo pertinet reſponſum illud Domini noſtri Jeſu Chriſti Diſcipulis interrogantibus de *homine cæco nato*, ſuáne an paternâ culpâ id ei accidiſſet, ut *cæcus naſceretur*, Joh. 9. 3. *Nec iſte peccavit*, inquit, *nec parentes ejus* (ſcilicet ut cæcus naſceretur) *ſed ut opera Dei manifeſtentur in eo*, hoc factum eſt. Ratio eſt, quia in *moralibus*, eorum quæ fiunt æſtimatio, itémque & denominatio, à *causâ finali* potius ſumi debet, quàm à *causâ efficiente meritoriâ*.

XXII. Deinde *ſecundò* dici poteſt, *pœnæ temporalis* relationem ad *culpam* in eâ duntaxat *pœnâ* propriè ſpectari, quæ culpæ *relativè* opponitur ; non item in eâ quæ culpæ *contrariè* tantùm opponitur, quæ eſt laxior ejus vocis ſignificatio & minùs propria. Hanc diſtinctionem ante explicuimus in *ſecundo* hujus *dubii prænotato* ; nec opus eſt multis repetere. Suffecerit meminiſſe pœnam *ſi purè pœnali* appoſitam, non ſtrictè & propriè, ſed impropriè & latè *pœnam* dici, prout ſignificat

nificat alterum *mali* genus *à malo culpæ* diverſum. Quale genus *pœna* poteſt ſine injuſtitiâ legali alicui inferri *propter finem utilem*, (ut, verbi gratiâ, ad vitandum aliquod incommodum publicum) citra peccatum perſonæ patientis. Sic enim accepta *pœnæ* appellatio, omnia *Infortunia*, *Damna*, *Adverſa*, aut quicquid homini accidit quod mallet non eveniſſe, complexu ſuo continet.

XXIII. Iſta ſi cui veſtrum minùs ſatisfecerint, (nec ego ſanè multùm contendero,) aſt illud ſaltem imprimis dignum eſt obſervatu, quod *tertio loco* nunc ſubjicio, quum & totam hanc exhauriat *dubitationem*, & alteri ſimul *objectioni* aptiſſimè occurrat. Nimirum *legem pœnalem* qualis nunc ſub incude eſt, quam utrumque intendit, & *obligare* ſubditum ſcil. & tamen *non niſi conditionaliter* obligare; *dupliciter* poſſe conſiderari, vel *tripliciter* potiùs. *Primò*, præcisè quantum *ad id*,
1. *ad quod* ſub tali conditione præſtandum intendit
2. obligare: *Secundò*, quantum ad *conditionem* illam præcisè, ſub quâ intendit obligare; quorum illud *legis ordinationem*, hæc appoſitam ei *pœnam* continet: *Tertiò*, quoad *totum aggregatum*, hoc eſt,
3. *legem* ipſam totam, quæ ex utriuſque complexione conſiſtit, ſimul ſumptam. Hâc poſitâ diſtinctione, dico *primò*, legis partem illam quæ *conditionem* ſive pœnam tantùm continet, *per ſe* non
1. obligare *ad culpam*: *nuda* enim *conditio nihil ponit in eſſe*, ut omnes concedunt, & eſt ex ſe manifeſtum. Non ergo *peccat*, imò officio ſuo optimè defungitur, qui *legis pœnam* vitat, modò id
2. quod Lex *ordinat* præſtiterit. Dico *Secundò*, nec illam legis partem quæ *ordinationem* continet, per ſe obligare *ad culpam*. Quia nulla *Lex* obligat ultra intentionem *Legiſlatoris*: *Legiſlatorem* autem non intendiſſe eâ legis parte *per ſe* obligare ſubditum *ad culpam* certum eſt; non enim intendiſſe

dissset eum *simpliciter obligasse*, quia illa pars per se & præcisè sumpta nullam continet in se *conditionem*; at ex additâ in alterâ parte legis *conditione* patet eum non intendisse *simpliciter obligare* ad id præstandum quod Lex ordinat, sed *sub conditione* in lege expressâ. Dico tamen *Tertiò, Legem Pœnalem*, integrè & conjunctim sumptam, obligare & *ad culpam*. 3. Hoc sensu, ut nimirum *culpæ* reus sit & *peccet* contra legem, qui cum *alterutram* ejus partem præstare debeat, *neutram* præstat. Sicut enim apud *Dialecticos* veritas propositionis *disjunctivæ* pendet ex veritate *unius alicujus partis*; ita ut *tota vera* sit cujus *altera pars* est vera, *falsa* autem non sit nisi *utraque pars* sit falsa: sic in *moralibus*, legem *disjunctivam* (omnis autem *Lex purè pœnalis* disjunctiva est, aut *formaliter*, aut *æquivalenter*, Legem, inquam, disjunctivam *observat*, qui facit è duobus propositis *alterutrum*; non *violat* nisi qui *utrumque* negligit.

XXIV. His satis, ut opinor, explicatis, quæ de *legis purè pœnalis* obligatione dicenda videbantur, ad *legem pœnalem mixtam* transeamus. De quâ sit *tertia* nostra *Conclusio*; *Lex pœnalis mista* (quæ scilicet apertè aliquid *præcipit*, observari, & quò diligentiùs observetur quod præcipitur, *pœnam* transgressoribus constituit,) *& ad culpam obligat, & ad pœnam*: ita ut nec *legi* satisfaciat, nec *conscientiæ* suæ, qui *pœnam* sustinet, nisi & illud fecerit quod *lege* imperatur. Ad *pœnam* obligare ejusmodi *legem* nemini potest esse dubium: aliàs quis usus esse posset *adjectæ pœnæ*? Obligare autem & *ad culpam* inde patet quòd manifestam continet *præceptionem*; & omnis præceptio obligat *ad culpam*: siquidem nihil aliud est *Culpa*, quàm præcepti alicujus transgressio, ἡ γὰρ ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία, 1 *Joh.* 3. Nec potest probabiliter dici, quod tamen sensisse videtur *Navarrus*, Legislatorem

rem apponendo *pœnam* voluiſſe ſignificare, ſe non habuiſſe intentionem obligandi niſi *ad* illam appoſitam *pœnam* tantúm. Animadvertite quæſo, quàm perverſum ſit *pœnæ* conſtitutionem, quam certũ eſt eo fine appoſitam eſſe *præceptioni*, ut ipſa *præceptio* ejus *pœnæ metu* ſanctiùs & diligentiùs obſervaretur, ſic interpretari, ut *præcepti obligationem* invalidet & tollat? Infinitæ ſunt per orbem terrarum, adjectis inſuper *pœnis*, latæ in fures, latrones, homicidas, perjuros, alióſque nefarios & ſceleratos cives, *leges*: tulit etiam *legem* Deus Creator protoplaſtis hominibus, quâ eis *eſum ligni* quod erat in medio paradiſi *interdixit*, appoſitâ ſi comederent *mortis pœnâ*, Gen. 2. Adeóne reperiri quenquam ſanæ mentis inopem, ut exiſtimet obligatum lege hac divinâ, *Adamum*, obligatos legibus illis humanis, *alios*, *ad pœnam* tantùm, non etiam *ad culpam*? Quis dixerit, (ut illas alteras omittam *leges humanas*) *lege illâ divinâ* Adamum non fuiſſe *obligatum in Conſcientiâ*, ut à fructu vetito *abſtineret*; ſed ad hoc tantùm, ut ſi comederet paratus eſſet *mortis ſententiam* ſubire? Rejectâ ergo *Navarri* ſententiâ, (ſi ea fuerit ipſius indubiè ſententia, quod de tanti nominis viro vix crediderim) quæ & periculoſa eſt, & ab omnibus ferè reprehenditur; dicendum eſt. *Legem pœnalem mixtam*, quum & *pœnalis* ſit, & *præceptiva*, obligare & *ad pœnam*, & *ad culpam*: *ad pœnam*, quatenus *pœnalis* eſt, & ad *culpam*, quatenus *præceptiva* eſt.

XXV. Reſtat *Dubium tertium*. An & quatenus teneatur *legis pœnalis tranſgreſſor*, ad pœnam lege conſtitutam *ipſo facto* ſubeundam? Feſtinato opus eſt; ideóque rem paucis abſolvam. Dico igitur
1. *primò*, ſi *pœna lege* conſtituta ejuſmodi ſit, ut non imponat tranſgreſſori aliquid ab ipſo *faciendum* vel *patiendum*, ſed conſiſtat potiùs in quadam *inhabilitati*

habilitate ad faciendum aliquid quod facere eſſet ipſi *commodum*, aut in *incapacitate* recipiendi aliquid quod eſſet ipſi *gratum* vel *utile*; teneri legis violatæ reum *ipſo facto* pœnam ſubire. Multæ ſunt *Leges* quæ prohibent tranſgreſſores hoc vel illud facere; ut leges civiles propter certas cauſas impediunt *tranſlationem Dominii*. Sunt etiam multæ *leges*, quæ dilinquentes decernunt ad aliquod temporis ſpacium *incapaces* alicujus *muneris* vel *dignitatis*: ut ſi prohiberetur ſtatuto Academiæ *perturbator pacis*, ne liceat ei infra biennium poſt crimen admiſſum in domo Congregationis *gratiam ſuam* proponere. In his aliiſque ſimilibus caſibus, ubi *pœna* in ſolâ *inhabilitate* vel *incapacitate* conſiſtit; quia ad ejuſmodi pœnam ſuſtinendam non requiritur aliqua perſonæ puniendæ *cooperatio*, ſed operandi potiùs *ceſſatio* quædam: tenetur ſine dubio qui legem violavit, eam *pœnam*, etiam non requiſitus, ultrò ſufferre. Dico *ſecundò*, ſi *pœna* lege conſtituta ſit ejuſmodi, ut ad *legis executionem* neceſſariò requiratur *cooperatio* aliqua perſonæ delinquentis; hoc eſt, ut qui *puniendus* eſt ipſe aliquid *faciat*: non teneri reum (*ordinariè*) ad ejuſmodi pœnam *ipſo facto* ſubeundam, ante latam à judice ſententiam: ſive, quod idem eſt, priuſquam à perſona legitimam authoritatem habente ea *pœna* ab ipſo exigatur. Tenetur quidem reus *pœnas dare*; ſed ſi repoſcantur: aliàs non tenetur. Dico *tertiò*, reum, poſt latam à judice *ſententiam*, aut à perſona legitimam authoritatem habente *requiſitum*, ad pœnam *ſponte* ſuſcipiendam teneri, etiam cum aliqua ſua *cooperatione*; ſi ejuſmodi *cooperatio* non ſit contra *humanitatem*, etſi aliàs fortaſſe admodum gravis & oneroſa. Exempli gratiâ, ſi jubeatur pœnæ nomine grandem *pecuniæ ſummam dependere*, *regno exire*, *&c.* tenetur reus vi legis id facere. Quòd ſi *pœna*

2.

3.

impoſita non *grave ſit* tantum, ſed aliquid etiam in ſe contineat quod ſit *inhumanum*, ut ſi quis jubeatur *ſe flagellare, dextram ſibi præcidere, cicutam bibere, &c.* 4. *dico quartò* in ejuſmodi caſibus teneri quidem reum, ad *pœnam* eam, quam ſcivit lege conſtitutam, quámque culpâ ſuâ commeruit, *paſſivè ſubeundam*; non item obligari *ad activè cooperandum* in eadem. Et hæc de *Legum promulgandarum neceſſitate*, & de *Legum Pœnalium obligatione*, quæ ad legum *cauſam formalem* aliquo modo pertinere videntur, dicta ſunto.

PRÆ-

PRÆLECTIO NONA.

De Legum Humanarum Obligatione ex parte Cauſæ Finalis.

1 TIM. II. 2.

——Pro Regibus, & pro omnibus qui in Sublimitate conſtituti ſunt: ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honeſtate.

I. DE *Legum Humanarum obligatione* quod ad *Cauſam Materialem, Efficientem Formalem* attinet, prout res tulerat (fuſius alicubi fortaſſis, alibi contractiùs, quàm par erat,) egimus utcunque ſuperioribus prælectionibus: ſupereſt ut ad ea quæ *ad Legum cauſam Finalem* pertinent dubia pertractanda pergamus porró. Sed antequam ad illa dubia diſſolvenda perveniam, illud interim præmittendum eſt, & ut res indubia ſupponendum, *Legum ultimum finem eſſe Bonum communitatis*, ſive pacem & tranquilitatem publicam. Probatur hoc *primò*, ex ipſis iſtis Apoſtoli verbis, [ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν, *ut vitam quietam & tranquillam agamus.*] Hortatur nimirum hic Apoſtolus, I.

ut fiant cùm privatim, tùm vel maximè *in publicis cœtibus*, (sin enim, cum optimis quibusque interpretibus, hunc locum intelligendum existimo,) *obtestationes, preces, postulationes, & gratiarum actiones*: ut pro omnibus in universum hominibus *primò* (ex intuitu *Charitatis*, & in ordine *ad finem spiritualem*, felicitatem scil. æternam in vita futura,) in quantum sunt omnes homines, aut *actu*, aut saltem *potestate*, membra *Corporis Christi Mystici*; ita *pro Regibus aliisque supremâ potestate præditis* in specie (ex intuitu etiam *Prudentiæ* & in ordine *ad finem Temporalem*, felicitatem scil. externam in vita præsenti,) in quantum sunt præcipua membra *Corporis Politici*. A quorum potestate, *Lativâ Legum* & *Executivâ*, prout utramq; rectè aut secus administraverint, plurimùm pendet reliquorum membrorum, adeóque totius corporis, vel *felicitas* summa, vel summa *infelicitas*. Proinde quum sit *Legum-latio*, aut jam antè diximus, *Supremæ Jurisdictionis Politicæ actus præcipuus*: qui est supremæ illius *Jurisdictionis* totiúsque Politici Regiminis, idem est & *Legum* ferendarum supremus *Finis*; *bonum* scil. *Communitatis*.

2. Probatur *secundò*, à natura *Finis*, quasi demonstratione à priori. Is est rei cujusque *Finis* in suo ordine *ultimus*, ad quem omnes illius rei *actus reducuntur*, tanquam ad *primum principium* sui regulativum; & *ad quem referuntur*, tanquam ad id *cujus gratiâ* ultimatè fiunt: unde *causa Finalis* Aristoteli ferè τὸ οὗ ἕνεκα appellatur. Sed omnes (*a*) *Legum actus à Bono Communi* regulantur, tanquam à primo suo *Principio* & *Canone*; & *ad Bonum Commune* referuntur, tanquam ad *ultimum id cujus gratiâ* fiunt: ut patet discurrendo per singulos actus: ergo, &c. Quorsum enim res, aut bonæ *præcipiuntur*, aut mala *vetantur*, aut *permittuntur* mediæ & neutræ? Aut quorsum hominibus,

(a) Οἱ νεμοθέται, δίκαιον εἶναίφασι τὸ κοινῇ συμφέρον. Aristot. 8. Ethic. 11.

nibus, vel de Rep. benè meritis *præmia* decernuntur, vel legum violatoribus conſtituta ſunt *ſupplicia*, vel indiſcriminatim utriſlibet in judiciis *jura* dicuntur? quorum ſunt illi, Legum *actus primi*, & per modum *Formæ*: iſti *remotiores*, & per modum *Effectûs*. Annon eo demum *fine*, ut Reſpublica in *pace* & *tranquilitate* floreat; & ut privati etiam cives *publicæ felicitatis* participio, pro ſuo cujuſque modulo & menſurâ, gaudeant & fruantur? hoc eſt, uno verbo, ut *communi utilitati* inſerviatur. Probatur denique *tertiò*, à Poſteriori, 3.
ex omnium hominum ſenſu conſenſúque. Nam
& qui (*a*) *juſta decernunt* Legumlatores, reverâ (*a*) Prov. 8. 15.
videntur; & qui (*b*) *meditantur malum ſicut Legem*, (*b*) Pſal. 94. 10.
videri tamen cupiunt, in *ferendis legibus* non tàm *ſuam*, quàm *communem utilitatem* reſpexiſſe. Εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, ſive id ſincerè *intendant*, ſive ſubdole *obtendant*, qui *Leges* aliis dicunt; propoſitum fuiſſe ſibi in ferendis Legibus *Bonum Publicum*, profitentur utcunque univerſi.

II. Hoc ita jacto diſputationis fundamento, Legum finem eſſe *Bonum Communitatis*; ad *Dubia* pergo. Quorum eſto *primum*, an ſit *Legum Humanarum* uſus aliquis, ſaltem neceſſarius? Cui nullus foret in hac (*Dubiorum* dico) claſſe conſedendus locus, niſi hoc nobis faceſſeret negotium. *Anabaptiſtarum*, aliorúmque cum ipſis juxta ſentientium, veſanus error. Ex quorum principiis, (quum negent licere viro Chriſtiano *Magiſtratum* gerere, *bello litevæ* contendere, *jurare* aut alteri juramentum deferre aliáque conſimilia:) conſequi videtur, omninò nullam eſſe *Legum Humanarum* neceſſitatem. Nec enim erit, ſublatâ *Juriſdictione*, qui *Leges* ferat: nec ſublatis *Judiciis*: qui reformidet. (*c*) *Quid teſtes quærimoniæ, ſi non* (c) Horat. 3. *ſupplicio culpa reciditur? Quid vanæ ſine moribus* Ode 24.

Leges proficient? Concidat neceſſe eſt *Directiva*, niſi ei accedat, quæ ipſam tibicinis in morem ſuffulciat, *Coactiva* Legum vis. Ratio autem dubitandi eſt: quòd ſufficere videatur *homini Gentili Naturæ Lex*, quæ dictat *Peccata eſſe vitanda, Nulli injuriam faciendam*, &c. Aut illa ſi fortè deficit; ſit tamen *homini Chriſtiano* ad modum *Lex* altera ſublimior & perfectior, *Lex* nempe *Fidei, Juſtitiæ, & Charitatis*, ab eo quem (*b*) *Jacobus* unicum agnoſcit *Judicem & Legiſlatorem*, Chriſto ſervatore lata. Premit acriter, ut quidem mihi videtur, iſthæc ratio *Novatores* noſtros; è quorum puteis pleraque ſua dogmata hauſerunt *Anabaptiſtæ*: dum ex illo *Jacobi* teſtimonio colligunt, extra *unum Chriſtum* nulli hominum fas eſſe *Leges Eccleſiaſticas* condere. Quum enim nullo modo conſtare poſſit, vel ex vi verborum, vel ex totius illius perioches ordine & ſcopo, Apoſtolum ibi de *Eccleſiaſticis* rebus legibúſve magis locutum, quàm de *Civilibus*: niſi videri malint præjudiciis agi, quàm ratione duci, è duobus alterutrum faciant oportet; quorum penes ipſos optio eſto. Scilicet, aut rectâ in *Anabaptiſtarum* caſtra concedant, tollántque è rebus humanis omnem omnino *Legum* etiam *Civilium*, ferendarum poteſtatem: aut prælatis concedant, ut par eſt, *Legum* etiam *Eccleſiaſticarum* ferendarum poteſtatem.

(*b*) Jac. 4. 12.

III. Verùm iſti fratres noſtri, ut abs *Anabaptiſtarum* telis ſe tuituri ſint, noſtrâ non multùm intereſt: ipſi viderint. Nos facile reſpondemus, eſſe quidem *Legem Naturæ* cordibus inſcriptam; eſſe & *Legem Chriſti* in Evangelio revelatam; utramque in ſuo genere *perfectiſſimam*: ita tamen ut ſua conſtet *Legibus Humanis*, non ſolùm *utilitas* per magna, ſed & *uſus* etiam *neceſſarius*. Quia Leges illæ divinæ *generalia* tantùm rerum agendarum

princi-

principia continent : è quibus, ut ex ſuis principiis *concluſiones*, deducendæ ſunt *Regulæ* magis *ſpeciales*, ad publicarum ſocietatum & ſingularium hominum mores rectè inſtituendos accommodæ. Neque verò omnino verendum eſt, ne *Legis Divinæ* perfectioni iſto pacto quidquam derogetur : Non enim id agunt *Legum Humanarum* conditores, ut locupletiſſimo illi *Divinæ Legis* theſauro aliquid *addant* divitiarum : imo *promunt* inde potiùs eruúntque, quod ſibi ſuiſque judicant uſui fore, & in commune utile. Ergo *Leges Humanæ*, ſi quidem juſtæ ſunt, nihil aliud ſunt quàm *Legis Divinæ* ἀποφάσεις quædam & ἀποτασμάτα hoc eſt *Regularum Generalium*, quas indeterminatas exhibent naturæ Lex, & Sacræ literæ, *determinationes particulares*, ad certorum populorum conditionem & utilitatem, pro loccrum & temporum ratione prudenter accommodatæ. Exempli gratia ; docet *Lex Naturæ* in genere, *nulli faciendam eſſe injuriam* : & *qui alteri injuriam fecerit, ad eam compenſandam* teneri. Aſt in ſpecie, utrum is qui per vicinum agrum pecus plauſtrúmve egerit, *injuriam* vicino fecerit, & quæ ſit debita pro ea injuria *compenſatio* ; non utique ex *Naturæ Lege*, ſed ex *Civili Jure* ſtatuendum eſt. Et *ſceleratos* eſſe à magiſtratu *ſupplicio* afficiendos apertè docet ſacra Scriptura, *Rom.* 13.4. & alibi. Sed quæ tandem *ſcelerum* genera punire debeat Magiſtratus ; & quo *ſupplicii* genere, quáve *menſurâ* ; lege Dei nullibi definitum eſt : permiſsâ nempe *Principibus* & *Legiſlatoribus* à Deo poteſtate, ut pro ſua prudentia quod Reip. commodum & ſalutare videbitur ipſi *Legibus* ritè conſtitutis definiant. Sunt itaque *Dei Legiſlatoris*, & *Judicis* diſtincta, & ſua cuique propria, jura ſive munera, eaque optimo ordine ſic diſpoſita ; ut *præcepta*, quæ Deus *generalia* mandavit &

indeterminata, *Legislator* ad certas *personarum* & *actionum* species *determinet* & accommodet: *Judex* demum à *Legislatore* sic legibus determinata, ad singulares *personarum* & *actionum* causas cum effectu *applicet*. Ita ut, si *Legislator* Legem constituerit, quæ *præceptis Dei* non sit congrua, *Legem iniquam* tulisse; & si *Judex* in aliqua particulari causa sententiam protulerit, quæ constitutis à Principe *Legibus*, non sit congrua, *jus iniquum* dixisse, censendus sit.

IV. *Dubium Secundum* est, an *Legislator* teneatur, si possit, omnes omnium *virtutum actus* & officia *præcipere*, & omnia cujuscunque generis *peccata prohibere*? Aut si non possit *omnia*, an saltem teneatur quot possit utriusque generis præcipere, & prohibere? Ratio dubitandi est, quia ad proprium Legum finem, (quod est *Bonum Commune*,) nihil videtur esse conducibilius, quàm ut, quantum fieri potest, omnes Cives sint *boni*, nulli autem *mali*. Ergo Legislatoris est, qui hunc unum sibi *finem* propositum habere debet, *Commune Bonum* procurare quantum in se est, *præcipiendo* omnes omnium *virtutum actus*, ut omnes Cives sint *Boni*, & *prohibendo* omnia *peccata*, nequi sint *Mali*. Id quod postulare videntur à *Magistratu Politico* uterque magnus Apostolus: *Paulus*, Rom. 13. 3. 4. *Fac bonum, & habebis laudem: sin malum feceris, time; quia vindex à est iram τῷ τὸ κακὸ πράσσοντι, ei qui malum fecerit*, i. e. cuivis homini qui quodvis malum fecerit. Et Petrus, 1 *Pet.* 2. 14. *εἰς ἐκδίκησιν μὲν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν, in vindiciam male agentium, & laudem bene agentium*, i. e. omnium male agentium, & omnium bene agentium. Utrobique enim *indefinitè* enunciatum æquipollere *universali*, & Regulæ Dialecticorum consonum est, (in *materia* scil. *necessaria*) & voluntati Dei, qui magistratui *πολυπραγμοσύνην* interdixit.

V. Pro

V. Pro reſponſione dico *primò* & generaliter, *Legiſlatorem* teneri pro virili ſuâ parte procurare, ut omnes cives ſint *Boni*, nulli autem *Mali*; & per conſequens *præcipere* omnes virtutum actus, & omnia peccata *prohibere*: quantum exigit ratio *principii* ex quo, & *finis* propter quem operatur; ulteriùs verò non teneri. *Principium* enim & *Finis*, in operationibus omnium ſive naturaliter ſive liberè agentium, adæquata ſunt *menſura actuum* omnium intermediorum: in quantum *actus* illos conformes eſſe decet & proportionatos, cùm *principio* à quo procedunt, tum *fini* in quem tendunt. Actus igitur *præcipiendi*, *prohibendi*, cæterique, in quibus conſiſtit *Legumlativæ Juriſdictionis* exercitium, proportionati ſint oportet & *principio* ſuo, in cujus virtute fiunt; *poteſtati* ſcilicet ἐξουσίας ὑξουσίας à Deo conceſſit: & *fini* ſuo, in cujus gratiam fiunt; *bono* ſcil. *Communi*. Debet proinde Legiſlator eatenus *præcipere*, *prohibere*, *permittere*, cæteráque qui ſui ſunt muneris præſtare; quatenus convenit *poteſtati* ſibi à Deo conceſſæ, & commiſſæ ſibi à Deo *communitati* expedit.

VI. Sed *Generalia* hæc ſunt, & indefinita. Ut igitur *dubio* propoſito ſatisfiat, addatur aliquid oportet quod ſit magis *particulare* quod huic tamen generali velut fundamento nitatur. Dico itaque *ſecundò*, actus virtutum & vitiorum, quum ſint alii *Interni*; cujus generis ſunt actus voluntatis eliciti (*Velle* & *Nolle*,) motus affectuum (ut *amare*, *odiſſe*, *dolere*, &c.) & ſiquæ ſint aliæ cognitiones & intentiones cordium & mentis: alii *Externi*, cujuſmodi ſunt omnes actus *voluntatis* imperati, & deliberati *Affectuum* motus, qui per *organa corporea* exercentur; ut *videre*, *loqui*, *ferire*, *rapere*, aliique innumeri: poteſtatem legiſlativam circa *actus externos* verſari ſolùm, non item *internos*. Poteſt ergo Legiſlator, *præcipere* ſolutionem debiti, reſtitutionem

ſtitutionem furti, cultum Dei externum; *prohibere* item furtum, adulterium, homicidium, blaſphemam, *&c.* At non poteſt *præcipere* dilectionem proximi, fiduciam in Deo, contemptum mundi; nec *prohibere* cupiditatem rei alienæ, impudicas cogitationes, odium proximi, Atheiſmum cordis. Ratio eſt: quia ſtatuere de *actibus internis*, nec *principio* ex quo, nec *fine* propter quem, operatur *Legiſlator*, proportionatum eſt. Deus enim Opt. Max. *externi* tantùm *hominis* regimen Magiſtratui permiſit: *internorum actuum* cognitionem & judicium, *cordiúmque* inſpectionem & dominium, ubi ſibi reſervavit. Idem enim eſt *Legiſlator* & *Judex*, ut ex laudato nobis aliquoties *Jacobi* teſtimonio ante oſtendimus: & omninò inefficax eſſet ad intentum *finem* ſuum conſequendum *legumlativa poteſtas*, ſi *directiva* tantùm eſſet, non item *coactiva*.

1. Quum ergo non poſſit *imprimis forum externum* de *actibus internis* cognoſcere & judicare; &

2. ſtultum eſſet *ſecundò* id lege latâ *præcipere* vel *prohibere*, quod ubi peccatum fuerit, *punire* nequeas; &

3. actuum denique bonorum *externa* operatio, malorum *externa* declinatio, ſufficiat ad *externam* Reipublicæ felicitatem: ſequitur *legumlatorem*, nec prudenter poſſe, nec de jure debere, *internos actus* aut virtutum *præcipere*, aut vitiorum *prohibere*. Quo nomine, ut & aliis plurimis, infinities ſuperat *Leges Humanas* vel præſtantiſſimas *Lex Dei & Chriſti*; quæ veritatem, puritatem & ſinceritatem exigit in intimis præcordiis, & primos leviſſimóſque pravæ voluntatis inordinatos motus cohibet, prohibétque; & *meditata* ſcelera tam punit quàm *perpetrata*. Ideo Davidi dicitur *Dei Lex perfecta & immaculata*, Pſal. 9. & alibi non ſemel. Eſtque Lex ipſa Chriſti, qualis & ipſe ejus lator deſcribitur, *Heb.* 4. *Sermo vivus & efficax, penetrantior omni gladio ancipiti, pertingens uſque ad diviſionem*.

diviſionem animæ & ſpiritus compagum quoque & medullarum, & diſcretor cogitationum & intentionum cordis.

VII. Dico *tertiò*, poſſe Leges Humanas *de Jure præcipere* omnes omnium virtutum *actus externos*, & externa omnia peccati opera *prohibere*; ſed *de facto* non poſſe. Ratio prioris membri eſt: quia nullus eſt virtutis vitiíve *actus externus*, de totâ ſuâ ſpecie & naturâ ita comparatus, ut non poſſit quandoque ejus *præceptio* vel *prohibitio* eſſe, pro rerum & temporum conditione, ordinabilis in *bonum publicum*. Ergo non *Juſtitiæ* propriè dictæ ſolùm, (quæ nonnullorum ſententia eſt,) ſed & cæterarum *virtutum* quarumcunque *actus*, poſſunt eſſe debita *legis materia* ſive *objectum*. Quod & *Ariſtotelem* alicubi obſervaſſe memini; & inſtantias etiam (ſi rectè memini) dare in actibus *Fortitudinis* & *Temperantiæ*. Ut ſi *lege militari* ſanciatur, nequis militum audet in prælio *fugere*, aut *arma abjicere*: vel ſi *lege ſumptuariâ* cohibeatur *conviviorum luxus*: aut modus ſtatuatur, quem nemini civium in *veſtitu*, *famulatu*, *ſupellectili* excedere liceat. Ratio poſterioris membri eſt: quia tanta varietas eſt, (etiam quoad ipſas *ſpecies*, multò etiam magis quoad *gradus*,) tum officiorum *virtutis*, tum operum *peccati*; ut ſi de ſingulis cavere legiſlatores curarent, ipſa *legum multitudo* gravamen eſſet Reipubl. non ferendum.

VIII. Dico *quartò*, legiſlatorem ne ad illud quidem teneri, ut omnia quæ poteſt mala *prohibeat* vel bona *præcipiat*. Sufficit enim, utriuſque generis graviora quæque legibus contineri; & quæ ſunt cum inſigni aliquâ *utilitate publicâ* ita conjuncta, ut niſi de eis aliquid ſtatueretur, ſequi neceſſe eſſet grave aliquod malum, quod toti Communitati eſſet valdè incommodum. Neque enim inter cupiditates carnis, illecebras mundi, Satanæ præſtigias,

gias, ingenia hominum tam varia & omnigenum vitiorum feracia. *Rempub. Platonicam* vel *Utopicam* ſomniare fas eſt. Præclare nobiſcum agi putandum eſt, ſi non hæreamus in ultimâ (ut dici ſolet) *fæce Romuli.* Neceſſe eſt itaque in omni Rep. aliqua *mala* non *prohiberi*, ſed *tolerari*; multa *bona* non præcipi ſed cujuſque arbitrio permitti; utriuſq; generis plurima legibus præteriri, & in medio relinqui: ne ex unius mali ſuccidendi intempeſtivo ſtudio, ſuccreſcant fortaſſe alia mala *plura* aut *majora.*

IX. *Dubium tertium*, de *intentione Legiſlatoris*: An & quatenus requiratur ad effectum *obligandi*? Quod eſt quærere, ſi princeps nullo juſtitiæ aut *publici boni* intuitu, ſed *odio* aut *gratiâ* privatâ, ſed *ambitione* & merâ dominandi libidine, ſed *avaritiâ* aliáve pravâ impotentis animi cupiditate ductus, *legem* tulerit ſubditis; an illi ad parendum *legi obligentur* in conſcientiâ? Facilis reſponſio, *obligari*; ſi non ſit aliud impedimentum: id eſt, ſi qui legem tulit habuerit *legitimam poteſtatem* & Lex ipſa ſit aliàs *juſta*, pro more gentis legitimè *rogata* & ſufficienter *promulgata.* Dico igitur *primò*, ſicut in artificialibus non eſt ſemper idem *finis operis & operantis*; ut in domo ædificandâ, *finis operis* (id eſt *domus*) eſt, ut ſit commoda domino habitatio; *finis operantis* (id eſt *Architecti*) eſt, ut ipſe ex labore lucrum percipiat; ita in Republica fieri poſſe, ut *Legiſlator* intendat *commodum proprium*, & ipſa tamen *Lex* tendat in *bonum commune.*

X. Objicies fortaſſe, *finem* ſive intentionem minùs rectam ſemper vitiare opus: ergo & *Legiſlatoris* pravam intentionem vitiare *legem*, quod eſt ipſius opus. Ut huic objectioni occurratur, dico *ſecundò*, intentionem malam ſemper vitare opus, prout opus dicit *actionem operantis*; non ſemper vitiare

vitiare *opus*, prout opus dicit *affectum operationis*. Differunt enim non parum duo ista inter se, etsi eodem *operis* nomine utrumque soleat appellari, *Actio*, scil. ipsa, & *actionis* ἀποτέλεσμα. prorsus ut ποίησις & ποίημα, *effectio & effectus*. Architecti *opus* dicitur, & ipsa *ædificatio* domus, & ipsa *domus* ædificata; etsi sit illa *actio transiens*, hæc autem *res* post finitam actionem *permanens*. Intentio ergo prava vitiat *opus Legislatoris*, id est, suam ipsius legem condentis *actionem*; quæ ob defectum *boni finis* non caret peccato: non tamen vitiat *opus Legislatoris*, id est, *legem* ipsam ab eo conditam, si quod lege imperatur sit referribile in *Bonum Commune*. Sicut valida est, non obstante prava *Judicis* intentione, sententia ex *gratiâ* vel *odio* lata, modo sit ipsa sententia per se considerata non *injusta*. Potest enim, ut rectè *Augustinus*, *ex libidine imperanti sine libidine obtemperari*.

XI. Dico *tertiò*, supposito quod Lex non malâ tantùm intentione lata, sed & *publico inutilis*, imò & aliquantulum *noxia* sit; obligari tamen subditum ad parendum *legi* justâ authoritate latæ, modò sit ipsa *materia legis*, sive res *imperata*, istiusmodi, ut possit sine peccato præstari. Ratio est, quia debet unusquisque quæ suarum sunt partium ea sedulò curare; in eis quæ alienarum sunt, non esse anxiè & religiosè solicitus. (a) *Unusquisque enim suum portabit onus.* Si *Legislator* officio suo defuerit, quid ad te? *Tolle quod tuum est & vade.* De *intentione* suâ, rectáne fuerit an secus, viderit ipse: qui omnium *actionem*, etiam & *intentionum* suarum redditurus est Domino suo rationem: tu videris, nisi parueris, ut sis eidem Domino *inobedientiæ* tuæ rationem redditurus.

(a) Gal. 6. 5.

XII.

XII. *Dubium quartum*, de *legum mutatione*, si videantur Reipubl. *inutiles* aut *noxiæ* : An & quatenus earum *mutatio* sit vel à *principe* tentanda, vel à *populo* postulanda & urgenda ? Ratio dubitandi est. Ex una parte, quia in *corpore civili* haud minus quàm in *naturali*, omnis (*a*) *mutatio* (præsertim si aut *subita* sit, aut *magna*, periculosa est : ex altera parte, quia Reipubl. interest ut *leges* sint *moribus & temporibus* accommodæ ; hisce proinde mutatis, ut illæ mutentur. Pro responsione dico *primò*, certum esse *leges mutari* posse, interdum & debere. Nam & ante hac *immutatæ* sunt cum magna utilitate publica : ergo & nunc *immutari* possunt, & posthac poterunt, si res postulet, & ex usu sit Reipub. id fieri. Quod enim olim *licuit*, cur non & olim *licebit* ? Novi ad hæc subinde emergunt *casus*, nova succrescunt in dies *mala*, nova *incommoda* ; quibus nisi novis occurratur *legibus*, nullum erit remedium. Et quærunt omnes, inquit (*b*) *Aristoteles*, οὐ τὶ πάτριον ἀλλὰ τ' ἀγαθόν. Et si *legem* olim propterea *ferri* expedivit, quod tunc visa est *Reipubl. utilis* ; postquam ex mutatâ temporum & morum conditione comperta est *Reipubl. inutilis*, cur non expediat eam nunc *tolli*.

(a) μεταβολὴ πᾶσα φύσει ἐκστατικόν. Arist. 1. 4. Phys. Text. 121.

(b) Arist. 2. Polit. 8.

XIII. Dico *secundò* ; Legum, etiam particularium, *immutationem*, non carere periculo : ideóq; non esse nisi ex gravi admodum & evidenti necessitate tentandum. Varias rationes adducit *Aristoteles*, acutè & breviter, ut solet, 2 *Polit.* 8. (apud eum videte) in his, *tres* præcipuas hasce. *Primò*, ἀσθενῆ ποιῆ τὴν δύναμιν. Derogant nimirum plurimum & *Legum* authoritati, & *latoris* crebræ mutationes. Sicut *levem* & infirmi hominem judicii existimamus eum, qui nullâ solidâ & evidenti ratione permotus facilè *mutat* sententiam. *Secundò*, τὸ ἐθίζειν εὐχερῶς λύειν τοὺς νήμους, φαῦλον, (*Aristotelem*

1.

2.

(*Ariſtotelem* iterum auditis. *Petacem* facit populum, ne dicam *petulantem*, (res ipſa clamat, experti ſumus nimirum jamdiu,) & cuncta moventem, ſi *Legiſlatorem* facilem hac ex parte, & ad vota libidinémque populi jure ſuo cedentem repererint. Reprehendit igitur jure merito & graviter, ibidem ſummus Philoſophus Legem *Hippodami* cujuſdam *Mileſii* Legiſlatoris; εὐοφθαλμὸν illam quidem, primo aſpectu ſpecioſam ſatis, & plauſibilem vulgo, ut *qui aliquid utile civitati invenirent publico præmio afficerentur*, ſed ſi penitiùs intueare, nec *prudentem* omninò, nec *ſalutarem*. Quid enim ferè excogitari poteſt ad publicas res turbandas opportunius, quàm quòd *propoſito præmio* invitentur homines factioſi, vafri & turbulenti ingenii, εἰσηγεῖσθαι νόμων λύσιν ἢ πολιτείας, ὡς κοινὸν ἀγαθὸν, ut ſub *ſpecie boni publici*, non everſionem modò *legum* inducere, ſed & totius *civilis adminiſtrationis* formam, ſub incudem revocatam, & in novam ideam pro ſuo lubitu refictam, civitati obtrudere ſtudeant? *Philoſophúmne* obſecro videmini vobis audire ſuis temporibus illuſtrem; an *vatem* potiùs, eorum qui nunc ſunt morum hominúmq; præſcium ac prænuncium; *Tertiò*, quum *Legum Immutatio* tollendi præſentis alicujus *incommodi* gratiâ inſtituatur; & fieri poſſit, ut ex iſtâ *immutatione* ſuboriantur (imò vix fieri poſſit ut non ſuboriantur,) & emergant tandem, utut fortaſſis occulta initio, plura & (*a*) graviora *incommoda*: ἑκατέρου ἐνίας ἁμαρτίας, inquit idem graviſſimus Philoſophus. Omninò ſatius eſſe judicans, aliqua *incommoda*, eáque non levia, in Rep. *tolerare* & perferre? (quod idem & de *Eccleſiâ*, quæ & ipſa *Reſpublica* quædam eſt, ſtatuendum eſt:) quàm obtentu *Reformationis* ſive *Eccleſiaſticæ ſive Politicæ*, vetera inſtituta ſollicitare, leges refigere, τὰ ἄνω κάτω ſurſum vorſum omnia

3.

(a) *Graviora inferre vulnera dum miſeriùs mederi deſideramus.* Ambr. 2. Offic. 2.

omnia verſare, & verſando pervertere. Longè alia mens fuit priſci ſeculi prudentium virorum, quorum hæc & hujuſmodi fuiſſe dictata accepimus. Ἀρχαῖα ἤδη κρατεῖτω *Malum benè poſitum non movendum. Imperiti medici eſt, pejus malo remedium adhibere.*

XIV. Dico *Tertiò*, Legum *immutationem*, etiamſi ex gravi & evidente causâ videatur eſſe neceſſaria, non eſſe tamen à *populo*, invito *Principe*, tentandam, ſed ab eo modeſtè petendam & patienter expectandam. Quod ut ex *Capitis & Membrorum* analogiâ colligi poteſt, (quàm enim & monſtri ſimile eſſet, & toti corpori exitiale, ſi *brachia*, *pectus*, *pedes*, capitis ſibi vel *locum* arriperent, vel *officium?*) Sic eſt in iis, quæ de *Causâ Legum efficienti* haud ita pridem diſſeruimus, cumulare ſatis demonſtratum. Nimirum civilis *Juriſdictionis actum præcipuum* non poſſe exerceri niſi ab eo qui totius *communitatis caput* & princeps eſt: Legum proinde *conſtitutionem*, *abrogationem*, & quamcunque *immutationem*, quæ ſunt omnes *ſummæ Juriſdictionis* actus è præcipuis, non poſſe ad *populum* pertinere, (niſi ubi *populus Princeps* eſt, ut in ſtatu *Democratico*;) ſed ad eum ſolum qui toti communitati *cum ſummo imperio* præeſt; hoc eſt, in ſtatu ſaltem *Monarchico*, ad unum *Regem* αὐτοκράτορα & ſimpliciter ὑπέρτατα. In tam gravi negotio, hæ ſunt *populi* partes: juſta *gravamina* ſua (ſiqua ſunt) apertè & ſincerè, ſed cum omni debitâ reverentiâ *Principi* exhibere; quibus remediis præſentibus malis commodiſſime occurri poſſe cenſeant fideliter *proponere*; ſupplices *rogare*, ut votis *ſubditorum*, prout ipſe ea Reipublicæ ſalutaria & in commune utilia judicaverit, annuere dignetur, & eorum poſtulata grata ratâq; habere; is denique ſi rogatus uſque recuſaverit, *abſiſtere* in id tempus à propoſito, rebuſque & legibus

gibus præſentibus *contentos eſſe*: idque ſine omni *obmurmuratione*, nedum *vi*; quoad is aut *amicorum* præcibus & hortatibus permotus, aut *rationum* momentis perductus animi pertinaciam illam remiſerit, & *ſubditorum* poſtulatis annuerit.

XV. Dubium *quintum*. Quandoquidem non *Legum* modò, ſed & totius *politici regiminis* finis eſt *bonum commune*; An liceat, ex aliquo boni communis ſive obtentu ſive intuitu, præſentem *regiminis formam* immutare, aut ejuſmodi immutatione attentare? & quatenus id liceat, & quibus; Exempli gratiâ, liceátne populo *Regimen Monarchicum* mutare in *Ariſtocraticum*, vel *Democraticum*; aut è contra? Dubium *periculoſæ plenum alcæ*: his præſertim temporibus & moribus. Eſto ergo hic ſuum cuique liberum judicium: Ego quid mihi *ſententia* videtur ſine fuco exponam; *aſſentiendi* nulli legem impono. Suppono tantùm quod à pleriſque conceditur, nec facilè negari poteſt, *Monarchiam hæreditariam*, ſive *Regnum ſucceſſivum*, inter omnes *Rerumpublicar. formas* eſſe ἀυτοτελῆ & abſolutè præſtantiſſimam, & duabus reliquis multis nominibus anteponendam. Hoc poſito, Exiſtimo *primùm*, poſſe Populum (ſi ipſis viſum fuerit) *regimen Democraticum* in *Ariſtocraticum* vel *Monarchicum* commutare. Imprimis, quia videtur eſſe *commutatio in melius*. Accedit quod in *Democratiâ* ſumma imperii eſt penes ipſum *populum*; ita ut poſſit *populus* de ſe prout ſibi libitum eſt pro ſuo jure ſtatuere, dummodo nulli fiat injuria. Injuriam denique à populo iſtiuſmodi imperii immutatione nulli mortalium fieri, certiſſima res eſt: non alteri cuiquam, quia *jus non habenti* non fit injuria; nec ipſis ſponte mutantibus, quia *(a) volenti* non fit injuria. Exiſtimo *ſecundò*, ob omnes eaſdem rationes, poſſe Optimates *regimen Ariſto-* 1. 2.

(a) ἀδικεῖται δ' ἀδικῶν ἑκών Ariſt. 5. Ethic. 11.

craticum in Monarchiam commutare: nam & mutatio est *in melius*, & ipsi *jus* habent hoc faciendi, nec fit cuiquam eo facto *injuria*. An item ipsis liceat *Aristocratiam* in *Democratiam* convertere, non ita facilè dixerim: quia licet & ipsi *jus* habeant faciendi, & res ipsa citra cujusquam *injuriam* fieri possit, non tamen videtur esse ista *commutatio in melius*. Existimo *tertiò*, posse commutari *Monarchiam Regni Electivi* in aliam (fortasse quamlibet) regiminis formam, præsertim verò in *Regnum hæreditarium* sive successivum: idque ob easdem ferè rationes: non tamen id fieri debere, *primò*, nisi regno per mortem ultimo regnantis vacante, (aliàs enim *præsenti Regi* fieret *injuria*;) nec *secundò*, nisi ex conjuncto consensu procerum Regni & Populi, earumq; personarum quæ jus habent eligendi. *Existimo quartò. Monarchiam hæreditariam*, in Regnum Electivum, aut alterius Regiminis quamcunque formam, non posse legitimè commutari: vel à solâ *plebe*; vel ab universo *populo subditorum*, h. e. à plebe & proceribus junctim; vel etiam à *toto populo* in maximâ suâ latitudine, id est, à *plebe, proceribus & Rege* simul consentientibus: Nisi forte sicubi ita penitùs defecerit *Regalis prosapia*, ut nemo supersit, qui Regnum sibi ut jure hæreditario debitum vendicare possit. Cujus
1. sententiæ rationes sunt, *Primò*, quia ex nostro supposito ista esset *commutatio in deterius*. *Secundò*,
2. quia istiusmodi commutatione legitimo hæredi fieret *injuria*. *Tertiò*, quia videtur non ipsa commu-
3. tatio tantùm, sed & omne ejus desiderium & conatus, verbis illis *Salomonis* adversari, *Prov.* 24. 21. *Fili mi, time Deum & Regem; nec sit tibi rei quidquam cum iis qui novis rebus student.* Quod tamen ante dixi, nunc iterum repeto; me non hæc ita dicere ut affirmem, aut litem super hac re cuiquam moveam si aliter sentiat.

XVI.

XVI. Dubium *Sextum*, quomodo ſit intelligendum id quod dici ſolet, *Salus Populi Suprema Lex?* Ratio dubitandi ex eo oritur quod initio propoſuimus & probavimus, Legum finem eſſe *Bonum Publicum.* Hinc ſequi videtur, ex unâ parte, à *Legum* ſtrictâ obſervantiâ pendere *Reipublicæ ſalutem*; ex alterâ parte, *ſaluti Reipublicæ* cedere debere omnium *Legum* obſervantiam. Hinc etiam fidenter ſatis, nec minùs perversè colligunt, qui intra paucos hoſce annos novam unà cum *Theologiâ Politiam* in *Eccleſiam & Rembubl.* invexerunt, *Libertatem*, hoc eſt, *Jus ſubditorum*, (ſic enim illi *Populi ſalutem* interpretantur,) & *Regum prerogativis & Legum ſanctionibus* anteferendam eſſe; & proinde poſthabendas præ illa omnem, & poteſtatem *Regum*, & *Legum* authoritatem. Pro ſolutione *dubii*, ſciendum eſt, totam ferè hac in re deceptionem ex *æquivocatione*, quæ in terminis latet, ortam eſſe; præſertim in illo *Populi* vocabulo. *Populus* enim, quum ſit *corpus* quoddam *Metaphoricum*, dupliciter accipi poteſt, ſicut & ipſum *corporis* vocabulum: *Collectivè* ſcil. prout ſignificat totam *Reipublicæ Communitatem*, id eſt, Regem & ſubditos ſimul; & *Diſtretivè*, prout ſignificat *ſubditos* præcisè, & ſeorſim à Rege, ut cum dicimus, *Rex & Populus.* Sicut *Corporis* vocabulo intelligenda veniunt aliquando *reliqua membra* ſimul cum capite, ut cum dicimus *Animam & Corpus*; aliquando *membra reliqua* præcisè & excluſo capite, ut cum dicimus *Caput & Corpus.*

XVII. Dico igitur *Primò*, maligné & peſſimo conſilio, detorqueri id, quod de *populo* in priore ſenſu dictum eſt, ut accommodetur *populo* in poſteriore acceptione. *Salutem populi*, id eſt, totius *Communitatis*, ut ea vox *Regem* unà cum *ſubditis* complectitur, *ſupremam Legem* eſſe, nemo

ſanæ mentis negaverit: ut *ſalutem populi*, id eſt, *ſubditorum* excluſo Rege, ſupremam eſſe Legem quis dixerit, niſi aut *fatuus*, aut *Impoſtor? Fatuus*, ſi ipſi ſibi ſic dicenti fidem habeat; ſi non habeat, *impoſtor*. Sed enim quiſquis ipſius *Aphoriſmi originem* attentiùs inſpexerit, lubentiùs conceſſurum arbitror, de ſalute *Principis* præcisè intelligi debere, quàm de ſalute *Subditorum* præcisè. Scilicet à *Romanis* ad nos devenit celebre hoc dictum, illis tunc uſurpatum, cùm maximè floreret *Reſpublica* ſub ſtatu populari. Non eſt autem quod quis miretur, fuiſſe illis *ſalutem populi ſupremam Legem*, quibus ipſe *Populus* erat *ſuprema poteſtas*. Erat ergo prudentium illorum veterum, qui *Aphoriſmi* hujus primi authores extiterunt, judicio, *ſupremæ poteſtatis* ſalus ſuprema Lex; *Populi* nimirum in Democratiâ, aut in Monarchiâ *Principis*.

XVIII. Dico *ſecundò*; dato non conceſſo, *Aphoriſmum* hunc de *Populi*, i. e. *ſubditorum ſalute* propriè intelligi; adhuc tamen perversè detorqueri in Regiæ dignitatis præjudicium, qui vel ſic poteſtatem ejus ampliorem reddit & illuſtriorem. Hoc ſenſu ſcilicet. *Regem* qui populo *Leges & Jura* dedit, non ita ſe voluiſſe *Legum* vinculis aſtringi, ut non liceret ipſi, ubi *Reipublicæ ſalus* palàm periclitaretur, regni populíque ſibi à Deo commiſſi *ſaluti* conſulere, etiam contra *verba Legis*. Non quòd liceat *ſubditis*, tuendæ *libertatis* obtentu, *Legum* & omnia fidelitatis vincula abrumpere, & *Regiam* authoritatem intolerando faſtu ſub pedibus conculcare. Sed quòd *Principi* liceat, tuendæ ſuæ ſubditorumque *ſalutis* cauſâ, ſtrictam *Legum* obſervantiam ad tempus ſeponere, & *arbitrario jure* aliquantiſper uti; ne ex nimiùm ſuperſtitioſâ & intempeſtivâ *Legum* reverentiâ, séque & ſubditum ſibi populum, ipſaſque etiam *Leges*, in hoſtium poteſtatem devenire patiatur.

XIX.

XIX. Dico *tertiò*; dato adhuc ulteriùs, nec conceſſo tamen, licentiam aliquam ipſis *ſubditis* eo Aphoriſmo concedi, ut poſtabitis *Legibus*, ita poſtulante neceſſitate, *ſaluti publicæ* conſulant: non tamen inde effici, quod nonnulli voluerunt. Non quaſi ſubditis liceret, ubi *libertatem* ſuam in aliquâ re læſam aut ſentiunt, aut ſentire ſe vociferantur, mox omnia *Legum* & officii repagula disjicere, & inconſultò *Principe* arma rapere, tumultibúſque & ſeditionibus omnia complere. Sed quod pro *ſalute Principis & ſuâ* adverſus externos hoſtes aut perduelles domeſticos tuendâ, (ubi tam gravis premit neceſſitas, ut vir pius & prudens non poſſit dubitare *Legiſlatorem* ipſum, ſi præſens eſſet, Legis ſibi gratiam & relaxationem conceſſurum) liceat *ſubditis*, communis utilitatis, quæ *Suprema Lex* eſt & omnium *Legum Finis*, rationem habere magis, quàm *Legum* particularium, quæ propterea latæ ſunt, ut *communi utilitati* inſerviant, non præjudicent.

XX. Summa eſt, *Salutem Reipublicæ*, hoc eſt, Principis & ſubditorum, *Supremam* eſſe *Legem*, cui inferiores *Leges* omnes ita inſervire debent; ut poſtulante præſenti neceſſitate, *Principi* fas ſit, ex poteſtatis ſuæ prerogativa, imò & ſubditis fas ſit, ex rationabiliter præſumpto *Principis conſenſu*, à verbis *Legum particularium* quandoque recedere, ut periclitanti *patriæ* ſubveniant, ejuſque *Saluti*, velut *Supremæ Legi*, conſulant. Ita tamen, ut ſub prætextu *Publicæ Salutis* libertatiſve niſi ex voluntate & conſenſu *Supremæ Poteſtatis*, vel expreſſo, vel (ut dixi) rationabiliter præſumpto, non ſit aliquid, quod leges non permittunt, attentandum.

XXI. Reſtant adhuc *Dubia* non pauca, ad cauſam hanc *Finalem* quoquo modo pertinentia; ut de *Privilegiis*, de *Diſpenſationibus*, de *Relaxa-*

tione obligatione in periculo vitæ, aliisque ejusdem generis: quæ fortassis quibusdam videbuntur cum *Fine legum Humanarum* non usquequaque convenire. Quorum solutionem consultiùs duxi in aliud (longinquum licet) tempus rejicere; quàm nimiâ prolixitate tàm benevolos auditores fatigare.

PRÆ-

PRÆLECTIO DECIMA.

In quâ, pervulgatiſſimum illud dictum *(Salus Populi Suprema Lex,)* ut ſit rectè intelligendum, paulò *fuſiùs examinatur & explicatur.*

1 TIM. 2. 2.

——— *Pro Regibus, & omnibus qui in Sublimitate conſtituti ſunt: ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honeſtate.*

I. INſtitueram ex hoc loco, ſi fortè meminiſtis, benevoli auditores, de utraque *Conſcientiæ obligatione*, paſſivâ, activâque juſtam tractationem. In priore illâ explicandâ, poſt excuſſam primo loco & Scholaſtico more *conſcientiæ definitionem*; in prævaſtigandâ propriâ illâ & adæquatâ *conſcientiæ regulâ*, cujus ex præſcripto omnes & ſingulos ſuos tum *dictandi* tum *judicandi* actus exercere debeat, operam inſumpſi. Oſtenſum ibi tunc eſſe quidem *Scripturam Sacram* ejus quam quærebamus *Regulæ* præcipuam partem: aſt adæquatam eſſe *voluntatem Dei*, (quam *ſigni*

vocant,) cuivis homini qualitercunque patefactam. Sive *primùm lumine innato* : ex principiis practicis in Syntereſi conſervatis & per ſe notis : quas Philoſophi κοιναὶς ἐννοίαις, & ἀγράφοις φυσικαῖς, Apoſtolus *Legem Dei in cordibus noſtris ſcriptam* dixerunt. Sive *ſecundò*, *lumine illato* ; per externam revelationem : partim *extraordinariam* & privatam ſingularibus quibuſdam perſonis per *viſiones*, *ſomnia*, &c. πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, partim *ordinariam* & publicam univerſo generi humano in *verbo ſcripto*. Sive denique *lumine acquiſito* ; per concluſiones ex *principiis* illis practicis, aut è *verbo Dei* ſcripto, vel propriâ meditatione, vel inſtitutione alienâ ritè & legitimè erutas.

II. Iſta omnia & ſingula *Conſcientias* hominum *obligare* dixi; eáque ſola, abſolutè, *primariò*, *per ſe*, & virtute propriâ : quia ea omnia & ſola voluntatem Dei exhibent, cujus unius eſt in hominum *Conſcientias* merum & directum imperium. Eſſe tamen admonui præter hæc, & alia nonnulla ; quæ *ſecundariò*, *relativè*, & in virtute legis ſive voluntatis Divinæ in qua fundantur, ſuo modo *Conſcientias* obligant. Convenire inſuper illa omnia in hoc, quòd quam habent *obligandi* vim, eam omnem *Divinæ Legi* acceptam debeant, (non eſſet aliàs *Divina Lex* adæquata *Conſcientiæ* regula :) differre tamen inter ſe ſingula; cùm *ſpecie*, propter diverſitatem materiæ ; tùm etiam *gradu*, quantum ad vim obligandi. Eſſe porrò eorum quæ ſic obligant *gradus tres* : 1. *Primum* eorum, quorum obligatio oritur ex *authoritate alterius* jus habentis; 2. in quorum numero ſunt *Leges Humanæ*. *Secundum* eorum, quorum obligatio oritur ex actu libero *propriæ voluntatis* ; qualia ſunt *vota*, *juramenta*, *promiſſiones*, *& pacta* ſpontanea. *Tertium*, eorum 3. quorum obligatio oritur ex intuitu *fraternæ Charitatis*

ritatis; in qua claſſe cenſetur Lex ſive *ratio ſcandali.*

III. De *Obligatione Legum Humanarum*, multo mihi plura jam ante dicta ſunt, quàm initio propoſueram: multo tamen fortaſſe pauciora, quàm aut merebatur rei gravitas, cujus eſt in vita quotidiana uſus longè frequentiſſimus, aut poſtularet dubiorum, quæ poſſent mentibus hominum ſcrupulum injicere, copia & varietas. In quibus diſſolvendis, ſuperioribus Terminis eò progreſſus ſum, & poſt emenſas eas difficultates, quæ ad *Legum cauſas Materialem*, *Efficientem*, *& Formalem* haud incommodè revocari exiſtimarem, ultima prælectione ad eas tractandas, quæ ad *cauſam* earundem *Finalem* propiùs pertinerent, devenerim. Ubi facto imprimis hoc totius diſputationis velut fundamento, finem legum humanarum eſſe *Bonum Communitatis*, vel (quod idem eſt) pacem & felicitatem publicam: reſponſum eſt, quà licuit brevitate & perſpicuitate, ſex iſtis quæ ſequuntur quæſitis. *Primò*, An ſit in Rep. in ordine ad *bonum commune legum humanarum* uſus aliquis, ſaltem neceſſarius? 1. *Secundò*, quum inter ſit Reip. ut *virtus* colatur, *vitia* coerceantur. An *Legiſlator* poſſit *præcipere* omnes omnium *virtutum actus* & officia, & omnia cujuſcunque generis *peccata prohibere?* 2. Quòd ſi non poſſit, An ſaltem teneatur, utriuſq; generis quotquot poteſt *præcipere & prohibere* legibus quæ obligent ſubditos in conſcientiâ? *Tertiò*, 3. An & quatenus ad effectum obligandi ſubditos requiratur, ut *intentio Legiſlatoris* feratur in bonum publicum? *Quartò*, ſi videbuntur leges jam antè 4. latæ bono publico minùs utiles. An & quatenus earum *mutatio* ſit vel à principe tentanda, vel à ſubditis urgenda? *Quintò*, quum ſit *finis legum*, 5. adeóque ipſius regiminis, *bonum commune*, An liceat ob *bonum commune* ipſam totius regiminis formam

formam immutare? Vel ejus immutationem tentare? Et quatenus? *ultimò*, illud ſolenne dictum, *Salus Populi Suprema Lex*, quomodo ſit rectè & ſanè intelligendum? 6.

IV. Hæc ego altiùs repetenda duxi, ut apud vos, poſt tam diuturnum Academicarum exercitationem juſtitium, totius inſtituti mei atque ordinis ratio meliùs conſtaret, & ut capita earum rerum, quas ſummâ cum humanitate jam olim auditas, tàm longo temporis intervallo excidiſſe facilè credo, vobis in memoriam revocarem. Expectabitis opinor, nec immeritò, ut inſtitutum curſum currerem porrò, & ad ea quæ proximè reliqua ſunt *dubia* diſſolvenda rectâ pergerem, de *privilegiis* ſcilicet, & *diſpenſationibus*, aliiſque ad *cauſæ genus finale* quomodolibet ſpectantibus. Fateor ſanè, & mihi viſum ſic fieri oportere. Verùm interpellant amici: monent quorundam eorum qui nunc ſunt hominum intolerandam pervicaciam poſtulare potiùs, ut quo illi (perverſiùs haud facilè dixerim, an fidentiùs,) abutuntur in publicam perniciem *Aphoriſmo*, eum etſi ultimâ ſuperioris Termini prælectione noviſſimo loco explicuerim, ſub incudem tamen revocarem denuò, & genuinum ejus ſenſum pleniùs aliquantò quàm eſt à me tunc factum, & explicatiùs aperirem; hoc eſt, me interprete, (additâ duntaxat nonnullâ verborum pompâ) ut *actum agerem*, & coctam jam antè *cramben recoctam* vobis apponerem. Viſa mihi parùm æqua poſtulatio: illi interim contrà, inſtare ſedulo, prolixè rogare, ut facerem tamen. Veſtræ erit humanitatis, donare hominis verecundiæ, quod rogantibus amicis conceſſerim: præſertim argumento uſis ad flectendum animum meum longè efficaciſſimo; & veſtrum pleriſque, hoc ipſum ſi facerem, gratum fore ſe non dubitare.

V. Quid

V. Quid ergo ſibi velit pervulgatum illud axioma, *Solus Populi Suprema Lex*, & quomodo ſit intelligendum expedire, præſentis eſt negotii. Excuderunt intra paucos annos homines non optimè feriati, & in *Remp.* etiam tandem, ut antè in *Eccleſiam*, invexerunt, novam únà cum *Theologiæ Politicam*. Qui, ut ſub obtentu *Libertatis Chriſtianæ* (ſive conſcientiæ,) totius regiminis *Eccleſiaſtici*; ita ſub obtentu *Libertatis Civilis* (ſive ſubditorum,) totius regiminis *Politici*, non modò vim omnem ſubnervare, ſed ipſam quoque fabricam ab imis fundamentis revulſam labefactare, in hac tantâ rerum perturbatione ſtrenuè hactenus conati ſunt; hodiéque pergunt, cum ſummo animorum ardore & terrore militari, conari. Hi, quoties conculcatæ ſub pedibus *Regiæ dignitatis*, ſpretæ ſanctarum *Legum Authoritatis*, perturbatæ *pacis publicæ*, ruptis omnibus jurium repagulis exercitæ in concives effrænis & infandæ *tyrannidis*, affectatæ in Eccleſia, in Reip. (ſublato omni natalium, honorum, ſtatuum diſcrimine) *paritatis*, aliarúmque ex *Anabaptiſtarum* puteis hauſtarum impietatum, poſtulantur: hoc unico, velut, clypeo, ſeque ſuóſque mores tuentur, *ſalute populi*; hanc *legibus*, *regibus*, *juribus*, *moribus*, unam univerſis antepotendam ſcilicet.

VI. Ex hoc tàm laxo & periculoſo vulgaris dicti interpretamento, quum tumultibus, ſeditionibus, & omne genus licentiæ populari, non jam lata feneſtra, ſed decumana planè porta aperiatur; manifeſtum eſt, qui hoc clypeo nefaria ſua ſcelera tuentur, non ſimplicem & genuinam ejus dicti ſententiam amplecti, ſed alienam ei affingere, quæ pravis ſuis conſiliis & cauſæ non bonæ præbeat, ex coacta interpretatione, ſpeciem aliquam patrocinii. Quotus enim quiſque eſt hominum, cui ſi (ut *avaritiæ*, *ambitioni*, *odio*, *iræve* ſuæ inſerviat)

inſerviat) res novas moliri, & per fas nefaſque latrociniis, rapinis, & concuſſionibus omnia complere libuerit: non proclive erit facinoribus ſuis & inceptis quibuſcunque nefariis *ſalutem populi* prætexere? Excutite quæſo omnia quà patet orbis Annalium & hiſtoriarum monimenta; ſacrarum, prophanarum, veterum, recentiorum, exterarum, noſtratium, invenietis hoc ipſum uſque & uſque factitaſſe, ſub eodem *libertatis & ſalutis popularis* prætextu, omnium temporum, omnium locorum *Catilinas & Cathegos*: ut (*a*) *peponem cordis loco habere* videatur (*Tertulliani* locutio eſt) qui ſibi tàm tenui fuco os ſublimi patiatur. Sed quò me, dum juſtæ indignationi laxo habenas, incautum rapuit tempeſtas? Reprimo igitur me jam, ne videar τὴς ὑποθέσεως ἐκπεσεῖν, & pro diſputatore declamatorem agere: & ad rem ipſam accedo.

(*a*) 4 Contra Marcion 40.

VII. Ubi illud imprimis expendendum eſt, quid in dicto axiomate *ſalutis* appellatione veniat intelligendum. Non enim, ſiquis aut *dignitatem* ſuam aut *libertatem*, in re aliqua levicula, vel etiam fortaſſis admodum gravi, læſam ſentiat aut ſentire ſe putet; illico *ſalutis* ſe jacturam feciſſe, aut de *ſalute* periclitari, jure conqueri poterit. *Saluti* enim alicujus rei aut perſonæ, non *læſio* quævis, aut *nocumentum*, ſed *interitus* opponitur; ut Græcis τῇ σωτηρίᾳ ἡ ἀπώλεια. Quinimo pariter omnino ſe res habet (ſervatâ utrinque debitâ analogiâ) in *corpore politico*, & *in Rep.* ſicut in *corpore humano* & perſonâ ſingulari. Præ contrariarum qualitatum in *humano corpore* pugnâ, ex aliquo interni calidi aut humidi *exceſſu* vel *defectu*, & extrinſecus accidentium variâ immutatione, vix fieri poteſt ut quis tàm integrâ valetudine uſque perfruatur, quin ut ſæpiculè aliquâ ſaltem corporis parte, internâ vel externâ, id patiatur, quod

ei

ei *moleſtiam* afferat: fieri etiam poteſt ut ex *podagrâ*, *odontagliâ*, *calculo*, aut alio partium morbo acutiſſimos ſentiat *dolores*, vel etiam *toto corpore* afflicto æger decumbat; ut interim non ſit opportunum, nedum neceſſarium, ut extrema quæ remedia, ut in aperto vitæ *ſalutiſque* diſcrimine, confugere. Sic in *Rep.* non eſt mox aliquid attentandum contra *Leges & Jura*, non contrahenda vulgi colluvies & tumultus excitandi, non *ad arma ad arma* continuò conclamandum, ut *ſaluti populi* conſulatur ſcilicet; quamprimum popularis aliquis *tribunus*, aut audaculus quiſpiam *rhetoricator* δημαγωγὸς, *principem, proceres, magiſtratus, judices*, eorúmque miniſtros, aut eorum ſaltem aliquem, violati *juris*, illatæ *injuriæ*, aut neglecti quomodolibet *officii*, per calumniam (vel etiam ſi fortè jure merito) reos apud plebem *pro concione* peregerit. Fuerunt eruntque ſemper ſub optimis *Regibus* & in optimè conſtitutis *Reſpublicis*, ex abuſu poteſtatis tenuiorum civium *oppreſſiones*: aliáque *gravamina* non pauca: quibus in integrum aut prævertendis aut medendis, nulla *regentium* cura & induſtria, nulla ſufficere queat *Legum* ſeveritas. Hujus generis ſi quoties unum aut alterum exemplum emerſerit, licebit confeſtim factioſis civibus, obtentu *ſalutis publicæ*, legibus & jure contemptis, *vi & armis* rem gerere pro lubitu ſuo: à turbis & tumultibus nunquam tuta aut quieta erunt regna & Reſp. Omninò prædixit *Chriſtus* (*a*) ἀνένδεκτον εἶναι μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα· & (*b*) *mundo nobis exeundum* eſſe monuit *Apoſtolus*; vel quærendam *Utopiam* aliquam, aut *Remp. Platonis*, quæ nos ſalvos præſtet; ſi *ſalutem populi* ſic interpretari velimus, ut niſi infimi quique cives ab omni injuſta vi, & iniquâ potentiorum dominatione, ſint prorſus ſecuri, nulla ſit reliqua *publica ſalus*. Tunc *ſalus* agitur Reip.

(*a*) Luk. 17. 1.

(*b*) 1 Cor. 5. 10.

Reip. cùm ab *externorum hoſtium* incurſionibus, vel *improborum Civium* deprædationibus, manifeſtè in tàm apertum diſcrimen res deductæ ſunt, ut ni providè & maturè ſuccurratur, patria ſit indubiè *peritura*.

VIII. De *ſalute* vidimus. Videndum proximè, quàm rectè à novatoribus noſtris accipiatur alterum illud *populi* vocabulum. Eſt autem *populus*, ut ex amiſſis *de Republica Ciceronis* libris deſinit, (*a*) *Auguſtinus*, *cœtus multitudinis hominum juris conſenſu & utilitatis communione ſociatus*. Quâ appellatione *Romani* olim omnes omnis ordinis & conditionis *cives* continebantur. Erat autem illi præter Monarchas (*Reges* primis, *Imperatores* ultimis ſeculis,) in triplici gradu: *patricii* ſcil. ſive ſenatorii ordinis, *equites*, & *plebs*. Sed quâ latitudine vox ea apud *Romanos Scriptores*, ubicunque occurrit, ſit accipienda; ex adjunctis circumſtantiis lectori colligendum eſt: id quod plerumque ex appoſitis *oppoſitis terminis* (ſi qui oppoſiti ſint) optimè fieri poteſt, certiſſimo in eam rem argumento. Accipi autem ſolet *populi* vocabulum Romanis Scriptoribus, *tribus* hiſce ferè modis. *Primò*, & omnium modorum rariſſimè, pro *ſola plebe*, qui fuit totius *Romani populi* infimus ordo. Ut in illo (*b*) *Martialis*:

(*a*) 2. De Civit. Dei 21.

1.

(*b*) L. 8. Epigr. 15.

Dat populus, dat grutus eques, dat thura Senatus.

Ubi oppoſitus ſenatui & equitibus *populus*, non niſi *plebem* ſolam ſignificare poteſt. *Secundò*, pro utroque inferiori ordine populi, *plebe* ſcil. & *equeſtri ordine* conjunctim, ordine ſupremo ſive *patricio* tantùm excluſo. Viſum enim fuit *patribus*, initio conſtitutæ Reip. exactis jam *regibus*, aliquam honoris & dignitis *prærogativam* ſupra alios cives apud ſe retinere, inque ejus rei ſignificationem

2.

ſemet

ſemet à reliquo populi cœtu nominis appellatione ſegregare. Unde illæ fluxerunt ſolennes formulæ, *Senatus Populúſque Romanus, viſum eſt Senatui Populoque Romano*, &c. In quibus *populi* nomen *equites cum plebe*, hoc eſt, excepto *Senatu*, reliquos cives omnes complectitur. *Tertiò*, 3.
pro omnibus omnium ordinum civibus indiſcriminatim, *patribus, equitibus, plebe*: ex his enim *tribus* ordinibus, poſtquam deſiiſſent eſſe *Reges*, necdum orti eſſent *Imperatores*, univerſa civitas conſtabat. Et in hoc ſenſu, ſiquidem toto illo ſpatio illius Reip. *ſtatus* erat *popularis*, intelligendi ſunt Romanarum rerum Scriptores, quoties de *ſalute, dignitate, majeſtate populi* conſervandâ loquuti ſunt.

IX. Hæc ego diligentiùs paulò expoſui; non ſolùm quia vocabulorum plerorumque hujus generis propriæ *ſignificationes* ex ejus populi uſu pendent, à quibus & voces ipſæ ad nos derivatæ ſunt: ſed etiam alia de cauſa duplici. Alterâ, ne *ambigua vocis* minùs commodâ interpretatione decipi nos & circumveniri patiamur: alterâ, ne in 1. 2.
nudâ *populi* appellatione vis fiat, in præjudicium ejus qui princeps eſt communitatis, & *populi caput*. Quarum utraque quanti ſit momenti ad rem præſentem, ex his quæ jam dicturus ſum, ſtatim intelligetis.

X. Dico itaque *primò*, *Populi* vocabulum, (ut pleraque alia nomina multitudinem aggregatam ſignificantia,) ſumi poſſe *dupliciter*. Vel *Collectivè*, ut ſignificet *totam communitatem* Reipublicæ; id eſt, principem & ſubditos ſimul: vel *diſcretivè*, & præcisè, ut ſignificet *ſubditos* tantùm & ſeorſim à Rege. Eodem omnino modò, quo *corpus* vel dicit reliqua *membra ſimul* cum capite; vel *membra* illa præcisè & ſeorſim à capite: Et *Familiæ* appellatio nunc omnes complectitur qui 1. 2.

una-

unarum ſunt ædium, uxorem, liberos, famulos, ipſumque etiam *patrem-familias* qui reliquis præeſt; nunc eos tantùm qui ſub ipſius imperio ſunt, & quorum ipſe curam gerit: Et *Exercitus* nomine, aliàs continetur unà cum militibus ipſe etiam *Imperator*, alias non continetur. Quod idem & in *Regni*, *Parlamenti*, aliiſque id genus vocibus, quæ ſignificant *Collectionem* quidem multorum, cum ordine tamen & ratione ad *unum* aliquod velut principium & caput, facile eſt cernere. Igitur ſi non *animo maligno* (ut ſuſpicari licet) at certè *periculoſiſſimo errore* factum eſt, ut quod de *populo* priore ſenſu dictum eſt, *Collectivè* ſcil. & ut ea vox complectitur incluſive *totam communitatem*, i. e. unà cum ſubditis principem, detorqueatur & accommodetur *pòpulo* in poſteriore acceptione, i. e. *ſolis ſubditis* excluſivé.

XI. At qui conſtare poterit nobis, inquietis, *Populi* appellationem priore ſenſu & *Collectivè* in iſto Axiomate intelligi debere potiùs, quàm poſteriore & *diſcretivè*? Reſpondeo, ex communi uſu loquendi, & analogiâ aliarum vocum ejuſdem rationis & ſignificationis abundè ſatis id conſtare. In quibus certiſſimus interpretandi Canon eſt; *Voces collectivas collectivè ſemper ſumi debere, niſi adjectum ejus oppoſitum diverſum poſtulet.* Exempli gratiâ, ubi dicitur, *Col.* 1. 18. Chriſtum eſſe *caput corporis Eccleſiæ*: manifeſtum eſt ex oppoſuo adjecto; *Capitis*, ſcil. mentione, (cui *Corpus* ibi *relativè* opponitur;) *Corporis* vocabulum *diſcretivè* ſumi, pro reliquis membris corporis præcisè & ſeorſim à capite. Sic etiam, ſiquis diceret Imperatorem *Exercitum* è caſtris eduxiſſe, aut in hyberna demiſiſſe; vel patrem-familias inter dixiſſe, nequis *domeſticorum* intempeſtà nocte exiret ex ædibus; vel (quod de *Davide* ſcribitur) quidquid Rex feciſſet, gratum id *Populo* fuiſſe: manifeſtum eſt,

eſt, ex adjecto ubique oppoſito *Imperatoris*, *Domini*, *Regis* nomine, vocabula illa collectiva *Exercitus*, *Familiæ*, *Populi*, non eſſe tamen *Collectivè* intelligenda, ſed *diſcretivè* & excluſivé. Hoc eſt, *Exercitus* appellatione milites ſolùm contineri, Imperatorem non item; & *Familiæ*, domeſticos ſolùm, non Dominum; & *Populi*, ſubditos ſolùm, non item Regem. Ratio eſt, quia adjectum in ipſo orationis filio *oppoſitum*, quod eſt alteram *correlatorum*, neceſſariò innuit *vocem collectivam*, ſibi ex adverſo reſpondentem & ei *relativè* oppoſitam, continere ſuum *correlatum præcisè*: hoc eſt, *multitudinem* duntaxat, illi velut principio & capiti connexam & conjunctam, non autem *totam communitatem* ex utroque termino correlato quaſi aggregatam.

XII. Cæterùm ubi non eſt adjectum *oppoſitum*, quod ipſius ſignificationem ad alteram tantùm *relationis* partem neceſſario contrahat; ab omni ſanè ratione alienum eſt, *collectivam dictionem* aliter quàm *collectivè* accipere, & in juſta ſua latitudine: ita ſcil. ut *utrumque relationis terminum* ſuo ambitu complectatur. Maximè, ubi in *ſalutis*, *utilitatis*, alteriúſque boni aut commodi quod ſit utrique commune, ratione ſermo verſatur. Exempli gratiâ; Si ſtatueretur cras movenda caſtra, ne *Exercitus* ab hoſte opprimeretur; aut in *Familiæ* uſum fruges colligendas: non eſſe incolumi capite vel *Oreſtes* juraret eum hominem, qui quæ de *Exercitu* & *Familiâ* dicta eſſent ſic intelligeret, quaſi *militibus* ſolùm & *famulis* proſpectum eſſe vellent, nullâ interim *Imperatoris* qui exercitum, nullâ *Patris-familias* qui familiam regit, habitâ ratione. Quod perinde eſt, ac ſi valetudinarius à medico admonitus, ut *Corporis ſui* curam aliquantò diligentiorem in poſterum haberet; *pectus & cura* & quæ poſt cervicem ſunt *membra*

inciperet exinde quàm diligentiſſimè fovere; quid interim *Capiti*, fieret, ſupinè ſecurus: eò quod medicus *Corporis* tantùm meminiſſet, non item *Capitis*.

XIII. Accedo adhuc ad rem propiùs. Si gregariorum fortè militum turba *ſalutem Exercitus* dicerent eſſe *Supremam Legem militarem*; ſuum autem *imperatorem* dura nimis nec ferenda militibus imperare, ita ut periculum ſit ni maturè jugum collo excutiant, amiſſam brevi fore univerſam *Exercitûs libertatem*: atque ex hoc principio de tuendâ *vi & armis* libertate, imperatis non faciendis, ipſo etiam *Imperatore* tollendo, conſilia inter ſe agitarent; Vel ſi *ſervi domeſtici*, (quos tamen vult Apoſtolus, 1 *Pet.* 2. 18. *Heris, non bonis tantùm & æquis, ſed duris quoque & moroſis ſubjici*,) factâ inter ſe conjuratione, herilia juſſa ut iniqua recuſarent, *Herum* ipſum ut aſperiùs dominantem exturbarent ex ædibus, claves & loculos & univerſam ſupellectilem occuparent, & omnem *rem domeſticam* pro ſua libidine adminiſtrarent; hoc uno prætextu, quòd ſit *ſalus Familiæ ſuprema Lex Oeconomica*. Quis non fateretur ſcelerata illa & nefaria *Conſilia*, ex iſtis *Principiis*, (quæ ſanè, ſanè intellecta, & veriſſima ſunt & utiliſſima,) non poſſe legitimâ ullâ conſecutione deduci? Et tamen non eſt *ovum ovo* ſimilius, quàm huic argumentandi generi eorum hominum ratiocinatio, qui ſeditionibus civilibus *ſalutem populi* obtendunt. Quaſi vero non contineretur, idque eminenter, in ſalute *Exercitus*, & *Imperatoris*; in ſalute *Familiæ*, & *Patris-familias*; in ſalute *Populi*, & *Principis ſalus*. Ut ſummatim dicam; *ſalutem Populi*, id eſt, Regis & ſubditorum ſimul, fatendum eſt eſſe *Supremam Legem*: aſt *ſalutem Populi*, id eſt, *ſubditorum* ſecluſo Rege non item.

XIV. Dico

IV. Dico *Secundò*, quiddam amplius. Etſi *Populi* vocabulo in hoc axiomate nec *ſubditos* ſine Principe, nec ſine ſubditis *Principem*, præcisè & ſolitariè intelligi debere, ſed utroſque conjunctim, ſatis dilucidè à me confirmatum exiſtimem: qui tamen aut *dignitatem perſonarum*, aut iſtius ipſius *Aphoriſmi originem* attentiùs conſideraverit, libentiùs eum conceſſurum, de *ſalute Principis* præcisè intelligendum eſſe celebre id dictum, quàm de *ſalute ſubditorum* præcisé. Imprimis, ſacroſanctam eſſe *Regum Majeſtatem*, non veteres ſolum *Patres Eccleſiaſtici* (etiam tunc cum nulli adhuc eſſent *Reges Chriſtiani*,) prolixiſſimè agnoverunt; qui eos ut homines à *Deo ſecundos*, & *ſolo Deo minores* coluerunt, pro eorum *ſalute* vota & preces Deo obtulerunt, ab eorum *ſalute* totius populi ſalutem & felicitatem pendere docuerunt; ſed & ipſe Deus Opt. Max. in ſacris literis (ut fusè oſtendi poſſet, ſi opus eſſet) abunde teſtatum eſſe voluit. Unde factum, ut eâ ſemper mente fuerint pii omnes & bonæ indolis cives, ut ubi exaleâ belli in extremum diſcrimen adductæ res eſſent, unius *Regis ſalutem* ſuæ omnium ſaluti anteponendam judicarent: Quod, uti bonos ſubditos decuit, apertè profeſſi ſunt *Iſraelitæ* illi, qui ſub execrandâ conjuratione *Abſolonicâ*, *Davidi Regi* debitam fidelitatem ſervaverant, 2 *Sam.* 18. 3. Nec illud voluere, qui *Regem* (non homini mortali in rem ſuam turpiter adblandientes, ſed Spiritu Dei ſancto dictante locuti) *narium ſuarum ſpiritum* eſſe dixerunt. Sic enim pius, & ab utero ſanctificatus propheta, *Jeremias* locutus eſt, *Thren.* 4. 20. Tranſlatione uſus aptiſſimâ: quum ſit *Spiritus* ille qui per *nares* attrahitur & emittitur, (*a*) *Spiritus* ille *vitalis*, quo quaſi vinculo connectitur *anima corpori*, & quo deficiente, *exſpirare* protinus neceſſe eſt animal vivens & interire. *Cum exit Spiritus*

(a) *Anima Reipublicæ tua es: illa corpus tuum.* Senec. 1. de Clem. 5.

---*Ille ſpiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt*, lb. c. 4.

Spiritus ejus revertitur homo in terram ſuam, Pſalm. 146.

XV. Quin & illud obſervatu dignum eſt, à *Romanâ* gente ad nos deveniſſe illud de quo nunc agimus *axioma*: illis tunc uſurpatum cùm maximè floreret *Roma* ſub ſtatu populari. Non eſt utique quod quis miretur, illis *ſalutem Populi* fuiſſe pro *Suprema Lege*; quibus ipſe *Populus* erat *Suprema Poteſtas*. *Populi* tunc erant Leges, *Populi* judicia, *Populi* univerſa juriſdictio, ipſa denique αὐτοκρατόρεια *Populi*, & Majeſtas. Unde illa tàm frequens, apud hiſtoricos omnes, aud *Ciceronem* apud alios ejus ævi ſcriptores de *Majeſtate Populi Romani* mentio; ut in *ſtatu Democratico*: quæ omnia in *ſtatu Monarchico*, non populi ſunt, ſed *Principis*. Ergo quanti illis fuit *Populi ſalus*, apud quos *Populi* erat *Majeſtas*, quod quanti fuerit hoc ipſo *Aphoriſmo* toti orbi teſtatum eſſe voluerunt: tanti nobis, ſi nos ejus *Aphoriſmi* authoritate tueri velimus, ſervatâ modò, ut par eſt, in tam differentibus utriuſque Reipublicæ formis Analogia, debet eſſe *Regum Salus*, qui non aliam quàm Regiam agnoſcimus *Majeſtatem*.

XVI. Ex his quæ dicta ſunt ſatis conſtare puto, nec in illa *ſalutis*, nec in iſta *Populi* appellatione eam ineſſe vim, ut inde poſſit ſine ſumma perverſitate pervulgatum hoc *Axioma* in Regiæ dignitatis præjudicium diſtorqueri. Quod ſi reliqua illa, quæ ſola jam ſuperſunt, verba ritè expendantur, *Suprema* ſcil. *Lex*; agnoſcent, uti ſpero, quibus aliquid reliquum eſt aut cordis aut frontis, iſto *Axiomate* vix potuiſſe dici aliquid quod ad ſummam *Regum Poteſtatem* ſtabiliendam amplius eſſet & illuſtrius. Supponit enim iſta locutio *Suprema Lex*, eſſe oportere neceſſariò alicubi in omni Rep. poteſtatem aliquam, quæ ſit omni

omni positivâ *Lege Humanâ* superior : ad quam prospicere pertineat, & authoritate suâ procurare, nequid ex *Legum defectu*, vel nimiùm superstitiosâ *observatione*, Respublica detrimenti capiat. Cujus rei ratio manifesta satis est : quia nec potest *Legislator*, vel prudentissimus, omnes *circumstantias* eventuum futurorum *prævidere* ; nec ut nihil contingat eorum quæ insecutura suspicatur mala & incommoda, Legibus sufficienter *præcavere*. Quod nec *Legum* culpa fit, nec *Legislatoris* ; sed (ut optimè observavit (*a*) *Aristoteles*,) ex ipsa natura earum rerum, quæ *Legibus* definiendæ sunt : quæ cum sint & pro varietate sua *indefinitæ*, & quia ex futuro pendent *incertæ*, non possunt propterea (*b*) *certis* aliquibus & *definitis Regulis* comprehendi. Satis igitur fecit officio suo *Legislator*, si legibus ea constituerit, quæ sint (*c*) *plerumque* justa, & utilia toti communitati : etsi fieri potest, sæpissiméque fit, ut ex emergente aliqua inopinata occasione, deficiant ille *Leges* in casu aliquo particulari non præviso. Quo in casu, nisi sit alicui personæ vel personis exercendæ *Arbitrariæ* cujusdam *Potestatis* relictus locus : nullum erit reliquum remedium satis efficax, quo periclitanti *Patriæ* subveniatur, & *publicæ saluti* consulatur. Hoc est, quod viri prudentes semper statuerunt, & ratio etiam suadet, *Æquitati* cedere debere ubi exigit necessitas, *Justitiam Legalem* : quum sit *æquitas* nihil aliud, (eodem *Aristotele* definitore,) quàm (*d*) **νομίου δικαίου ἐπανόρθωμα**, *Emendatio* scil. sive *Correctio Justitiæ Legalis*, vel etiam ipsius *Legis* (ut ipse suam illam definitionem mox explicat) **ἐπανόρθωμα νόμου, ἡ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου**, supplendo ejus *defectum* in casibus particularibus, in quibus ipsam aut à *Justitia*, aut ab *utilitate publicâ*, deficere contingit ob nimiam *generalitatem*. Leges enim

(*a*) ἀλλ' ἐν τῇ φύσει πράγματος. Arist. 5. Ethic. 14.

(*b*) *Nulla tanta providentia potuit esse eorum qui leges componebant, ut species criminum complecterentur.* Quintil. declam. 331.

(*c*) Τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλέον λαμβάνει ὁ νόμος. Ibid.

(*d*) Aristot. 1. Eth c. 14.

(a) Τὸ καθόλου μόνον λέγουσιν οἱ νόμοι ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ προσπιτίτοντα. Aristot. ib.

necesse est constitui (*a*) *generaliter* per respectum ad ea quæ *plerunque* fieri solent; non autem ad omnia ea quæ contingere possunt in *particulari*: quorum nonnullis si strictè & ex verborum præscripto accommodentur *Leges*, deficere eas necesse est etiam, aut à *Justitia* morali, aut ab *Utilitate Communi*, aut ab utraque.

XVII. Hoc igitur posito, postulare *Salutem Populi*, hoc est, publicam utilitatem, ut sit in Rep. Authoritas aliqua *Legibus superior*, quæ earum *defectus* suppleat: & illud etiam necessariò consequitur, quod idem *Aristoteles in Politicis* asserit, Supremam hanc *Authoritatem* non posse ad alium quempiam pertinere quàm ad ipsum (*b*) τὸν ἄρχοντα, hoc est, eum qui toti communitati *cum summo Imperio præest*,

(*b*) Aristot. 3. Polit. 1.

(*c*) Homer. Iliad. β.

(*c*) Ὦ λαοὶ τ' ἐπιτετράφαται, καὶ τόσσα μέμηλε.

Sive is *unus* sit, ut in regimine Monarchico; sive *plures*, ut in aliis Rerump. formis. Ergóne licebit subditis, publicæ *Libertatis*, vel etiam *Salutis* obtentu, *Legum* & omnia juris ac fidelitatis vincula abrumpere, *Legúmque* simul & *Regum* Authoritatem intolerendo fastu sub pedibus conculcare? atque in tanti facinoris patrocinium, hoc uno *Aphorismo* turpiter abuti, quem crepare solent, ac sibi mutuò subinde succinere seditiosi cives *Salus Populi Suprema Lex*? Quis fit, ut contrà non intelligant, hoc ipso dicto agnosci *Principis* in ipsas *Leges* aliquod Imperium? Ita ut ipsi liceat *ex plenitudine Potestatis*, ubi cogit necessitas & res moram non patitur, ut ab hostibus externis vel domesticis perduellibus suam subditorumque *salutem* tueatur, strictam *Legum* observationem

tionem interim deponere, vel ſeponere ſaltem ad tempus: ne ex nimirùm ſuperſtitiosâ & intempeſtivâ *Legum Reverentiâ*, ſéque populúmque ſuum, ipſas quoque demum *Leges*, in hoſtium poteſtatem devenire permittat.

XVIII. Illi Quæſtioni, *An Princeps Legibus* à ſe latis vel confirmatis, & populi conſenſu approbatis, uſúque receptis, *ſolutus ſit?* & quatenus eas (ordinariè) obſervare teneatur? erit fortaſſe (ſi Deus dabit) ſuus poſtea locus. Nunc illud tantùm quæritur, Nunquid ipſi liceat, *extra ordinem* & in caſu neceſſitatis, pro *ſalute publicâ* tuendâ, *præter* vel etiam *contra Leges* aliquid facere? Sic facere licere, idque bonâ Conſcientiâ, uti *primò* optimorum Regum, in omnium quà pa- 1.
tet orbis gentium hiſtoriis, exempla probant; & dictat *ſecundò* ipſa ratio, à *Legum* διὰ τὸ καθόλου *defectu*, & eventuum particularium multipli- 2.
citate atque incertitudine modò adducta; & *tertiò* 3.
ſatis firmant, quæ de *Jure Regum* ſunt à *Samuele* diſputata, nec poſſunt commodè (quod tamen eſt à multis tentatum) aliorſum trahi, 1 *Sam.* 8. Ita ne cui hac in re, ex præſente dicto pravè intellecto, aliquis aut ſuperſit, aut oboriatur *ſcrupulus*; liceat mihi quæſo celebre hoc dictum ad primam ſuam *Originem* revocare denuò: Et ni id effecero ut fateamini, *Salutis publicæ* procurationem poſthabitis *Legibus*, idque ex ſententiâ iſtius dicti, ex ipſius *Principis voluntate* ſolâ, nec omnino ex *Populi Arbitrio*, pendere; cæcutire in clariſſima luce, & optimæ cauſæ non defenſorem, ſed proditorem & prævaricatorem hactenus fuiſſe me, exiſtimate.

XIX. A *Romana gente* ad nos defluxiſſe hoc *axioma* paulò antè dixi: Illud nunc adjicio, in *tertio Marci Ciceronis de Legibus libro*, primò (quod ſciam) id ſcriptum reperiri; hauſtum tamen

(ut ipſe *Cicero* teſtatur) ex veteribus ejus gentis *Legibus*, & ab eo ipſiſſimis *Legum verbis* deſcriptum. Is ergo, poſt deſcriptas & explicatas libro ſuperiore *Leges* ad *Religionem & cultum Deorum* pertinentes, *tertio* demum *libro* pergit ad eas recenſendas quæ ad *Remp. & Magiſtratus* pertinent. Ubi, inter alia, hæc habentur verba; (Attendite, obſecro;) "*Regio Imperio duo ſunto: iique præcundo, judicando, conſulendo, Prætores, Judices, Conſules appellantur. Militiæ ſummum jus habento: Nemini parento: Ollis ſalus Populi Suprema Lex eſto.* Ollis, inquit, (ſic enim priſci loquebantur) id eſt, *Illis Salus Populi Suprema Lex eſto.* Sed quibus tandem *illis? Illis* nimirùm, qui *Regio Imperio* præditi erant, qui *Militiæ Jus ſummum* habebant, qui ſupra ſe poteſtatem aliquam, cui *parere* deberent, non agnoſcebant. Hoc eſt, *binis Conſulibus*; qui etſi ex Conſtitutione illius Reipublicæ annuum tantùm Magiſtratum gerebant, *Urbi* tamen & *Orbi Romano cum ſummo Imperio* pro tempore præerant. Adeſte hic omnes, quotquot eſtis ubivis gentium, Popularis audaciæ patroni aut aſſeclæ: Legite, relegite totam hanc *periodum*; ſingulas expendite *ſententias*, *clauſulas*, *commata*; excutite *verbula*, *ſyllabas*, minutiſſimos quoſque *apices*. Ubi tandem reperietis, conceſſæ ſubditis (*invito Principe*) aut de *ſalute Populi* judicandi, aut aliquid *Contra Leges* faciendi ſtatuendive, poteſtatis, vel tenue aliquod veſtigium? Annon apertè clamat tota hæc apud *Ciceronem* rerum & verborum ſeries, ſupremam illam authoritatem, quæ ſit omni latâ *Lege Superior*, adeóque (*a*) *Publicæ Salutis* curam univerſam, ad eum unum ſpectare propriè, cui & *Regium Imperium* competit, & *Militiæ jus ſummum*, & ἀνυπέυθυνον *nullique ſubdita* ἐξουσία? Id quod

(a) *Salutem Reipublicæ nulli magis convenire, quàm Cæſari.* Paulus l. 3. F. de off. præf. vig.

quod *Aristoteles* etiam (ut præstantissimorum utriusque Linguæ Scriptorum hac in re consensum habeatis,) his verbis expressit, 3. *Polit.* 2. " Δεῖ τὸν ἄρχοντα, ἄν τε εἷς, ἄν τε πλείους ὦσι περὶ " τούτων εἶναι κυρίους· περὶ ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ " νόμοι λέγειν ἀκριβῶς· διὰ τὸ μὴ ῥάδιον εἶναι κα- " θόλου δηλῶσαι περὶ πάντων, id est, *Penes eum qui* " *præest Reipublicæ sive sit unus sive plures, iis de re-* " *bus statuendi Arbitrium & Potestatem esse, de qui-* " *bus Leges accuratè* [id est, in particulari] *loqui non* " *possunt, propterea quòd non sit facilè universè singu-* " *la complecti.*

XX. Excipient hic fortasse nonnulli, pessimè agi cum genere humano, si ex *unius hominis* arbitrio sic penderet *omnium salus*, ut non liceret cuiquam in casu summæ necessitatis eo inconsulto suæ *publicæque saluti* consulere. Quid si ex casu subito & inopino res non patiatur *unius diei* moram? *Princeps* interea aliquot dierum itinere abfuerit? Dum itur, consulitur, redditur, actum erit de *Republicâ*, si necesse sit in tantis temporum angustiis, & locorum spatiis, *Principis consensum* & veniam expectari. Respondeo, videri & *subditis* aliquid in hoc genere licere, si gravis nec aliter evitanda postulet *necessitas*, idque inconsulto *Principe*, (*Necessitas* enim, quod dici solet (*a*) *Legem non habet*:) nego tamen id effici, quod inde aliqui effectum velint. Dico itaque *primò*, quicquid juris hac in re *subditis* competere potest, ut scil. Legibus posthabitis *publicæ saluti* consulant, id ipsis aliunde accrescere; præsentis autem *Aphorismi* authoritate, velut fundamento, niti nullo modo posse, qui curandam & procurandam *populi salutem* uni *principi* relinquit, non autem ipsi *populo* permittit. Deinde aliud esse, *inconsulto Principe*, aliud eo *invito*,

(*a*) Ἐγὼ γέφημι καὶ νόμον γῆ μὴ σέβειν. Ἐν τοῖσι δεινοῖς, τῶν ἀναγκαίων πλέων. Eurip. ap. Stob. λογ. 110.

vito, aliquid contra Leges attentare: fieri enim illud licere debitis conditionibus obſervatis; hoc
2. nullâ conditione licere. Dico *ſecundo*; Subditis ſi quid attentare velint in ordine ad *ſalutem publicam*, duas præ cæteris conditiones ſanctiſſimè eſſe obſervandas: quarum alterutram qui neglexerint, nullâ *neceſſitatis* excuſatione ſe tueri poſſe. Eas quàm ſanctè obſervarint, qui funeſtiſſimorum in hoc regno motuum vel *Authores* extiterunt vel *Fautores*, dicere non eſt meum: ipſi viderint. Sun, autem *duæ* illæ *conditiones*, iſtæ: Altera, ne quid fiat, tentetúrve fieri *in Principis præjudicium*; cujus perſona & dignitas intereſt *ſalutis publicæ*, ut ſartæ tectæ conſerventur. Altera, ne quid ſimiliter fiat, fieríve tentetur *contra Leges* & jura, niſi *ex Principis conſenſu*; conſenſu nempe, vel *expreſſo*, ubi commodè haberi poteſt, vel (ubi is longiùs abeſt, nec res patitur moram,) rationabiliter ſaltem *præſumpto*. Tunc autem abſentis Principis *conſenſus* rationabiliter *præſumitur*; cùm tam magna támque (*b*) evidens premit *neceſſitas*; ut nemo ſanus & prudens poſſit dubitare, Principem ipſum, ſi ibi tum præſens eſſet, *Legis* gratiam & *relaxationem ſubditis* conceſſurum.

(b) *In manifeſtis non opus eſt interpretatione ſed executione.* Aquin. 2. 2. q. 120. art. 10.

XXI. *Duabus* hiſce *conditionibus* obſervatis, niſi aliundè aboriatur (ex particularibus ſcil. circumſtantiis,) impedimentum, (*a*) licere dico *ſubditis*, pro tuendâ adverſus exteros hoſtes vel domeſticos perduelles, *Principis & Populi ſalute*, ad communem utilitatem ſpectare magis, quæ *Suprema Lex* eſt, quàm ad voces & apices *Legum particularium*; quæ propterea latæ ſunt, ut *communi utilitati* inſerviant, non præjudicent. Ratio manifeſta eſt: quia *media ſunt propter finem*, non finis propter media: & proinde *media* fini inſerviri debent, non *finis* inſervire mediis. Quum ergo *ſalus publica* habeat rationem *Finis*, *Leges* autem *Mediorum*;

(a) *Certum eſt omnia licere pro patria.* Quintil. declamat. 369.

diorum; & certum ſit in agentis intentione *finem* eſſe priorem & potiorem *mediis*: utrumque ſequitur & communem *Patriæ utilitatem* Legibus quibuſque particularibus anteponendam eſſe; & rectè præſumi id ipſum ſentire *Principem*, qui in ferendis Legibus eſt *agens Principale*; adeóque in omnia illa ſe inconſulto geſta vel gerenda, *tacitè conſentire*, quæ (ſalvâ ipſius dignitate & jure) pro *communi ſalute* geri fierive manifeſta exigit neceſſitas.

XXII. Exempla Hiſtoriæ paſſim ſuppeditant: quæ, quum ſit rei ipſius ratio tam in aperto, ut minùs neceſſaria prætermitto. Unicum duntaxat, ſed illuſtre illud, dignúmque quod Annalibus hujus gentis in æternam hominis memoriam inferatur, quod noſtro etiam ævo noſtráque aliquorum memoriâ contigit, adducam: *Vicecomitis* ſcil. *Wigornienſis* memorabile factum. Singulis *Angliæ Provinciis*, (quas majores noſtri *Pagos*, nos *Comitatus* dicere ſolemus) præeſt ad aliquos juris effectus annuus Magiſtratus, *Vicecomes* dictus, cuſtodiendæ *publicæ pacis causâ* potiſſimum inſtitutus. Huic Magiſtratui, ad tam grave munus cum effectu obeundum, conceſſa eſt (ut par erat) Legibus hujus regni *militem contrahendi* poteſtas, & cum hominibus armatis quælibet *Comitatus ſui* loca, quoties facto eſt opus, adeundi & perluſtrandi: ita tamen, ut ei interim non liceat cum armata manu *Comitatus ſui* fines & terminos excedere. Poſt proditam inſperatò (ſummâ & ſingulari Dei benignitate & providentiâ) execrandum in omne ævum *proditionem pulveream*; ejus conjurationis conſcii nonnulli inque iis è principibus totius ſcenæ architectis unus & alter, in *agrum Wigornienſem* convenerant. Hos *Vicecomes* virſtrenuus & prudens, collecta armatorum manu, dum hac illac fugitantes perſequitur, ad extrema *Comi-*

tatus

tatus ſui loca ſimul perventem eſſet ; veritus ne illi, ſi is *metu Legum* ibi ſubſiſteret, incolumes evaderent, auſus eſt (*Lege* non obſtante) in *alienum Comitatum* ſuo confinem, militem educere : quò perduelles inſecutus, eos in poteſtatem ſuam redegit, eorúmque primarios, cum reliquâ turbâ, captivos ſecum abduxit. Ratus nimirum (id quod res erat, ſi vellet *boni Civis* officio ſtrenuè defungi, ſic ſibi omninò faciendum : in eo neceſſitatis articulo intempeſtivam fore *Legum obſervantiam : Supremæ Legi*, hoc eſt, *patriæ ſaluti*, parendum ; utilitati publicæ omnia poſtponenda. Confecto hunc in modum ex animi ſententiâ negotio, ne eo *exemplo* (quod *neceſſitati* imputandum fuit,) publicarum Legum vileſceret authoritas ; quinetiam gnarus quàm gravi pœnæ obnoxii ſint in *rigore Juris* iſtiuſmodi *Legum violatores* : non ſatis exiſtimaverit vir prudens, in ſolâ rectè facti conſcientiâ acquieſcere, niſi & ſuæ in poſterum *ſecuritati* conſuleret, & nequis ipſius *exemplo* ad audacius aliquid fortaſſis attentandum abuteretur quantum in ſe eſſet caveret. Confeſtim itaque ad Regem advolat, (fuit is felicis memoriæ ſereniſſimus *Rex Jacobus*,) ad ejus genua provolutus, *violatæ Legis* veniam ſupplex petit : Et prout commeritus eſt, à Rege prudentiſſimo, non tam *ſprætæ Legis* veniam, quam antehabitæ *publicæ ſalutis* laudem impetravit.

XXIII. Expoſui jam vobis, Auditores, ut amicis quibuſdam obſequerer, aliquantò fuſius quam ſoleo, quid mihi videtur de iſto *Axiomate* ſentiendum, *Salus Populi Suprema Lex* : Simul ut os obturetur importunis hominibus, qui (ut cum *Salomone* loquar,(*è naſo nimium compreſſo eliciunt ſanguinem* : hoc eſt, qui ex ſententiâ, piâ ſanè (ſi & ſanè intelligatur,) atque publico ſalutari, perversè interpretando ſenſum eliciunt impium,& rebus humanis

humanis pernicioſum. Summa totius rei, ut in pauca contraham, huc redit. Non ſi *lædantur*, aut injuriâ afficiantur privatæ aliquot *perſonæ*; non ſi ſua ſint *ſubditis*, de quibus etiam meritò conqueri poſſint, publica quædam *gravamina*; decurrendum eſt ſtatim, quaſi actum aliter eſſet de *Salute populi*, ad remedia adhibenda extraordinaria, & quæ ſint *contra Leges*. Quòd ſi juſtus ſit metus ab *externis hoſtibus* aut *ſeditioſis civibus* oppreſſam iri *Rempublicam*, niſi aliquid fiat, quod Legibus non eſt *permiſſum*: *Principi* fas eſt, ex Poteſtatis ſuæ *prerogativâ*, imò & *Subditis* fas eſt, ex præſumptâ *Principis voluntate*, (modò nihil fiat in ipſius præjudicium,) præſente neceſſitate ita poſtulante, à verbis & ſententiâ *particularium Legum* recedere, ut periclitanti *Patriæ* ſubveniatur, ejuſque *ſaluti*, ut *Supremæ Legi*, inſerviatur. Pergam propediem (ſi Deus permiſerit & commodè potero) quæ reliqua ſunt perſequi, *Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti*, &c.

Hucuſque,

HUcusque, postquam ventis vela dediſſem ſubtriſti licet cœli facie, incolumis tamen (Deo auſpice) in inſtituto curſu proceſſeram, jámque altum mare tenebam; certus ſi per tempora liceret, quâ ire occœperem pergendi: cum coorta ante oculos ſæva tempeſtas, & jam propiùs adventare viſa, admonuit, parum tutam fore in poſterum omnem in alto navigationem. Senſi itaque nova protinus mihi capienda eſſe conſilia, nec niſi mallem ventis debere ludibrium, in undoſo & periculoſo mari moram trahendam longiùs. Vela ergo confeſtim retrorſum dedi, & navim maturè ſubduxi in portum. Namque & mihi paulò honeſtius viſum eſt, gradu cedere, quàm depelli: & rebus meis longius ſalutarius, privatos inter lares in otio & in umbra vivere, quàm in Foro vel Theatro cum invidia & metu verſari.

BRITISH
25 FE 76
MUSEUM

Hinc eadem FINIS *diſcriminis atq; laboris.*